

PROHÁSZKA OTTOKÁR
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

GYŰJTEMÉNYES DISZKIADÁS

PROHÁSZKA OTTOKÁR
ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

SCHÜTZ ANTAL

XIX. KÖTET.

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

PROHÁSZKA OTTOKÁR
ÚJ ELMÉLKEDÉSEK

Részben a Szociális Missziótársulat tulajdona.

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

Fenntartunk minden jogot, a fordítás jogát is.
Copyright by Stephaneum Budapest.

Nihil obstat. Nr. 2608. *Dr. Theophilus Klinda*, censorum praeses. Imprimatur.
Strigoni, die 19. Julii 1929. *Dr. Stephanus Breyer* eppus, vic. gen. ad. int.

Kiadja a Szent István-Társulat.
STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R. T.
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. sz. — Nyomdaigazgató: Kóhi Ferenc.

BEVEZETÉS.

Ennek a kötetnek anyaga főként két területről való.

A 3., 4., 5. csoport elmékedései az 1913—16 között megjelent hasonló címeket viselő füzetes kiadásból valók (lásd Ö. M. 6, 345); s könnyű meggyőződni, hogy *itt* vannak helyükön; az «Elmékedések az evangéliumról»ba sem hangjukkal, sem irodalmi jellegükkel nem illenek bele, ha leszámítjuk «A túlvilág tornácában» címűeket; inkább fejtegetés-, előadászerűek, kevésbé színesek és elevenek; de tele vannak finom pszichológiával és gyakorlati theológiával.

A másik három csoport különféle időszaki lapokban megjelent jobbára ünnepi cikkek. Innen vannak itt-ott az aktualitásokra való utalások; innen az egyházi, társadalmi, nemzeti föladatokra való belekapcsolódás. De épen ebben van egyik értékük: megtanítanak a kortörténeti jelenségeket és föladatokat a nagy katolikus hittitkok világánál nézni és megszentelni; és viszont utat mutatnak, miként kell az örök hitelveket és hit-tényeket belekapcsolni a mindennapi és a történelmi életbe és így gyakorlatilag termékeny életelvvé tenni.

De bizonyosságot tesznek arról is, hogy Prohászka géniusza micsoda pazar gazdagsággal és eredetiséggel tudta folyton új meg új színekbe és hangokba öltöztetni és fogható közelbe hozni azokat a nagy távlatú és nagy távolságú misztériumokat. Ami itt a karácsonynak vagy a tisztuló lelkeknek misztériumairól olvasható, Prohászka legkiválóbb írói alkotásai közé tartozik. Azonban valamennyi érett és magvas gyümölcse annak a tősgyökeres elmékedő lelkületnek, melynek mélységéből születtek meg az Elmékedések az evangéliumról, az Élő vizek forrása, a Missziós levelek és mindenek fölött a Naplók és az Elet kenyere.

Budapest, 1929. Sarlósboldogasszony napján.

Schütz Antal.

TARTALOM.

<i>Bevezetés</i>	Oldal V
-------------------------	------------

Karácsony.

1. A világ s a lélek adventje (1911)	1
2. Az örök Betlehem (1898)	5
3. «In altissimis» (1899)	9
4. Az igazi karácsony (1901)	12
5. A világ Megváltója (1902)	15
6. Karácsony s újév (1902)... ..	17
7. Betlehem varázsa (1904)	20
8. Anima Christi sanctifica me! (1906)	22
9. Karácsonyfa (1906)	24
10. A karácsony kegyelme (1906)... ..	26
11. Amit meghaladni nem lehet (1909)	29
12. A mi karácsonyunk (1909)	32
13. Az igazi karácsony (1910)	35
14. Karácsonyest (1911)... ..	37
15. A testté lett Ige (1912)	42
16. A mi mentőnk (1919)	45
17. Karácsonyi világ (1919)	48
18. A karácsony hősiess motívuma (1915)	50
19. A legszebb karácsony (1918)	54
20. A hazahívó karácsonyi furulyaszó (1921)	57
21. A legszebb ajándék (1922)	59
22. A karácsonyi öröm, karácsonyi fények (1923)	60
23. Karácsonyi öröm, édes íz (1923)	63
24. Karácsonyi hit (1925)	64
25. Nagy hit, új erő (1915)	66
26. A Krisztus-arc most és régen (1925)	70
27. A karácsonyi mosoly (1926)	74
28. Karácsonyi ajándékok (1927)... ..	77

Húsvét.

29. Nagybőjti gondolatok (1909)	80
30. Lehet-e a szenvedést szeretni? (1904)	82
31. Keresztre szegezve Krisztussal ... (1915)	84
32. Világtörténelmi nagybőjt (1916)	92
33. Föltámadunk (1899)	93
34. Harc és diadal (1900)	96
35. «Kezünkben pálmaággal» (1900)... ..	98

TARTALOM

VII

	Oldal
36. Lesz-e nekünk föltámadásunk? (1901)	101
37. Akik gyakran föltámadnak (1901)	103
38. A társadalom föltámadása (1904)	108
39. Húsvéti hit (1905)... ..	111
40. Örök élet (1909)	114
41. Igy éljetek! (1910)	115
42. Lélekmegújulás és tisztulás (1912)	118
43. Húsvéti élet (1914)	122
44. Atyámfiai! Krisztus föltámadott! (1926)	124

Pünkösd.

45. A két lélek (1901)... ..	127
46. Az új pünkösd (1903)	129
47. A pünkösdí Lélek (1906)	131
48. Pünkösdí Lélek (1909)	133
49. Modern pünkösd (1921)	137
50. Pünkösdí tüzek (1914)	143
51. Lelkünk Lelke (1914)	145
52. Hiszek a Szentlélekben	149
53. A Szentlélek temploma	152
54. A kinyilatkoztatás Lelke... ..	154
55. A megvilágosítás Lelke	157
56. Az új törvénynek Lelke	159
57. Benső világom teremő Lelke	162
58. Új motívumok Lelke	165
59. A segítő kegyelem... ..	167
60. Az akció Szentlelke	171
61. Az Úr Jézus és a Szentlélek	174
62. A Szentlélek és a bűn	175
63. A bizonyosság Lelke... ..	178
64. Szentlélekjárás (1917)	181
65. Szentlélek Isten, jöjj le ránk (1918)... ..	184

A túlvilág tornácaiban.

66. A túlvilág hangulata	186
67. Halottak estéje	188
68. Gyásznapom	190
69. A mi sírjaink szenthelyek	191
70. A lélek haldoklása	193
71. A tisztítótűz régi hite	195
72. Rex, cui omnia vivunt	197
73. Rex tremendae majestatis	198
74. Az «örök nyugodalom»	200
75. A tisztuló lelkek élete	202
76. Új világ	204
77. Más világ... ..	207
78. Csendes tanítások	208
79. A tisztítótűz karácsonya	210
80. Halottak estéjén (1909)	212
81. A novemberi temető-járóknak (1922)	215

VIII

TARTALOM

A szép szeretet anyja.

	Oldal
82. Eljegyzés	219
83. Szent József és a Szent Szűz	222
84. Az angyali üdvözet	224
85. «Miképen lesz az, holott férfiút nem ismerek»? ...	226
86. Sarlósboldogasszony... ..	230
87. «Boldog vagy, aki hittél»	234
88. Magnificat	237
89. A szép szeretet anyja	241
90. Isten anyja	244
91. Krisztus anyja	247
92. Üdvözítőnk anyja	250
93. Mint lép elénk a Boldogságos Szűz a barlangból?... ..	253
94. Mária bemutatja Jézust... ..	256
95. Mária keresi Jézust	259
96. Názáreti csendélet	262
97. Mária a kánai menyegzőn... ..	264
98. A kereszt alatt... ..	266
99. A fájdalmas anya	268
100. A Szent Szűz húsvétja	271
101. Mennyországnak királynéja	274
102. A szenvedés hónapja (1917)... ..	276

A szentségi Jézus előtt.

103. Olaj és kenet (1900)	279
104. Uram! Te tudod, hogy szeretlek (1900)	281
105. Az élet forrása (1906)	286
106. A szép lélek szülőföldje (1906)	291
107. Krisztus Urunk kettős szeretete (1903)... ..	295
108. Krisztus révén (1908)	297
109. A szentségi Krisztus szeretete	301
A kiadó jegyzetei	305

Karácsony.

A világ s a lélek adventje. (1911)

1. A fejlődés általános törvény s mindenütt érvényesülő, titokzatos erő. Dolgozik minden csirában s gyermekben, minden fában s nemzetben. Mint nagy világakarat ömlik el a világon, mely az életet a jelenből a jövőbe unszolja bele, s a lét minden fokán durva kezdetlegességen kezdi, hogy szebbnél szebb formákat állítson a világba.

Úgy mondhatnók, hogy a haladás vágya s a jobbnak reménye a természet öntudatlan temperamentuma, s azért folytonos advent keretében áll és él. Ahol pedig a lét tudatos, ott ezek az organikus s ösztönös feszültségek már mint vágyak jelentkeznek s a jobb korok perspektívái elé állítják s azok vágyával, öntudatos adventi hangulattal telítik az embert. Tehát természetünknel fogva él bennünk a jobb élet adventi vágya, mely fejlődést, haladást, szociális alakulást, boldogító életformákat sürget a földön is; ugyancsak az élet vágya kiterjed azontúlra is s várja az egyéni életnek a tér s idő korlátjaiból való kiemelkedését s győzelmes életben való kivirágzását. Ezen a ponton azután már nemcsak a jobbat, hanem az istenit várjuk s az emberiség történelmi programján kívül egyéniségünknek Krisztus szerinti érvényesülését iktatjuk programmba. A történelmi programm eszméje az igazság, az egyéniségé a boldogság; amaz a természetes fejlődés sinjein, ez meg Krisztus nyomaiban jár; mindkettőjüket adventi vágyak feszítik s űzik, de nem egymás ellen, hanem oly irányban, hogy egyik a másikat hordozza s kapcsolatukból származzék a jobb s nemesebb emberiség.

Ezt a kapcsolatot a világ s a lélek nagy adventi vágyai közt meglátta Szent Pál, aki apostola volt a belső megújhódást, a szellemi világot sürgető s váró adventnek; de finom észlelője volt a természet nagy ösztöneinek s vágyainak is, s aki úgy hallotta, hogy «minden teremtmény fohászkodik és vajúdik mindeddiglen», s ugyancsak, aki úgy tudta,

«hogy a teremtménynek várakozása az Isten fiainak kijelentését várja» (Rom. 8, 19-22). Neki érzéke volt a természetben elnyúló vágy iránt s úgy érezte, hogy az egész élet nyög s vágyik a tökéletlen formákból a tökéletes létbe, a feszélyező korlátból a szépség harmóniáiba. Láttá, hogy adventi vággyal van telítve az anyag mechanikai műhelye épügy, mint a psziché szellemi világa, s hogy azt az egész nagy világvajudást a szellem fölszabadulásával s e világ vágyait s haladását az Isten fiainak «kijelentésével» kell kiegészíteni. Láttá, hogy a világ s az egész nagy lét vajúdik; láttá, hogy vágyik s erőlködik s formát keres az életnek. Láttá, hogy a világoesztön, a fejlődés vágya, a formák szomja, a forradalmak láza végelemzésben érthetetlen, ha ki nem akarja emelni az embert, ki és föl a természetből az istenfiúságba. Szemeiben tehát a természet s a lélek vágya nagy Úrjövét vágyává fokozódott. Természet és ember adventben álltak, azzal a különbséggel, hogy az nem tudott róla, ez meg tudott; az csak nyögött, ez meg imádkozott.

A mi modern világunk is hisz a fejlődés nagy adventjében. Vár jobb s szebb világot. Hisz a haladás energiáiban s folyton győzelmekről s térfoglalásról álmodik, mellyel a boldogság leszoritja a szenvedést. Ez a hit adventi temperamentumot gyujt ki a lelkekben; friss, bátor hangulatot terem s nemes küzdőket s hűséges munkatársakat nevel a nagy föladatak szolgálatára. Lelkesülésük vallássá fokozódik, melynek nincs Istene, de van megfeszülő vágya a jobb kor hajnalodása után. Ha azonban kérdezzük, hogy kinek lesz jó az a jobb kor s minek dolgoznak milliók a jövendőségért, melyet megint csak fölemeszt a halál s elkoptat az idő: méla csend ül ki az ajkakon, s úgy látszik, mintha örök éj borulna a haladás adventjének perspektíváira. Minek, ha senki sem él közülünk, ha mindnyájan szappanbuborékok gyanánt pattanunk szét? Minek az advent, ha örök semmiség váltja föl az izgalmas várakozást? Erre nincs felelet, s ezért nincs igazán holdogító öröm ilyen adventben. Ott a jobb idők adventi kódéből nem emelkedik ki az ember, az egyes. Ók azt a jót, amit remélnek, nem az egyesnek, hanem csak az emberiség folyamának ígérük; s minél fényesebben mutatkozik be a fejlődés vallásának adventjében a jobb s szebb korok reménye, annál sötétebben s vígasztalanabban záródnak s csukódnak le az egyes számára a jobb jövő perspektívái. E rendszerben adventje csak az elvont emberiségnek van; a küzdő, vágyódó léleknek azonban nincs.

Nálunk az máskép van. A mi szemeinkben az egész létet a vágy hulláma viszi, mely az ember tudatában, hitében s reményében találja megérthető kifejezését. Mi a világ vágyait, a természet sóhajtását, a feszerők kinyújtózkodását csak úgy értjük, ha ez a sok brutális erő a győzelmes élet öntudatában találja megoldását. Mit csavarogna, mit törné magát különben? Mi ez áramokat folyásnak tartjuk ; nálunk a természet a lélekért van s a lét az életért van, s azért fejlődik minden akár a végtelenbe is, mert az örök élet vágyával van telítve a lét, mely a lélekben mint örök vágy s várakozás jelentkezik. Ezt az adventet nem lehet megakasztani, e végtelen kilátást nem lehet lezárni !

S ez az advent az emberé, ahogy övé a vágy s a fohász-kodás is ; sőt csakis az övé ! Ah, vagy nem sír-e föl páratlan, félelmetes szenvedélyességgel a «teremtmény fohász-kodása» épen az emberben s csakis benne? Tud-e valaki úgy vágyódni, úgy sóhajtozni mint a lélek? A természet csak szimbolizálja, az alsóbb élet csak sejteti a lélek érzéseit ; az erdők fohása s nyögése csak preludiuma a lélek vágyainak. Vágy, fohász, advent sehol sincs úgy otthon, mint a lélek öntudattól átvilágított szentélyében. Itt vannak a vágyak, itt a fohászok mélységei. Azért itt, mert itt nyílik az élet perspektíváinak végtelensége. Az élet, melyet az advent reménye sürget, végnélküli : a végnélküli élet csak a lélekben fejlődhetik ki, nem pedig az energián túladó természetben. A természetben az élet csak borzongás ; míg ellenben bennem ezer ingerrel átjárt öntudat. Ott csak pislogó szikra, mely könnyen alszik el, de messze nem világít ; bennem pedig tűz, eleven s éber erő. De akkor az élet új vágya s új reménye, az a nagy advent is, már nemcsak fák s bogarak, zuzmók és pókok felé fordul, s a végtelen fejlődés nem az öntudatlan létnek, sem a szürke, fejletlen életnek, hanem nekem nyitja meg az élet perspektíváit ! A fejlődés vágya bennem lép föl magasabb fokra ; bennem válik várakozássá. A nagy világnak ezen a felsőbb fokon csak egy várományosa van, s az én vagyok, az ember. A többi mind nem vár semmit ; nem is tud róla. S ez a várakozó ember várja a csak neki járó jövődőséget. Ez a várás vallás is ! A vallás a jobb jövődőség érzése és vágya ; a vallás a nagy remény s a róla való hit ; a vallás a lelket eltöltő, adventi sejtelem !

Ez a szellemi s adventi mozgalom vezet mint legfőbb irányzat minden más vágy és törekvés és feszülés fölött, s minden reménynél s kilátásnál ingerlőbb ennek a nagy

várandóságnak az érzete. Hiába akarják azt lefokozni vagy letagadni; hiába iparkodnak a lélek vágyait csak a társadalmi haladásra s fejlődésre vonatkoztatni s azokkal azonosítani. Ez az irányzat nem téveszthető össze sem a természetes, sem a társadalmi fejlődéssel; más a regiszterje, más a motivuma, sőt más az országa; országa ugyanis a lélek szellemi vágyainak világa.

Mikor azonban így kiemeljük a lélek adventi vágyait, ezzel nem akarjuk lekicsinyelni a természetes fejlődést, melynek szintén van adventi vágya, van isteni programja, s ez a jobb és boldogabb világ itt a földön. Isten akarata szerint a természetnek épügy, mint a léleknek a jobb, győzelmesebb jövődőség a programja; jobb világot sürget a társadalomban épügy, mint az egyéni istenülésben. A lélek minden porcikája adventi erővel van megtöltve, melyek minden ingerre robbannak s tudományban, művészetben s technikában épügy érvényesülnek, mint egyéni tisztulásban, finomodásban s átszellemülésben. Ahol élet lüktet, ott mindenütt előre int; minden mocnása a jobbat sürgeti, s mi magát ezt a lelket gyöngíteniök, ha erőit, istenadta ösztöneit, ha haladást sürgető vágyait letörnök. Ez erőszakos s természetellenes benyúlástól megzavarodnék lelkünk s veszélybe jutna, hogy helytelenül tájékozódjék az élet föladatai körül. Hideg, sötét prófétáknak tartana, kik nem akarhatnak neki jót, mikor ily ösztönös hajlamait letörni s elfojtani akarják.

Mi tehát az advent s az örök vágyak hívei, ne szakítsunk szét, hanem egyesítsünk; ne állítsuk egymással szembe, hanem hozzuk összhangba az élet s a lélek adventi vágyait. Ha ellentétbe hozzuk, vagy ha csak elkényszeredve s kelletlenül dolgozunk a világ adventjén, az emberiség elfordul tőlünk, mint akik félreismertük a természetes fejlődés adventjét, úgy tagadja meg majd ő is az örök adventet s megindul az örök adventből kikapcsolt életvágynak útjain. Már is arra tart.

Hiába mondanók neki, hogy elpusztul azon az úton s kárhozatba kerül; hiába akarnók elterelni a jobb világok vágyától és útjától. Nem hallgatna ránk. Nem hallgatna helyes ösztönből; mert nem az a hibája, hogy jobb világot akar, hogy haladni kíván; ez annyira nem hiba, hogy Isten akarata; hanem az a hibája, hogy a jobb világot csak félig akarja, hogy célját alacsonyra akasztja s vágyainak nem ad világfölényes lendületet. Ezen pedig nem lehet úgy segí-

tenünk, hogy megállítjuk az emberiség haladását, hanem csak úgy, hogy haladási vágyát megtartva s fokozva föl-emeljük s nemesítjük érzületét. Bolond ember az, aki a robogó vonatot úgy akarja megállítani, hogy eléje áll. A vonatot így megállítani nem lehet; ezt a vonatot meg nem is szabad megállítani; hiszen isteni erők lökik dugattyúit. Más valamit kell itt tenni. Föl kell szállni a vonatra; a haladás igazi s örök értékeire kell az emberiséget figyelmeztetni; tágabbra kell nyitni a lélek perspektíváit; több bizalomra s reményre kell a holdogságot szomjazó emberiséget rásegíteni s sok lendülettel s szeretettel dolgozni azon, hogy a vonat se a mulandóság homokjába, se a halál s a kultúrvég jegébe bele ne fúrja magát, hanem az igazi advent, az örök élet felé tartson.

Az ember s az emberiség prófétai alak: előre néz, a jövőbe néz s a jobb jövőt várja. Ezt a fejet visszafordítani, ezt az arcot hátracsavarni nem lehet! Nem lehet, mert Isten nem akarja. Nyissunk hát neki utakat, s menjünk teljes gőzzel az örök advent irányában.

Az örök Betlehem. (1898)

2. Karácsony-éj, legszentebb éj! Mennyei fény, ezüstös angyalszárnyak szövődnek sötét fátyolodba s a teremést édes angyalének ébreszti föl karjaidból. Angyalok ereszkednek le benned magányos lejtőkre s éneklük az isteni szeretet diadalénekét. A mennyei harmónia leolvad a ködös, álmos völgyekbe, akkordjai ellejtenek a hegyek csúcsain s felhőket ringatnak hullámaikon; az erdők suttogása elakad az éji szellőben, s az alvó halandókra az álom legrózsásabb látomásai hullnak. A próféták szellemei, a sibillák árnyai ellebbennek a barlang fölött, a látás bizonyossága eloszlatja gondteli arcukról a jövődölések homályát s megnyugodva térnek örök lakóhelyükre. A mennyei fény háttérében siető pásztorok vonulnak el, mintha egy aranyos gót képek eleven alakjai volnának. Távolról tevék csengőinek csengése hallatszik: keleti, tarka fényben, selyemernyők alatt vonulnak föl a napkeleti bölcsék, előttük az égen a ragyogó csillag aranyos fényküllője, mintha ez a csillag is csak lámpás volna, melyet a királyok előtt angyal visz, hogy megvilágítsa útjukat.

Ez az az éj, a legszentebb éj! S már tizenkilencszáz év óta gyermekded hitünk keretébe van foglalva; keretbe, melyet bearanyoz a karácsonyfák aranyos fénye, kedvessé

tesz örömtől kigyulladt gyermek-arcok pírja, áttetszővé imádkozó lelkek átszellemült tekintete. Tizenkilencszáz év óta ez az éj egyforma; csendje s angyaléneke egyaránt ünnepélyes; csillagai az égen s pásztortűzei a földön ki nem alusznak soha.

Pedig mily nagy ellentétben állnak a kis Betlehem barlangja, jászola, pásztorai a kultúrnépek gazdag, fényes városaival; mily örvények nyílnak istálló s paloták, puha szőnyeg s aljazott szalma, elhaló pásztortűz s villamos ívlámpa, nyájbégetés s orgonaszongás, a lejtők magányos csendje s az éjféli harangszó közt!

S mégsem akarunk megválni tőle!

Mily nagy ellentét, mikor azt a betlehemi barlangot, az istállót beleállítjuk fényes templomainkba, dísznövények s illatos gyertyák közé. Nem félünk-e, hogy az az aljazott szalma lehull a márványra s onnan elvetődik a szentély szőnyegére és fölkerül az oltár lépcsőire?

Hát mire jók azok a kedves, idilli képek, azok az egyszerű pásztorok, a gyermekarc s az angyalszárny ebben az őserőtől duzzadó, évszázadokat megőrlő világforgásban, az embernek szenvedő, de hódító élettörténetében? Szorulunk-e tán rájuk? Az emberiség valóságos története csodálatosabb és gazdagabb volt, mint bármely prófétai álomlátás; a sibilák sejtelmei szegényesek, ha a valósággal, melyet leírni akartak, összehasonlítjuk; fölhevült képzeletüknek képei fáznak abban a hideg színezésben, mint egy éji tájkép, oly messzire estek el az emberiség eleven, pezsgő életétől; az arab mesék «ezer és egy éje» gyerekes és oktalan dadogások ahhoz a nagy történeti époszhoz képest, melyet az ember ezeréves bravurral keresztülküzdött s átélt.

Maga az a föld is, melyen az ember áll, folytonos változások színtere. Föltartóztathatlan rohamban emelkednek és süllyednek rétegei; a történetelőtti világ geológiai korszakai búbajos flórájukkal s bizarr faunájukkal egymást űzik; az egyik világ sírjából lesz a másiknak tavaszi barázdája, s a természet úgy tesz, mint a bűvész, ki igénytelen szelencéjéből dönti a drága hímzéseket, a tarka szöveteket, a virágkoszorúkat...

Csak az a szent éj, az mindig ugyanaz; angyaléneke el nem hal; szalmájára szőnyegekről is szívesen térdelünk, hogy a jászol bárdolatlan fáján fejünket pihentessük. Karácsony szent éjjelén elzarándokol ész, szív, tudomány, művészet, társadalom, család, gyermek s öreg nézni azt a szent éji

látomást, mikor a szalmán fekvő Gyermekek szemeiben kigyulad a világot megváltó szeretet ; mikor az éjjeli barlang népes lesz s a Szent Szűz és Szent József mellett ott állnak az evangélium örök igazságai mint ragyogó génuszok, örök eszmék, csillogó eszmények s a barlang szegénységében s az istálló kietlenségében üdvözlik a született Messiás szellemi függetlenségét s odakötik jászolóhoz mint a győző diadalszekeréhez az emberiség reményeit, vágyait és hitét.

Ez a hit, ez a vágy a változatlan örökkévalóságnak képviselője a földön ! Minden változik, forog, elhal ; de az emberiség hite s reménye nem változik, sőt örökkévalóságba öltözik s minden karácsonyéjjel új ruhát húz, fényeset, mint az égből leáradó mennyei fényesség, s örök ifjúságot szív magába a kis Jézusnak tiszta, ragyogó szemeiből.

Ezért él s nem változik a karácsonyi öröm ; azért folytonos az a búcsújárás a betlehemi barlanghoz ; azért nem pusztul el a szent karácsony Betleheme ; nem pusztul el, sőt folyton ugyanaz. Ott él a hívő lelkek emlékezetében, áhítatuk, szeretetük aranyos lapjain ; él a történelemben, művészetben, költészetben, mint folyton eleven, mozgó, gazdag és bőszes hatalom !

De történelme nemcsak a múlté, hanem a jelené is ; művészete nem kőben és festékben, de eleven lelkekben érvényesül ; költészete nem ragyog magasan járó, meddő eszményeken, hanem a földön küzdő lelkek hősiességében s meleg szívek dobbanásaiban. Tudnunk kell ugyanis, hogy Betlehem egy köztünk, itt és most érvényesülő hatalom, hatalom, mely lelkeket nevel és alakít, javít, a bűntől elvon s erényre tanít.

Ebben a barlangban rejlik a belső élet titka, amely élet oly mély és változatos, mint a tenger alatti világ csodálatos élete. Ezt a világot nem látni ; az ég tükröződik rajta, vagy viharok korbácsolják felületét ; de azért a mélységben szakadatlanul dolgoznak rajta a korallak és csigák ezerféle munkásai, önmagukat temetik bele s így emelnek fölszínre új világokat.

Betlehem kihatása nagyobb a világ művelődésére, mint valamennyi művészi iskolának kihatása ; ennek a barlangnak sötét üregéből több ragyogó motívum kelt szárnyra, mint valamennyi akadémiából. A művészetnek génusza e barlangba tért, ez volt ihletének forrása, ez volt koncepcióinak sásfészke ; ez volt annak a mélységnek s bensőségnek Manrezája, amely ha hiányzik a fölfogásban, művészetünk olyan, mint a folyondár, mely a földön kúszik és sáros lesz.

Betlehem többet lendített az emberiség életén, mint az irodalmaknak időszaki föllendülései. Carlyle szerint Shakespeare egy darabja az életerős, katolikus középkornak; minden nagy szellem egy-egy eleven darabja annak a hatalmas világnak, mely Krisztus betlehemi barlangjából árad ki a sötét, fagyos szellemtelenségbe.

Ki tett többet a világban: Plátó, Zenó, Seneca, Plotin, Averrhoes, Szent Tamás, Bacon, Kant, Washington, Napoleon, vagy a betlehemi jászol Kisdede? Állítsátok föl a Stoa folyosóit, az Akadémia lugasait, a bölcsék portikusait, az egyetemek katedráit a betlehemi barlang körül s csödítsétek oda a világot — és meglátjátok, hogy a népek hullámai a zuhatagok rohamával a barlang felé tódulnak, s folyosóitok, lugasaitok kiürülnek. Mert ha színpompa kell és gondolatbőség, ennek a barlangnak titokzatos szintőrejei túltesznek Capri szigetének s kék barlangjának színjátékán; nem az olasz égnek s a delejes tirrheni tengernek, hanem az örökkévalóság mélységes egének kéksége szűrődik itt át gondolaton s érzelmen.

Sokan dolgoztak, sokat s keservesen; sziszifuszi munkában gördítették halomra az emberiség haladásának s művelődésének faragatlan s faragott köveit; voltak apostolok és vértanúk; de ha mindezekhez az Úr egy légió angyalt küldött volna az égből, hogy a lángész feszítőerejével s a hősiés erény tetteirejével dolgozzanak az emberiség javán, nem tettek volna annyit, mint ez a Betlehem . . .

E barlang fölfedezése fontosabb az emberiségre nézve, mint Amerika fölfedezése, s minden egyes természetfölötti gondolat és buzdulás, imádás és hódolás, följajlás és bánatos indulat, melyre Betlehem tanítja és vezeti az emberiséget, értékesebb Isten előtt, mint minden egyéb, merően természetes vállalat és küzdelem.

Csoda-e hát, hogy Betlehem él s el nem pusztul? Csoda-e, ha minden szívben él s él úgy, hogy édesíti s nemesíti az emberiség életét?

Csoda-e, ha mindenhová elhat; el a tengeren, s a hajók mélyében haldokló szerecsennek arcán mosolyt kelt. Elhat a széles, nagy világba, oda, ahol a karácsony éjjelén is pálmák virágoznak, s oda, ahol csak a zöld fenyő emelkedik ki az élet szemfödője alól. Elhat a nagy városokba, hol a vigasztalan szegénység modern barlanglakói bujkálnak, s ott is oly tiszta marad, mint a napsugár a pontusi mocsár fölött. Elhat a fjordok ködös, jeges völgyeibe s fölűszik a magaslatokra,

oda, ahová a szent éjjelen a harangszó hulláma el nem vetődik. Föler a pápai trónon ülő főpap gondteli szívébe s leszáll a bányák üregeibe, hol a szent éjben fölébredő bányász oda-szól társainak: pajtások, ma karácsony van. Megfordul a puszták karavánjai közt s beleszövődik álmaiba annak a gyermeknek, ki most fehér dunnácskája alatt kipirult arccal fekszik s álmodik arról a szép karácsony-éjről, melyet édesanya festett ártatlan lelkébe, arról a sok csillagról és szép angyalról, kik a karácsonyfa terhelt, hajlott ágain énekelték együtt a glóriát!

Legyen is szent, boldogító, vigasztaló szerte-széjjel a világon mindörökké Betlehem! Ragyogjon föl világossága a lelkek éjjében, mert ahová csak esik tündöklő sugára, az mind tisztul, szépül, nemesedik. Jertek, gyerünk Betlehembe! Jöjjetek főleg ti, kiknek sötét és vigasztalan a lelke; az isteni Gyermek mosolygó két szeme a hitnek és szeretetnek két öröklámpája; gyujtsatok magatoknak itt mennyei fényt s örök világosságot.

«In Altissimis» (1899)

3. Hol legyen az, ami itt mondva van: «In altissimis»? Mert azt kétfélekép lehet fordítani; «in altissimis» azt jelenti: «a magasságban» vagy azt, «a mélységben»; s akkor az első karácsonyi szentéjnek angyali éneke kétfélekép érthető: Dicsőség a magasságban... vagy úgy, hogy: Dicsőség a mélységben Istennek!

S valóban nem lehetne-e ez az utóbbi értelme is? A magasságban hideg van; minél magasabbra hágunk, annál kevesebb s nyomorultabb az élet; a fa bokorrá lesz, a víz jéggé; a magasságban a délceg fenyő is leszáll a magas lóhátról s gyalog-fenyő alakjában kúszik a sziklán; de ott lenn a mélyben, ott a virágos völgyben, ott van az illatos, a pezsgő élet. A magasban csupa rom van; a meztelen sziklagerincek töredeznek; a jégjegecek mint finom vésők, mint acélékek repesztgetik a sziklákat s törmeléküket sodorja a hegyi patak a mélységbe; míg ellenben a mélységben, az óceánok örvényeiben az iszaphól ismét szirt készül s a világromokból új világok alapjai épülnek. Azután meg a magasban ember nem is lakik, csak sasok kóvályognak s azok is a meleg életért le a völgybe szállnak; lenn pedig a termékeny alföldeken, az életkedvtől sugárzó városokban s falvakban élet, lélek s öröm lakik. De még az egyes embert véve is, hol legyen az Isten dicsősége? fönt a hideg észben, vagy lent a meleg szívben?

Ó igen, oda, oda le a mélységbe kívánkozik az Isten; a világok ott készülnek, az élet ott pezseg, az eszmék ott gyúlnak ki, a mozgalmak onnan indulnak világgá; minden, ami a társadalomban él és vergődik mint kín és küzdelem, ott a mélységben jelentkezik; onnan emelkedik, hogy érvényesüljön, hogy új világot teremtsen, hogy a régít romba döntse s az újat fölállítsa; minden, minden a mélységből jön, a mélységben kezdődik s a mélységért végződik.

Azért jár az Úr is lenn, lenn «in altissimis»; azért jelent meg alázatban, azért született istállóban, azért lett szegény, a mélység szegénye; azért élt életet, a mélység életét; azt az életet, mely szenved, küzd és tűr, mely barlangokban s kunyhókban lakik s új világok után vágyik, boldogságról álmodozik. Azért szegődött azokhoz, kik megértik az eget, mert nincs mit szeretniök a földön; azért élt azok közt, kik el nem felejtik az örökkévalót, miután oly kínos nekik az ideigvaló.

De nemcsak a szenvedés mélységének lakóihoz fordult, hanem a mély fölértés s a mély vágyak gyermekeihez is, kik lelket keresnek, kik a bűnből kivágyódnak, kik szívük békéjét szolgálják s e legmélyebb ösztöneik szolgálatában világosan látják, hogy azt el nem érhetik sem pénzzel, sem hatalommal, sem élvezettel, sem dicsőséggel, hanem ingyenvaló kegyelemmel, mely leereszkedik az égből s fölemeli a magában erre képtelen s a bűn súlya alatt lihegő s attól meg nem szabadulható embert. «Jöjjetek hozzám mindannyian, kik fáradoztok a testi munka s a lelki törekvések fáradalmaiban, és terhelve vagytok a boldogtalanság s a szív nyugtalanságának terhével, s én megenyhítelek titeket.»

Valóban «dicsőség a mélységben Istennek». Lehet-e nagyobb dicsősége az Úrnak, mint ha a küzködő ember a mélységben el nem felejté őt; ha a földön az égre gondol; ha a földön a megteremtendő paradicsomról nem álmodik, hanem azt az országot várja, mely nem a földről való? Nagyobb dicsősége nincs az Úrnak a magasságban, mint a szerető, vágyódó, küzködő mélységben! S minél jobban mozog a mélység, annál nagyobb lesz a dicsőség, ha ugyan megértjük a mélység szavát s nem tartjuk ellenségünknek azt, ki barátunk.

A mélység most is mozog, de mozgalma ellenséges. Messiást vár, kinek országa e világból való legyen; földet kér s az égről lemond; az elveszett paradicsomot keresi, de nem a túlvilágban, hanem ez életben. S ez a mozgalom

a mélységben folyik; elégedetlenkedik a mai társadalom beosztásával, mindenütt korlátot talál, melybe vágyai és szenvedélyei ütköznek, s azért elsatnyul és eltölpül élete; nem akar megvonulni a tengődés örömtelen kuckóiba, ki akarná nyújtani tagjait s kifejleszteni tehetségeit, de a hagyományos jog és szokás nem engedik. Azért új világok vágya és reménye bántja, s e virágos tájakra menekül érzelmeivel, hogy a valóság mindannyiszor visszautasítsa az élet alacsony és korlátolt viszonyai közé. Kedélye elborul; ki nem elégíthető szenvedélyei kínozzák; az élet nevére érdemes tevékenység hiányában szemben állítva látja magát a csúszó-mászó, lelketlen, unalmas, nyárspolgári étellel; rossz néven vegyül-e neki, ha az öngyilkos szentimentalizmustól elfordul, s új világot, új országot, új messiást vár?

De miért fordul el hát a régi mélységek Messiásától, a betlehemi kisdedtől?

Azért, mert azt mondják neki, hogy ez a régi Messiás, csak a lelkek Messiása, s a földi kínnal nem törődik; azért, mert azt mondják neki, hogy nyugodjanak bele nyomorult helyzetükbe, mert aki itt keres boldogságot, az a földöntúlit elveszíti; azért, mert azt mondják neki, hogy a régi Messiás csak az akkori történeti társadalmat rontotta le s változtatta át, de a mostani történeti társadalomnak megváltoznia már nem szabad. Ezért a túrhetetlen, kegyetlen, hamis, farizeus beszédért zavarodnak meg sokan a mélységek Messiásán s újat keresnek, a mai mélységek messiását. Tévednek; de még inkább tévednek azok, kik meg nem értik őket.

Az igazság ez: Krisztus országa nem e földről való, mert az ő országa a bűnbocsánat, a lelki béke, a kegyelem országa; ezek pedig a földön föl nem találhatók, ezek az Istentől jönnek. De ezeken kívül az egész élet, az egész ország a földről való, s az a másik ország, a lelki béke országa ezt a földről való országot nem tagadja, haladását nem gátolja, sőt ellenkezőleg sürgeti s előmozdítja. Annyira sürgeti és lelkesül érte, hogy összes társadalmi haladásunk magvait s irányait belőle vettük.

Legyen tehát dicsőség Istennek a mélységben; legyen lelki békéje a világnak, szegénynek-gazdagnak, de ne azért, hogy a gazdag világ a szegényt lelki békével kifizesse, s az országra, mely nem a világról való, utalja, míg magamagának a világról való országot is lefoglalja, hanem azért, hogy valamint a kimondhatlan s minden kincset meghaladó

földöntúli ország meg lett osztva szegénnyel s gazdaggal : úgy e földről való országból se zárjunk ki senkit.

E két országot foglalja egybe a szózat : dicsőség Istennek a mélységben !

Az igazi karácsony. (1901)

4. Ime, beköszöntött hozzánk a legszebb, a legkedvesebb ünnep, a tiszta örömök napja, a szent karácsony ! Róla éneklí az egyház, hogy «ma mézzel folyók lettek az egek». Igen az ég, melyről azt hitték, hogy érc és vas, az az ég megolvadt s mézzé lett s lelkünkbe szivárgott. Hitünk boldogító tudatában lejött maga az ég a földre, mikor eljött az, ki a mennyországot nekünk megnyitotta s az Isten neheztelését szeretetre fordította. S lám, mily erős e tudat ; melegít a hidegben s életet ad a fagyban, s az ember ez örvendező hitnek jeléül, reményeinek karácsonyfájául fölállítja az illatos, zöldelő fenyőt, mely akkor is ébren van, mikor a természet alszik, s akkor is él, mikor a hólepel szemfödője alatt pihen a föld !

Üdvözlégy, a lelki világnak, a dermedő szíveknek, a szemfödős lelkeknek örökké diszló, illatos karácsonyfája : Úr Jézus ! Üdvözlégy ; csakhogy eljöttél ! Sokáig vártunk, most már el nem eresztünk ! Szomjúhozó szívvel szívjuk lelkünkbe alakodat ; ellessük minden mozdulatodat ; érdeklődünk orcád, hangod, sirásod, tehetetlenséged, gyöngeséged iránt. Érdeklődünk fönséges lelked, belső életed iránt ; sejtjük a gyermekek lelkének nagy voltát, mely az Istent látja s gyermekszívvel viseli el a nagy gondolatok súlyát. Nap-sugár nem melegíti, csillagok reszketnek le rá ; környezetén megakad szemünk ; de a barlang, az alomszalma, az állatok, a jászol nem a szánalomnak, hanem a fölségesnek benyomását teszik ránk. Elöttünk mindez fontosabb mint Róma, a palatium s az imperium ; a barlang impozánsabb mint a cézár palotája, a jászol jelentősebb mint Augustus diadalszekere, a szalma drágább mint babérkoszorúja ; mert meglátjátok, hogy ez mind szerepet cserél : a cézár palotájából rom lesz, a koszorúból szemét, a diadalszekérből forgács, mialatt a barlang templommá szélesbül, a jászol oltárrá lesz, s rajta áll Krisztus, az Isten Fia s előtte térdelnek azok, kik Isten gyermekei akarnak lenni.

S ez a nagy tény, hogy az Isten ember lett s hogy Krisztusban kinyilatkozattatta magát, — hogy értelmén fölragyogtatta az evangéliumot s szíve szeretetében az Isten üdvözítő kegyelmét : ez a nagy tény a világ fordulója s a boldogulásnak jegyében álló világtörténelemnek szerencsés kiindulása.

Ki hinné, hogy dacára e mindent ígérő kiindulásnak járatlan utakra s útvesztőkre kívánczok, s az életnek sötét éjtszakáját más világossággal s nem a karácsonyi fényvel akarja földeríteni? Ki hinné, hogy dacára az Isten Fia képe- nek, a karácsonyév szent víziójának, más eszményekről álmo- dozik s tisztább szeretetet, gazdagabb életet, romlatlanabb erkölcsöt keres? Ki hinné, hogy az Isten országát más ala- pokon akarja fölépíteni s bizalmatlankodva s gyanakodva a kegyelemtől a természethez, az Isten Fiától az emberhez fordul? Ki hinné? s mégis így van ; így van s így lesz ; mert ez az éjnek s a télnek, a lelkek éjének s a szívek telének hatalma a világ fölött, s valamint az első karácsony szent ünnepe éjben s télben jött le a földre : úgy jön le azontúl is minden egyes ember éjébe s telébe a karácsony víziója, s amely lelkekben fölragyog, ott azt kegyelemből teszi ; a kegyelem erejében legyőzi a tévely éjjelét s a világ szeretetét.

A tévedések éve Krisztus óta is borong a világ fölött ; így akarta azt az Úr, hogy a ragyogó Krisztus-kép az éj sötét hátteréről emelkedjék fel fölségesen ; az eszmények tört gipsz-mintái ezentúl is ott hevernek a művészi alakítás műtermében, hogy romjaikban is tanúságot tegyenek az igazi műremekről ; a bábeli torony építése ezentúl is folyik, s ezentúl is igaz a próféta szava : «Szövetségre léptünk a halállal s a pokollal kötést tettünk . . . a hazugságot tettük reményünké, s a csalárdság ad nekünk menedéket» ; de mindezt bizonyára azért, hogy most is megvalósuljon, amit akkor mondott az Úr : «Ime, én követ teszek le Sion alapjába, próbált, becses szegletkövet ; beépítem az alapba», s rajta építem föl templomomat. De bármint legyen, biztos, hogy a világ éjét csak a karácsony fénye, az emberiség álmát csak a karácsony víziója képes földeríteni.

Biztos ; mert hát hogy legyen alkotás szebb, tisztább, nemesebb, mint melyet az örök, végtelen szeretet sugalt s az Úr keze alkotott ! Hol villanjon ki győzelmesebben a teremtő hatalom ereje s öröme, mint a megtestesülés titkában. Hol legyenek tisztább vonásai a teremtő észnek, hol lágyabb színei az örök szépségnek, hol édesebb hangjai a harmóniá- nak, mint az Isten műveinek koronájában, saját magának legtökéletesebb képében, Krisztusban?

Aki őt látta, az el nem felejtheti ; aki elfelejti, az még nem látta ; annak a szívébe a karácsonyi fény még nem hatolt bele ; annak a lelkét a Krisztus ragyogó képe- nek víziója még nem érintette meg. Ti úgy- e bújjátok a könyveket, forgatjátok

tok a kódexeket, új bizonyítékokat kerestek, s nem veszitek észre, hogy a karácsonyi fényt nem Jeruzsálemből hozták az írástudók katedráiról, s a Krisztus-képet nem faragták Athénben, sem Efezusban. Ne keressétek ott ; a karácsonyi fény az égből jött ; az egy nagy tény ; s a Krisztus-kép a Szentlélektől fogantatott s megtestesült ; az egy nagy kegyelem. S ennek a fénynek s ennek a kegyelemnek befogadására hívó, bízó, alázatos lélek kell, mely az élet adventjén keresztül vágyódik, mely a remény antifonáit énekli s mely a próféták virrasztó szemével nézi a Krisztust s mosolyogva suttoja : Tudtam, hogy eljön ; ime, ő az !

Azért félre írástudók lármája, Jeruzsálem vásárja, fari-zeusok disputája, félre, el veletek ! Térdeljünk le a csendes, betlehemi barlang előtt s hagyjuk magunkra behatni ezt a legszentebb éjt. Fönt az égen csillag ragyog ; a próféták szavát hirdeti néma, ékesszóló nyelven ; nem csitíthatja el szavát láрма, nem boríthatja el fényét ködfátyol ; amerre jár s ahová elragyog, odakiáltja : csillag támad Jákobból. A földön szelíd fényesség támad ; szelíd, mint az olajmécses fénye, tiszta mint a napsugár, kedves, mint a boldogult lelkek visszfénye, s e fényességben angyalok éneke csendül meg : Dicsőség mennyben az Istennek, s békesség a földön a jóakarató embereknek . . . dicsőség . . . békesség ! Ez a legszebb ének, mely a földön elhangzott ; szebb, mint a pacsirta éneke, mikor napsugár s a rét illata emeli a kis dalost a magasba ; szebb, mint a szerető szívnek legédesebb éneke ; szebb, mint minden ének, mert nincs teljesebb összhang mint az, mely Krisztusban lett. Különben is ez nem annyira az angyaloknak, mint az Úr Jézusnak éneke, ezt ő komponálta ; az angyalok csak kísérik e dalt, mint a nagy olasz festők képein, ahol a kis Jézust hárfás, citerás, hegedűs angyalok környékezik ; ezt az összhangot Krisztus szerezte nekünk.

Ó ragyogó csillag, ó angyalarc, ó édes ének, legszentebb éj, dicsőség és békesség ömlik el rajtatok ! Ti vagytok keretei a megtestesült Igének ; nélkülöttek szétfoszlik a Krisztus-kép ! Most már értlek karácsony-éj ! Csillagos lélek, tiszta szem, édes szeretet s nyugodt lelkiismeret kell az embernek : akkor épen a világ éjében s az élet sötétségében ragyog föl számára a karácsonyi fény s ő megismeri Krisztust. Aki pedig beszélni akar neki róla, annak azt mondja : hadd el, kérlek ; minek a szó, hiszen látom ! Ez aztán karácsony, mely nem volt, hanem van ; karácsony nem Betlehemben, hanem a hívó s szerető lélekben ; mézédés és fényes, szent karácsony !

A világ Megváltója. (1902)

5. Láttatok már régi pergament-kódexeket, melyeket szorgalmas barátok keze írt? Az írás bevezető betűje a legpompásabb; aranytól ragyog s élénk tavaszi színek gyúlnak ki rajta; angyalfejek kandikálnak a betűnek öbleiből, mint megannyi díszes, rozmaringos, tulipános ablakból; mosolyogva integetnek, hogy fogjatok hozzá, olvassátok; biztatnak, hogy az írott gondolat van olyan szép, mint az a színes betű.

Az evangélium bekezdő betűje Betlehem. Ezt a gyönyörű iniciálét kidolgozta az Isten művészi kézzel; aranyat, égi glóriát pazarolt rá; színeket, zománcot nem kimélt; apró vonásokban, bársonyos, lágy tónusokban kipontozta benne nagy gondolatait.

S melyik az a vezető gondolat a betlehemi kinyilatkoztatásban? Az, melyet az angyal hirdet, hogy megjött s belépett a világba a Megváltó, s eljött hatalmassá, erőssé, úrrá tenni az embert.

Fölséges gondolat; de még fölségesebb a mód, mellyel a gondolatot megvalósította. Végignézett palotákon, házakon, kunyhókon, sátrakon, s fönnakadt a betlehemi barlangon s mondá: Lakást keresek magamnak; no, ennél rosszabb nem lehet, tehát ez a legjobb nekem! Végigmustrált tógát, tunikát, vértet, palliumot; végre rongyokat talált s mondá: Ruhát keresek magamnak; no, ennél silányabb nem lehet, tehát ez a legjobb nekem. Azután diadalszekér kellett neki és trón, s bejárta az Oriens-t, a Capitoliumot s a Palatiumot; nem talált; végre azonban ráakadt egy bárdolatlan jászolra s mondá: ennél hitványabb nem lehet, tehát ez való nekem. S bíbor és szőnyeg s koszorú is kellett neki dicsőséges bevonulásához, s ismét végigfutott Szírián, Indián s Cipruson, míg végre száraz sarjával s aljazott szalmával beerte s gyönyörködött ez imperatori díszben. S miután koldusnak, szegény felöltözködött s a jászol szalmájára leült, miután a világ lábai alá került s mélyebbre már nem szállhatott — kiáltotta magát angyalok, próféták, csodák, jelek által annak, ami volt öröktől fogva: Istennek; proklamációt adott ki az emberiségnek fölszabadítására s fölemelte a szegényt, a rabszolgát; a magasba fölszorította a társadalom elnyomott s megvetett rétegeit; minden embert fölmagasztalt az isteni élet magaslatára; fölébresztette az elcsigázott, elgyötört embert az istengyermek méltóságának öntudatára, s szabadságot ígért s követelt mindenkinek számára az örökéletre. S ugyan hogyan s mi által eszközölte mindezt?

Éknek állt be a pogány, historikus társadalomnak alapjai alá; az emberben, akár bíborban, akár rongyban jár, rámutatott az örök értékre; amit eddig értéktelennek, silánynak hittek, annak ő végtelen értékére ismert; s így a szegény a király mellé került, a jászol a trón mellé állt, s a barlang a palotát sem nem imádta, sem nem irigyelte. Szóval kifordult az alája csúsztatott éktől a világ, s Krisztus a kifordítója. Valamint minden revolúció alulról fölfelé s minden reform belülről kifelé tör; valamint a hegyeket nem rakták össze darabokból, hanem alulról emelte föl azokat az ég felé a földalatti erő: úgy a megalázódott s a föld méhébe s a társadalom legalsó rétegeibe leszállt Istenfia gyökerében fogta meg az emberiség fáját, alapjai alá nyúlt a társadalomnak s fölemelte benne mindazt, ami alacsony, állatias, elnyomott, nyomorék és rab volt. S íme, előléptek azok, kik üregekben, lyukakban s barlangokban laktak; kik rongyokban jártak s földön, szalmán, szénán, szennyben s piszokban éltek s haltak s azt mondták: Mi isteniek vagyunk; mi rabszolgák s zsarnokok csordái nem lehetünk. S tagadhatták-e azt az urak s a királyok, Krisztusnak testvérei?! Előléptek a kifosztottak, a kiszaroltak ezrei, kik a kényszer vagy a zsarnokság igája alatt nyögtek s azt mondták: Isteniek vagyunk s testvérek; ostorcsapásokkal magunkat ezentúl hajtadni nem engedjük, hogy palotákat építsünk másoknak, sőt gulákat sirokul egyik-másik fennhéjázó úrnak, mialatt mi sárból tapasztott vityillókban élünk. Engedjetek helyet nekünk! Nekünk is, testvéreiteknek! Krisztus sürgeti! A sziklák hasadékaiból, a patkányok társaságából kiszorít az Isten; ő állt oda be az oduba, hogy kiemeljen minket onnan; ő öltözködött rongyba, hogy lássa a szokás terheltégétől megvakult világ, hogy nem illik az Isten-gyermekhez rongyokba öltözötten csavarogni a világban.

De nemcsak ez a típus mozdult meg! Ami nyögött s degradált volt, az mind megmozdult a betlehemi proklamációtól.

Fölébredtek az élvhajászat mámoros áldozatai, a nők s a gyermekek, kiknek gyöngeségét taposta az állatias erő. Fölébredtek Babilon ifjú és szép leányai, kiket ragyogó kocsikon s megkoszorúzza vittek Militta templomának csarnokaiba, hogy addig vissza ne térjenek, míg koszorúik el nem hervadtak. Fölébredt s panaszos hangon áldotta az Istent az a tizezer szíriai leány, kiknek jajveszékelése eddig

a hieropolisi templom arany boltozatairól visszhangzott, és más tízezer, kik Daphne ligetei közepett kristálytisztá folyók partjain lelküket szennyezték. Felébredt az emberi érzés, vagyis inkább az isteni öntudat a «luxuriosa Corinthus»-ban s Ciprus rózsás ligeteiben, s az undor hidegétől s a jobb ember lelkesülésének hevétől megrezzen a világ, végignyilalt a szent borzadás Szírián, végig Fenicia pálmorszáján Amon templomáig, s Karthago is s ami azon túl van, már új eszményekről álmodott ; álmában meglátta Perpetuát!

Lett új világ !

Voltaképp pedig a világ nem kész, hanem tovább fejlik ; fejlik azon az úton, melyre Krisztus állította ; fejlik föltartóztathatlanul azon elvek erejében, melyeket az Úr erjesztőül rejtett az emberiségbe. Új világot akart a Megváltó, azért a régi alá állt s kifordította azt. Leszállt a mélybe, nem hogy magával vigyen házakból barlangba, tisztas ruházatból rongyokba, kultúrából troglodita tengődésbe ; hanem azért szállt le, hogy azokat, kik ott lenn szenvednek patkányok közt, fölhozza, s azokat, kik a szenvedély karmai közt elvéreznek s elhervadnak, kiszabadítsa. Leszállt a mélységbe, nem hogy csitítson s hirdesse, hogy így van az jól ; hanem hogy ébresszen s arra a belátásra segítsen, hogy az így nem mehet tovább. Leszállt a mélységbe, nem hogy az érzéketlenség tompa mámorát oltsa a degradáltak vérszegény ereibe, hanem hogy világosságot gyujtson, verőfényes, szűrő világosságot, s megvilágítsa vele a szenvedély s a bűn által megbecstelenített embernek tarthatatlan állapotát.

Ez a betlehemi bemutatkozás tehát egy világprogram ! Ez a jászol diadalszekér ; rajta ül az Istenfia, az emberek testvére, s mikor megindul, magával sodorja mindazt, aki szegény, aki szenved, aki nyomorult ; mindegyik fölemeli fejét s az Isten-gyermek jussát követeli erényben épűgy, mint hozzáméltó életben ; földet s eget kér !

Karácsony és újév. (1902)

6. Ma koszorút kötünk a karácsony örömeiből s az újév reményeiből, glóriás fenyűgallyból s küzdelmes pálmaágból. Gondolatainkra két világosság vetődik, az egyik a karácsonyjé fényessége, a másik az újév hajnalának bíborsugárzása. Bűbájt gyakorol, izgalmat kelt mindkettő ; az egyik a régi öröm bája, mely mindig új, — a másik az újév izgalma, mely már oly régi. S különös, hogy mindkettő éjtszakával kapcsolja össze a fényt : a Megváltó glóriája fénybe állít, s az újév

reménye a jövendőnek ködös ádventjébe vezet bele, mintha csak azt mondaná: «Glóriás fényt gyujtok köréd, de az éjt el nem veszem; éjben láss!» S ismét: «Reményeid csillagát támasztom föl neked, de ha csillag az a csillag, akkor gondolhatod, hogy éj vesz körül téged; éjben élsz, éjben jársz, de — bizzál, én vezetlek téged.»

Valóban úgy van: éjbe, bár szent éjbe állítja bele a karácsony misztériuma lelkünket, s ugyancsak folytonos éjnek, sűrű homálnak indítja neki az újév reménye életünket. Mind a kettő keményen fog; mind a kettő készen semmit sem ad; hanem küzdelmek elébe állít, útjainkra tövist szór, bár ugyanakkor biztat: «Előre, így kell haladnod; higgy, bizzál, küzdj, s biztosítlak, hogy győzni fogsz!»

Bámulatos dolog, hogy mily következetességgel valósul meg ez a nap-éj-szerű, ez az édes-keserű, ez a küzdelmes-békés jellege az emberi létnek az élet egész vonalán! Mert kell-e edesebb kép a karácsonyi éjnél s lendületesebb költemény az Isten szeretetének e legszebb énekénél? S mégis mennyi kemény, küzdelmes vonás van e képbe, mennyi éles, ijesztő hang ez énekbe szöve! Mintha galamb búgna, úgy üti meg füleinket az Istennek embert kereső panasza, de az a galamb sziklahasadékba veszi magát; kemény sziklában fészkel! Mily kedves az a Megváltó, de mily érdes a jászol! Mily mosolygó az arca, de mily rideg az éj arculatja! Mily édes az angyali ének, de mily rikácsoló, sívító a botránkozás s a pártütés visszhangja!

Igy vagyunk az étellel, a reménnyel, így vagyunk a megváltással. Lágyan, simán, puhán nem nyertünk eddig s nem érünk el ezentúl sem semmit. S még a megváltás is ilyen; az sem kész! Szentigaz, hogy éj van világosságunkba, orkán angyali énekünkbe, öröm van mézünkbe keverve, s mikor a megváltás a szent karácsonyi éjben kihirdette programját, nem változtatta meg az emberi életnek ezt az irányát; békét ígér, de harc után; s megváltást hoz ugyan, de azt mindenkiné magának kell tette s boldog valósággá váltania! Megváltani az Isten sem fog, ha mi magunk nem váltjuk meg önmagunkat! Ezt hirdeti az a régi szózat: Teremtett téged az Isten saját közreműködésed nélkül; de nem fog üdvözíteni, csak ha magad is akarsz üdvözülni!

De hát akkor azt kérdezitek: ha így áll a dolog, hát akkor mit hozott nekünk Krisztus? Mitől is váltott meg tulajdonképen minket? S mily üdvösséget hozott a földre a karácsonyi kisdéd? Mit ujjongunk? Mit éneklünk glóriát? Miért

mondjuk, hogy van, hogy ma született Megváltónk? Elvitte tán szenvedéseinket és bajainkat?

Bűneink most is vannak, szenvedélyeink békóba vernek, hajlamaink gúzsba kötnek, a nyomorúság gyötör, a tévely uralkodik, a betegség emészt, a halál kaszál; mitől váltottál meg hát, Uram, minket? S az Úr feleli: Szeimeitek előtt gyujtottam meg az élet fáklyáját, az igazság világosságát az életnek éjében; nyissátok föl szeimeiteket s fogadjátok el az igazságot; ha elfogadjátok, megszabadultok a tévely békóitól! Ha nem fogadjátok el, akkor a tévely rab-ságában nyögtök tovább is, s nem élvezitek a megváltás áldásait. Így akartam lenni értelmetek Megváltója. Tovább. Magamhoz vonzóttalak édesen; barlangjaitokba leszálltam; szegénységtek rongyaiba öltözködtem; dideregtem, éheztem veletek, hogy megtanítsalak rongyokban is, szegénységben is királyi léleknek lenni; leszálltam hozzátok; szeretetről, örök szeretetről szoltam nektek. Ezt tettem erkölcsi világotok megváltására! Nyissátok meg hát szíveteket a kegyelem behatásainak. Ha meg nem nyitjátok, akkor szolgálk lesztek továbbra is, s nem élvezitek a szabadságnak s az úri lelkeknek örömeit.

Tovább. Az Isten haragja borult rátok, kegyelmet nem kaptatok az ősi, az eredeti bűn után; elfordult tőletek az Isten, hideg lett szíve veletek szemben; de akkor rám gondolt s miattam irgalmazott nektek; az élet vizei, melyek a szíveket öntözik, ismét szivárogni kezdtek, azután pedig dagadtak az erek, áradtak a folyók, tenger lett a kegyelemből, mikor én jelentem meg köztetek. Ezt tettem, hogy Isten-nel kibékítselek!

Szívjátok hát teli magatokat! Éledjete! Mert, ismétlem, az élet tengere sem locsolja föl bennetek az életet, ha magatok nem éltek s a kegyelmet föl nem használjátok!

Váltsd meg magad tehát, ember, váltsd meg magad, emberiség, a tévelyből a Krisztus világosságával, gonosz-ságból Krisztus jóságával, Isten haragjából Krisztus kegyelmével, s ne vádaskodjál, hogy hiszen kevés az, amit kaptál. Életet nyertél; élj hát! Vagy azt várod, hogy más tegye helyetted? Életet nyertél, de egy föltétel alatt: ha átéled; ennél kevesebbet nem kívánhat tőled az élet Ura; azt helyetted más nem végezheti. Meg vagyunk tehát váltva, de hasznunk csak úgy lesz belőle, ha a megváltást átéljük!

Az életet élni kell. Egy új évet ily életből, mely öntudat s nem kábulat, kívánok az évfordulónál az olvasónak!

Betlehem varázsa. (1904)

7. Betlehemre századok óta változatlanul ki van öntve az első karácsonyi éjnek derűje és varázsa! Világ, gondolat, kultúra, művészet és élet elváltoznak, hatalmuk majd emelkedik, majd vész, energiájuk és lendületük koronként fokozódik vagy hanyatlik, belső értékük néha csökken, néha növekszik: de Betlehem, vagyis az a nagy s világot váltó valóság, hogy az Isten gyermek lett, ez a bensőséggel s meleggel telített édes valóság, örök értékű s örök érvényű; az nem veszt erejéből, nem bájából, sem lendületéből.

Mindenütt másutt az elmúlásé s az elváltozásé az uralom; a világ elváltozik gyorsabban és merészebben, mint ahogy azt a «két-ezredik» vagy «három-ezredik év» regényei megálmodhatnák. Gyöngé kontárnak bizonyul a féktelen fantázia is a haladás és fejlődés kovácsműhelyében, szárnyalása nem ér föl e műhely mesterének még bokájáig sem. Az az eke, mely a világ-korszakok nagy barázdáit megvonja, nem manufaktúr; azokat a perspektívákat, melyekben világok váltakoznak, nem emberi szem nézte ki a khaoszból. Kultúránk nagy szövőszékén új meg új szálakat fűzhet be az emberi intelligencia, de a világalakulás mintáit az «Antiquus dierum» szemeli s szövi ki. Annál feltűnőbb Betlehemnek örök érvényesülése és ünneplő változatlansága; annál csodálatosabb a karácsonyjéj bűbája és ragyogása, mely sugárzásából semmit sem veszít; annál elragadóbb a jászolban fekvő kisdednek eszményi szépsége, mely kifogásokkal nem találkozik s melynek szokása a hódítás s adója a szívek hódolata.

Miben rejlik hát az elváltozások világában Betlehem örök érvényesülésének s kétségbe nem vont uralmának titka?

Abban, hogy Betlehem karácsonyi éje, az az édes anya és isteni gyermeke, az a barlang a szegények hódolatával s az a magányos hegyoldal a reá telepedett angyalszárnyas, melódiás mennyországgal, telítve van a leggyengédebb, a legnemesebb s legtisztább erkölcsiséggel; nincs benne más motívum, mint a szívnek motívuma, s nincs benne más erő, mint a fölség s a szépség ihlete. Azért Betlehem folyton élő s éltető hatalom, mely természetfölötti életet ébreszt a lelkekben s hurokat pendít meg s érzéseket vált ki, melyeket mindenki ért s melyek életünknek époló örök érdekei, mint költészetünknek, művészetünknek, lelkesülésünknek örök-érvényű tárgyai.

A betlehemi lágyság s finom lelkeség megértésére szemünk

előtt kell tartanunk, hogy Betlehembben lepleződik le legbájosabban az Isten arca; a legédesebb hang itt csendült meg, «novissime locutus est nobis in Filio». Ez a «parvulus Filius» találta el legjobban a hangot, melyet ember értsen, jobban mint a próféták, kik dörögtek, jobban mint Jeremiás, aki siralmakat sírt, jobban mint Mózes, midőn életének hattyúdálát zengé canticumában. Ez arc, e gyermekarc megbecsülhetlen kincse s pótolhatlan támasza teológiánknak. Enélkül teológiánk a Sinai-hegy gránitsziklái körül gomolygó ködben kóvályogna, vagy Ezechiél s Izaiás vizióinak poéziséből emelné ki théziseit; féltünk kellene teológiánkat azoktól a kemény, merev, zsidó vonásoktól s azoktól a fölséges, de kegyetlen és érdes tendenciáktól. Rémülettel tekintenénk másrészt az Istenség torzképeire, melyekbe az elesett ember merevített meg kegyetlenséget, szívtelenséget, rémületet s torzulatot egyaránt. Ijedezve szemlélnők a természet után kópiázott s ugyanakkor eltorzított isten-képeket, Dágont, Molochot, Visnut, a százkezü isteneket; szóval Betlehem nélkül Isten után járva vagy ködben tapogatóznánk, vagy rémséges örvények közt tévedoznánk.

A betlehemi Isten-reveláció mindettől megóv; a gyermek arcában mutatta meg nekünk különben örökké lefátyolozott arcát, mintha mondaná: no, ezt már csak értitek.

E gyermekarc kihatásának szférája a széles világ, s nem vesztí el hatalmát, ahol emberszív dobog; leér még az elnyomorodott ember oduiba s a bűnösnek rejtekeibe, s úgy üdvözlik mindenütt, mint a napsugárt. Ki haragudnék a tavaszi napsugárra! Pedig e gyermekarc az isteni kihatások napsugara, melybe a legtöbb szeretetet s a legédesebb vonalmakat fektette az Isten. Ezt a gyengéd s mély erkölcsi hatást ki is váltja, mert a pápát fogságának trónján épúgy megvigasztalja, mint a beteg gyermeket zöld hálóval bekerített ágyacskáján. Tőle fogódik el minden szív s nem bír a fölséges gyengédségnek bájjával megküzdeni. A legkeményebb ember is olyan vele szemben, mint a gyermek, melynek lelkébe édes anyja meséi rajzolták be a betlehemi éjt, csillagával, angyalaival, glóriájával együtt. A hit ecsetje az a művész, aki Betlehembben remekel, s a szeretetnek inspirációi azok az éneklő angyalok, kik az embert az Isten közelségébe terelik.

S még egy más bensőséges s édes vonása van a betlehemi képnek, mely erkölcsi kihatását s győzelmét a lelkek fölött biztosítja, s ez az, hogy Betlehembben a legszebb s legfino-

mabb természet képezi összekötő kapcsát a legfölségesebb természetfölöttinek, az — Isten-anya. Isten a betlehemi vizióban a szép természetet párosította az üdvözítő kegyelemmel a Boldogságos Szűz által. A betlehemi képben elbájolja szíveinket a legszebb s a legszentebb anya. A kegyelem bájban nyer az asszonynak királynői varázsa által, s bár minden kegyelem ragyogó aureola, de ez aureola fénye jobban érvényesül az asszonynak homlokán, s a kegyelem varázsa a Szent Szűz királynői szépségén. Benne párosul végre az anyának természetes szeretete gyermeke iránt, az anyának, mint Isten leányának természetfölötti szeretetével Úra s Istene iránt.

Erről a gyengéd s mélységes lelkiségről mondom én, hogy fénye nem fakulhat, virága nem hervadhat, ereje nem veszhet, s hogy míg dobog emberi szív, a betlehemi kép kiváltja benne az Isten hatalmának s szeretetének elismerését. Szívesen hódol meg e győzelmes, örökké szép szeretetnek. Ez Betlehem rendeltetése s a mi nagy szerencsénk!

Anima Christi, sanctifica me! (1906)

8. A világ az Isten gyönyörűsége, mert remekműve, melyen szeretettel, tehát hevülve, lelkesülve dolgozott; az emberi génusz pedig méccsel kezében jár e teremtő művész nyomaiban; csodálja remekeit, föl kutatja szerető gondolatait, elragadtatással szemléli a gondolat kialakulását rajban, színben, vonalakban, s szívében mély érzék van — úgy veszi észre, hogy a teremtés voltaképpen csak lágyan, de sűrűn szótt takaró, mely alatt ritmikusan emelkedik és száll az örök szeretet pihegése.

Ez az isteni szeretet a legszebbet s legédesebbet Krisztus lelkében teremtette. Ez az a mű, melyet le is foglalt a maga számára, mondván: «Enyém vagy, lelkem, édes lelkem vagy, szeretlek s a lényeg egységében egyesülök veled. Kielégítem minden vágyadat, fölkenlek, megkoronázlak!» S ez irgalmas szándékait ki is vitte rajta s beleállította a létbe Krisztus lelkét, mint imádásunk, elragadtatásunk karácsonyi vizióját.

Tekintsünk e lélek mélységeibe.

A lélek első vágyát a szentírás szava jelzi: «vitam petiit a te . . .» S az Isten teljesítette e vágyat s beleöntötte Krisztus lelkébe a természetfölötti örök élet boldogságát; fénybe, az isteni lényeg szemléletébe teremtette bele. Ez az első lélek, mely az Istent látja, melyben az örök élet vágya kezdet óta örömben lett kiváltva s melyen az örök dicsőség sugara

először gyulladt ki. Aki arcába néz, elragadtatással mondja :
ó mily szép vagy, elsőszülöttünk !

E lelket kegyelmekkel koronázta meg az Úr : «*posuit in capite ejus coronam*» ; font neki koszorút ; méceset adott kezébe, melynek olaja ki nem fogyott ; lelke éjjel-nappal vizionárius, látó, virrasztó lélek volt. Talentumokkal látta el «*secundum propriam virtutem*» ; kiszórta e lélekre az örök igazság összes magvait, s egy konkolysem sem esett reá ; örök tavaszba állította, s a «*flos campi*», a búzavirág s a «*lilium convallium*» a liliom, lett ösvényeinek útszéli virága. Benne élt az Isten-ország összes paraboláinak pszichéje.

Képzeltetik, hogy mily temperamentuma volt e léleknak, mily fölséges és örvényes pszichológiát élt át. E léleken váltódott ki az egész teremtés szeretete Isten iránt ; ide csorgott le a szentségnek méze ; s átvonult rajta a Szentlélek úgy, hogy kiváltotta a legédesebb, a legillatosabb Isten-tisztelet s Isten-szeretet érzelmeit az Írás szavai szerint : «*perfla hortum meum et fluent aromata ejus*».

Ez aztán a gazdag lélek. Szemlélet és szeretet, vágy és bizalom, öröm és páthosz, kín és élevezet tölti el. E léleknak van igazán világnézete ; látja az Isten terveit s a predesztináció örvényeit. Égbemeredő hegyei közt lakik a gondolatnak ; párák, zúgó vizesések leheltéből harmatoz magányában az elmélyedésnek. Benne az érzelmek óceánjai járnak ; szenved és élvez. Reáborul, mint hónapos köd az Alpesek mély völgyeire az Istenség misztériuma, karjaiba zárja e lelket az Úr, míg megittasul . . . «*Spiritus Dei ferebatur super faciem abyssi*».

Gazdag lélek. Sasszárnyakon emeli föl a gondolat s viszi mint fergeteg, mérhetetlen, úttalan utakon ; alázatának mély völgyei valamint kontemplációjának magas hegyei messze elmaradnak alatta ; az óceánok lent rengő vízcepekékké zsugorodnak ; fénylő gyöngyszemmé lesz a mélységben imbolgó «*Terra*» ; az a föld, mely a csodálatos, egyetlen lélek predesztinációjával van egybefűzve. Azért bármerre jár, bármily magasra emelkedik, még ha «országába» jut is, akkor sem feledkezhetik meg e föld hegyeiről, völgyeiről, éjszakáiról, zúgó erdőiről, illatos, fűszeres hegyoldalairól, olajos erdőszéleiről, májusi, áprilisi Tábor-hegyeiről.

Érzelmes lélek. Az evangélium szépségeivel van telve, hisz azok belőle szakadtak ki. Szenzóriuma páratlan az isteni szépségnek mintázására. Elragadtatásokban él, ezek az ő szenvedélyei. A végtelenség nagysága megolvad lelkében s

parabolákban folyik szét. Keze a csodák Istenének finom organuma; sziklákat kopogtat meg vele s éltető forrásokat fakaszt elszáradt pusztákban; mézet ad és balzsamot; énekelni tud s imádkozni. Látatlanul környezik angyalok, s ő hallja éneküket. Szereti a pálmát s az olajfaágat, s egyetlen bevonulásakor ezekkel legyezteteti magát. Szereti az erdőt s az éjjeli olajfákat, az ezüstös holdsugár táncát a bársonyos, fehérlő olajfaleveleken. Szereti a pusztát, a csendet . . . Jordánt s a lengő nádat . . . a hegyeket a Genezáret tavának viharjait. Szereti a názáreti hegyi réteket; neki föld, tenger, hegy, Tábor és olajfák mind a szövőszék rúdjai, azokra köti rá s feszíti ki gondolatainak s érzelmeinek szálaít s kiszövi képeit és szívének világát. Az ég neki nem ölmos, nem érből való, hanem megnyílik fölötte, lehajlik születésében, kereszt-ségében s a Táboron. Betlehem fölött van az első égnyladozás, tavasz a mennyországban. Másol is, ahol jár, megnyílik eddig elzárt kapuja, s lerepül rá s repdes körülötte a galamb, a béke madara, egy sötét világ fölött elviszi a megváltás olajfaágát, melyet Krisztus tört neki s adott a csőrébe.

Ez a lélek hódító lélek. Kiterpeszti szárnyait, a vágvak, a «gemitus inenarrabiles» szárnyait, s szárnyainak csattogására ime a galambos lelkek hosszú sora szegődik hozzá . . . Ó, hogy tündöklök érces színű szárnyaik zománca, s hogy nyilalnak mind napkelet felé — haza. Ez az ő egyik gyönyörűsége, hogy a predestináltak galambszárnyalását vezeti.

Szóval Krisztus lelke az Istennek, a Verbumnak lelke; maga is isteni, szép, gazdag, érzelmes és hódító lélek; a mi édes Üdvözítőnk lelke. Hódítson hát, vezessen, emeljen s ragadjon magával elsősorban papi lelkeket, kiket karácsonyi fénybe állít az éjféli világosságról s ragyogásról szóló liturgiában s háromszor kínál meg fölséges kelyhével («calix praeclarus»), hogy lelket, szeretetet, tüzet igranak . . . s mély-séges, áhitatos pietást Krisztus lelke iránt.

Karácsonyfa. (1906)

9. A természet elhalt, keblén lekonyult minden virág; sárga falevél emlékeztet az elmúlt tavaszra; hideg eső, vagy pilinkézó hópehely fázik körülöttünk. De e nagy halálban is biztatóan int felénk az erdők fenyűje, mely sötéten borong a lejtőn; vad csörtet alatta s holló, varjú károg fölötte. E diadalmas fának ágaiól vágunk magunknak s meglengtetjük ágát a fonnyadás, az elhalás mulandósága fölött hitünk s reményünk szimbolumául. Nekünk ez az ág életet jelent

a halálban — mondjuk, Krisztust jelent a világban. A világ is fonnyadt. Egyes emberek s nagy évszakok kitavasodására csakhamar ráborul az enyészet tele; nagy eszményeink kialusznak; lezárják szemüket, mint a napsugár virágai őszkor; a lelkesülés, a bizalom, az öröm szétfoszlik, mint a fonnyadó természet illata és fényfátyola.

Eszmék, eszmények s ígéretük s energiájuk kiadják erejüket s száraz falevél gyanánt zörögnek a könyv- és levéltárak megszámlálhatatlan papiros-lapjaiban.

Az élet s az érdeklődés másfelé nyit megint magának utat, hogy ott is tegyen, küzdjön, virágozzék és — elfonnyadjon.

Nagy, győzelmes bizalommal lengetem meg az efémer élet és elhalás fölött az én fenyőágamat. Ez az ág a fűszeres karácsonyfák ága; rajta ég hitemnek illatos viaszgyertyája, s zöldes aranyfény horit rá glóriát. A körülöttünk hervadó és satnyuló emberiséghez fordulunk vele, azokon a régi utakon, melyeken Krisztus járt. Krisztus első lépése a földön a barlangba, az istállóba, a föld üregeibe, a trogloditák ősi lakhelyeibe irányult. A legmagasabb égből a legmélyebb szakadékba lépett. Kereste a degradált embert, az alacsony, a leszorított embert. Leszállt a mélységbe, mert ha valakinek, hát azoknak «ott lent» kellett a Megváltó. Azoknak, kik nem is házakban, hanem üregekben, lyukakban, barlangokban, barakokban laknak; azoknak, kik rongyokba takaróznak, kiknek nincs ágyuk, nincs asztaluk vagy székük, hanem szalmán, földön heverve, piszokban élnek és káromkodnak. Krisztus idejében Andronicus rabszolgatársai vagy a keleti zsarnokok csordanépei voltak ezek; de ma sem vezett ki a magvuk; van a degradált, leszorított emberből még rengeteg sok.

Lengessük meg karácsonyi, glóriás, illatos fenyőágunkat e modern milliók fölött. Azok is «ott lent» vannak; patkányok közt vagy béreslakásokban négy családonként összeszűfolva laknak; gyermekeiknek porcait, még nem is csontjait, hajlítgatja s nyomorítja a kegyetlen munka; arcuk fakó s színükkal elvesztik szívüket is az emberiség nagy reményei s kincsei iránt.

Ezeket «ott lent» föl kell emelnünk! A lealacsonyított modern emberhez Krisztusnak épűgy van missziója, mint Róma s Hellasz rabszolgáihoz. Nem szabad rajtunk száradnia Kingsley kegyetlen vádjának, aki azt vágja a modern társadalom szemébe: mindenhez értünk, pamutot kifogástalanul fehérítünk, acélt fölségesen keményítünk, de az ember nem

érték előttünk; szabadságának s jogainak állítólagos tiszteletétől a szabad egyéniség és érvényesülés hatalma szíjat vág hátából s összetöri csontjait. Krisztus tiszteletre tanít az ember iránt. Járuljunk mi is tisztelettel hozzá. A tisztelet, melyet iránta tanusítunk, fölkelti becsületérzését, s ő igazi öntudattal csak annak fog szemeibe nézni, aki tisztelettel közeledik feléje!

Bár állíthatnánk minél többeket, a nemzetnek összes, jogért s méltányos jobblétért küzködő rétegeit a karácsonyfa alá, hogy eltelnének fűszeres illatával, hogy szemükbe ragyoghatna az emberiség jobb reményeinek zöldes glóriája, s kezet fognának velünk, hogy reménységünk s törekvéseink valóra váljanak.

Az ág pedig lengjen, lengjen fényesen s illatosan fölöttünk s biztasson mindnyájunkat, mint biztatta mindazokat, kik a fölszabadtatás nagy munkáját eddig is oly sikeresen szolgálták. Ők is, mi is a szent karácsony apostolai vagyunk.

A karácsony kegyelme. (1907)

10. «Új világot a bukott, romlott világ helyébe», ezt hirdeti az új ember, ki ma született, az Úr Jézus Krisztus.

Az a bukott, romlott világ nem a mechanika, nem a fiziológia világa, bár számtalan árnyék borul a bukástól a lét e rónáira is, de a romlás nem ezeket, hanem az erkölcsi világot érte. Ez az erkölcsi világ dült az ösbűnben romba s lett a szép, ragyogó, erőteljes természetnek legsötétebb része, mely iránt bennünk is legkisebb a bizalom. Allhatatlanságát, kiszámíthatlanságát egyre panaszoljuk, bukásait s botránnyait szinte megszoktuk. Az emberi géniusz itt tanulhat akaratot, itt ébredhet öntudatára a szomorú ténynek, hogy minél eszményibb iránya, annál tehetetlenebb maga az irány hirdetője, az ember. A kimerültség, a bátortalanság hangulata borong lelkén s úgy tekint az erkölcsi világra, mint viharjárta, hajótöréses tengerre, mint nagy temetőre. Skeptikusok s pesszimisták e szomorú tengerre, e gyászos temetőre mutatnak, bűneik s blazirtságuk sötét bizonyítékait szedik le minden wrack-ról s gúnykacajukat visszhangoztatják az erkölcs temetőjének sírkövei; élvezettel vetkőztetik le a közéletet is az immorál mezítelenségére, s az elveknek s a nagyhangú szólamoknak élettél való cáfolatában reámutatnak az ellentmondás s a farizeizmus komédiájára. A kultúrvilág nekik az egész vonalon a hazugság iskolája, mely nem erkölcsi séget, hanem raffinált bűnt nevel.

Az erkölcsi világ e törésvilágjére, e romok közé lépett az Úr, hogy a világot újjáteremtse s a romokat fölépítse. A karácsony a köztünk megjelenő megváltó akaratnak bemutatkozása; hajnalfénye ott gyulladt ki Ádám penitenciájában, mert már az első bűnös megtérését is Krisztus kegyelme eszközölte, de napkelte az újjáteremtő isteni akaratnak karácsony napján van. E napon jött közénk az Istenember, e napon lépett az új világnak eszménye s alakító elve közénk.

Gyöngeségünk öntudatában alázatos örömmel vesszük e hírt s szemléljük az újjáteremtés nagy tényét. A skeptikusok nem mondtak nekünk újságot, s ha a statisztikáról van szó, mely bünt s botrányt elkönyvel, adataival átlag megegyezünk; sőt a világ gonoszsága s romlottsága a mi szemünk előtt tán mélyebb, miután mi áteredő bűnben hiszünk, s hisszük azt is, hogy a tisztulás után is nagy bennünk a romlás hatalma; de a karácsony világossága skepszissel s blazirtással szemben két nagy tényre, két nagy igazságra mutat, mely miatt köztünk, a világmegvető immoralisták s amoralisták közt ég-föld a különbség. Az egyik nagy igazság a belátás, melynél fogva bűn és kudarc, bukás és botrány nem tagad s nem cáfol morálist s erkölcsi világrendet, hanem ellenkezőleg bizonyítja létüket. A botrányok s botráncok utcai zivaja nem fojtja el a lelkiismeret szózatát, óvása egy nagy törvényszerűség protestáló szava, mely törvényt s köteleiséget hirdet s bűnt s alávalóságot bélyegez. Sárosan és piszkosan, de mint egy szellemi világ hordozója jelenik meg a bukott ember, s mint bűnös is koronatanúja a benne jelentkező szellemi hatalomnak. Bűn és erkölcstelenség tehát a maga árnyékával fényesen kiemeli a törvény s a köteleesség fényességét, ugyanakkor azonban fölényes hatalomnak bizonyul, mely győz s békóba ver, s mellyel a természet nem bír.

Már most megfenekelhettünk-e e kinzó, degradáló öntudatunkban, hogy magunkkal cipeljük végig az élet útjain a meghasonlott lélekismeretet, ellentmondását? Azért élünk-e, hogy fölismerjük a jót s megtegyük a rosszat, sőt, hogy elismerjük az eszményt s rácáfoljunk oktalan, kínos, mert ellentmondó létünkkel!

Az lehetetlenség; az élet hóbort nem lehet; kötelezni ráképesítés nélkül oktalanság. Ha tehát van eszmény, akkor az eszményhez erő, a programhoz érvényesülő ráképesítés kell, s ezt adja Krisztus; az erkölcsi világ újjáteremtését ő eszközli, azáltal, hogy az ismerethez erős akaratot s az eszményhez való életet fűz. Nevezetesen:

a) Az erkölcsi kiindulásoknak s az erős, következetes akaratnak biztos alapot teremt a hitben, a kinyilatkoztatásnak általa befejezett rendszerében. Az erkölcsi világban tényleg úgy vagyunk, hogy az ellentmondó elméletek zűrzavarától, a nézetek anarchiájától elvesztjük lábaink alól a talajt s az egyre növekvő fejtelenségben nem tudunk hová s merre menni. Ki vágjon neki következetes s kitartó energiával az eszményi céloknak, ha nem tud hinni bennük? Krisztus hitet adott, ő mutatja, hogy «erre, utánam!»

b) Megtestesülésében már nem theóriát nyújt, hanem isteni, imádandó egyéniségében bemutatja az uralkodó, harmonikus embert; nem a technika s mechanika hatalmasát, hanem a belső világ mennyországának királyát. S ez országban mindenki született király.

c) Erőt s energiát nyújt, erőt, melynek a természetfölötti energetikában épúgy van fokmérője, mint ahogy a fizika erői valóságosak s változatosak. A mechanika s fiziológia világában fizikai energiák játszanak szerepet, s az Isten, ki a céloknak, de a hatásoknak is Istene, s ki a fejlődés hordozását s a rend megteremtését erőkre bízta, bizonyára az erkölcsi világnak is juttatott energiákat, melyeket azonban nem az elbukott s elgyengült lélekből fakasztott, nem a természetes akarat erőkészleteiből vehetett, hanem ez energiákat ő önmagából juttatja a léleknek; belenyúl, belefoly a pszichébe; új formákat, új elveket önt beléje s mindezt — kegyelemnek hívjuk.

A karácsony az erkölcsi világ újjáteremtését e kegyelemből származtatja; a karácsony kegyelmének embere a jó ember Isten kegyelméből, vagyis erejéből; a karácsony hite, hogy kegyelem nélkül az erkölcsi rendből továbbra is rom lesz; a karácsony ihlete a lelkes meggyőződés, hogy romok közt is s egy világ tehetetlen bukdácsolása dacára győzzük erővel az eszmény átélésére s az erény föltétlen kialakítására.

Rajta tehát, örvendjünk az erőnek s bizzunk a kegyelem győzelmében. Ne legyen a lélek hamuban ülő királyné, aki sír s szomorkodik, hogy rossz a világ, s szemeit bántja a beesett szemű, lázas, hervadtlelkű nemzedék; ne disputáljon sokat kultúrkritikusokkal s a természetfölötti erők tagadóival, kik mondogatják, hogy nincs kegyelmi kenet a rothadás ellen; vádakkal, szemrehányásokkal szemben is, melyek az evangélium terjedésének 1900-ik évében a mételyes, miazmás közéletre utaznak, ne essünk a szomorúság s az elégia extázisába, hanem cselekedjünk, tegyünk s használjuk föl a krisztusi,

rekonstruáló energiákat saját erkölcsi világunk kialakítására ; mutassunk rá bizvást a kitapasztalt erőforrásokra s mutassunk rá úgy, hogy az emberek rajtunk is s az általunk nevelt nemzedéken is megvalósulva lássák Szent Jánosnak azt a szavát, hogy a törvényt Mózes adta, de a szebb élet ihletét s valóságát Krisztus hozta. Tehát a karácsony is nem a szót, hanem a tettet sürgeti, az erkölcsi világba a megtestesült Igét állítja s tőlünk is a megtestesült igék csodálatos és sajátos kihatását várja : hassatok ki a világra nemcsak szóval, intellemmel s buzdítással, hanem a Krisztus-arcok varázsával, a valódi jóságnak s a krisztusi szentségnek infekciójával.

A világnak karácsonyi kegyelem kell, de e kegyelemhez a világot rendszerint csak a régi Krisztusnak új hasonmásai vezethetik el. Szóval a karácsony szebb, jobb világot biztosít a természetfölötti erőknél új megtestesülései által.

Amit meghaladni nem lehet. (1909)

11. Amin túltenni magát s amit meghaladni sohasem lehet, az a betlehemi kisdéd «pólyákba takarva, jászolba fektetve». E kisdéd tölti ki lelkünket, az ő evangéliuma határozza meg világnézetünket ; az ő világosságával hintjük be a kétség s az aggodalom éjszakáját, melyben kultúránk botorkál ; az ő arca a szellemi világ mennyboltján az az «invictus sob», az a győzhetetlen nap, melyet köd és éjszaka, mondjuk : kritika és dekadencia el nem boríthat soha.

S valóban mily győzelmesen jár ez a győzhetetlen nap, a ragyogó Krisztus-arc, történelmi korszakok és kulturális rónák fölött el ; ragyog és vonz, éltet és vezet ! Közelebbről ezt a nagy tényt, az Istenembert, elemezni nem lehet. Magában szuverén ; egyetlenegy oka lehet, s ez a végtelen akarat, mely alkot és terem, de nem magyaráz s nem fejteget.

A kritika maga a betlehemi éjben csak statisztika lehet ; látja a Felsőgest, ki a világba lép, s kinek legfőbb okmánya mégis csak az, hogy «telve van malaszttal és igazsággal». Mit kifogásoljon s mit magyarázzon ezen? Mit tagadjon az emberek fiainak legszebbikén? S gondolhat-e nálánál igazabbat, jobbat s edesebbet?

A kritika néha nagybizalmú kijelentéseket kockáztat, amilyen az is, hogy Betlehem s evangéliuma már meghaladott álláspont. De mit is haladtunk meg már Krisztus óta? A világba be nem férünk ; szűk nekünk, s a csillagpályák fényeinek távolságai nekünk csak lécek és deszkák ; a csillagos mindenség nekünk kurta takaró, nem fődí el a legkurtább

embert; már az imádkozó gyermek sem fér meg alatta. Mechanikából s fizikából kimaradunk, mint a nyárfa az árvizből. Kultúrába s mulandó életbe bele nem szorulhatunk; az az óra a mellényzsebünkben ki nem ketyegtethet annyi percet, amennyivel beérnök, ha addig ketyegne is, hogy elkopnék nemcsak a kereke, de a világ tengelye is.

Úgy szeretem nézni azt a gyámoltalan kritikát a betlehemi barlang nyílásánál; mikor nem bír annak a felkésző örökzöldnek kontingenciájával sem, s mégis magyarázni s egymásba fonódó cérnafogalmak hálójába akarja befogni az isteniényt, az isteni egyéniséget, pókhálóba akarja befogni Juda orozslánját, kinek szavától megremeg a lélek, lepkehálóba ezt a barlangban fészkelő sast, ki viszi az embert az ég felé.

E felséges színen kimondhatatlanul gyámoltalan a mi nagyrahivatott intellektualizmusunk, s csak kompromittálhat; eredeti bűne az a meggyőződése, hogy megérti a világot s kiemeri érthetőséggé a létet az utolsó cseppig. Szegény feje, nem érti önmagát! De tegyük vele itt a helyszínen, a betlehemi barlang előtt, egy próbát. Rendezzük vérszegény, átlátszó gondolatai szerint a világot; húzzuk fejünkre azt a csillagos takaróját a mindenségnek s bujjunk alája, hogy ne látszassék ki a fejünk búbja sem; oltuk ki kritikánkkal a karácsonyi mécseseket; falazzuk be a barlangot, s evangéliumul fogadjuk el Haeckel Welträttsel-jét. Nos, meg van-e oldva a világ s a lét problémája? Be lehet-e falazni a lélek végtelen perspektíváit? El lehet-e fojtani a mélység zsoltárait? Ki lehet-e oltani a magasságba hívó csillagokat? A boldogság vágya, a jónak szeretete, a törvény, az eszmény már csak van annyi, mint a mechanika formulája?! A kötelességek, az erény, becsület, hűség, szeretet, az én világomnak ez igazi hatalmasságai, márcsak vannak olyanok, mint a gázok, gőzök, áramok feszülései, s ha ezeken világnézetet akarnak építeni, hát lehet-e felületes karikázással a lét s a szellemi világ mélységeit feledtetni?!

S meghaladta-e kultúránk ezt a mi fényességes édes Betlehemünket?

A karácsony annyit tesz, mint hogy Isten egyenlő lett velünk. Az egyenlőtlenések e nagy világában ez az egyenlőségnek a nagy tana. Az isteniben egyenlők vagyunk; örök aspirációinkban, örök célra való rendeltetésünkben, örök érvényű erkölcsi törvények szolgálatában, örök szép-eszmények szeretetében testvérek vagyunk, s szabadságunk van

az életnek örök, ideális minták szerint való kialakítására, bármily polcon álljunk s bármily ruhában járjunk.

A kultúra is a nagyobb egyenlőséget, az édesebb testvériséget, a felszabadultabb szabadságot feszegeti, s tana s törekvése hasonlít a karácsonyi egyenlőség s testvériség nagy tényéhez ; de csak hasonlít, s távolról sem egyez meg vele. A karácsonyi egyenlőség elve ugyanis az embert a lelkén fogja meg, a kulturális pedig inkább csak a ruháján ; a karácsonyi erkölcsöt emleget, a kulturális inkább jogot követel ; s a kulturális azt kívánja, hogy ne legyen senki nagyobb nálunk, a karácsonyi pedig azt, hogy mindenki nagy legyen ; de ugyanakkor ezt a nagyságot belső elvekből, az Isten fiainak gondolataiból, a hit világgosságában élő lelkületből, az érzület nemességéből s az ember tökéletességéből származtatja. A karácsonyi egyenlőség tudja, hogy van különbség címben, állásban, birtokban, de nem filozofál sokat s nem állít fel theóriákat a társadalmi különbségek megdöntésére ; inkább akar egyenlőséget erényben, becsületben, tisztességben.

S meghaladni való állapot-e ez?

Ezt meghaladni nem szabad s nem is lehet, de igenis ki kell fejleszteni olyképen, hogy a haladó világban az egyenlőség ne szorítkozzék az erkölcsre, hanem érvényesüljön jogban is, érvényesüljön lehetőleg a gazdasági életben is. A technikai haladás s a néprétegek emelkedése egymás után újabb meg újabb szintért nyit az életnek, ahol az erkölcsi érzés s az alsóbb osztályoknak fejlődő öntudata, épúgy mint az uralkodó osztályok lelkiismerete, megmozdul s több jogban s több jóban részesíti a belső értékekre nézve egyenlő testvért. Aki az erkölcsi értékekre nézve velem egyenlő, azt én fel fogom emelni jogi egyenlőségre is, abban a mértékben, melyben erre a fejlődés képesít.

Az erkölcsi egyenlőség érzete ugyanis nem teremti meg önmagában a jogi, a gazdasági egyenlőséget, mert ez utóbbi sok más körülménytől is függ, de az igazi erkölcsi öntudat bizonyára sohasem fogja útját állni a jogi egyenlősítésnek, mikor annak ideje s órája bekövetkezik.

Látnivaló tehát, hogy a kultúrának problémáját a gyökere-n fogta meg Betlehem, s semmiféle irányzat sem teheti magát túl ezen büntetlenül. Ép azért tanuljon meg imádkozni a betlehemi barlang előtt kritika s kultúra, s fogja fel a harcok s diszharmóniák által felzavart élet számára azt az új hangot, azt az édes akcentust, mely a szent éjen vonul

végig, azt a hangot, mely az erkölcsi érzés, az erkölcsi felség és szépség világából cseng felénk s felébreszti egyrészt a vágyat a több igazság és nagylelkűség után, másrészt pedig kiszabadulásra int a merev dac öleléséből.

Betlehem tehát vezet, s álláspontját nem haladhatja meg sem kritika, sem kultúra.

A mi karácsonyunk. (1909)

12. Betlehemben az első s egyetlen karácsonynak hamar vége lett; mert nemcsak hogy eltűnt éjfél után az égi fényesség s elhalt az angyali ének, hanem a betlehemiek ahogy be nem fogadták az üdvözítő gyermeket, úgy hamar el is felejtették a pásztorok hírmondását, s nemcsak a vidékre, hanem a lelkekre is ráborult az esős télnek s a köznapi gondolatlanságnak szürke fátyola. S bár azóta a betlehemi szent éj felejthetetlen lett s ott él a nemzedékek lelkében mint a hitnek legszebb s legédesebb víziója, de azért folyton hangzik a régi szeretet evangéliumában a régi szemrehányás, hogy övéi be nem fogadták, mintha csak minket is fenyegetne a veszély, hogy karácsonyfa, gyertyaláng s glória dacára résztveszünk azok szívtelenségében, kik az Üdvözítőt be nem fogadják. Meg lehet ugyanis gyujtani a karácsonyfa illatos gyertyáit, el lehet andalogni a glóriás angyalokon, s a gyermek 1900 év múlva is lehet oly édes, hogy kiédesítse egy estére a keserű s kegyetlen világot; de befogadni őt — az más, az több, az annyi mint belőle élni.

A karácsonyi gyermek ugyanis azzal a nagy igénnyel lépett elénk, hogy ő életet hozott a világnak, s akarja, hogy a világ belőle éljen. Nem hozott tudományt, nem adott definíciókat, nem állított föl elvont elméleteket, nem alkotott tudós szisztémákat; hanem elmondta parabolákban, hogy mi az Isten-országa s hogy merre kell azt keresni; elmondta, hogy bennünk van, s hogy az annyi mint megigazulás, tiszta szív, béke és öröm; elmondta, hogy az embernek élnie kell Istenből s lélekből, s hogy erre az erőt ő hozta s ő adja meg mindenkinek, aki átadja magát neki; elmondta, hogy az Isten-országa nem szó, nem tan, hogy azt ugyan valahogy ismerni is kell, de úgy vagyunk vele, mint az étellel; nem érti azt senki, aki nem éli; elmondta, hogy amint a bűn is nem tudás, hanem Istentől való elfordulás, vakság és békétlenség, úgy a büntől való szabadulás is nem tudás, hanem a Megváltó iránt való odaadás, Isten s a lélek ölekezése, közös, nagy tett, melyet Isten s lélek együtt végez, s melyet

a lélek átél és átérez. Hozott tehát az Üdvözítő gondolatot is, de voltaképp nem a gondolat, hanem a gondolattal jelzett valóság az ő ajándéka. Hozott erőt s életet, indításokat s impulzusokat, Istenből s lélekből együtt fakadó erőket; ezeket beleállította a világba s kegyelmének hívta.

Ezt az életet adja most is azoknak, kik őt befogadják, s az ilyenek e szent estén azt az isteni, szabadító erőt élik át, mely leveszi a terhet lelkükről s megtöri a bűn s a kárhozat hatalmát szívükben. Rásegíti őket, hogy necsak higgyenek a békében, de tapasztalják is meg, hogy Isten jött le a földre s bevonult az ő szívükbe is s eloszlatta nagy gondjaikat s megbocsátotta bűneiket. Bűneim az én gondom; lelkem üdve az én személyes, nagy ügyem, s ugyancsak az odaadás a hitem, s a bizalom, a fölszabadulás s megnyugvás is az én ügyem s az én tapasztalatom. Erről nem az a találó s igazán kifejező szó, hogy olvastam, hallottam róla, hogy emlékszem rá s így vagy úgy fogom föl; hanem erről csak egy találó szó lehet: az az, hogy én ezt megtapasztaltam s átéltem magam. Összeköttetésem, érzelmi egységem, életközösségem van Üdvözítő Istenemmel; az én hitem nem okoskodás, hanem odaadás, s mikor gyónom s áldozom, benne nyugszom meg s vele egyesülök. Átélem az evangéliumot; a régi evangélium ugyanis úgy hangzik: «Nagy örömet hirdetek nektek, mert ma született nektek az Üdvözítő»; az én evangéliumom pedig az, hogy én ezt nem hogy hallom, hanem átélem, hogy ahogyan régen született, úgy születik ma bennem is, s általa lesz ma szabadságom, bűnbocsánatom, fényességem és vigaszom; általa lesz erőm és örömöm, lesz glóriás s énekes karácsonyom.

Ez a megtapasztalás mindig élet, tehát mindig új s úgy illik bele a világba, a fejlődő, fokozódó kultúrába, mint ahogy az élet, a teljesebb, a gazdagabb, a melegebb élet illik abba bele; nem múlja divatját soha, nem lesz fölöslegessé soha. Ezt nem szorítja le a tudás, hisz a legnemesebb s a legszükségesebb tudás is róla a teljes életről való, s hogyan tehetné fölöslegessé a tudás az életet, mikor tulajdonképeni fóladata az, hogy szolgálja az életet. Teheti-e fölöslegessé botanika a tavasz fakadását s pszichológia a szívnek megújulását s ethika a lélek bízó kikezdéseit s az erő kiindulásait? ! Még kevésbé pótolhatja az üdv belső megtapasztalását a tagadás s a kétely, mikor ezek nem hogy nem emelik le, hanem növelik a lélek gondját s terhét s nem nyitnak neki utat s módot a megkönnyebbülésre. Különben tagadás és

kétely is két intellektualista éhenkórász az elvont fogalmak téli útjain; céltalanul csavarognak, disputálnak, definiálnak, de nyugtot nem találnak; a lélek nagy tényéhez, önmagunk odaadásához s az isteni erőnek s békének bennünk való fakadásához nem értenek; tudnak sötéten nézni, egyoldalúan látni, de élni nem tudnak; a lélekben megnyilatkozó isteni életig el nem érnek.

A modern léleknek ezt a rossz s szerencsétlen beigazodását siratom én, s pszichológiai merényletnek mondom önmagunk ellen, hogy csak látni, nézni, tudni, emlékezni, reflektálni, fogalmakat összeadni és kivonni, nagyobb fogalmi fiókokba kisebb fiókokat s skatulyákat elhelyezni s elrendezni akarunk, s elfelejtjük, hogy a lélek a tettek ősi erőtenyezője, s hogy annak igényei vannak a nagy, lelki tettekre, az öndaadásra, önelzásásra, az érzések s indulatok mélységének kitöltésére Istennel való egyesülésben, tisztulásban, megnyugvásban, s hogy a lélek e mélységeinek dagálya a tulajdonképeni meleg, erős, telt élet, hogy ez ezerszer inkább élet, mint tudni, konstatálni, reflektálni, emlékezni, statisztikákban fogalmakat és számokat elraktározni. S amilyen pszichológiai merénylet ez az intellektualista irányzat s képzelenségre s öngyilkosságra vezet, époly pszichológiai botrány is, ha ezt tudománynak s igazságnak mondják. Furcsa igazság, melytől az ember elfelejt lenni, furcsa tudomány, melytől elfelejt élni; erőt, boldogságot, békét s örömet kellene átélnie, s ahelyett ő hideg tükrözésekkel s elvont fogalmakkal bibelődik.

Ide vezetett az intellektualizmus s kivetkőztetett minket a természetes érzésből annyira, hogy fölszabadítónkat ünneptük benne, akinek útját köveztük s diadalkapukat állítottunk neki. Köveztük útjait nem kövekkel, hanem megkövült szívekkel, megmerevült lelkekkel, s diadalkapukat állítottunk neki saját erősségünk s méltóságunk égbemeredő szirtjeinek romjaiból. A hegyeket lehordtuk, a szirteket összetörtük; lapos már minden, de a diadal is csak ásítozás és unalom.

Ebből az unalomból egyhamar még nincs menekvés; a tudás igézete, mely a lelkeket elkápráztatta s az életet, az istenit, az erőt, a megnyugvást és békét s magát az eszményt megtapasztaló életet háttérbe szorította, még erős, s az emberek még nem ébredtek öntudatára annak, hogy a sok tudománytól saját természetüket félreismerték. Hisz tudnak, tudnak sokat, hát mit akarjanak még? Tudnak

filozófiákat és szisztémákat, tudnak sok tagadást és állítást ; járnak a gondolatok mumiáinak fényes múzeumait, átnéztek van az értelmi divatokon, úgy nézik a fejeket, mint a női kalapokat ; csak — életük nincs ; nincs, ami a létbe biztonságot s egyensúlyt s ezáltal tartalmat s erőt öntene ; nincs, amitől bizalom ébredne, s erősödnék az élet szeretete.

A betlehemi gyermek tehát eljött, hogy életünk legyen ; s annak van igazi karácsonya, aki Istenből újjászületik s krisztusi életet él lélekben s igazságban.

Az igazi karácsony. (1910)

13. A karácsony hangulata úgy előmlött a világon, mint a nagyúri parknak májusesti illata, melyből kijut a kastélynak, de kijut a faluszéli kunyhónak is, s érezi azt nemcsak a főúr, hanem az országút vándora is. Ez a hangulat ugyancsak édes s emberséges ; van benne annyi szeretet és megnyugvás, annyi biztató remény és szent öröm, hogy nemcsak a hívő, hanem a hitetlen is megéri varázsát. Ez a hangulat mint általános jóindulat járja be a világot ; örülünk azon, hogy szeretetünket másokkal megéreztetjük, s hogy viszont másoktól jóindulatot veszünk s hogy élvezhetjük azt, hogy szeretnek minket. A szeretet e szent estéje mindenféle nagy kirakodó vásárt rendez ; szimbolumául gyertyafényes fenyőt állít föl s alatta fölraktározza ajándékait, melyekre nem az van ráírva, hogy mibe kerülnek, hanem az, hogy értékük isteni ; s nem lámpákkal s mécsekkel, hanem karácsonyfák illatos gyertyavilágával világítja be lelkünkbe azt, hogy a létnek tartalma s az életnek értéke s minden küzdelemnek s törekvésnek győzelmi koszorúja végre is a szeretet ; karácsonykor ez ünnepel, s azért van ünnepe az egész világon, mert a világnak elsősorban is ez kell !

S ezt eddig mindenki elfogadná s örülne neki, hogy a világ legalább egy estén feledni tud önzést s érdekharcot s hogy szeretni akar !

De a hangulatoknál meg nem állhatunk, hanem forrásaikhoz kell föltekintenünk. Ezek az ünneplő hangulatok ugyanis világot mozgó érzésekből s ezek az érzések nagy világtörténeti áramokból valók, s azokat az áramokat végre is valaki, egy valaki indította meg. A karácsonyestének nagy öröme egy nagy tényből, egy kitöltött s teljesített világtörténeti vágyból való, mely millió szívek dobbanásától emelkedett ég felé, melyből évezredek mozgó s izgató várakozás lett ; vártak valakit, aki elhagyatottságunkban

meglátogasson s szegénységünkben gazdagítson ; vártak valakit, aki szeretetre teremtett lelkünknek szerelmese s szerelmében megváltója legyen s megváltson büntől s halálból. S ez a valaki megjött ! Leszakadt a földre az egész mennyország, az «Isten országa» Krisztus lelkében, s úgy fölkaavarta az emberiség óceánját, hogy azóta is egyre hullámszik, s hullámainak zúgásából s a vízfodrok loccsanásából egyre kihangzik, hogy eljött ; — csakhogy megjött — most már meg nem fagyunk. Lelépett a földre az a valaki, oly lágyan s nesztelenül, mint az éjfélutáni harmat, de üdeségétől megrezentek a szívek ; érezték, hogy Isten érintette meg őket s ezerkilencszáz év óta vibrálnak tőle.

Tehát hangulatokon s írásokon át nekünk is az érzéseket fakasztó nagy tényhez, Krisztushoz kell lépünk s öntudatára kell ébrednünk annak, hogy az emberiség karácsonyi reményének és örömének, megnyugvásának és szeretetének gyökere a karácsonyi hit, mely a kis Jézusban nem a szegény asszonynak a gyermekét, hanem az Isten fiát látja, — örül neki s imádja.

A karácsonyi érzések tehát, mindez a jóindulat és öröm és szeretet isteni gyökérből fakadnak ; mindez a diadal önzés s vadság fölött a hitből való, abból a meggyőződésből, hogy az Ige testté lön s mi köztünk lakozék. Azért tudunk szeretni, mert az Isten szeretetre tanított, s akarja, hogy szeressünk ; azért van ajándékozási nagy kedvünk, mert az Isten nagy ajándékát vettük ; azért gyullad ki bennünk önzés fölött az eszménység, mert testvériségében meg-nemesítette vérünket, s azért vagyunk képesek áldozni s lemondani, mert szerelmével megbűvölt minket ; tehát nem humanizmus a mi ideálunk, nem filantrópia a mi motívumunk, nem eszthétika a mi iskolánk, hanem a megtestesült s azáltal velünk testvéresült Isten, — a lelkünkbe oltott isteni.

Ezt a lelkünkbe oltott s a világra kiömlött isteni jellegét az életnek nem szabad elhomályosítani ; hanem azt mindenben látni kell : életen s világon, emberiségen s történelmen, küzdelmen s halálon egyaránt. Ez isteni jelleg fölismeréséhez érzék kell, s ez az érzék a hit. Aki a hitet tiltja, az már nem színeket s szépséget s idealizmust olt ki, hanem lelkeket olt ki s értékeket értéktelenít el, melyek nélkül élni nem érdemes. De nemcsak nem érdemes, de nélkülük élni egyáltalán nem lehet ; már csak azért sem, mert ezek nélkül más értékeink is, jogaink s eszményeink is mind-mind elkopnak. Látjuk, hogy hogyan silányul el a legfölségesebb eszme s a legragogyóbb eszmény is. Konvenció s üres frázis lesz belőlük, ha az isteni

gyökérről letépődnek. Mindent lekritizálnak, eltorzítanak, alakjából s tartalmából kivetkőztetnek, míhelyt isteni értékén kételkedni kezdenek. A reformáció e szomorú folyamatát látjuk az élet egész vonalán. Kopik, pusztul az eszmény; számtalan «igazság» semmivé válik; törik, mint a rossz vászon, mint a hamisított selyem, rongy lesz belőle. Megalkusznak s elalkusznak százados értékeket, s az emberek elvesztik az érzéket az eszmények iránt, s ami szent és fölséges, az krampusszá változik el szemükben. Nem segít majd ezen humanizmus s filantrópia sem, nem segít iskola s kultúra; mert hiába, embernek való értékeket csak az erkölcsi világrénd, tehát a hit adhat. Ez az értékek miliője s világa; csak aki ezeket látja, annak a szemében van értelme s tartalma a létnek; csak az találja meg magát.

Ily látó lélekkel nézünk mi bele a karácsonyi éjbe, s ettől a belső fénytől lesz világos nekünk a világ s látomásos a barlang sötétsége. Angyalarcokkal van kárpitozva csupasz fala, angyalmosollyal behintve jászol és alomszalma; imádás és elragadtatás, öröm és izgalom telíti itt a levegőt. A szellemi világ összes energiái gyűltek össze a barlangban, a király diadalszekere köré; itt cikáznak a kerub-gondolatok, itt villannak ki szeráf-lángok; itt ajánlkoznak föl hódításra az «erősségek» s «hatalmasságok»; itt emelik a jászolt vállaikra az arkangyalok, szárnyaik iramló kerekék tüzes küllőivé válnak s viszik az emberiség útjaira.

Ez a látomás erőt ad s bizalmat; mindenekelőtt pedig irányt jelöl, irányt hiten át erkölcsre, irányt hiten át minden nagy, nemes értékeink biztosítására. Errefelé virágzás van s fejlődés, ettől el hervadás van és elhullás. A hit világosságában isteni szépségbe öltözik minden, s az emberből is Krisztus-arc válik; a hitetlenségben pedig eltorzul minden, devalóódik minden, s az eszmények is krampuszokká változnak. Fölösleges visszatérnie a művésznek az iskolásgyermek hákum-bákum-rajzaihoz; nekünk is fölösleges föleserélnünk az ideált a krampusszal; fölösleges eszményeink gyöngyeit a mi keresztény kultúránk fáján élősdiként tengődő fagyöngyért becsereálnunk.

Igy lesz édes, erős s lelkes karácsonyunk, mert hiszünk.

Karácsonyest. (1911)

14. A karácsonyt nem az a varázs teszi, melynek fenyőgallyas, gyertyafényes s angyalszárnyas keretéből gyermekszobák s gyermeklelkek öröme csattan ki felénk; nem is az

a nagy, elvont eszme teszi, mely fölött vitáztak századok s halmozódtak pergamentes kódexek : hanem a karácsonyt a meleg, holdogító hit s az az édes, meghitt bensőség teszi, mely mint «szellem és élet» kitölti lelkünket, mely mint bizalom s áhitat fakad ki kedélyvilágunkban, mely megszólal énekeinkben s alakít népéletet s színesít népszokásokat.

Ez a karácsony a maga ünnepét is nem nappal, hanem este tartja, még pedig téli estén, mely telítve van a hal-dokló, sőt már kiterített természetnek szomorú, de a fölényes lelki életnek biztató motívumaival. Ez ünnephez téli est kell, meleg szívekkel. Olyan téli est, amikor a szürkület észrevétlenül borítja rá fátyolát a rögebe fagyott tájékra, az alkony pedig mint fázós anyóka parázsrétegeket tereget el a látóhatár izzó, vörös sávjaiban ; olyan téli est, amikor a varjak hosszú csapatokban károgva repülnek a távoli nyárfákra s elhaló szárnyzuhogásukkal csak mélyítik a vidék sejtelmes csendjét.

De hogy karácsony legyen a téli estéből, kellenek oda még elfogódott lelkek, meleg szívek is. Kell valami közérzés, mely egyforma palotában s falusi házban ; kellenek ünnepi emberek, olyan ünnepi hangulatban, mely bár nem tünteti el az élet gondjait, mégis mélyebb fölértésre s belső értékeik átérzésére képesíti őket. Így lesz aztán a karácsonyból az a sajátos ünnep, melyet nem kívülről harangoznak belénk, hanem mely belsőkéből fakad ; ünnep, melyhez nem kell izgalom és zene, nem kell színház és utca, hanem ellenkezőleg bizalmas, csendes kör, nyugalom és otthon. Itt ünnepelnek azután azok az emberek, kik sokat vergődnek, sokat vesződnek, de bizni s hinni is tudnak. Nem beszélnek ők sokat világproblémákról ; nem feszegetnek kényes kérdéseket ; nem sokat féltik a régi, nagy hitet még a modern eszmék áramlatától sem, hanem ahogy szegénységüktől vagy jobb módjuktól telik, fenyőfán vagy legalább borókaágon gyujtanak ünnepi gyertyát, emlékére annak a szent éjnek, mely égi fénytől lett világos, s mely égi fény azóta sem hamvadt el, hanem világít a hívőnek ; s a hitetlenség látóhatárán is van belőle annyi, amennyi a téli alkony bíboros sávjában van a napsugárból.

Szentigaz, a szent éj fénye még ma is világít : azért karácsonyest ez az est, azért páratlan, szent éj ez az éjtszaka ! Ugyanakkor azonban észrevevessük azt is, hogy ez a világosság nem az, amelyből több tudás, jobb értesültség s tüzetesebb világismeret terjed az emberek közt, hanem az a világosság, melytől több bizalom, több remény, szeretet s kitartás lesz köztünk. Ez a világosság nem a tudomány virrasztó, éjféli

lámpafénye, nem a forrasztócsövek lángja, nem a színelemzések tört sugara, nem a reflektorok viharos tengereket bejáró fénye, hanem olyan világosság-féle, mint amilyen a napsugár, mely magasból jön s eligazít s melytől élet és szépség lesz a földön. Ez a világosság az a nagy hit, hogy Isten van velünk, hogy lejött közénk, hogy ő a mi napunk s életünk. S mert ilyen napvilág van nemcsak fejünk fölött, hanem öntudatunk világában is, azért ünnep a karácsony !

Különben is ünnep máshol sem jelent tudást s műveltséget. Az ismeret, amennyiben a nagy hithez is kell ilyen, az csak vigiliás előkészület ; az inkább karácsonybőjtje, mint maga a karácsony. Maga a karácsony, az nem bőjt ; nem bőjtös, elvont fogalom, hanem hit, béke, bizalom, szeretet, öröm. Az ismeret az csak tél, melyben a hó világít, melyben jégvirágokban s kristályos bár, de hideg formákban merevült meg az élet folyama ; de sem a hideg formákból, sem a jégvirágokból meg nem élünk. Nekünk nem az kell, hogy a fogalmak s az értelmi műveltség egyáltalában jégvirágokban ránk fagyjon ; hanem az, hogy az élet lelkünkben a maga sajátos formáiban, amilyenek az odaadás, a bizalom, a vágy, a szeretet, a kitartás és fegyelem, fakadjon. Ezek a fakadások életvalóságok, élettartalmak s lelkiségek ; s azért ilyenek, mert belőlünk, lelkünkbelől valók s mert nem személytelenek, hanem személyesek, a mieink. Nem fogalmak csak s nem is szavak, hanem tősgyökere, többől fakadó élethajtások.

Meglehet, hogy valaki lekicsinyli a közönséges ember e szerény, egyéni életadatait s kevés fontosságot tulajdonít az ünnepi érzéseknek ; meglehet, hogy azt gondolja, hogy több tudással s több ismerettel fölényesebbé tehetnők az embert az élet harcaiban s alkalmasabbá arra, hogy a létért való küzdelmet diadalmasan megvívja. Egy pillanatig sem tagadom, hogy ez is kell ; kell ez a tartalom is, ez a súly is belénk ; de főleg az kell, hogy az ember önsúlyát s önértékét érezze, hogy belső világában legyenek nagy méretei, hogy elementáris erővel jelentkezzenek erkölcsi attrakciói, hogy legyenek emelkedett hangulatai, melyeken önmaga s az élet érthetlenségei fölé emelkedjék, hogy legyenek lelkében nyíló végtelen perspektívái, melyek a legközönségesebb életet is örök, nagy föladatak elé állítják. Az kell az embernek, hogy érezze át a szellemi világ nagy konstrukcióját, s hogy a filozófiák ácsstelkén összerótt szisztémákba, materializmusba, pantheizmusba, naturalizmusba ne hagyja magát belegyömöszölni, hanem tartsa lelkét eleven kapcsolatban a minden élet kútforrásával ;

nem a nagy-valamivel, hanem a nagy-valakival ; nem a világgal csak mint objektummal, hanem a világot eltöltő s a világon túl élő szubjektummal, akivel szemben úgy legyen, mint a gyermek van atyjával, a bűnös van megváltójával, a jó barát van lelkének barátjával.

A karácsony ezt jelenti ; jelenti a nagy hitet s a nagy bizalmat, s e nagy hitből s e nagy bizalomból fakadó belső, érzelmi, egyéni éledést ! A tudás s az értés kristályos jégmezői fölött jelenti a hízó s érvényesülést váró belső világot, jelenti a szerető s szeretetben boldogságát meglelő életet, mely a maga győzelmes zászlaját akárcsak egy borókaág képében is meglengeti a merevség s az élettelenység fölött. E hangulatban minden ember érzi azt is, hogy valamiképp gyermekké kell lennie a végtelen Istennel szemben, s ez érzületben keresnie a mennyek-országába vezető utat Krisztus mondása szerint : «Ha nem lesztek olyanok, mint a gyermekek, nem mentek be a mennyek-országába».

Ez a belső, egyéni, meleg élettartalom legnagyobb kincse s legcsodásabb erőforrása az emberiségnek. Ezt kell minden ember szemefényének tartanom, ha még oly tökéletlennek s kevésbé öntudatosnak látszik is. Mert bármily szerény legyen is, mégis csak új s boldogítóbb életet jelent, sokkal több életet, mint amennyi a tudományban van. Az a tél viharjától megtépázott borókabokor is ott a rögbe fagyott hegy oldalában, ha még oly szerény, ha még oly gircses-görcsös is, új világot jelez, amely világ, jóllehet még föl nem ébredt, mégis telve van ébredési ösztönökkel, s jóllehet még alakatlan, de telítve van a szépség motívumaival. Az a borókabokor több létet mond, mint a bazaltsziklák, melyek körülötte merednek, többet, mint a drágakövek, melyek gyökerei alatt rejlenek, s nagyobb szépséget jelez, mint valamennyi jégkristály s a jégvirágok fantasztikus flórája. Kiindulásképp s elvkép van ebből a szebb s külön életből már a borókabokorban is elég, jóllehet a kifejlett élet szépségét s színpompáját nem csodálhatjuk meg rajta. Annyi azonban bizonyos, hogy a borókabokorban jelzett új elvé az élet fejlődése ; abban az irányban kell a több létnek föltalálhatónak lennie, s aki megtalálni akarja, azt ott keresse. S ugyanezt mondom az emberiség nagy hitéről s erkölcsi emelkedettségéről, ha azt a fogalmi s technikai műveltséggel összehasonlítom. Ez utóbbi szükséges s elmaradhatlan, de az életerő s az életöröm az előbbiben lüktet, s legnagyobb értékeinket, amikért élni kell s élni érdemes, ott fogjuk föltalálni, s azokat semmiféle más értékekkel nem

helyettesíthetjük. A modern világnak lehet nagyobb belátása a dolgokba s történelmi tudásában is nem mese és legenda, hanem kritikus értesültség igazíthatja fölfogását; támaszthat nagyobb igényeket az élet kellemeinek élvezetére s a művészi szépek teremthet szebb formákat; de azt a meleg, nagy, karácsonyi hitet sehol és soha sem nélkülözheti. Ezzel szemben az ember ugyanaz; a borókaág mellett szegény helyen, s az illatos fenyőfa alatt hercegi szalonban.

Sőt, minél kegyetlenebb a gazdasági élet harca s minél több keserűséget kever a társadalmi fejlődésbe, annál inkább van szükségünk a karácsonyi nagy hit bensőséges, zárt világára, szükségünk van az élet mechanikájával szemben a hit miszticizmusára s a blazirtsággal szemben arra az értékelésre, mely önmagában találja meg az élet mélységét is, meg értelmét is. Hiába mondják, hogy keresni akarják a misztikus homályok megvilágítását s pótolni akarják a hitet tudással, s az erkölcsi lelkesülést, melyet most az Istennel való kapcsolatokból eredeztetünk, számító belátással. Ez mind csak szóbeszéd s óriási félreértés! Hiszen a miszticizmus nem szuggesztív bódulás, hanem a világot s önmagát kontempláló léleknek természetes miliője. Mi nem csináljuk készakarva a homályt, hanem a homály belőlünk árad; mert a lélek oly «test», melynek ily sötét sugárzása van. Ugyancsak Istenhez való vonzódásunk: a karácsonyi szeretet nem naív lelkek költészete, melyet erős szellemek majd balhitnek s babonának ismerhetnek föl, hanem a lélek sajátlagos orientációja s az élet ösztönei s vágyai, melyek a több s jobb élet felé visznek. Nem lemondásról, nem elhalásról, nem begubózásról s fakiri aléltáságról van itt szó, hanem ellenkezőleg kiemelkedésről s nagy öntudatról s erős állításról, mellyel az ember állítja önmagát s egyéniségének transzcendentális hajlamaiban a több-élet irányát s erkölcsi értékeiben az élet értelmét látja.

Tudom, hogy e nagy életérdekeket manapság nem becsüljük eléggé; de meg vagyok győződve, hogy a jobb belátás soká nem késztetik, s hogy a belátás révén a közvélemény is úgy alakul majd, hogy tudásnál és értésnél többre becsüli a tiszta, nemes, erőteljes életet. Ha pedig e köztudatból nagy életvágy s közlekedés támad, akkor a kétség nem oltogatja majd ki a karácsonyi angylaszárnyak fényes reflexeit; nem nézi csak kegyeletos örökségnek a karácsonyi szent hitet; hanem kevesebb naivitással bár, de mélyebb s igazabb hozzáértéssel átéli a karácsonyi programot s megtapasztalja majd, hogy az merő szellem és élet.

A testté lett Ige. (1912)

15. A testté lett Igéből lett karácsony a földön ; ellenben a frázisos, hazug igékből, melyek csak szavak, csak levegő és semmi, tél lett karácsony nélkül. Az ilyen hideg s terméketlen igéből régen is, most is ugyancsak bőviben van ; sok igézetes, ragyogó gondolat gyullad ki, sok szép szó hangzik el köztünk ; eszmények rakétái, politikai programmok hulló csillagai sisteregnek el fölöttünk ; de minél több van ebből, annál szomjasabb a lelkünk, s annál mohóbb vággyal nézünk szét oly igék után, melyek tartalma valóság, melyek szelleme igazság s melyek testté lesznek a világ javulásában s haladásában. Az Isten igéje megmutatta ugyan a jóra való igék útját, azt, hogy a szavak hívságos s igézetes köréből kilépve, az erkölcs s az erény valóságába öltözködnek ; de rendszert ez útmutatásokból a keresztény századokban s a keresztény társadalomban sem tudott csinálni, mert az Isten igéjének megtestesülése után is épúgy van divatja az üres s hazug igéknek ; az igazság s az erkölcs valósága után áhitozunk, s igékkal, üres szóval tartanak minket.

De ez üres kosznak betegei leszünk, s lázba s lázadásba esünk. Nem tehetünk róla, hogy a testté lett Igére állított be az Isten. Valóságra s igazságra vagyunk beállítva ismeretünkkel, eszményiségünkkel, erkölcsiségünkkel s egész haladásunkkal. Mi mindenütt a valóságot igényeljük, azt, ami van. Ezen a szócskán, hogy «van», fordul meg egész realizmusunk s idealizmusunk ; azért ez sarkköve a mi szellemi világunknak, filozófiánknek s pszichológiánknek ; ez a szócska a vezető szava, a siboletje a grammatikának s dialektikának. Azért ki nem tartjuk oly világban s összetörjük az olyan berendezkedést, hol a fogalom csak látszat, az eszmény csak önlelkünk vetülete, az elvek csak szubjektív eligazodások, az erkölcs csak célszerű berendezkedés, a meggyőződés csak az akarat energiája, a lelkesülés csak a vérmérséklet heve. Az ilyen illúziós, csinált világban ki nem tartjuk, hanem betegek leszünk az értelmi, eszmei s erkölcsi nihilizmusnak s megfulladunk e tartalmatlan, légüres milióban. Mi lesz filozófiánk-ból, ha idealizmusa épúgy, mint realizmusa tartalmatlan, üres igék láncolata, mi lesz a vallásból s a meggyőződésből, ha tisztára szubjektív, tehát kimagyarázhatatlan alakítások, — mi lesz az eszményekből, ha a levegőben lógnak s nincs reális alapjuk, — mi lesz az erkölcsből, ha az nem egyéb mint alkalmazkodás és mimika, — mi lesz a lelkiismeretből,

ha az csak bohóc, ki ma vakandtúrások előtt hőköl meg, holnap pedig alpeseken is átveti magát, — mi lesz a politikából, ha az talán ki nem is mondott, de mindenesetre praktizált jellemtelenség és erkölcstelenség, — s mi lesz főleg társadalmi életünkben, hol nem a filozofálás s a frázisokon, hanem a valóságon s igazságon fordul meg minden, ahol a hitnek s erkölcsnek hordozóképesége van próbára téve, s ahol a nagy valóságnak, a munkának s küzdelemnek s szenvedésnek elviselésére nem száj és nyál, hanem lélek és tett kell? Ez a munka s ez a szenvedés a valóság talajára hív ki minket, mert a valóságot nem lehet megfogni s kezelni illúziókkal, hanem csakis igazsággal; a valóságos élet problémáit nem lehet megoldani látszatokkal; az élet harcaira nem inspirálhat a tettetés a hazugság; s ha néha inspirál is mint önérdék, de közjó és áldás nem kerül ki belőle. Itt a küzdő s dolgozó élet terén az irreális szellem előbb-utóbb kudarcot vall, s igéi is, melyek testté nem válnak, szappanbuborékoknak bizonyulnak.

Karácsonykor ugyan a testté lett Ige dicsőségét zengjük, de az év folyamán végig a nem testté lett igéknek hódolunk. Karácsonykor azt énekeljük, hogy dicsőség a magasban Istennek, hogy azután az éven át minél kevesebbet juttassunk neki belőle. A testté lett Ige születése napján irgalom és könyörület szállja meg szívünket, de az esztendőn végig gyűlölködünk, marakodunk s kioltjuk a szeretetnek virító parázsát is. Egy nap egy évben a testté lett Ige föl-ségét s szépségét hódolva imádjuk, s minden többi napon az erkölcsi rútságra szemet hűnyünk vagy tán még tósztozunk is. Egy napig bizunk a törvény, jog, igazság eszményeiben, s 365 napon át megtagadunk jogot s szavazunk az erőszakra. Egyszer egy évben békességet zengünk s testvéreknek készülünk, s azután porkoláboknak és hóhéroknak csapunk föl s egymást nem testvérnek, hanem hitványnak s árulónak címezzük. Egy áldott napon, szent karácsony napján, áldjuk az eget, hogy Krisztusban megnyitotta nekünk a civilizáció útjait s kivezetett pogányságból s kegyetlenségéből, másnap pedig hanyatt-homlok rohanunk vissza a pogányságba s elfelejtjük, hogy keresztények is volnánk! Hát úgy-e, hogy az Ige nekünk még csak egy napon lett testté vált Ige, s hogy csak 24 óráig lakozik köztünk; azon túl pedig a nem testté lett igéke a világ, s a jó Isten elköltözik a csillagos égbe. Egy este zengjük, hogy dicsőség-békesség, utána pedig a napi-rendre térünk; a napirend pedig a pénz s a dicsőség bálvá-

nyozása, a hatalom s erőszak szolgálata talárban s civilben s az erkölcsieskedő intézmények farizeizmusa.

Hogyan néz a testté lett Ige erre a glóriás és paxos kereszténységre, s ha megint úgy eljönne közénk azzal a testté lett idealizmussal s korrektséggel s erkölcsi tökéletességgel, azzal a testté lett őszinteséggel s egyenességgel; ha megint úgy lejönne egyszer s övéit keresné s azoknál megteretni akarna, ugyan hol térne meg s hol mondaná: itt igazán otthon vagyok? Hol találná azt a szívtisztaságot s azt a becsületet, hogy a szív és lélek megfeleljen a ruhának? Hol találná azt a neki kongeniális szolgálatát a törvénynek s igazságnak, hol akadna rá az alkalmazkodás s az emberi tekintetek bölcsesége közt egy-két foszlányára az evangéliumnak? Hol fogadnák szemforgatás és hivatalos frázis nélkül a szív egyenességével s a jog és erkölcs tiszteletével? Hát én nem szeretnék vezetője lenni, s rá kellene bíznom, hogy merre veszi útját.

Hiszen ő jól ismeri a maga útjait. Megtapasztalta, hogy régen is glória helyett itt a földön kereszt s gyűlölködés lett a része, s tudja, hogy azóta is a világ iránya nem változott sokban, legföljebb abban, hogy a keresztet megaranyozzák s a veszekedést szentírási citációkkal tarkítják. Ez igazán nem nagy elváltozás!

S ő mégsem fárad ki; hanem járja a maga útjait; a bűnnel, erőszakkal s szenvedéssel telített világban is megtartja a régi irányt s járja a régi utat. «Övéi» úgy viselkednek most is, mint ahogy régen, s be nem fogadják őt, vagy csak úgy átmenőben s ünnepi vendégnek; de akik igazán befogadják s egész szívet s lelket ajánlanak föl neki, azokat most is Isten fiaivá teszi, Isten-fiakká, kik nemcsak testek és terhek az intézmények vállain s kövek s koloncok a haladás s fejlődés árkában; Isten-fiakká, kik nemcsak címek és látszatok s a hiúságok ruhaakasztói; Isten-fiakká, kiknek lelke nem gőg és önkény, hanem hit és szeretet, s kik szívtisztaságban s nemes erkölcsi érzületben valóvá váltják az igét.

Karácsonyuk csak azoknak van, kik az ilyen megtestesülés gyermekei, s karácsonyi dicsőséget Istennek s békeséget embernek csak azok hoznak, kik azt nemcsak szájjal, hanem étellel éneklük, a szó és tett, az elv és cselekvés harmóniájával.

Mi csak az ilyen testté lett igékben hiszünk, karácsonyi ünnepnapon épúgy, mint a munka s küzdelem köznapjain; ilyenekből lesz majd karácsonyi évünk s életünk.

A mi mentőnk. (1913)

16. A karácsonyi evangélium nekünk ugyan üdvöt s örömet, de Jézusnak munkát s küzdelmet jelent: miután neki üdvöt kell teremtenie a kárhozatnak s új világot a veszendő világnak helyébe, s ezt munka nélkül végezni s az emberiséget a végveszedelem sodrából kimenteni küzdelem nélkül nem lehet. S mi hiszünk mindkettőben; mi hiszünk az üdvben s örömben, de épúgy hiszünk a világveszedelemben s a lélekmentésben. A keresztény hit szerint a világ elvész, ha mentője nem akad, s az emberiség büntudata ezt a mentőt hívta s várta. A karácsonyi evangélium pedig ép a jó hír erről a mentőről; jó hír, hogy eljött, hogy megszületett, hogy üdvözítőnek s mentőnek hívják, hogy a neve is programm: «Jézus», mely őt a világmentés nagy munkájába állítja bele.

Ez a tudat úgy szövődik bele a karácsony örömébe, mint árny a fények közé; meghúzódik mint darab éjtszaka a kigyujtott karácsonyfa sötét ágai alá, belevegyül mint az örvények fohásza a vidáman csengő énekbe, mint ellebbenő sötét árny angyalszárnyak fényei közé. Ezen a nagy, sötét hiten, hogy itt végveszedelem kísért s nagy világmentés folyik, úgy akad meg szemem, mint lefátyolozott, hideg szfinxen mosolygó gyermekarcok között, s úgy tűnődöm rajta, mintha sötét végzet nézne rám az öröm s a szeretet fényességéből. Hiába, úgy van. Aki Jézust mond, az nagy kárhozatban hisz, s aki mentőt emleget, az veszedelmet feltételez. S ugyancsak, aki karácsonyban hisz, az éjben is és fényben is hisz, amely hitnek éjtszakája az ember, fényessége pedig a mentő Isten.

Mindkettő nagy, a sötétség is, a fény is; a sötétség sűrű, a fény pedig verő!

Sötét és végzetes mindenekelőtt az éj. Halálra vált élet kuporodik benne. Aki itt születik, az mind elvész; kár volt születniök. Voltaképp nem is ébrednek sorsuk öntudatára! Küszködés szomorú életük, s föltartóztathatlanul közeledik a vég, mely mindnyájukra nézve egy s ugyanaz, az, hogy nincs menekvés. A lelkek úgy hullnak a kárhozatba, mint a kövek a tengerbe; a sötét fenék húzza őket, gravitációjuk van a tagadásba. Szenvedélyük forró orkán, mely fölkapja s viszi őket, mint a pelyvát a szélvész az égő csűrök fölött; bűnük mint sodró vízár, melyben a világ erkölcsi iszapja kavarog, s ami van bennük jóakarát, az olyan, mint az izzó lávába hullt virágmag, s Szent Ágoston mindezt úgy hívja,

hogy «massa damnationis», ; s magyarra azt úgy kellene fordítani, hogy «pokol-töltelék».

Ez az az éjtszaka, melyből karácsonyt kell csinálni!

Ne féljünk, hogy túlsötétre festjük ez éjtszakát. Dehogy is lesz az túlsötét; sőt minél sötétebb s sűrűbb lesz az éj, annál csillogóbb s ragyogóbb lesz a beléje ereszkedő égi fény. S a karácsony művészt, a mentő szeretetet se féltsük, hogy túlozza talán az emberi nyomorúságot s túlfeketíti a bűnt s a lelki tehetetlenséget; nincs ebben túlzás; sőt itt is azt kell mondani, hogy «virtus in infirmitate perficitur», hogy az erő a gyöngeség keretében mutatja ki hatalmát, s hogy a mentő szeretet az abszolút lélekveszedelemben fejt ki fölséges küldetését. A művész, aki jól akar karácsonyt festeni, annak egyaránt értenie kell a sötét éjhez s a csillogó verőfényhez; mert ha megfesti a sötét hátteret, akkor gyujthat majd ki bűvös fényességet.

De a művészete nem a sötétségnek, hanem a fényességnek alakításában remekel majd. A pozitív alkotásnak s alakításnak a fény, a szépség s az öröm körül lesz dolga, miután sötétségből s tagadásból alakítani semmit sem lehet, s karácsony is nem azért van, mert éjtszaka s lelki romlás van, hanem azért, mert az éjtszakában fény sugárzott az égből s «megjelent a mi Üdvözítő Istenünk kegyelme minden embernek» (Tit. 2. 11). Reménytelenségünk éjén át átvillant mint villám a lélekmentőnek sugárzó arca, s egész valónkat a bizalom járta át, bizalom, mely imádkozik s hálát ad, bizalom, mely boldog tud lenni s ébren is tud valami olyast élvezni, milyen a gyermek karácsonyi álma, s ez a boldogságom épen az, hogy nekem is van Jézusom, van mentőm, aki nemcsak jött menteni, hanem aki meg is mentett engem.

Engem is, másokat is, — sokakat, a világot! S ezek mind Jézus felé húznak! A karácsonyi éjtszakának verőfényében ez emberséges mentő felé zajlik a lelkek miriádjainak árja! Feléje csapongnak a szellemi világ óceánjának hullámai, az a sok, kifogyhatatlan, számlálhatatlan hullám.

Minden lélek egy-egy tenger, s minden érzelme egy-egy hullám. S a karácsonyi éjből ezek a tengerek dagállá dagadnak, s hullámszásukban most adja ki erejét s szenvedélyét a mentés indulata. Átérzik a lelkek, hogy eljött mentőjük, hogy a szeretet hozta, hogy a mentés küldetése inspirálja s hogy az foglalja le lelkét egészen. Többi érzelme mind csak ehhez simul; többi feladata mind csak ezt támogatja. Mert hiszen volna neki más dolga is; lejött volna ő azért is, hogy

tanítson s hogy példát adjon ; lejtött, hogy neveljen s gyógyítson ; lejtött, hogy jó barátunk és biztatónk legyen ; de tanító, orvos, jóbarát, hősies inspirátor, vezér és nevelő volt sok más is s lesz ezentúl is, de mentőnk, üdvözítőnk csak egy van — az a bizonyos karácsonyi szülött, az az egyetlen, kit nemcsak úgy hívtak, hanem aki az volt, aminek hívták : «Jézus!»

Ezzel az egyetlen, páratlan Mentővel szemben nekünk csak egy érdekünk s csak egy vágyunk lehet, melynek úgy adunk kifejezést, hogy mondjuk : ments meg Uram minket ! Dacára a karácsonynak, ott settenkedik lelkünk mélyében a végleges veszedelem egy-egy éjfoszlánya, de a menekülés ösztöne s a boldogulás radikális szenvedélye felebreszt tompultságunkból s a nagy Mentő felé visz minket. Feléje törünk, éjtszakából fénybe, kárhozatból karácsonyi hitbe, büntudatból bizalomba, s reméljük és megnyugszunk benne, hogy bűneink meg vannak bocsátva ! Ah, testvérek, legyen részetek e hitben ! Menjetek feléje s nyugodjatok meg Benne !

A mentőtől nem szokás félni, hanem feléje fordulunk, s feléje visz az élet ösztönös vágya. Aki fuldoklik, az nem okoskodik archimedesi tételekről, sem a víz vegytani képleteiről — az nem kérdez és nem felel, az nem kételkedik s nem késlekedik, hanem fog s kapaszkodik, két kézre, két karra, mert menekülni akar. Az azt sem kérdezi, hogy tud-e menteni, hogy bír-e terhével, hogy nem húzza-e, nem nyomja-e le majd a mentőt is az őmaga ; veszedelemben a sok gyöngítő reflexió s a fogalmi szátyárkodás nincs helyén, ott csak a mentő tett van helyén s az üdvöt lefoglaló bizalom s odaadás !

A karácsonyi nagy Mentővel szemben is csak az érzések vannak helyükön ; ezeket ápoljuk magunkban ; lefoglaljuk szeretetét s megnyugszunk benne. Sietünk a naív, mert örök irgalom felé ; sietünk oda a menekülőnek naív bizalmával. Érezzük, hogy egymásnak valók vagyunk, az ő irgalma s a mi gyarlóságunk ; hisszük, hogy a bűnből kiemelkedünk az ő kegyelme által s a megmentett lélek békéjében üljük meg karácsonyunkat.

Igy lesz a karácsony azoknak ünnepe, kik meg lettek mentve, kik nem hiába születtek, s kik a nagy Mentő születése napján saját létüknek, a győzelmes létnek s nagy reményüknek, az örök életnek örülhetnek !

Éjtszaka, sötétség, bűn, szenvedés, kegyetlenség mind sötét szfinx, s az élet útja e szfinxek hosszú sorfala között

vezet el ; de minket a szfinxek már nem ijesztenek, tekintetüktől meg nem kövülünk, mert a szfinxsor végén ragyog s int felénk a mi erős Mentőnk, a szabadító Isten gyermekarca. Gyermekarc azért, hogy bízunk, s erős Mentő azért, hogy segítsen rajtunk.

Ez Jézus, az Üdvözítő !

Karácsonyi világ. (1913.)

17. Születésnapját üljük ma annak, kit évezredek vártak a próféták vágyával s kit, miután megjött az első karácsonykor, ismert évezredek emlegetnek a hála és szeretet hódolatával. Hódolunk neki mi is ; hiszünk benne, mint a világ világosságában s a sötétség eloszlatójában ; hiszünk benne, mint az új idők meghódítójában s a társadalmi béke s boldogság fejlesztőjében, s ajkainkon felhangzik az ének : Dicsőség Istennek a magasságban s békesség embernek a világ nyomorúságában !

Cseppet sem kételkedem e hitben s ugyancsak örülök e dicsőítő himnusnak ; de ha végignézek a világon, úgy látom, hogy a testvériség evangéliuma, mely a szíveket szentkarácsony napján ihleti, még nem vált valóra a földön. Egy napig van csak karácsony, s azon a napon melegebbek vagyunk s a szeretetnek áldozunk ; de az évnek többi 364 napján pogány szürkeség s szívtelenség a hangulatunk ; egy estén, szentkarácsony estéjén, beeresztjük Krisztust lakásainkba, legáltalább karácsonyfáink környékére ; de azontúl nem visszük be elveit sem az államba, sem a társadalomba, sem a műhelyekbe, sem a gyárakba, sem a parlamentbe, sem az üzleti világba. Vagyis más szóval : az ünnep, a karácsony szent ünnepe, az Krisztusé ; de az élet az még nem az övé !

Már pedig Krisztus nem azért jött a világra, hogy az évnek egy napja legyen a békesség s testvériség ünnepe, hanem azért, hogy az egész év s az egész élet, a szürke s munkás esztendőnek valamennyi 364 napja ünnepnap legyen, nem a kérészeké, hanem a lelkek ünnepe, hogy a világ az evangélium szerint berendezett életnek s a gyakorlati testvéri érzésnek folytonos karácsonya legyen. Krisztus az esztendőből 365 napot akar s nem egy napot ; egész évet, egész életet követel s híveket kíván, kik nem egy napon hisznek csak az igazságban s szeretetben, hanem akik az egész életen át hisznek is bennük, s küzdenek s dolgoznak a szeretet krisztusi inspirációi szerint.

Ettől ugyan még távol esünk ; mert ha ülünk is karácsonyt egy napig, az év többi 364 napján azután gőzerővel

bálványozzuk a pénzt s megvetjük a szegénységet, törünk egymás vagyónára s becsületére, s árulóknak, gonoszoknak s hitványoknak nevezük egymást. Karácsony napján megmegolvad a szívünk s megbocsátani is tudunk, de másnap azután folytatjuk az ádáz testvérharcot s rácáfolunk arra, hogy krisztusiak, vagyis keresztények vagyunk.

Úgy állunk tehát, hogy a Megváltó megérkezett, s van már karácsony a világon; de még nincs karácsonyi világ, mert a karácsonynak, a krisztusi igazságnak s szeretetnek még nincs az a folytatása, hogy igazság s békesség legyen tőle a világon!

Folytatást mondok s nem végleges állapotot, mert végleges állapotról a fejlődés világában szó nem lehet; de az igazság s szeretet folytatása annál jobban illik bele, sőt épen az illik bele a fejlődő világba; kell bele több igazság, több jólét; ez feladat is, ezt megteremteni kötelesség is.

Tudom, hogy ez a több igazság s több jólét küzdelemmel s munkával jár; de ne járjon az gyűlölködéssel s gonosszággal. Tudom, hogy a haladás s fejlődés sok erőfeszítést s áldozatot kíván, s hogy a kultúra minden magasabb foka sok ember életébe kerül; de ne váljék az erők versenye marakodássá s a mérkőzés halálos harccá; ne csapjon fel a kultúra oltárain, hol a szeretet s a tiszta erkölcs lángjának kellene lobognia, magasra a gyűlölet tüze, mely embert ember ellen, osztályt osztály ellen, nemzetet nemzet ellen állít harcba; főleg pedig ne vesszen ki az emberiségből az együvé tartozásnak érzete, mely kiegyenlíthetné az ellentéteknek s a több jogban s a több jóban való részesítés által lehozhatná a földre a krisztusi demokráciát.

Messze, messze járunk még ezidőszerint e felséges krisztusi világtól, s nem csodálom, ha vannak, kik kétségbeesve mondogatják: nem, nem vagyunk mi megváltva!

Pedig meg vagyunk váltva; a karácsonyi jó hír biztosít róla; de hozzá kell tennem, hogy úgy vagyunk megváltva, ahogyan embert s emberiséget megváltani lehet. Krisztus Urunk nem azt a megváltást hozta, hogy bűn többé ne legyen s hogy az ég jöjjön le a földre. Ez nem a keresztet viselő s hordozó Krisztusnak stílusa; hanem igen, megváltott úgy, hogy bűneink bocsánatára az Isten kegyelmét, önmegszentelésünkre az ő segítségét megnyerte s kiérdemelte s törekvéseink elé az élet összes vonatkozásaiban eszményeket tűzött s biztosított, hogy ezúton ránk nézve boldogulás s dicsőség vár.

Mindezek után reánk vár a feladat a karácsonyi evangéliumot valóra váltani, a krisztusi tanoknak testet adni, az igazságot gyakorolni s mindentől óvakodni, ami hazugsággal, képmutatással, bűnnel, igazságtalansággal teszi tönkre a karácsonyi reményeket.

Krisztus Urunk nyomában jelenjenek meg a földön a krisztusi emberek, én is, te is, sokan; s akkor nem várunk majd egy új Megváltót, hanem elvégezzük a mi dolgunkat, melyet az Úr ránk hagyott s amellyel megbízott.

Ő már megjött; karácsonya már valóság; szülessünk hát mi is újjá s dolgozzunk; mindenki a maga körében azon, hogy Istennek dicsőség s embernek békesség legyen. Akkor átültetjük a karácsonynak, annak az egy dicsőséges napnak érzéseit az év 364 napjába, s karácsonyi évünk, karácsonyi életünk s karácsonyi világunk lesz a földön is.

A karácsony hősiess motívuma. (1915)

18. Nagyon nehéz az idén karácsonyt ülnünk, mert azt, hogy «Dicsőség a magasságban Istennek», azt csak elhiszünk s szívből mondjuk is, de azt, hogy «békesség a földön», azt már csak megsóhajtani tudjuk. Az a dicsőség ugyancsak magasan járhat, fönt messze . . . ott ül diadalt az az erő, mely itt a világban csupa kikezdés s küzdelem; az Isten gondolatai ott fönt, messze öltözködnek valóságba, melyek itt lent még csak eszmék, hitek és fohások. Azért van a békességből még nagyon is kevés a világon! Békesség államok s nemzetek közt egyáltalában nincs, s az a béke is, melyet az evangélium említ s melyet «jóakarátú emberek» békességének mond, az is harcba s szenvedésbe s küszködésbe van beleállítva. Ezidőszerint nem hihetünk állami, politikai, gazdasági, stratégiai békében, hanem csak az etikában, a tiszta lelkiismeret békességében. A kardokat ekevassá nem kalapálhatom át, az ágyúkból harangokat nem önthetek s a harcot s tömegmészárlást nem száműzhetem. Azért hát karácsonykor is az isteni jóságot csak csiráiban láthatom meg, melyek feszülve pattognak; az isteni dicsőség terveit csak kipontozva szemlélem, melyeket folyton elborít s átszakít a bűn s alávalóság; a békét magát csak gyöngynek tarthatom, mely fekete s véres kháoszban hanyódik; mindenbe pedig a munkát, a küzdelmet, a harcot látom beleállítva, mely elsőrendű s vezető tényező a világ kiépítésében. A békét lefoglalom a lelkemnek Krisztus kegyelméből; különben pedig végzem a munkámat, megállom harcaimat,

teljesítem kötelességeimet s viszem keresztemet s hiszem, hogy valamikor majd több béke lesz körülöttem is.

Ez is karácsony, ha nem is oly édes, mint különben, ha nem is oly naív, mint máskor, de igaz! Nem gyermekeknek való, hanem küzdő embereknek, kik glóriát énekelnek s a diadalmas jóban is hisznek, kik nem háborús pártiak, hanem a békét szeretik s kívánják, de akik azt is tudják, hogy ezidőszerint nekik is elsősorban erős munkásoknak s küzdelmes harcosoknak kell lenniök.

Ez a munkában s harcban álló lelkület a maga temperamentumát nézi bele a karácsonyi éjbe is, s a harcos, küzdő világ előtt szinte elváltozik a betlehemi szín, s a karácsony nagy igazságai egészen más viziókban mutatkoznak be.

Először is a karácsonyi jászol mellett a láthatatlan szellemi jelenlétek közt első helyen nem a bölcseséget, nem is a világmegvetést s a szegénységet, hanem az erőt s a hatalmat látom. Máskor is ott állt az a trónálló fölségek közt, de nem ötlött úgy a szemembe, mint most. S az erőnek motívumai szerint alakul át azután barlang, jászol, angyal, pásztor, csillag s három király is; az egész Betlehem más lesz, elváltozik az erő s a hatalom stílusában. A glóriát éneklő angyalok nekem ma nem gögicsélő babák, hanem a szellemi világ óriásai, nem leányarcok, hanem kerubinok, a sas, a bika, az oroszlán s az emberarc vonásaiból megrajzolva. Keményen állnak itt, mintha élő szirtek s hegycsúcsok volnának. Valami idegenszerű, merev fölség ömlik el e szellemeken, valami abból az alakításból, mely azokat a szárnyas s oroszlánkarmos szobrokat faragta s állította Babel és Asszír királyi palotáinak bejáratához. Úgy érzem, hogy az a betlehemi szellemi világ rokonom volna, rokonom vágyódó, szenvedő lágyságotat véve, de azután mintha rokona volna a szirtkeménységnek, a villámnak s a tűznek is, ahogy az Irás mondja: «angyalait szélvésszé teszi és szolgálait tűz lángjává» (Zsid 6, 7). Ez a szellemi szépség is, mely az idei karácsonyomon előmlik; nem az a báj és kedves varázs, hanem valami fölséges, külön világ, s azok a mennyei, imbolygó fények nem emlékeztetnek búzavirágos, pipacsos, kankalinos szikrákra, hanem inkább oly világitásra, mely a fémek kemény ragyogásából, a kövek törésfényeiből, az ércek alvilági, démoni csillogásából s a sziklafalak rőt, barna, sárga, dolomitos színfoltjaiból verődik össze. Szóval az ezidei karácsony másképp fest nekem. Az ének is másképp hangzik. Máskor is elhallgattam a karácsonyi éneket, de az énekből

csak a melódiát, azt az édes ritmust vettem ki, s a húrok ércsengését s azt a fémkeménységet nem vettem észre rajta ; máskor is elhallgattam az éjféli harangszót, de csak a ringó hanghullámot élveztem, azon lejtett, abban fürdött imádkozó lelkem ; azt az erős ütést pedig, mellyel a harang nehéz szíve nekivágódik az ércfalnak, mintha ki akarna ugrani, azt nem vettem észre. Most pedig hallom, hallom a karácsonyi énekekben is az ércsengést s az éjféli harangszóban az ütközést s érzem glória s békesség dacára a világ nagy ütközéseit, . . . keménységeit, . . . betöréseit, s ó, ezekből oly nehéz éneket, harangszót, harmóniát teremteni !

Nehéz, de hát meg kell lennie ! Mert hát van erős, kemény karácsony is ! Vannak hangok, melyek ütközések, s vannak angyalok, akik szélvészek és tűzlángok is !

Ezt a küzdő, harcos s mégis bízni tudó erőt kell beleállítanom az ezidei karácsonyba ! Az isteni gyermekben is óriási erők heve gyulladt ki. Eljött ugyan közénk mint bájos gyermek, de azért jött, hogy küzdjön és szenvedjen. Eljött mint rózsaszál, de ék és kard lett belőle. Gyermek-kacsóit nyujtja felénk ; de tudjuk, hogy e kacsókból erős *férfi*kezek lettek, melyek *ostort fontak s ostort* suhintottak. A gyermekmosoly bája néz felénk a jászolból, de tudjuk, hogy e szemekben később villámok gyúltak ki, s lelkének e tűzével világot akart lángba borítani. Most angyalszárnyak keretezik fejecskéjét, de tudjuk, hogy az angyalszárnyak kemény keresztkarokká merevedtek, hogy azokon a gyermek szeretete vértanúi győzelmeket üljön. Én is azt mondom, hogy «az én szerelmesem fehér és piros» (Ének. 5, 10), az én karácsonyom is fehér, de fehérsége pirosba olvad át ; olyan az, mint mikor fehér patyolatba piros vérfoltok szűrődnek föl s egyre tovább terjednek, míg végre piros lesz az egész. Karácsonyi fehér szerelmesemnek is vérpiros lett a ruhája, piros lett a fehér albája. Csoda-e hát, hogy a mi fehér karácsonyunk is vérpiros lett !

De hát ennek így kell lennie ; mert a karácsonynak erősnek s angyalinak kell lennie, angyalinak vagyis szélvészesnek s tüzesnek is ! A béke evangéliuma is telítve van erővel, s ezt az erőt nem szabad sem az evangéliumból, sem a karácsonyból kifelejtenem — amint az ércet nem szabad a harangszóból kiolvasztanom. A béke evangéliuma is kitartó, szilárd, érces embereket nevel s állít a világba. Jellegeiből a hősiességet nem szabad kihagynom, mely mikor küzdeni kell, küzd is, s mikor áldozni kell, áldoz is. Űgyis tudom,

nem lehet semmi sem nagy, ami csak édes és lágy és rózsás, de viszont az, ami érzés s indulat szerint édes is, lágy is, rózsás is, nagyon jól párosulhat erővel s acélossággal, s a történelem mutatja, hogy a legmélyebb s legbensőségesebb kiindulás, melyet a karácsonyi evangélium jelez, tényleg tudott vértanúi bíborba öltözködni s pusztulásban is érvényesülni.

Ez az az isteni tragikum, melyből az emberi élet nagysága való, s ebben a fényes homályban áll Betlehem s a szent karácsony is. Ez az az isteni stílus, melyben föl kellett épülnie Krisztus lelkének is; az a stílus, mely teremt és tör, mely oly nagy, hogy semmire sem szorul, s oly gazdag, hogy mindent pazarol, . . . napsugárt a világűr mérhetetlen mezőire s vért a történelem harctereire. Ebbe a tragikumba bele kell állnunk s át kell éreznünk, hogy mindez a harc és áldozat nem passzív lemondás, nem tompa megadás, hanem csupa erő és csengés. Kell, hogy harcainkat s szenvedéseinket a győzelem öntudata járja át, mert áldozataink nem gyöngeségből, hanem erőből valók.

Ne értsen félre senki; nem vagyok háborús párti, mikor vérontásról van szó; sőt ellenkezőleg, hiszem s vallom, hogy a háború kő a kertünkben s szégyen a lelkünkben; de azért hiszem, hogy e botrányköveken s e szégyenen át is a világ-kiemelés s a világszabadítás útja nyílik, s hogy ezekből is végre a jobbnak, a békesség világának kell előkerülnie. A fejlődés s küzdelem nyomaiban is a jobb belátás s a neme-sebb érzés angyalai járnak, s úgy hiszem, hogy azok a harcias, de jó szellemek a harcok véres nyomait is a megnyugvás s engesztelés útjaivá tapossák. Arra a kérdésre tehát, hogy mire való a sok kín s veszteség, a felelet az, hogy a kín az üdvért s boldogságért s a veszteség a nagy nyereségért van. A halál is mindannyiszor kín és veszteség, de azon át a hit új életet s örök nyereséget vár. Ez a pusztító harc is gázol s letör világot, de azért töri le, hogy a jobb világ álljon elő. «*Ex ossibus ultor*», mondja a latin, vagyis száradó csontokból villan majd ki a bosszú, de ez a bosszú nem öl majd meg senkit, mert az maga a szebb élet lesz, mely a torzot s a kegyetlent kiszorítja s a háborút s a halált elnyeli.

Hogy ez így van, s hogy ezt bátran hihetjük, arra biztosíték nekünk a karácsonyi gyermek, aki a kint s a harcot, a küzdelmet s a kudarcot is Isten dicsőségébe, annak szent, céltudatos, s célját kivívni tudó akaratába akasztotta bele, aki békét szerzett nekünk máris lelki világunkban s éleszli

bennünk a reményt, hogy a földön is a haladó emberiség majd jobb világot s több békét terem.

Úgy járunk a mostani világtörténetes rettenetes töréscsüszkén, generációk romjai s elhamvadt remények s örömszűzhamurakása közt, akárcsak a betlehemi hegyoldal kopár sziklái közt járnánk. No, de a kopár sziklák méhében ott rejlik az a barlang, melyben a megváltás s az örök élet forrása fakadt, s úgy hisszük, hogy a minket környező kietlenségéből, kegyetlenségéből s képtelenségéből is új, jobb élet fakad majd!

A karácsonynak ez erős, hősiességű mostivumára rászorul a háborús világ áhitata, hogy lelke most is erős, áldozatkész, hősiességű, vagyis a szó igaz értelmében krisztusi legyen.

A legszebb karácsony. (1918)

19. A karácsony ünnepe télen s napja voltaképpen éjjel van; de ezek csak a kalendárium adatai; mert a hívő szemnek a betlehemi barlang éjjel is hajnalpírban s tájéka télen is gyönyörű kikeletben áll. S honnan a hitnek e hajnala és tavasza? Honnan e biztató, muskátlis pír a sötétségben s az ébredő életnek meg-megremegése a természet telében? Az onnan van, mert abban a barlangban van valaki, akinek lelke mint a legszebb hajnal várja a nap hasadását s akinek titkos, anyai epedése a csecsemő után olyan, mint a rügyhontó tavasz dagadó vágya az élet kibontakozása után. Az Istenanya van itt; lelke rózsás hajnal, s keble dagadó tavasz; a Boldogságos szent Szűz van itt, kitől mint hajnal parázsától a nap, kigyullad a világ világossága, s kiből mint dagadó rügyekből az élet szépsége, kilép a megtestesült örökélet: Krisztus, az ő Fia, a mi Istenünk!

Istenem, miféle sejtelmes, izzó hajnali lélek ez a kristályos, rózsás leánylélek, s mily soha nem látott, sőt még meg sem sejtett tavasz, mily szépség-bontakozás, mily lekötázott s épen megcsendülni készülő öröm tölti el az édesanyai keblet, hogy kitörjön s kitóduljon a piszkos, bűnös földre, abba a szomorú világba, mely Istenével együtt örömét is elvesztette, s mely ahogyan nem tud már hinni, úgy nem tud örülni.

Ezt látták a próféták. Ez az asszony, ki nekünk az üdvöt hozza, hajnal volt a szemükben s dagadó, rügyező kikelet; azért kérdik, mikor vízióikban látják őt: «Kicsoda az, aki eljön mint a fölkelő hajnal?» (Én. 6, 9). Ezt nézték s nem bírtak vele betelni; ezt dadogták, s dadogásuk nyomában ezt az anyát festjük ki a mi lelkünkben a hajnal színeivel s öltöztetjük fel a tavasz lengő, színes szépségébe; a lelkét pedig telítjük

remegő örömmel, anyai vágyakkal, a csecsemőt váró sejtelmekkel s a csecsemőben Istenét meglátó imádással.

Igen, igen, itt hajnal és szépség bontakozik, itt titkos értelmű rózsaliget nyílik ; s annak van szent karácsonya, aki ezt fölérte, aki ezt a hajnalt lelkében színezni s ezt a kikeletet átélni képes.

Hát nézzünk bele a nagy napkeletbe, mikor a hajnal gyúl ki ; mikor a napot még nem látni, de már érezni. Máshol az ég még szintelen, de keleten fények gyúlnak ki, s a természet figyelmes lesz, mint egy ébredező, de még álmos gyermek, s lassan fölemelkedik virányos, kalászos, selyemfüves ágyáról s mámoros szemmel arrafelé néz s vár, hogy hát mi lesz. Azután mintha valami mély, lágy sóhaj vonulna el a földön, az élet vágya, a napsugár szomja, melytől megrezdül minden fű, fa, bokor, minden levél ; megremegnek a harmatcseppek s itt-ott összefolyva mintha csak könnycseppek volnának : lepercgnék ágról levélre, levélről avarra. A harmatos fürdőtől fölfrissült természet üde arcán azután végigvillan az élet mosolya ; millió szívárványos cseppben sziporkázik az első napsugár. Feljött a nap tüzes korongja, lassan tolakszik fölfelé, az elragadtatásban mámoros világ fölé, mintha láthatatlan kezek ragyogó s csillámló szentségtartót emelnének s megáldanák vele a világot, a legnagyobb áldással, a világosság, az élet, az öröm áldásával.

Mint a hajnal, olyan vagy fölséges Szent Szűzem, mint az a tüzes, piros hajnal, melynek paraszából kilövel a napsugár ! Hajnal is és-fölkelő nap is vagy nekünk, te «szeplőtelen Szűzanya», te «makula nélkül való Anya», te «csodálatos Anya» ! Hajnal is vagy, meg az a tüzes, csillogó aranykorong is vagy, melyben a megtestesült Ige, az élet «szakramentuma» lép elénk s megáldja a világot a világosság s az öröm áldásaival !

Hajnal és napsugár, mindkettő fény s világosság felülről, nagy s isteni ajándék, mint a szemek világossága, mint a fények s színek őseleme, s ez a kettő jelzi azt a másik s mindennél nagyobb ajándékot, mely a lelkek világossága, a hit s az örökszép eszményiség. A Szent Szűz a hajnal s Krisztus a napsugár ; ő világít a híveknek ; ő a nap a lelkekben, ő a nagy ébresztő s a hitnek kigyújtója. Tőle kapunk fényeket útjainkra s színeket kedélyvilágunk aláfestésére. Világosságából élünk s világosságában járunk. De minde napsugárnak s napvilágnak, ez egész fénytengernek hirdetője s ránk-irányítója a hajnal, a Szent Szűz, az a virrasztó Szűz, aki az éjet átvirrasztotta a Messiás-várás égő mécse mellett, azután

pedig a napkelet nagy boltive alatt kinyitotta az ég muskátlis ablakát s ránkmosolygott s üdvözölt s köszöntött, mielőtt mi eldadohathattuk volna azt, hogy Ave Maria! Ránk nézett az Isten-anya, rózsás volt az arca, hajnalpír az ajka, méz a köszöntése, mikor azt mondta, hogy testvérkét hozott nekünk, aki az elsőszülött, az Isten egyszülöttje, az ő fia, a mi testvérünk. Fölszólított, édesgetett, hogy imádjuk őt vele, szeressük őt vele, örüljünk neki vele! Biztatott, hogy anyánk lesz, s megtanít, hogy a megtestesült Igét hogyan nézzük, milyen szemmel, s hogyan környékezzük, milyen tisztelettel! Hogyne volnánk hát elragadtatva s hogyne néznők azt a titkos értelmű rózsát, azt a hajnalpiros asszonyt a napkeletnek nyitott ablakában!

S ahogy a hajnalt nézték, úgy a tavaszt is nézték azok, kiknek lelkében a Messiás egykori karácsonya jelentkezett. Tavaszban látták a világot, mikor langy szellők járnak már fölötte s arcába csapnak és keltegetik. Az ébredő természet arcán az élet színei, tarka virágok fényei mutatkoznak; a rügyeken, a ragadós bimbókon olajok szívárognak; már kenő szép fejét a tavasz, már öltözködik, s ajka is megszólal, mert íme, valahol, a barázdákból fölcsegg egyszerre a pacsirta éneke; mintha egy darab kis rög szakadna ki a többi rög közül, mintha csapkodó szárnya nőne neki, s tódulna ki belőle hosszú telek és vágyak dala. Oly soká pihent, oly soká volt néma a sok göröngy, — de hát most felszáll a göröngyök madara s felfúrja magát az azürkék égbe, s minden göröngy megsóhajtja s örül neki, hogy közülök való az, aki ott fönn csapong s dalol. Nekik énekel s ígéret szebb, jobb világot; ígér virágzást, kalászbaszökelést s kalászringást és pillangótáncot. Beszél arról, hogy a föld szőkefürtös, aranykalászos hajába pipacs fonódik s hogy szellős, nyári pompa lesz a ruhája. S a föld s a göröngyök elhiszik s isszák boldogságuk e menyasszonyi dalát!

Nos, hát a lelkekre is vár kikelet; nekik is kell tavasz; nekik is ki kell nézniök a maguk számára biztatást, reményt s meríteniök kell életet, dalos életet. Honnan, miből nézzék azt ki, honnan merítsék?! Por, hamu, göröngy vagyunk mindnyájan; az élet ekéje fölveti s forgatja hosszú sorban a szürke ember-exisztenciákat; ugyan melyiknek nő majd szárnya, melyik emelkedik majd föl, hogy énekelve s bizalommal köszöntse az életet?! Az csak olyan lélek lehetne, amely szeplőtelen s örök tavaszban áll; az csak oly ember lehetne, akin nincs semmi a régi átokból, aki ha göröngy is — mert

hisz test és vér volna ő is, — de göröngy a paradicsom barázdaiból. Ilyen tavaszos lélek a szeplőtelenül fogantatott Szent Szűz, az a «sarjadó vessző», melynek «virág nő ki gyökeréből» (Izai. 11, 1); az a göröngy a paradicsomból, melynek lelke nincs szétszakítva, szárnya győzi, s énekese az örök tavasznak.

A betlehemi barlang körül ilyen tavasz van. A világ ekéje ott is göröngyöket forgat; de van ott szépség s virágzás, van ének és dal is; dal, mely nem birkabélből sodrott húroknak vagy csak a gége hangszálainak rezgését, hanem a szívek örömét éneklő világgá. Ott a barlangban térdel s imádja fiát az az édesanya, kit mint hajnalt s mint tavaszt láttak meg víziókban a szentek, de aki nekünk minden hajnalnál szebb s minden tavasznál örvendeztetőbb s édesebb valóságban, az ő Isten-anyaságában mutatkozik be. Nézzük őt, szemléljük őt, örüljünk vele, hogy fia született, ki a mi Istenünk!

A betlehemi barlangot pedig lássuk továbbra is e hajnalpírban, az Isten-anya hajnalos mosolyának varázsában, futtassuk be továbbra is a tavasz fölkúszó rózsáival, a «rosa mystica» virágos ágaival.

Igy lesz majd igazán szent karácsonyesténk, hasonló ahhoz, melyet a Szent Szűz s Isten-anya ült a betlehemi barlangban régesrégén.

A hazahívó karácsonyi furulyaszó. (1921)

20. Ünneprontó magatartás-e szent karácsony napján, ha elgondolom, hogy a betlehemi Kisdéd jászola mellett pitypalattyozik a pásztori furulyaszó is? Ha elgondolom, hogy a pásztorsereg nemcsak tejjel s vajjal, hittel s hódolattal, hanem furulyaszóval is kedveskedik annak, ki örömet, még pedig nagy örömet hozott nekik s nekünk? Furulyaszó — hol is szerepel az, hol hangzik az föl oly meghatóan? Hát Petőfi Sándor János vitézének egy kedves jelenetében: ott, ahol János vitéz elhagyja a kedvtől, örömtől, boldogságtól hangos Tündérországot, mert meghallotta a furulyaszót. A furulyaszó az ő falujára, a virágzó akácfákra, rezgő nyárfák ezüstös, selymes levelére, a magyar rögre s rónára emlékezteti, s azzal, hogy emlékezteti, hívja is, vonzza is úgy, hogy nem állhat ellent neki.

Nos, a modern világ néma vakságába s szenvedéseinek hétéves poklába behatol a betlehemi furulyaszó, visszahív, s vonz, sőt készlet minket is. Vissza, nem a faluba, hanem a nagy hit szent és fényekkel átjárt világába, vissza ifjúságunk

fölséges hitébe s gyermeki áhíthatába ! Nem tündérvilágból hív el, hanem szomorú s fekete valóságból ; és nem is tündérvilágba hív — világba, melyet csak a képzelet alkot, hanem a hit s a kegyelem isteni világába, melynél nagyobb s fölsége-sebb realitás egyáltalában nincsen. Pokolból, szomorú vilá-gunkból hívogat fölfelé !

Ezt a poklot itt miközöttünk, tudjuk, emberek alkották ; ez nem a betlehemi kised műve. Emberek raboltak s gyaláz-tak meg minket, azok törték össze végleg hazánkat is. A hazá-ban a kenyeret azok drágítják s a lelket azok keserítik, azok öltöztetnek minket rongyokba s teszik keserves tragédiává az életet. Azoknak a pogányoknak nem impcna! sem a «Dicső-ség a magasságban Istennek» angyali kara, sem a pásztorok furulyaszava, azoknak ágyúszó kell, no meg dobszó, mely kilicítálja az utolsó párnát is, miután rongy p: pirrá tépte a koronát. Nem, ezek nem értik a béke édes tilinkó-szavát, azt a karácsonyi furulyaszót, s nem is fognak békét hozni a világ-nak. Nagy hatalmak ezek az emberiség megnyomorítására.

Mennyivel emberibb, igazabb, tehát békéltető s boldo-gító a kised Jézusnak nagy hatalma — hatalom, mely éltet s biztat, mely vigasztal s erősít, mely fölvilágosít s emel, mely tisztít s nemesít s mely nemesít új ideált ad az ő imádandó emberségében s barátságos testvériségében, hanem arra is biztat, hogy legyünk hozzá hasonlók, s megsegít arra, hogy lehessünk azok.

Ah, igen, ez a nagy hit, ez édes furulyaszó valóságos zene nekünk, mely nélkül nincs lelkünknek békéje, nincs kedé-lyünknek kedve s nincs ritmusa életünknek. Ha ez a furulya-szó lehallatszik szívünkbe a kereszténység magasságaiból, akkor visszhangossá lesz az ember lelke, megtelik tőle muzsi-kával, lendületes készséggel s vágyódó, jó kedvvel.

Hát csak zengjen és zsongjon bennünk annak a nagy hitnek muzsikája, hogy Isten eljött közénk, s hogy nemcsak közénk jött, hanem hogy értünk jött. Hív s el akar vinni magával. Krisztus lejött minket megváltani, megszentelni s a maga hasonmásaivá tenni. Eljött közénk, hogy testvéreivé tegyen, kik a Szent János evangéliuma szerint nem szület-tünk vérből, nem a test kedvteléséből, sem az ember ösztönös-ségéből, hanem Istenből. Ez a furulyaszó, mely a magasságból hallatszik le hozzánk. Aki lélek szerint oda föl való, az elhagyja a tündérországot, azaz dehogy is azt, hanem a poklot s az ocs-mány világot s fölfelé törekszik. Az olyan aztán nemcsak meg-hallotta a fölfelé, vagyis a hazahívó furulyaszót, hanem megéli

önmagában a legszebb muzsikát, a tiszta szív s az isteni béke harmóniáját.

Ez a betlehemi kisdéd páratlan ajándéka.

A legszebb ajándék. (1922)

21. Karácsonyt nem lehet csinálni eszméssel, hanem ahhoz nagy, világgraszoló s megtapasztalható valóság kellett, amilyen Krisztus volt. Karácsonyt nem lehet elrendelni törvénnyel, hanem ahhoz azok az ezredéves vágyak kellettek az emberiségben, s azután valaki, aki e vágyaknak bízó irányt adott Isten felé ; ahhoz epedő s kínlódo szeretet kellett, mely várt, várt, míg végre eljött az, akit a nemzetek vártak, hogy Simonként keblükre öleljék s megnyugodjanak benne.

Hogy tehát karácsony legyen a világon, ahhoz emberiség kellett, melyet fölkorbácsolt bűn és aggodalom, s azután Megváltó kellett, aki ezt az aggodó emberiséget megnyugvásra, szent békére segítse.

Segítsen minket is ! Ne nézzük gyermeteg emléknek, ne nevelésünk kegyeletes maradványának a karácsony szent hangulatát, hanem lássuk benne lelkünk legmélyebb igényének kifejezését s ugyanakkor szívünk legforróbb vágyainak csitítését. Mert bárkik legyünk s bármily hatalomra vagy műveltségre tegyünk is szert, szívünknek az lesz mindig legégetőbb s legfontosabb igénye, hogy Isten atyánk legyen s hogy nekünk kapcsolatunk legyen vele.

Ezt a kapcsolatot Istennel meghozta nekünk Krisztus, s ezért van karácsony a földön, karácsonyi béke s karácsonyi öröm a szívekben.

Ez a kapcsolat életet jelent.

Krisztus ugyanis nemcsak tanokat, hanem életet hozott ; ez volt, s ez most is az ő karácsonyi ajándéka. Törvényünk ezelőtt s ezután is volt elég ; de lélek kellett belénk, mely lelkesülni, szív kellett belénk, mely hevülni tudjon. Indításokra volt szükségünk, éltető befolyásokat nélkülöztünk, s csak szavakat adtak és ostort ráadásul. Végre eljött az Úr s életet adott. Adott életet s nemcsak tanított életre. Az életet első-sorban ugyanis adni s nem tanítani kell. A virág a tövön, a gyermek édesanyján fakad ; a tő is, meg az anya is — életet ad. Nem betűket ad, hanem lélekzetet, nem kenyeret adott, hanem vért. Mit használ a betű, ha nem lélelzünk, s mire jó a kenyér, ha nincs vérünk ? ! Lélelkezni nem könyvből tanultunk ; vérkeringésünk nem a tudósok receptjei szerint indult meg : hát a szellemi világba is lehelet kellett, mely ne csak

dobogjon, hanem nagy vágyak tűzhelye s nagy akarati erők forrása legyen, s ime ezt hozta és adta s hozza s adja Krisztus nekünk.

Az ő lelke fényforrás s erőforrás. Tőle vettünk lelkiséget, kedvet, bizalmat; ő nyugtatta meg lelkünket. A szellemi világban, lelki életünkben erre volt szükségünk. Nem annyira fogalmakra s nagy szavakra, hanem fogalmaknál s szavaknál nagyobb értékre, magára az életre volt szükségünk, melyet tőle vettünk, az Írás szava szerint: malasztot malasztért.

Ha tehát vettük, ne adjunk túl rajta, hanem éljük át örömmel s lelkesen. Mikor pedig a szent estén lassan-lassan kigyúlnak pusztán, falun s városokon a petróleum- vagy villanylámpák; mikor az asszony, leány megteríti az asztalt s meghordja több-kevesebb jóval, amint a szegénységtől vagy jobb módtól tellett; mikor aztán egy kis borókaágon kigyullad az illatos, kis gyertyaszál: akkor érezzük át mélyen, mélyen és melegen, hogy a mi lelkünk nagy, páratlan hitének van szentestéje, melytől dicsőség lesz Istennek magasban s békeség lesz a földön a jóakarató embereknek.

A karáesonyi öröm, karáesonyi fények. (1923)

22. A betlehemi barlang az örök, friss, a romlatlan s bátor élet forrása. Ami élet belőle fakad s fut szét a világban, az győzi a világtörténelem minden infekcióját. Érintkezik vele, de nem árt neki.

Azonban a barlang magaslatairól nézve a világot, szomorú látvány tárul szemeink elé. Látjuk a világot, mely élni akar s élni nem tud, s mikor mégis próbálkozik e problémával, elrontja az életet. Borzasztó, hogy mennyire rontja el az emberiség a maga vérét és idegrendszerét s azzal együtt életét is! Nagy népcsaládok nyögik az agy s a vér betegségeit; mintha egy-egy darab éjtszaka volna beszöve mentalitásukba. Mások fölélték már energiájukat s dekadens tünetek közt támolyognak sírjuk felé. S úgy vagyunk egyes családokkal s az egyes emberekkel, a terhelt szülők, a «radix peccatrix», a vétkes gyökér halavány nemzedékével. Nemzedék nemzedék után mint piszkos hullám hullám után szakad az elmúlásba. Ezek is élnek, de örvendeni amúgy igazában nem tudnak.

De hisz karácsony van ma; minek hát merengni a dekadens élet mocsarai fölött?! Ezt az ellentétet csak az örök, friss élet bugyborékoló forrása ébresztette bennem; mert hisz karácsonykor bizony ebbe s nem abba nézek. A barlangból gyermek mosolyog felénk, az új élet! Nem a kimerült s nem

a kivénült élet, hanem a fakadó, gyöngyöző kedv és öröm és élet. Boldog, kinek lelke forrás, kedélye friss hegyi patak s szíve tavaszi fakadás!

A betlehemi barlangból ilyen élet fakad s aki igazán hisz az Úr Jézusban, annak lelkét diadalmas, szent öröm s egy felsőbbes, mert örülni tudó élet tölti ki. Az éneklő a középkori német karral: Froh, froh, froh, benedicamus Domino!

Ezt az érzést örömmek hívják, jóllehet különbözik minden más örömtől, mert oly mély s oly édes, milyenből máshol nincs, s amellett csendes, meghitt s derűs lelkület s valamiféle kiegyenlített nyugalom és béke, — olyan mint a lelket betöltő néma dal.

S mi ennek a karácsonyi szent örömmek s dalos lelkületnek motívuma, mi a vezető szólama? Az, hogy az Isten szeret s úgy szeret, hogy gyermek lett s karácsonyfiát hozott. Hitünk páratlan motívuma a karácsonyi Isten-szeretet, a karácsonyfia pedig maga az az eleven kised, az a legfölségesebb misztérium, a legmélyebb lelkiség s a legboldogítóbb valóság!

Igen, ez az! Mert szólhat-e biztatóbban hozzánk mint gyermeksírással s dadogással, biztatóbban arról, hogy ő maga jött el s hogy ne féljünk? Nézhet-e bizalmat-éhesztőbben ránk, mintha gyermekszemekkel néz? Bízhatunk-e abban, hogy amit a gyermek ad kis kacsóival, az nem lesz sem kígyó, sem skorpió, de még kődarab sem, hanem az az élet kenyere s nagy áldás, méz és tej s édes vigasz? Tehát örvendjünk s szívből örvendjünk, hogy van Betlehemünk, van karácsony-éjjelünk s a karácsonyében született Üdvözítőnk, ki által mi is Isten-gyermekek leszünk. Mert hisz eddig épen attól rémültünk, hogy ördög-fattyá s pokol-töltelék vagyunk, hogy átkos élet mostoha földjén vagy küzdelmes sors sziklaszoro-saiban tengődünk s hogy halál és kárhózat a végzetünk. Attól rémültünk, hogy ködös, jéghegy-járta tenger az életünk, s kultúránk pedig a Titanic hajó, melyet elnyel a mélység s eltakar a sötétség. Virágokkal ingerkedünk s reményekkel töltekezünk, de az Isten átka lesz az utolsó állomásunk!

Nem, nem; így hihettük s így félhettük, de csak az élet északi s éji hegyoldalán. A betlehemi hegyoldalon, az örök élet forrásának szikláin nem lehetnek ily gondolataink. Hiszen karácsonyunk van: Jézuska elviszi bűneinket s gyötrő kínjainkat s szívfájdalmainkat, elviszi a poklot is, azt is s a tengerbe dobja s önmagát adja. Azért ismétlem, hogy szent

öröm, örök derű, angyali vígság s édes dalok járjanak lelkemben, — karácsony van !

Adventben vízbe teszünk kökényágakat s azok kivirágognak, s az ember örül neki, örül az élet titkának s a szépség kibontakozásának. Nemde ily ág legyen lelkünk, mely az adventi vágytól új életre virágozik ki s szeretetét s odaadását szépségében, a szív tisztaságában leheli Üdvözítője felé?!

Máskor úgy rémlik nekem, mintha nagyon messze tájakról karácsonyi harangszót hallanék . . . igen, gyermekörömeimnek, régi karácsonyaimnak emlékei csendülnek meg bennem s harangoznak ezüst csengők muzsikájával felém.

S bár ez érzésektől ellágyulok, ez az ellágyulás nem gyöngegség, mert Isten-szeretettel van telítve, s gyermekkarácsonyaim énekétől el egy más énekre gondolok, melyet szintén barlangszerű helyen, mély börtönben énekelt Szent Pál és Szilas, kiket Philippiben véresre vertek, azután kalodába feszítettek, s ők a nyirkos kövön s véres hátukon feküdvé énekeltek. Aki a karácsonyi éneket angyalokkal énekelni tudja mély hittel, az tud a hitért énekelve szenvedni s az tud szenvedve is énekelni.

Mi a «gloria in excelsis Deo» himnust énekelni akarjuk kalodába feszülve is! A kis Jézus oly kegyelmet s oly hitet hozott s adott, hogy ezt is bírassuk.

Világítson nekünk mindig ez az erős hit !

A karácsonyi gyertyák fénye s a kis Jézusnak s a Szent-szűznek ragyogó szeme a mi világosságunk. A gyertyákat ugyan sorba kifűjják, de a kis Jézus s a Szentszűz szeme fényességét ki nem olthatják, az mindig biztatóan világít nekünk. Azért van bízó s friss életünk s törhetetlen jó kedvünk. Mi nem ismerünk se nirvánát, se nihilizmust. Müller Miksa, oxfordi filológus szerint nirvána «az a cselekvés, melyel a gyertyát kifűjjük»; Burnouf pedig a nirvánát nihiliz-mussal fordította. Ebből láthatjuk, miért nincs nekünk se nirvánánk, se nihilizmusunk, sem más ilyenféle betegségünk, mely a lélek örömét s mosolyát kioltja. Azért, mert a mi világosságunkat, a gyermek Jézusnak s a szent éj legszebb kerubinjának, a Szentszűznek szemevilágát, nem lehet kioltani sehogysem és sohasem.

Ezt a karácsonyi négy gyertyavilágot az Úristen gyújtotta meg, s e négy gyertyának világa tükrözik a jászol körül álló boldog Szent Józsefnek s utána s vég nélkül minden üdvözítendő emberfiának szemén !

Ettől van tele a mi szemünk s a lelkünk is.

Karácsonyi öröm, édes íz. (1923)

23. Két éve nagy élményem volt december 24-ikén. A törvényszék börtönének lakói előtt fölolvasták a kormányzó amnesztiás rendeletét. A rabok előzőleg nem tudtak róla s így most szörnyen meglepődve, szinte bambán néztek maguk elé. Nem tudom mit gondoltak ; tán azt, hogy tréfálnak velük, tán, hogy próbára teszik ; de valószínűbb, hogy nem gondoltak semmit, hanem csak bámultak, mozdulatlanul állva. Mily furcsán hangzott fülükben az a görög szó, hogy amnesztia, mely feledést jelent, s e szerint bizonyosságot, hogy a hatóságok elfelejtik mindazt, amit a rabok rosszat tettek, el azt is, amit ezért rájuk róttak ; feledjenek hát el ők is bűnt, bajt, büntetést s börtönt, s menjenek : mert szabadok lettek !

A betlehemi barlang előtt nagy amnesztiát hirdet az Úr angyala : «Ma született nektek az Üdvözítő, aki az Úr Krisztus, Dávid városában», az, aki «megváltja népét bűneitől». Megjött a nagy váltáság ; rabok, eszméljettek !

S valahogy mi is úgy vagyunk az evangéliumi amnesztiával, mint azok a törvényszékiek ; halljuk a szót, a nagy igét, azt az igazán örvendetes hirt ; de hát igazán úgy van-e, hogy megváltattunk? Van-e számunkra kegyelem? Leereszkedett-e igazán közénk az üdvözítő szeretet? Az ilyen örvendező kételkedőknek biztatására mondja aztán a karácsonyi angyal : Menjetek hát Betlehembe, ott találtok egy minden kétséget megszüntető jelet : «találtok egy kisdedet, pólyába takarva, jászolba fektetve.»

Az Úristen a legnagyobb kegyelmet a legérthetőbben s igazán szívhezszólóan akarta közölni s azt a mindent-mondó «Igét» a legemberségesebb s legédesebb kifejezésre hozni ; s az akkor történt, mikor az Ige testté — no, de milyenné! — *gyermekké* lett ! Nos, értitek már? Az Isten úgy szeret, hogy gyermek lett, s úgy akar viszont tőletek szerettetni, ahogy ti kisdedet szeretni tudtok, oly fesztelenül, oly naivul, oly csókos-édesen.

Ezt a Betlehemet hordozom lelkemben.

Ezen az én Betlehememen nyugszik a mély imádás, a szívbeli alázat s a kerubinos tiszteletnek áhitata. E Betlehemem hegyoldalait beültetem fenyőfákkal, csupa karácsonyfával, s gyertyafények járnak az öröm e rengetegében. A fák alatt gyermekek térdelnek, milliók, s imádkoznak s mosolyognak . . . Ezek a gyermekek oly lelkek, kik gyermekké lettek a nagy hitben ! A barlang melegét lehel, s lehetétől

megremegnek a lelkek, mint a dobsinai barlang szájánál a harangvirágok. De Dobsina hideget lehel nyáron is, Betlehem pedig meleget, még télen is. A dobsinai barlang még hozzá jéggel van kibélelve, míg a betlehemi puha angyalszárnyakkal s mosolygós angyalarcokkal. A dobsinai barlang szája előtt főséges árnyak állnak, a faóriások árnyai s himbálóznak a szélben ; a betlehemi barlang előtt pedig gyönyörű nők állnak, kik a remény, a szeretet, a tisztelet és áhítat szimbolumai s lejtik a szent öröm s az édes hála kartáncát. Ezt a liturgiát hallgatagon nézik szentek, próféták, költők, dalnokok, muzsikusok és festők, s teleszívják lelküket az örök, megváltó szeretet harmóniáival . . .

E harmóniák mind az isteni kisededtől jönnek. Jönnek olyanok, melyeket színbe, fénybe s hangba, ritmusba s rimbe lehetett öltöztetni ; de a legszebbek s a legmélyebbek azok, melyek számára nincs sem szín, sem hang, melyeket csak a hívő s a megváltást, azt a nagy amnesztiát élvező lélek ízelehet.

Ettől a karácsonyi élvezettől senki sincs eltiltva, sőt a zsoltáros mindenkit hív hozzá, mikor írja : «Izleljétek és lássátok, mily édes az Úr ; boldog ember, ki benne bízik» (33, 9).

Mínél több ily boldog karácsonyi embert a boldogtalan világban !

Karácsonyi hit. (1925)

21. Szent, édes karácsony ! Édes Jézus ! Hogyan is bírta el idegzetem, hogy ezt a mondatot kimondani, hogy ezt a nagy hitet mint szent valóságot állítani merjem, azt, hogy ez a csecsemő az Isten ! Mintha villamos áram cikáznék végig rajtam, mely minden vezetékét eléget, — mintha őserő szorulna belénk, melyet nem birunk el.

Igen, így vagyunk valahogy e hittel ; beszakad a lelkem alatta !

Pedig mégis csak vallanom kell e hitet, mert ő mondta, hogy ez így van. S Istenem, mi minden van, amiről nem álmodtunk, ami mégis csak van. Minél jobban mélyedünk el a nagy valóság valamelyes szemléletébe, annál inkább érezzük, hogy a lét titok is és hihetetlen valóságok egyeteme is.

Hát ez is itt egy darab valóság, sőt minden-valóság, melyről a kinyilatkoztatás ellebbenti a titkok takaróját. Csakis egy csücskét a nagy éjféli takarónak, s onnan tör ki az a vakító fény, mely azt égeti bele az emberiség lelkébe, hogy ez a csecsemő az Isten !

Mi is odaálltunk a betlehemi barlang elé ; be-bekandikál-

tunk s kérdeztük : Ki az ott a jászolban, a pólyákban, a szegénységben, az igénytelenségben s mégis angyalarcok fényes keretében? Ki az? Próféta talán, vagy Illés ; vagy maga a Messiás? Ki ő? Kinek tartják őt azok, kiknek nem lett fénylő a szemük? Kinek tartják őt Friedrich Strauszék, vagy Nietzscheék s Marxék, ezek a sötétségbe lekonyult üstökösök? Némelyek ennek, mások annak ; zseniális embernek, prófétai, látó szellemnek ! Ez az ő divatjuk, a léleklemán-gorlóké! Mert ők mindent saját fogalmaik rőfén mérnek s mindennek megszabják a mértéket, hogy eddig s ne tovább ; s nem veszik észre, hogy kacagják ki őket minden bokor, fa és szikla mögött a nimfák, s hogy vág rájuk grimaszokat a nagy Pán a mezőkön s az erdőkben, s minden faun, mintha megkergült volna, úgy táncol s kiabál : hát ezek azok, akik mindent tudnak s akik nem is iccével, hanem meszellyel mérik a bölcseséget ! Istenem, hogy mi minden van, s hogy mi lehetséges, ha azt az Isten akarta? S nem akarta talán épen azt, hogy csúffá teszi az elkapatott embert? ! De igen, ezt akarta ; hisz ilyesmit mond s ír már Szent Pál a korinthusiaknak.

Minek kell tehát tartanunk nekünk, e kis hadnak, kik nemcsak a kis belátások istálló-lámpásával, hanem a kinyilatkoztató nagy akarás és nagy cselekvések fényénél igazodunk el? Minek kell őt tartanunk nekünk, kik a betlehemi istálló-lámpással világítunk magunknak? Mi azt valljuk, amit Szent Péter vallott s amit vele az egész kereszténység vall : «Te Krisztus vagy, az élő Isten Fia».

Ezzel a boldog, ezzel a meglátó lélekkel megyünk hozzá a barlangba, s gyermekek leszünk ebben a nagy hitben s egyszersemind a legmerészebb, de legszükségesebb színházisok megcsinálói ! Isten akarata, hogy ily hitet formáljunk s e hitben magunknak egy nagy csodavilágot alkossunk. Istent a világba — ezt a színhéizist megcsinálta a pogányság is ; de Istent a jászolban fekvő s pólyákba takart gyermekbe — ezt a színhéizist megcsinálta a kereszténység s megcsinálja mindenikünk, kik Krisztusban hiszünk.

Mert Krisztusban hinni nem annyit tesz, hogy Krisztus páratlan géniusz, hogy virágba fakadó szellem, hogy evangéliumi énekes ; hanem Krisztusban hinni azt teszi, hogy a barlangban Isten született, s hogy a csecsemő révén festvérünk-ké lett, hogy azáltal fölemelte s kimondhatatlanul meg-nemesítette az emberiséget, hogy meglelkesített embert s életet, édesanyát s gyermeket, családot és otthont, s hogy

örök reményt s szent vágyat oltott belénk, azt, mellyel Isten s a végtelen, örök élet felé nézünk.

Istenem, Istenem, nem tántorodunk-e meg ettől a nagy hittől, a súlyától, a terhétől? Dehát másképp nem tehetünk, s végre is minden következtetést kell belőle levonnunk. Azt is, hogy a megtestesülés által kiegészítést nyert a természet, s főleg, hogy valamiféle befejezettséget a nyugtalan szellemi élet. Itt az Isten — csecsemő-testvérünk; no hát csend és nyugalom legyen kutató, töprengő, sőt sokszor önmagát marcangoló tudatunkban! A szellemi világ, az a nagy erdő, mely csupa törzs volt lombkorona nélkül, vagy ha volt rajta ág, hát csak olyan volt, mint a lebotolt ákácé, most végre tud hajtani, s új életvágú s életkiindulás ingerli. Minden egyes ember rózsá volt, melynek tövisei nem a száron, hanem a virág szirmai közt voltak, hogy szépségét foszlányokká hasogassák. Igazán, ha tiszták s ideális embereknek készültünk lenni, veszélyben forogtunk, hogy önkínzó, önmagunkat marcangoló flagellansokká legyünk!

Ó be jó, hogy megjelent köztünk az ág, az oltóág, az új élet, az üdvösség, az erő, a tisztaság s a szépség! Ez ő mind, s aki meg akarja találni, az fogadja el az evangéliumi útmutatást, mely így szól: «S ez leszen nektek a jel: találtak egy kisdedet, pólyákba takarva, jászolba fektetve». Ez a jel. Úgy-e különös egy jel. Mintha azt mondaná: Isten úgy jelentette ki magát, hogy meztelen szegénységben, meztelen kisgyermek lett! Szent jel, tehát hieroglif, nem a nyirkos barlangfalakra írva, hanem a gyermek csillogó szeméből felénk villogva!

E jelzések mind egyet mondanak, azt, amit Aristoteles s a görög filozófia nem tudott s amitől az új pogányok is aposztatálnak, azt, hogy az Isten szeret, s hogy úgy szeret, hogy ember lett, s hogy e szeretetében halálíg áldozatos lesz. Ennél nagyobb, de szükségesebb biztatás nincs. Fogadjuk el s örüljünk neki s éljünk belőle!

Nagy hit, új erő. (1925)

25. Betlehem s a szentéj s az angyalének, s mindenek fölött, amit az keretez: a kis Jézus, a világ megváltója s az élet megreformálója mindenkinek kell; a nagy világnak épenúgy mint Fehérvárnak; papnak és művésznek épenúgy, mint bírónak s ügyvédnek; üzletembernek épenúgy, mint iparosnak és gazdának. Mindezekhez neki igenis köze van s küldetése van. S köze van főleg most, mikor az élet járása megnehezült fölöttünk, s mikor a gazdasági élet terhének alátámasz-

tására nemcsak pénz és pénz s megint csak pénz, hanem szellem és lélek, hit és bizalom, bátorság s kitartás is kell.

Ez utóbbi nagy lelki javaknak forrásai Betlehemben fakadtak, s azért ahogy a szívhajos elmegy fürdőzni Bodajkra, s a reumás Hévizre s a gyomorhajos Karlsbadba : úgy kell nekünk kiaszó, hektikus s elsavanyodott lelkünk s kedélyünk föllocsolására a betlehemi kisededhez járulnunk.

Tegyük meg ezt ! Hitünk s szívünk húz oda, s az utat sem kell keresnünk, mely oda vezet ; hiszen megvan az taposva sok alázatos s bizó, érzületben meztlábás, s épen úgy sok hősieen szenvedőnek véres lábnyomától. Mikor azonban odaérünk, magam nem merem átvenni a szót, hogy megmondjam, mi kell nekünk s mit várjunk s mit kérjünk ; hanem a betlehemi barlang bejáratához odaképelem magamnak Szent Pált ; az ismeri a világot és Krisztust ; az tudja azt is, hogy mi kell nekünk, s van hozzá tehetsége is, hogy azt velünk megértesse.

Megteszi ezt Szent Pál a rómaiakhoz írt levelében, melyben teketória nélkül kijelenti, hogy az erkölcsi élet, az igazi lelki tisztaság és szépség, s a lélek szabadulása bűnből s alávalóságból s az igazi lelki műveltség, a jól megalapozott erkölcsiség s az igazi úri — a mi Urunk Jézus Krisztus szerinti — becsület egyesegyedül a Krisztussal való egyesülésből s az ő megváltásából való. Szerinte nem segít az emberen e részben sem ész és Athene, sem művészet és Apollo, sem imperium és Mars, sem ügyesség, ipar, kereskedelem és Merkur, sem szépség, élvezet és Venus, sem multság, színház és a múzsák. De épen úgy nem segít ezen sem törvény és Mózes, sem huzgóság és Illés, sem a Makkabeusok Júdása és Jeruzsálem fala, sem a templom s ezer bőgő s vérző tulok, s (nagyot ugorva a történelemben) nem segít ezen az új pogányság : nem a nagyipar s az új rabszolgaság, nem cionizmus s a plutokrácia. Ez mind nem segít az erkölcsi világon, hanem csak az a váltság segít, melyet az Úr Jézus tett s Isten elfogadott.

S azt a váltságot külön-külön mindegyikünknek kell a magunk számára lefoglalnunk, s mindegyikünknek külön-külön kell beleoltódnunk ebbe az isteni gyermekbe, ebbe a gyökérbe, hogy azután fölszívjuk s magunkévá tegyük életnedvét ; s hogy ha sokan leszünk, akkor ezt az isteni, erős életet átvigyük a világba — a gazdasági s az üzleti világba is !

Hej, hol csatangol ez is, az is, no meg az egész, úgynevezett művelt világ is az isteni gyermektől ! Könnyen bele-

ringatják magukat abba a fölfogásba, mintha ezeknek édeskevés közük volna a Krisztushoz, s mintha az élet a krisztusi törvény nyakravalója s a krisztusi kegyelem ereje nélkül, szabadjára csatangolhatna az ötletek s az ingerek útvesztőin!

Igy mondják ezt például a művészetről, így az üzletről s a kereskedelemről is. Elveket kovácsolnak e garázdaszabadság javára, milyenek a «l'art pour l'art», vagyis hogy a művészetnek nincs erkölcsi törvénye, s tehát, amire sugallatot érez, ezt bátran alakíthatja, akármit mond hozzá az erkölcsi érzék. Ilyen sugalmazást megindít magában azután az üzletember is, igényelhet a liliomtipró is. Beveszi magát ugyanis egyéniségének szuverénítésába, s tesz amit akar, azaz tesz, amit lehet; mert ez a szuverénítés is ugyancsak határolt; becsületbeli skrupulusok, pénz és emberi tekintetek a határőrei.

E nyegle felfogású művészet önmagát prostituálja, mikor az eszményiség, tehát a fölség fényeit törli le saját homlokáról. S ugyanezt kell mondanunk az üzleti s a kereskedői világról is; hiszen ezek is csak funkciók, az ember cselekedetei; ha pedig azok, akkor meg nem tagadhatják a szép s nemes emberiség mértékeit, melyek az igazság, hűség, tisztesség, rend, fegyelem, megbízhatóság, végelemzésben végre is valamiféle lelki szépség.

De én Szent Pált nem a «l'art pour l'art»-féle elvek cáfolatára s nem a kubisták, futuristák, hedonisták, utilitaristák s más egyéb majd festő-vászonok, majd lelkeségek elmázolói ellen kéretem a betlehemi barlang szájához: hanem azért, hogy mondja meg nekünk, hogy mennyire szorulunk Krisztusra; hogy lehet-e tán mégis bizakodnunk más hatalmakban s várunk új emberiséget s új, boldogabb világot valami más lélekmegújításból, nem pedig a Krisztuséból?

Ennek a megmondására Szent Pálnál radikálisabb igazmondót nem találhatnánk; mert ő kereken kimondja, hogy akár görög, tehát pogány és művelt ember, akár pedig zsidó legyen valaki, az mind «nélkülözi az Isten dicsőségét», s csak akkor ér valamit igazában s csak akkor boldogul az Isten útjain, «ha ingyen igazul meg Isten kegyelméből a Jézus Krisztusban való váltság által» (Rom. 3, 23 24).

Ez aztán igazán kemény szó, s akárhány ember fejében furcsa gondolatot vált ki, főleg olyanokéban, akik a modern világ tudását s technikáját s műveltségét csodálják s kísértetben vannak, hogy Szent Pálban valami világgyűlölő anachorétát lássanak.

Ne lássák benne azt, hanem nézzenek inkább saját szívük mélyébe s nézzenek motorokon s rádiókon túl mélyebben a világ életébe. Ereszkedjenek le oda, az emberi bűnösség s szolgaság mélyeibe, oda, ahol Szent Pál áll; oda a tisztelenségnek s alávalóságának, a tisztátlanságnak s önzésnek s kegyetlenségnek mélyeibe. Érezzék át a világ bűnösségét, s akkor megértik majd a váltságnak szükségességét, azét, melyet kizárólag Isten tehet és adhat.

Álljanak oda, ahol felhördül a *De profundis*; álljanak azoknak az embersorsnak s emberbukásnak s eredeti bűnnek mélységei mellé, s akkor majd megértik, hogy miért oly kemény a szava s villámló a dikciója! Másrészt meg meg fogják érezni, hogy e kemény szavak terhe alatt is mily édes a betlehemi barlangba benézniük, ahonnan nekünk az a páratlan váltság s az a szabadulás jut sorsul.

Tehát Pál apostol szerint minden lélek az ördögé, mert bűnben születik, tehát bűnös; s akár pogány, akár zsidó legyen, képtelen a tisztességes életnek az egész vonalon való lefolytatására. Egyikükön sem lát semmi igazi jót, hanem annál nagyobb romlást. Nem lát a pogányokon, kik «hiúkká lettek gondolataikban és meghomályosodott az ő esztelen szívük... azért Isten átadta őket testük kívánságára, a tisztátlanságra... a gyalázat indulatjára; asszonyaik a természet törvénye szerint való szokást fölcserélték azzal, mely a természet ellen vagy. Hasonlóképen a férfiak is elhagyván a természet szerint való szokást az asszonnyal, fölgerjedtek kívánságaikban egymás iránt... Rakvák minden hamissággal, gonoszsággal, fösvényességgel, gazzsággal; rakvák irigységgel s gyilkossággal, háborgással, álnoksággal, rosszalkodással; fondorlók, rágalmazók, Istentől gyűlöltek, bosszúságtevők, kevélyek, felfuvalkodottak, gonoszra találékonyak, szüleik iránt engedetlenek, szövetségtörők, irgalmatlanok» (Rom. 1, 21 s köv.).

Ez volna a pogányok teherkontója! S hogy állunk a zsidókkal? Halljuk megint Szent Pált: «Ime, te zsidónak nevezetel és a törvényre támaszkodol és Istenben dicsekszel... azt véled magadról, hogy a vakok vezére vagy, s azok világossága, kik sötétségben vannak... s mégis, ki mást tanítasz, magadat nem tanítod. Hirdeted, hogy ne lopjanak és lopsz; mondod, hogy ne paráználkodjanak és paráználkodol; utálod a bálványokat és szentségtörést követesz el; dicsekszel a törvénnyel és a törvény megszegése által Istent tisztelenséggel illeted... Ime, tehát zsidók és görögök a bűn

alatt vannak. Szájuk tele átokkal és keserőséggel. Romlás és szerencsétlenség van utaikon. (Rom. 2. 3).

Ki segít ezek után rajtunk? Csakis a mi Urunk Jézus Krisztus. Isten így gondolta s a váltságot nekünk Fiában megadta. Ezért a váltságért van Betlehem és Názáret és Golgota; s boldog ember, ki az Isten ez alkotásain meg nem botránkozik, hanem alázatban meghajtja fejét s levetvén magáról a régi embert, a rontás formáját, magára ölti az újat, a mi Urunkat, Jézus Krisztust!

Aki így érez, az nemcsak emlékünnepet ül, hogy valamikor megszületett a Megváltó, hanem abban érvényesül a megváltás s így Krisztus őbenne születik meg.

A Krisztus-arc most és régen. (1925)

26. Az adventi ködből kibontakozik a Krisztus-arc. Mily mélységes s emberi szemmel be nem fogható távlatok nyílnak, azaz, hogy sötétülnek mögötte, s mi álmélkodva s sejtéseken eltapogatózva orientálódunk feléje. A Krisztus-arc oly mély értelmű s oly sokféleképpen mutatkozik be, hogy bizony annak meglátásában s fölértésében ott tartunk, ahol a régiek. Ezt az arcot látta Szent Benedek, s mint nagy, szent békesugáratot vette; ezt látta Szent Brunó és Szent Bernát, s nagy szigort olvasott ki belőle; ezt látta Szent Ferenc, s a testvériség énekére gyujtott tőle; ezt Szent Teréz, s a jegyes hívó szavát hallotta elrebbenni ajkáról; ezt látta Szent Ignác, s a testvériség jellegét a tekintély s a fegyelem s a rend keménységével párosította benne!

De még különösebb dolog az, hogy a Krisztus-arcot máskép látja a kelet s máskép a nyugat. A kelet a szláv pietás és könyörület s irgalom színeiben nézi, s abban egyesülnek a bogumilek, azok a régi szláv «testvérek», Tolsztojjal s Dosztojevszkiával s végre a gyepelő s fegyelem nélküli modern, de igazán szláv «testvérekkel», a bolsevikiekkel. Ez egy s ugyanazon áram és egy vonal, s ha a bolsevikiek most Krisztusról hallani sem akarnak, ez csak az öntudat alatti pszichének meg-nem-értéséből való; mert ők is a Hegyi beszéd szuggesztív hatása alatt állanak, mikor ideált tisztelnek, melyről csak a testvériség mosolyog feléjük, az Úrnak, a törvényhozónak, a tekintélynek keményebb vonása nélkül. Onnan e típusnak érzelmes, de szétfolyó jellege — a nagy szláv passzivitás az összefogásnak, a rendnek, a fegyelmezett tömegezőnek energiája nélkül.

Nyugaton más jellegű a Krisztus-arc. Ott is emberséges

és barátságos és kedves ; de nemcsak a testvért, az elsőszülött testvért látják benne, hanem a nagy akaratot, a nagy út-taposót és vezért, az Isten fiát. A krisztológiai vitákban kidolgozták e képet s az első zsinatokban precíz fogalmi keretekbe szorították a Krisztus-arcot ; de mikor a szláv népek vidékére került az evangélium hirdetése, úgy tetszik nekem, mintha a théológiai ismeretnek felső árama alatt a szláv pszichében inkább csak a Szent Pál mondása szerint tájékozódott alsó áram érvényesült volna, mely azon vigasztalódott, hogy «megjelent a mi üdvözítő Istenünk kegyessége s emberisége» (Til. 3, 4).

De az advent sejtelmes homálya arra ingerel, hogy vegyem figyelembe a Krisztus-arc preludiumait is, s mélyedjek el az ősi idők adventjébe, a Krisztus-várásba, s nem is annyira a próféták lelkeségébe, melyet a kinyilatkoztatás biztos árama élesztett s táplált, mint inkább abba a sejtelmes homályba, melyet pogányságnak hívunk.

Mert pihegés és vágy és sejtés mindenütt ébren volt ; ott is. Igaz, hogy ez az ébredés néhol csak olyan, mintha mély álomból s csak egy-két pillanatra való magához térés volna ; valami olyan megérezés, mintha messze-messze távolságok megérezése s más világokból jövő vonzások felfogása volna. Ugyanakkor azonban az akkori legszebb lelkek és legszebb szemek teltek meg vele.

Úgy hitték a görögök, hogy vannak náluknál régiebb népek, s hogy azoknak bölcsesége s értesültsége szent forrásokból való. Gondolták, hogy nézeteiknek s hitüknek régi tradíciókon kell eligazodniok, s hogy minél ősibb korban folydogálnak e szent vizek, annál tisztábbak, mert közelebb esnek forrásukhoz. A görögök is elzarándokoltak Ázsiába s Phrygia szent templomába, hol az Istentől alkotott első emberpár szobra állt, s későbbi filozófiájuk szívesen támaszkodik az ősrégi hagyományokra s az isteni kijelentésekre, melyek a mithosz homályából lépnek előnk.

Mily fölséges e részben a platonai hitvallás, hogy az emberi gondolkozás csak gyöngén összerótt tutajt képes az élet tengerére bocsátani, mellyel be nem érhetjük ; nekünk azonban biztosabb jármű, erősebb hajó kell, hogy bizvást rábízhassuk magunkat. A görög filozófia s az egész görög világ, ez a szépségbe fojtott s bizonytalan igazságkézszel igazán gyöngé tutaj volt s mint a Bölcsesség könyve mondja : «félénk gondolatok» s «bizonytalan gondoskodások» (9, 14) emberi világa.

Nemcsak a szépségnek, hanem a plátói sejtelmeknek bűbája volt rajta. S ez az az adventi levegő ott! A görögség nemcsak a művészettől, hanem ettől a lélekláztól, ettől a szomjtól és a szebb s jobb után való lihegéstől volt szép. Sötét és derült filozófiák fénye világít éjjeli útjain; néha oly félénk, hogy az őzike rebbenéseit is megérzi, máskor meg oly vaskos és ösztönös, hogy Dionysossal, a faunokkal s a nagy Pánnal, ezekkel a vad s ösztönös természetbe süppedt istenségekkel küzködik, míg végre is az erósz, a tisztábbra, szebbre s tökéletesebbre való vágyat s törekvést hámozza ki belőlük. Érzésünk ugyan a betlehemi barlang szájába nem állítaná a múzsákat; mert minek oda a múzsa, a jelkép, hol a valóság nyilatkoztatja ki magát; de végre is ezek a múzsák a «nomost» s a «kozmost», a törvényt s a rendet énekelték meg. Úgyszintén a delfi jósdá tetejéről nem ültetnők át Betlehembe a keledonokat, ezeket a leányarcú madarakat, melyek repülni, énekelni s eszmélődni tudnak s a mindent átjáró harmóniát képviselik; de végre is nem emlékeztetnek-e ezek mind rá; arra, kitől mézédések lettek az egkek s a hegyek s kitől a béke harmóniája való?!

Igen, igen, az egész világ pihegett Betlehem után, bár nem ismerte nevét, s lázban égett az után, ki a «nemzetek várakozása» volt!

Az aztán eljött, s mint nyilvánvalóság s mégis mint nagy misztérium ereszkedett le közénk. A nyilvánvalóság a gyermek a jászolban, a misztérium pedig az Isten a gyermekben. És leereszkedett az istállóba, a szegénységbe s az élet igénytelenségébe s keresztire feszítette magát s az Oltárizentségben rejtőzik s az egyházban mint misztikus testében jár és küzd.

Ez az ő egész története, — voltaképen azonban ez a történet égszakadás s természet-áttörés, s óriási erők árama, melyek ránk omoltak s áttörték a természet gátjait. Az ég megnyílt s Krisztusban az istenülés napfényfoltjai hulltak s hullanak a világra; egy mindent elváltoztató életáram, melyet kegyelemnek hívnak.

Ebben a perspektívában oly törpék lesznek a bogumilek s a bolsevikiek s Tolsztoj parasztjai s Dosztojevski szenvedő szlávjai. Ők, a szegény emberek, a nagy testvér körül össze akarnak fogni, de manicheusok vagy pantheisták, fatalisták s pesszimisták maradnak.

Ez az a szláv, törő, áldozati tulokra emlékeztető Krisztus-arc.

Az igazi Krisztus-arc nemcsak bűvös, de megbűvölő, s nemcsak testvéritő, de ember-istenítő, embert megistenítő arc. Mi elváltozunk, istenülünk, az isteni természetben részeseülünk általa. Mi általa nemcsak tisztákká, de isteni emberekké leszünk. Ne nézzük most szögletességünket s görög műzsáktól távoleső kellemünket, hanem reflektáljunk a lélekre s a benne lakó Istenre, s minden természetfölötti indító okból való cselekedetünk végtelen értékére ! Ezt az a Krisztus-arc varázsolja belénk !

Embertől ez a lelkiesség nem telik ; de ezt Isten adja az ő Fia által !

Hogy ez mily bűvölet s varázslat s átteremtés, azt csak példával világíthatom meg. A példa ez : a kő nem lehet növényné s a növény nem állattá, az állat nem emberré s az ember nem Istenné. De ha ilyesmi történik ; ha az élet úgy beleszóné magát a természetbe, hogy a kőnek finom szirma nőne s a növény mozogni s érezni kezdene s az állat beszélni és írni s az ember istenülni tudna, bizony az élet e játékát tisztára érthetetlennek ítélnék s készek lennének azt a családok s álmok országába utalni. S még sincs egészen így. Igaz, hogy a kőből nem lesz virág s a fából állat s az állatból ember ; de van egy szent metamorfózis, mely az ember lelkében megy végbe, mikor kegyelembe öltözik. Az ilyen ember az isteni természetnek részese lesz s természetfölöttileg, tehát istenileg érezhet, tehet, küzdhet s érdemelhet.

Ime, a kereszténységnek bogumilek s manicheusok által meg nem gyöngített s bolsevikiek által el nem torzult Krisztus-arc ! Istenileg érezni s élni, s ezáltal Krisztussal szent testvériségbe lépni, — ez a program, s ezt meg lehet s meg kell tenni.

Ah, barlang, kiáltsd világgá azzal a nagy barlangszájjal : Krisztus azért jött, hogy szentül éljete, s erőt hozott magával számotokra, hogy ezt meg is tehessétek. Az Isten Fia köztetek van s értetek van itt ! Oly közönséges, oly mindennapi, oly közvetlen, mint a csecsemő s oly hatalmas és győzhetetlen s teremő, mint az Isten maga.

Ezt meg lehet tapasztalni mindenkinek közülünk, aki hittel s reménnyel s a piszok s szenny utálatával borul le a jászol elé s Szent Jeromossal elmondja : Mit akarsz, kis Jézusom, tőlem? Pénzt, ruhát, lakást, vagy tán lelkemet s szívemet akard? Vagy tán ez utóbbit sem, így s ily formában, hanem inkább úgy, hogy a bűneimet, aggodalmaimat, gondjaimat, nyomorúságaimat kívánod? Úgye, ezeket aka-

rod? A bűneimet akarod, hogy elvigyed, s gondjaimat akarod, hogy megosszad, s gyarlóságomat s gyöngeségemet akarod, hogy kicseréld s hogy erőt adj az erőtlenség, bírást adj a tehetetlenség s szenvedély-győzést az ígézetbe-esés helyett?! Ezt akarod; igen, tudom, hogy ezt akarod! S mert akarod, meglesz.

Akkor fölragyog rajtam is a dicsőséges Krisztus-arc!

A karácsonyi mosoly. (1926)

27. A karácsony az Istennek gyermekké való lepicinyítése s a gyermeknek Istenné való végtelenítése. A karácsony az az ünnep, mikor a végtelen nagy s a — nem mondhatom, végtelen kicsiny, hanem a nagyon piciny egymással ingerkedik. A végtelen nagy abba a nagyon picinybe száll, s vele egy isteni személyt képez; az a nagyon piciny meg még ágaskodni sem tud a végtelen után, hanem megadja magát s egy lesz vele. Ebből az irgalmas játékból pattan ki az antinomiáknak egész kis erdeje, azok az ellentmondásoknak látszó s mégis mélységesen igaz állítások, mikor mondjuk, hogy az Isten ez a gyermek, s ez a gyermek az Isten, hogy a végtelen nagy kicsiny gyermek lett, s a pici gyermek végtelen nagy lett; hogy aki mindenható, az gyöngye lett, s aki ugyancsak gyöngye, az kimondhatatlanul erős lett; hogy aki fényekkel sem mérhető, az félrőfös lett, s aki alatt fölbillen világok súlya, az három kilós lett, s ami van ehhez hasonló.

De ehhez a dialektikai játékhoz az, akiről szó van s aki ott a jászolban fekszik, nem szól semmit, hanem csak mosolyog s tapsol kacsóival. Tán lemosolyog valamit? Nem, ránk mosolyog.

Ah, mi mindenén átsegít az a mosolygós kisdéd! át teológiai sötétségeken s filozófiai szakadékokon; át kételyeken s kislelkűségeken! S én csak nézem, nézem s élvezem az Istengyermek mosolyát; mert hát lehet-e szebbet s édesebbet s üdítőbbet elgondolni s hódítóbbat elképzelni!

Mert hát mit is, mi nagyot akar ez a kis Óriás! Akar világot megváltani s Messiás lenni, akarja a halált letörni s a bűn pocsolóit kiszárítani; s ezeknek a nagy, szinte félelmetes s képtelen történeteknek nyitánya is, meg vezető szólama is az ő mosolya, a gyermek mosolya.

Ennek a mosolynak nagy missziója van. Fóliája akar lenni minden fölségesnek s hatalmasnak, ami bennünk s körülöttünk történik; fóliája a hitnek, mellyel más vilá-

gokba érne s oda jutni akarunk ; fóliája a mi újjászületésünknek s tisztulásunknak ; fóliája a bizalomnak, hogy Isten szeret s megbocsát nekünk ; s végül nemcsak fóliája, de kivirágzása akar lenni a karácsonyi megnyugvásnak : szent békének.

Ez a mosoly mindezekre a kérdésekre s kételyekre felelet. Nem szól, de megértjük ; tehát néma, de erősítő, melegítő, bátorító szó. Szó, mely a hívőnek mindent mond ; a hitetlennek pedig azt, hogy : nézd, mily blazirt s üres vagy nélkülem.

Ez a mosoly azt hirdeti, amit egyáltalában a gyermek mond, t. i. hitet, reményt, tisztaságot, szeretetet s édes örömet ; mert azt hirdeti minden gyermek ; mennyivel <inkább> hát az isteni gyermek !

A gyermek titkot jelent, tehát hitet hirdet. Minden gyermek titok ; egy egész élet, s ki tudja, mily végzet pihen benne. Össze van benne zsugorítva egy világ, mint a levélkék a rügyben s a szirmok a bimbóban. A kis Jézus a hitnek nagy titka ; a szemében csillan meg az a drága gyöngy, melyet keres, s a szívecskéjében máris meg-megdobban az öröm, hogy az elásott kincset bennem megtalálja ! Az ő ajkának mosolya az én megváltott lelkem tükrözése.

A gyermek nagy reményt jelent ; reményt, hogy az élet benne kialakul, hogy kivirágzik istenesen ; hogy majd felöltözködik szépségbe s erőbe ; hogy háza, vára, öröme lehet szülőnek s más valakinek, kivel találkozik s kezét fog. Épen így mily nagy reményt mond nekem az isteni gyermek, s mily nagy biztatást, hogy megnő, s akkor majd megsegít, s hogy óriás lesz, aki megvív minden ellenséggel s országot hódít számomra, melyben majd én is uralkodom vele !

Ez a mosoly nekem aztán nagy biztatás arra nézve is, hogy szeret engem, s bátorítás, hogy ne féljek tőle ; hiszen gyermek is, meg mosolyog is, meg sír is ; s mikor sír, akkor ugyan valami fáj neki, de minden fájdalomnak a legalján, a fenekén ott sajog a szíve utánam ; bűnömet siratja s üdvömért aggódik.

Ah édes, édes gyermekmosoly ! Te boldogító evangélium ! Mondhat-e a nyolc boldogság hegyén majd a tanító Istenfia többet s nagyobbat ? Mit tesz ott mást, mint hogy fejtegeti, hogy karácsonyéji mosolya mi mindent jelent.

Ennek a mosolynak igézetébe állva, megtisztul a lelkünk. Aki nem hiszi, álljon Correggio Madonnája elé, hol a gyermek mosolyog, s Szűz Mária mosolyog, s Szent Katalin mosolyog

a szőrös s borzas pásztornak meg mintha már táncra állna a lába : csupa mosolygás s öröm a kép. De azután ezen a képen valahogy mégsem az öröm a fő, hanem az, amitől kiédesül a szív s mosolyogni megtanul a lélek ; az pedig a lelki tisztaság, az a «límpidezza», az az érintetlenség, mely sugárzik a tiszta lélekből, a tiszta szívből, a tiszta testekről, a tiszta milióból ; az a krisztusi életfolyam vibrál ott, melybe mi is leereszkedünk s patyolattá mosakodunk.

Ez a mosoly inficiál tisztaságával, szépségével, derűjével. Aki e gyermekkel érintkezik, az maga is végül mosolyogni megtanul. Először úgy, hogy bizalma támad az isteni gyermek iránt, s azután úgy, hogy szeretetre fakad ; azután úgy, hogy ragaszkodni megtanul, sőt hogy áldozatokat hozni is készül ; azután úgy, hogy szenvedni megtanul, még pedig először csak fejet hajtva s sóhajtozva, de azután úgy, hogy öröme is telik a szenvedésben s hogy szenvedésében is mosolyog. No, ez a non plus ultra ! Lisieux-i szent Terézről mondja egy francia író, hogy ő bevezette a szenvedésbe «de culte du sourire chrétien». Ez a mosoly a kedves szentre a karácsonyi gyermekről ragadt rá.

S így ez a mosoly az egyedüli kedves póz — gesztusnak még kevésbé mondhatom —, mely a karácsonyi éjtszakában a karácsonyi evangéliumot magyarázza ; azt, hogy «békesség a földön a jóakarátú embereknek». Ez azt jelenti : békesség a földön a mosolygó embereknek, kik hinni is, remélni is, szenvedni is mosolyogva tudnak. Az örök szeretet, mielőtt megszólalt s biztatott, előbb gyermekajkkal mosolygott ránk. Istenem, mily remeklése s mily műfogása ez a világot váltani induló szeretetnek ! Azért ez a gyermekmosoly a mi házunk, a mi otthonunk, a mi szírtünk s fellegvárunk . . . oda futunk bajok, keservek, kételyek, Isten-tagadások s szenvedések ellen ; ez a mi bevehetlen erősségünk !

Hol tart a világ ettől?! Pedig testvériséget, erkölcsi megújulást s szépséget prédikál ! No de ne nézzünk sokat a világ kegyetlen és piszkos meduza-arcára, hanem nézzünk arra az arcra, melyet Isten gondolt s az első karácsonykor leleplezett ; nézzünk az Istenfia gyermekarcára, a mosolygó gyermekarcra. S üdvözljük s imádjuk ! Először azonban sírjunk s mellünket verjük, azután pedig mosolyogjunk s vigyük e mosolyt magunkban, s ha lehet magunkon — «de culte du sourire chrétien» — szerteszéjjel a világba.

Karácsonyi ajándékok. (1927)

28. Palotákban s kunyhókban egyaránt a karácsonyfa arra int, hogy a világot csakis a béke s a szeretet teheti jóvá s nemessé. Azért testesült meg maga a szeretet, aki az Istenfia!

A karácsonyfán kigyúll a sok parányi láng, mely inkább melegít, mint világít. Aranyos dió függ az ágakon, a fenyőfát fényes láncok, tarka-barka papírszalagok ölelik át. Mézeskalács s finom marcipán is terem a fán, lent a fa alatt pedig a sok értékes ajándék. Kocsi, persze lóval, szerszám is van rajta, képeskönyv, sírni s aludni tudó baba, vasút és főzőedény, takaréktűzhely, labda, no meg puska, sőt ágyú is.

Mindezt a kis Jézus hozta, aki mindnyájunkat szeret, mert hiszen mindnyájunkért meg is halt. És amikor a csengetyű megszólal, s a titkos szoba ajtója kitárul, a gyerekhad szinte nem mer a tündérszép szobába berohanni, mert a sok szál gyertyának fényes lángja elvakítja a szemét.

Hát ez mind csak jel és szimbólum — a fa, a láng, az ajándék s a szent gyermekded elfogultság, az is, mint ez, csak jel és jelkép; kis, apró jelek, melyek nagyot jelentenek. Hogy mi mindent jelentenek és jeleznek, azt fölösleges újra meg újra felsorolni, ez alkalommal csak egyet emelek ki, s ezt azután nem annyira észre, mint inkább szívre akarnám venni. S ez az a gondolat, hogy a karácsonyfa alá mindig gyermekörömmel, gyermekhittel s gyermekszívvel s szeretettel kell állanunk. Akinek ez nincs, s mégis odaáll, az ott úgy fest, mint virágos májusi réten a kiégett kormos s hamvas pástortűz helye. Virág, illat s friss harmatos fű való a rétre, nem hamu s éktelen kormos folt; épenúgy a karácsonyfa alá hívó, bízó s szerető lelkeknek flórája való, nem pedig nyegle, skeptikus, a gyönyör tűzében kiégetett s a kétségek kormától eléktelenített öntudatok.

A gyermek Jézus az újjászületést, az új kikezdést, a megújulást, a felfrissülést jelenti s lelkeket akar maga körül, kik ezt a nagy újságot meglátni s érte lelkesülni s ezt átérezni tudják. Lelkeket akar, kik újjászületnek, kik a régítől megválni s ezt az újat, melyet ő ígér s melyre ő hív meg, csodálni s elszántan megkívánni bírják.

Az igazi újság s az igazi kikezdés nálunk embereknél, ha gyermekké leszünk s ha fölfrissült életerővel indulunk a krisztusi tökéletességnek s formáinak bennünk való ki-

alakítására. Magunkra öltetni a krisztusi formát s bizalommal lenni, hogy az lehetséges is és dicsőséges is. Ezt hirdeti az Úr; s hogy ezt megkívánjuk s erősen is akarjuk, az iránt tölt el bizalommal s csalogat rá vonzalmakkal a jászolban fekvő kisdéd.

A gyermek hitet mond, reményt ébreszt s szeretetet áraszt. Hitet a nagyba, a titokzatosba; reményt a jövőbe, az életbe, a győzelembe; s szeretetet, mint aki maga is a szeretet gyökerén fakadt, s szeretetből s tejjé átváltozott vérből s tűzből él. Így a gyermek valóban szimboluma annak, mire van szükségünk természetfeletti életünkben, s mi az, amit igénylenünk kell, hogy ne csak éljünk, hanem szépen fejlődjünk. Az isteni kisdéd ezeket az ajándékokat adja nekünk. Először nagy, bátor hitet, mely Isten felé tart s kevesebbel mint ő, be nem éri, s mely azért hisz és mer annyit várni, mert gyermekded, vagyis oly lelkület, melynek csak akkor lehet valamije, ha kap s ha adnak neki. Magától ugyanis semmije sincs s a maga erejéből nem szerezhet semmit. Ilyen Isten-hitet kíván az evangélium, mikor mondja: ha nem lesztek olyanok, mint a gyermekek — oly hívők és alázatok igaz érzése szerint oly tehetetlenek, s ha nem fogjátok meg az Istent, hogy ő maga emeljen föl, még pedig föl a legmagasabb égbe: nem mentek be a mennyek-országába.

Ez az, amit Lisieux-i szent Teréz mond, hogy ő liften megy föl a mennyországba. A kisdéd nem mehet föl még a Nagykevélyre, nemhogy a mennyországba; de ha igazán gyermek a hit szerint, akkor azt majd Isten viszi s az ő két karja emeli föl a végtelen magasságba!

Ily szívből alázatos s önhittségből s kevélységből kivetkőződött gyermekek akarunk mi lenni. Magunkról nem hiszünk s nem tételezünk föl semmit, de annál inkább bízunk, hogy segít az Úr, ha beléje öltözködünk.

Ez az a csodálatosan nagy karácsonyi lélek — s életcsere, hogy az Istenség második személye, az Ige így mondódott ki: «Emberek, szív, érzület és készség s alázat szerint legyetek gyermekek! Értsétek meg a karácsonyi szent evangéliumot, hogy Isten Fia emberré lett, nektek pedig istenülnötök kell. Én fölveszem a ti munkátokat, a gyöngé testet, ti pedig vegyétek föl az enyémet, az isteni kegyelmet, az isteni erőt, életet és szépséget».

Higgyük el, hogy ebből a cseréből, melyben Isten a legértékesebb őskarácsonyi ajándékot adta nekünk, egy új

nemzedék kerül bele a világba, az, melyről Szent János evangéliuma mondja: «Valamennyien pedig befogadták őt, hatalmat ada nekik, hogy Isten fiaivá legyenek, azoknak, kik az ő nevében hisznek, kik nem a vérből, sem a test ösztönéből, hanem Istenből születtek» (Ján. 1, 12).

Új születés, új nemzedék, melyé lesz a világgyőzés: ez a karácsonyi hír, a karácsonyi hit, a karácsonyi reménys Isten felé törtetés!

Húsvét.

Nagybőjti gondolatok. (1909)

29. Szent időszakba vezetett az egyházi év folyása, s nekünk mindnyájunknak s általunk a nagy világnak kötelességévé tette a magábatérést !

Krisztus Urunk áll elénk, amint kísértéseiben rámutat a magábatérésnek elengedhetlen szükségességére, s azt azzal a fölséges nyomatékozással hangoztatja, melyet az élet küzdelmeiben lefogott ember is megért, midőn mondja :

Nemcsak kenyérből él az ember, hanem minden igéből, mely az Isten szájából jön. Emberek ! az élet hegyein necsak sziklákat fejtsetek s az élet útjain necsak köveket törjetek, hogy mindenből, még a kőből is kenyeret teremtsetek ; lelkeknek is kell kenyér, s ha nem szerzitek meg, éhen vesztek !

Erre egy szocialista azt felelte nekem a kórházban : «Ha dolgozom, eszem ; ha nem dolgozom, nem eszem ; akár imádkozom, akár nem».

Az imádságnak szembeállítás az élet anyagi szükségleteivel igen talpraesett s kápráztató, de még így sem egészen igaz. A szocialistának azt feleltem :

Ki tudja, meddig dolgozhatol, ily sötéten, ily vigasztalanul, ily kegyetlenül? Ki tudja, meddig óvja meg az egyensúlyt a munka s az étvágy, úgy, hogy munkaerőd étvágyadat s étvágyad s szenvedélyed életerődöt föl ne eméssze? Ki tudja, meddig tartod ki a gépszerű munkának kedélyedre s az üres életnek agyadra gyakorolt nyomását? De tegyük föl, hogy az egyensúly tartós, s te jó gép vagy, mely eszik s dolgozik, mely fűt és zakatol, de hát élet ez? Hol marad az élet? Ez-e a te életed : fűteni s mozogni? Enni s emészteni? Bevenni energiát s kiadni azt merő mechanikai egyenértékben?

Emberek, ebből meg nem éltek, mert nem vagytok gépek! Kenyérre szükségték van ; az első emberre kimondta az Úr a törvényt, hogy arcod veritékében eszed kenyeredet ; de abból meg nem éltek ; szükségték van azonkívül derült, édes, megnyugtató, örvendezni tudó életre ; szükségték van az Isten

lelkére s az ő szájának meleg lehelletére : igazságra, hitre, szeretetre s tiszta erkölcsre, a szívnek megnyugvására s halhatatlan reményére. Szükségtek van hívó lélekre s nagy szívre. S ha éhesek is vagytok s kegyetlen pusztaság is a ti éltetek, ha kenyér helyett kövek környékeznek s az éhség s az éhség s a gond a világ szeretetének s az Isten megvetésének kísértetét suttogja is fületekbe : mindegy ; vigyázzatok s meg ne tévedjétek, mert hiába, nemcsak kenyérből él az ember, hanem az Isten igéiből is : hitből és szeretetből.

E kísértéseket ugyan aligha kerüli ki valaki : azért a magabátérés idejének, a nagybőjtnek első vasárnapján az Úr megkísértetéséről olvasunk, s elmélkedéseink is a szenvedő Jézust keresik föl az Olajfák kertjében. Ime, az élet kísértete ! Az érzék, a vér, az állat ráveti magát a lélekre ; ámítja, kábítja, csábítja ; mosolyog, ijeszt, kacag ; virágot hint az élet örvényeire s tűzijátékot varázsol a végtelennek éjére. A lemondásnak erőszakos alakjait lépteti el csüggedő lelkünk előtt : «mi is ilyenek voltunk ! — suttogják — mi is bízunk, törekedtünk !» Utánuk ledér, mosolygó arcok, a «*quantum genus*» ideges gyermekei vonulnak föl ; táncolnak, kacagnak és — megsajnálunk. S e benyomások alatt görnyednek palástokba, kámszádba, tógákba csavarodott, szomorú alakok ; hozzájuk lépek s nézem, s megismerem s bámulok : Illés, Szent Pál, Jeromos, Nazianzi Gergely, Szent Bernát, Assisi szent Ferenc s a jólekek megszámlálhatlan tömege ! Mindez az óriási sokadalom az Olajfák kertjének homályában, az élet nagy kísértéseinek árnyékában !

Egy darabig sötét s unalmas az éj, de azután fölhangzik a szózat : munkára ! A kísértésből küzdelem lesz. S most már nem filozofálnak, nem kérnek definíciókat, nem disputálnak ; hanem az élet meleg forrásaihoz, az Istenhez törnek. A mulandósággal be nem érik, hanem halhatatlanságot kérnek ; a gyöngeségtől kétségbe nem esnek, mert az erény sugallataiból élnek ; a Golgotát megmásszák, hogy a Tábor hegyére jussanak ; erényt, kegyelmet, lelket ébresztettek magukban öntudatra, s így végtelen kincset találtak : szóval látók, erősek, gazdagok lettek . . . tehát élnek !

Ó, fölséges, áldásos, hatalmas munka, mely világokat emelsz, mely örvényeket áthidalsz s a göröngyhöz láncolt teremést szabaddá s erőssé teszed, azután emberré, hőssé, martírrá neveled : bizonyára te is megérdemled a munka nevével ! Erőd a lélek ; színtered az erkölcsi világ ! Ó, lángoló s győzhetetlen hatalom, te is harcolsz ; küzdelmeid megérdem-

lik a legnagyobb erő kifejtések dicséretét! Kardod az Isten ígéje, harcteret a szív!

Mi e szellemi munkával, az erkölcsi világot emelő erővel szemben az a másik munka, mely követ tör, fát fűrészel, földet forgat s kenyeret ad?!

Mi e szellemi küszködéssel, a lelkek harcaival szemben az a viaskodás, melyet karddal s vállal s izmokkal döntenek el?

Az az előbbi munka kenyeret ad, ez az utóbbi szellemet ad; az az előbbi harc testet teper, ez az utóbbi harc lelket emel.

Nos és ne legyen igaz, hogy nemcsak kenyérből él az ember, hanem minden igéből, mely az Isten szájából jön?!

Lehet-e a szenvedést szeretni? (1904)

30. Hogy is lehetne azt megérteni, hogy valaki a keresztet szeresse, mikor Szent Pál régen kimondta, hogy — és ez most is úgy van — a kereszt és a kereszttről szóló tan, pláne az ily tan, hogy : a keresztet szeretni kell, botrány és ostobaság. Hogy szeretheti a szenvedést egy egészséges, erőteljes lélek? Nem beteges irányzat-e az? Hogy szeretheti egy öntudatos lélek a megalázódást? Vajjon rongy-e az öntudatos szellem öltözete? A természet egyenesre teremtette az ember derekát. Vajjon boldogságára válik-e, ha meggörnyed a háta, s igavonó lesz? Dicsőségére válik-e, hogy a nyomorúság uralkodjék rajta?

Legyünk türelemmel s ne ítéljünk hirtelen.

Jézus nem beteges, gyöngé, pesszimista lélek, hanem öntudatos, hatalmas Isten-ember, ki hatalommal tanít s teremtő erővel alakít; királyi lélek, ki Pilátus kérdésére : király vagy-e te? azt feleli : az vagyok. Krisztus erős ember, az élet virágában, aki az Olajfák kertjében kimutatta, hogy emberi természete mennyire irtózik a szenvedéstől; vért izzad, mikor a szenvedésekre gondolt; küzd a halállal, háromszor imádkozik s kínjában verejtékezik.

Ha az isteni Megváltó mégis szerette a keresztet, az nem a természetnek, hanem tisztán a kegyelemnek az iránya. Nem az elkeseredésnek, a világfájdalomnak, cinizmusnak, a pesszimizmusnak árnyalata, hanem természetfölötti belátás és akarat. Szerette Krisztus a keresztet. Jóllehet nem angyal hozta azt, hanem Pilátus, a zsinagóga s Judás csókja. Krisztus azonban tudta, hogy a kereszt az Isten akarat. «Atyám, ha nem múlhatik el e pohár, legyen meg a te akaratod», s most a te akaratod a kereszt, s mert annyi áldást kötöttél a kereszthez s mert a lelkeket szenvedésben neveled s acélozod : legyen meg a te akaratod : én elfogadom, sőt szeretem a keresztet.

A keresztet csak akkor lehet megszeretni, ha az ember azt Isten kezéből veszi. A szenvedést szeretni nem lehet, a szenvedést csak gyűlölni lehet, mert a szenvedés a mi ellenségünk; semmiféle élet nem szereti a szenvedést: a tűz nem szereti a vizet, az öröm nem szereti a szomorúságot, az ember sem szeretheti a bűt, a bajt, a kínt, a halált. Ha valaki szereti a rosszat, azt csak mint jót szeretheti. Krisztus Urunk is így szerette, mint Szent Pál mondja: az eléje tett örömért, a kilátásba helyezett dicsőségért viselte el a keresztet; ebben van logika, van észszerűség, van kegyelem, van természetfölöttiség is. Nem lehet szeretni a rosszat másként, csak úgy, ha jó kerül ki belőle. Krisztus azért szerette a keresztet, mert látta, hogy az dicsőségének és a világ legyőzésének fája. Így már mindenki megbékül a kereszttel: a diák, a tudós szereti a tanulást haszonért, élvezetért, dicsőségért; a beteg szereti a keserű medicinát, mert az egészségre gondol; a szántóvető verejtekkel öntözi barázdáit az aratás reményében; Krisztus is szereti a keresztet Istenért s az emberért. Ebben van logika.

A kereszt az Úr Jézus győzelmének zászlaja, dicsőségének jelvénye; azért szerette azt, s leküzdvén félelmét s iszonyát, mondá: keljetek föl, menjünk. Akkor már nem a Judást látta, hanem az Istent; az a csók nem az áruló csókja, hanem az Atyának csókja, aki őt a keresztútra hívja. A zsidókban, jól lehet kajánsággal vannak eltelve, az Atyának az eszközeit, a kereszt földmagasztalóit szemléli! Így tegyen az ember, bármi történik, s ha az emberektől jön is a rossz, lássa az emberek mögött az Istent, a kemény szenvedés mögött a dicsőséget. Ha valaki átértette az isteni Megváltónak gondolatát, ha fölértette hogy a szenvedés dicsőséget varázsol ránk: meghajtja fejét és azt mondja: ez a legnagyobb bölcsesség, Isten ereje és bölcsesége bennünk. Azért Isten ereje, mert az Isten akarata, azért Isten bölcsesége, mert az Isten tud a rosszból jót csinálni.

Igy lett a keresztből az a fa, melyen Jézus szeretetének tűzszlopa kigyulladt és fölcsapott az égre. Igy lett belőle bot, melyre rátámaszkodnak mindnyájan a csetlő-botló lelkek. Igy lett ágy, melyen Jézus szemét behúnyta. Igy lett belőle beszédes fa, legalább is oly beszédes, mint a gyermeknek a kereszt édesanyja sírján; beszél neki nagy szeretetről, mely érte égett és hamvadt el.

Erről olvasta le minden érzelmes lélek Krisztus összes nagy gondolatait és mély érzelmeit.

Igy lett a kereszt az Úr Jézus keretje. Ebben a keretben mutatta meg szenvedő arcát. Ebből a keretből akar ránk nézni,

hogy mindenki, aki ráveti szemét, a kereszt által keretezett archan felismerje lelkének Atyját, vezérét, kiben bizhatik, példaképét, akit méltán utánozhat.

Keresztre szegezve Krisztussal . . . (1915)

31. Minden nagy szenvedés valahogy a keresztre emlékeztet, mely nemcsak szerencsétlenséget, hanem bűnt s bűnhődést is jelent. Sőt ép ezt jelenti elsősorban. Bűn a kereszt gyökere, s a tövis, az átok a virága. A világháború szenvedéseiben is a világ keresztjét s keresztjében bűnét s bűnhődését kell látnunk. Akkor hoztuk mindazt, ami nekünk kín és áldozat, ami nekünk küzdelem s gyötrellem, a legegyszerűbb s egyszersmind a legmélyebb kifejezésre, ha bevalljuk, hogy azért szenvedünk, mert vétkeztünk, s akkor álljuk meg helyünket s teljesítjük küldetésünket, tehát az Isten szándékait, ha úgy viseljük el a kínt, bajt s keresztet, mint akik bűnhődnek.

Ez némelyeknek botránkoztató, másoknak pedig semmitmondó gondolat, s azt hiszik, hogy többet tudnak, ha a háborút a nemzetek gazdasági versenyének, a nyerstermésnyekért s világszámhárcért való küzdelemnek, ha imperializmusnak s a fajok ellenszenvének tulajdonítják; de hát mindezt más néven gögnek, dölyfnek, bírvágynak, gyűlöletnek, kegyetlenségnek s istentelenségnek is hívhatjuk, s van a nemzetek életében a bűnnek «régii kovászából» s a rothadás penészfonalából is annyi, hogy a háború szenvedéseiben s mérhetetlen veszteségeiben Isten sujtó kezét is kell látnunk s mindennek eltűrésére s elviselésére nemcsak nemzeti ellentállással, hanem krisztusi érzéssel is kell fegyverkezni, mint ahogy azt az apostol akarja, mikor buzdít: «Mivel tehát Krisztus testben szenvedett», mivel «szemeitek előtt lett keresztrefeszítve» — «ti is ugyanazzal a gondolkozással fegyverkezzetek fel» (I. Pét. 4, 1). Vagyis, mi nemcsak küzdünk, hanem mi bűnhődünk; mi nemcsak szenvedünk, hanem engesztelünk, s ha az élet mélyébe hatolunk s lelkünkbe tekintünk, akkor a mi legbelsőbb öntudatunkat nemcsak nemzeti, népfaji, gazdasági s hatalmi érdekek, hanem a keresztet viselő léleknek nagy terhe s e teher alatt kiváltott érzései foglalkoztatják.

Az apostol szava cseng lelkünkben; fegyverzetről beszél. A keresztviselésre a léleknek fel kell fegyverkeznie. Oly érzéssel, oly erővel, oly lélekkel kell szenvedni, mint ahogy Krisztus szenvedett! Ezt a fegyverzetet magunkra

kell vennünk s úgy azután harcra szállunk; de anélkül nem! Ez a fegyverzet a penitencia s az alázat szürke s a kitartás és türelem acélos érzülete s az elegettevő s engesztelő szeretet szikrázó szelleme.

A szenvedő Krisztuson először is az tűnik föl leginkább, hogy mennyire emeli ki a szentírás az ő alázatát. «Megalázta magát, engedelmes lévén mindhalálíig és pedig a keresztnak haláláig. Kiüresítette magát, szolgálai alakot vévén fel, hasonlónak lett az emberekhez» (Fil. 2, 7 8). A szenvedésben tehát először is a «szolga formáját» öltötte magára s kitartott benne istállótól kezdve műhelyen át a Golgotáig. Kiválogatta magának az elgyötört szegénységet s a szenvedő alázatot; beleállt a küzdő, nélkülöző, a félreértett s keserített életbe — egy új, csodálatos életbe, melyben az Isten Fiának is tanulnia s tapasztalnia kellett, az Irás szava szerint «didicit ex iis, quae passus est, tanult abból, amit szenvedett» (Hebr. 5, 8). Tanulta a szenvedés titkait; bejárta a szenvedő lélek világának tört világosságú, hosszú árnyékú völgyeit; megjárta a tisztulás hegyeit. Ezeket tapasztalatból nem ismerte; nem ismerte az árnyakat, a világító sötétségeket. Megtapasztalta az alázatot, megtapasztalta a szolga formáját, s amivel ez a forma meg szokott telni, a bánatot, a szenvedést s a keserűséget; de teremtő művész lévén, akkor is, mikor tanult, belekeverte ebbe a lelke ízét s elváltottatta a kint résztvevő, megváltó s üdvözítő szenvedéssé. Ez az ő művészete!

Művész s teremtő lévén, kitűnően kezelte a «szolga formáját»; kezelte úgy, hogy az «Úr formája» csak ritkán csillant ki belőle. Kerubok, karácsonyi angyalok s arkanyalok jelenései a szenvedő emberek közt is tele vannak fényvel s dicsőséggel; míg ellenben Uruknek megjelenése tele van szürkeséggel. Egész élete földszürke lett; alakja lelapult a földhöz; élete elmosódott s elvegyült a köznappal, úgy hogy 30 éven át föl se tűnt senkinek. Olyan lett, mint a néma pacsirta, mikor a szántáson ül; rögnék nézed; csak ha föl száll s kiönti dalos lelkét a határra, akkor árulja el magát. Krisztusnak öltözete is szürkeség; ő is az Isten pacsirtája; ő is úgy lapult le, úgy ült le az élet törésföldjén, hogy rögnék néznők, mely ázik, omlik, s ha tapossák, szétporlik. Ilyen lett az Isten nagyságának s végtelenségének átérzésétől.

De Krisztus nemcsak az igénytelen életnek, hanem a szenvedésnek alázatába is öltözködött. Ezt a formát is magára vette, mert ez még szürkébb volt, sőt már feketébe játszott.

A szenvedés az emberi életnek legalacsonyabb szintája ; mert az magának a pornak s a taposott féregnek szintje. Ott a póz magától foszlik szét, s a világnak legfölségesebb gesztusából is csak a taposott féreg tekeredő vonala marad. Ott találjuk az embert, aki levetette magáról a világ színpadi garderobjának utolsó darabját is és fölöltözködött a tehetetlenség meztelenségébe. Amit örökbe kapott, életet s vért és amit azon szerzett, akár vagyon, akár méltóság volt az, az a szenvedésben mind eltűnőben, kifogyófélben van, s helyükbe lép az ősi szegénység és meztelenség, mely mint kín és szenvedés lép öntudatába.

Mennyire szegény s alacsony a szenvedő ember ! Hogyan alusznak ki sorba fényei, s hogyan vonul föl körülötte a «forma servi», a megtört, hajlott, rozoga szolgának szürke árnyvilága ! A veleszületett gyöngeség vele akar meghalni, mint kór és betegség ; a szem, mely fényre született, sötétséggel telik meg, s az édes anyai tej szájízét a halál keserősége törli le. Némelyekre azután még külön ránehezedik az erőszak s a gyűlölet, és nem betegágyat, hanem keresztfát ácsol nekik, s nem gyógyszerrel, hanem epével és ecettel itatja őket. Az Úr Jézus a szenvedő szolgának ezt a formáját öltötte magára ; Jóhhoz lett hasonló, mert «tetőtől-talpig nem volt benne épség» ; de azután attól is meg akarta magát különböztetni, s azért nem a szemétdombra, hanem a vesztődombra vezettette magát s keresztre feszítettet, s mikor ország-világ előtt nyilvánvalóvá lett, hogy ime ugyancsak «átkozott, ki a fán függ», akkor elcsendesedett a lelke, nem volt védekező szava, s a kereszt fölött az az ősrégi, prófétai kép lebegett, annak a juhnak képe, mely «deülésre vitetik és megnémul, mint a bárány nyírója előtt és nem nyitja meg száját» (Iz. 53, 7).

De van a szenvedő Krisztus lelkén még sötétebb árny, van még szürkébb szürkeség, van az alázatnak még valami sajátosan megrendítő kifejezése rajta, s ez az, hogy ő a világ bűneiért szenved. Nemcsak a szolgának, hanem a bűnös szolgának öntudata tölti el lelkét. Igaz, hogy ez a bűn nem az övé, mert nem ő követte el ; de az övé annyiban, hogy magára vette, hogy a lelkén vitte, s hogy az úgy nyomta őt, hogy az alázatnak tátongó mélységei szakadtak ki benne. Nemcsak a «szolga formájába», nemcsak az igénytelen s szenvedő emberi élet szürke zsákjába, hanem a lázadó, bűnös rabszolgának szennyes s tépett rongyaiba öltözködött s a hűnösség öntudatával viszi a keresztet s függ a keresztben.

A világnak mai nagy szenvedéseibe ez az alázatos öntudat való. Éreznie kell, hogy végtelen sok a bűne, hogy förtelmes a szennyje, s hogy égbekiált bosszúért Isten-feledése s Isten-megvetése. Ha tehát az emberiség most a világháború nagy keresztjére feszítették, nem elég csak nemzeti önértéről s hősiességről beszélnünk, hanem a mélybe kell leszállnunk s bűnösségünk öntudatára s bűnhődésünk tragikumára kell ébrednünk. El kell mondanunk a prófétával: «Vétkezünk, istentelenül cselekedtünk, gonoszul viseltük magunkat, Urunk Istenünk, minden igazságod ellen! Forduljon el a te haragod mirólunk» (Bar. 2, 12).

A bűnnek büntetés jár; aki bűnét érzi, az az élet szenvedéseiben, de főleg az ily nagy világkeresztben, melyre nemzetek vannak feszítve, büntetést lát, s ezen a fölfogáson nem botránkozik. Az a nagy Isten oly nagy s az a kis ember oly bűnös, hogy a világ nagy szenvedéseiben okvetlenül bűneinek lerovását kell látnia!

Épen Krisztus keresztjében van a bűnért való bűnhődésnek nagy kinyilatkoztatása. Ő a szenvedésekbe az Isten fiainak érzéseit hozta s állította bele: a penitencia szellemét. Beleállította a bűnnek s erkölcsi szennynek átérzését. Benne fakadt ki az undor a «hálátlan fiak» alávalóságától, amiről az Isten panaszkodik, mikor mondja: «fiakat neveltem, s ők megvetettek engem» (Is. 1, 2); arcának szépségén gyulladt ki a bűnös emberiség szégyene. Úgy élt köztünk, inficiált, mocsárlázás emberek közt, kik a pizsokkal s alávalósággal megbékültek, mint az élet s a világosság fia; az elsatnyult nemzedékben, melynek lelkében a blazirt s hitetlen érzés «régi kovásza» megfertőztette az erkölcsi erőket, úgy ragyogott, mint az érintetlenség s az őserő képviselője s hordozója; épen azért intett meg oly komolyan keresztútján, mondván: «ha a zöldelő fán ezt művelik, a szárazzal mi fog történni» (Luk.)? Ez érzések nem gyáva meghunyászkodások, hanem nagy, erkölcsi reakciók a bűn, a «régi kovász», a rothadás ellen. A leigázott, félreismert lelket ki akarják emelni a sárból, az isteni szikrát föléleszteni a hamu alól, az elsüllyedt Istenországot kiemelni a feledésből. Ez egyrészt megbecsülése volt az embernek, ki az Isten nagy jogait akarja érvényesíteni kötelességeinek fölértésében; másrészt elismerése volt az isteni Fölség sérelmeinek, melyekért bűnhődés s engesztelés jár.

A szenvedő s bűnhődő szolgának e formájába kell öltözködnünk nekünk is, kik most a bűn terhét a háború szenved-

déseiben megérezzük s mélyen le kell hajtanunk fejünket s el kell csendesednünk panaszainkkal, hogy Uram, miért küldöd ezt ránk s megérdemeltük-e ezt a töméntelen kint és bajt? Ehelyett inkább csak azt hajtogassuk, amit a keresztrefeszített jobb lator mondott: «mi igazságosan szenvedünk, mert cselekedeteinkhez méltó díjt veszünk» (Luk. 23, 41). Alázzuk meg magunkat, mint szenvedő s ugyanakkor bűnös emberek s némuljunk el a nagy Felség s az ő felségi jogai előtt. A bűnhődés alázatában elcsendesült emberek a legbölcsebbek. A csendes szenvedés nagy Isten-tisztelet, melyre a próféta buzdít, mikor írja: «az ő színe előtt hallgasson el az egész föld» (Hab. 2, 20). S a francia költő ráakadt az érzés mélységére a modern ember szívében is, mikor írja:

«À voir ce que l'on fut sur la terre et ce qu'on laisse:
Seul le silence est grand; tout le reste est faiblesse.»
(A. de Vigny.)

A második erős, győzelmes érzés, melybe Krisztus öltözködik, s melyet a szenvedés s a kereszt érthetlenségében mindnyájunknak magunkra kell venni, az «armatura» második darabja: a rendületlen bizalom az iránt, hogy a keserből öröm s az érthetetlen s kegyetlen végzetből az erős jó-akarát s a szeretet szándékai jutnak ki győzelmesen. Bizalom az iránt, hogy a kereszt s a szenvedés a jóért van! Ez a bizalom kísérte Krisztust szenvedésében. Ő nem úgy érzi magát, mintha sötét hatalmak labdája volna, hanem úgy, mint aki sötét úton fényes misszióban jár; még kevésbbé mondhatjuk róla, hogy passzív, megtört lélek; azt kell hinnünk róla, hogy ép most viszi őt inspirációja s hogy most alkotja meg legremekebb művét: «opus ejus», azt a művet, melyben annyi lélek s mélység, finomság és gazdagság van, hogy nem fogy ki bámulatából ég és föld. Ő vágyik a szenvedést végigszenvedni; tudva-akarva belemélyed a sötétségekbe s megtapasztalja a szenvedő lélek gyöngeségét, úgy az Olajfák kertjében, mikor azt imádkozza: «Atyám, ha lehetséges, müljék el e kehely tőlem; de ne az én akaratom, hanem a tied legyen», mint a keresztben, mikor aggódó, vágyódó lelke kitör a panaszban: «Én Istenem, én Istenem, miért hagytál el engem?» Azért a lelke mélyén ott rejlik a rendületlen bizalom, hogy keresztjével legyőzi a rosszat. Ez a bizalom acélosítja lelkét a legsötétebb lehangoltságban is; azért, amikor viszik s hurcolják is, akkor is küzködve áll a rosszal szemben; nem adja meg magát, hanem hadban

jár és lélekben támad. A szenvedés le akarja törni, a vére csurgása fonnasztja életét, de a bizalom kinyújtja roskatag, halavány alakját, s az isteni gondolatok s szándékok perspektíváiba emeli föl lelkét. A szenvedésből föl-fölemelkedik a fölényes jóság felhőtlen szféráiba. Tehát sötétség s villámló világosság, szomorúság és bizalom jár s váltakozik fölötte; lelke gunnyaszt, majd megint kifeszül, síró lélekké, majd megint kiáltó harcossá válik. Sirva kiált s azért meghallgatatik. Ezt jelzi oly nagy realizmussal az apostol, mikor mondja: «Ki az ő testének napjaiban könyörgéseit s esedezéseit nagy kiáltással és könnyhullatásokkal bemutatván annak, ki őt megszabadíthatta a haláltól, meghallgattatott az ő hódolatáért» (Hebr. 5, 7).

De nemcsak ez a bizalmi momentum izzik mint szikra a szenvedés s alázat hamujában, s nemcsak az a bizalom a küzdő Krisztusnak «fegyverzete», hogy kegyelmet talál s meghallgattatik, hanem küzködését más bizalmi tendencia is átjárja: az, hogy szenvedései által az én bizalmamat akarja felkelteni, akarja a szenvedésben hamvadó lelket tüzes parázssá éleszteni; akarja, hogy nekem is bizalmam legyen aziránt, hogy a magam keresztje s kínszenvedése is üdvösséges és kegyelmes és szabadító és megváltó; akarja, hogy bizzam, hogy keresztje erejében az én keresztomból is üdvösség s örök élet fakad. Ha hiszek benne s művében; ha bízom benne, hogy kegyelmet szerzett nekem; ha szeretettel elhiszem, hogy «kezeibe írt» engem is; ha megérzem, hogy átluggatott kezeivel megfogta a bűneim terhe miatt bizalmatlankodó lelkemet s nagy kiáltással s könnyhullatással kiáltotta nekem, hogy «enyém vagy, bizzál, ne kételkedjél»: ah, akkor megérzem ismét az élet bizsergését; akkor megint felforr a vérem — nem is az enyém, hanem az övé bennem; megnyílnak a szemeim, s én ott a kereszt körülötti árnyak s tagadások s pusztulások szürkességében mérhetetlen kincseket pillantok meg, az Isten boldogító kincseit, milyeneket csak ő adhat s melyek enyéim lesznek mind; enyém lesz a megváltás, a szabadulás, a bűnbocsánat! Bárki voltam, ha lator, ha keresztrefeszített haramia is voltam, ott az ő keresztjéről hallom meg, hogy «bizony mondom neked, még ma velem leszesz a paradicsomban». De a lelkem erre azt is feleli: ha veled leszek a boldogságban, már csak illő, Uram, hogy veled legyek a szenvedésben is, hogy veled szenvedjek bűneimért, de mindig azzal a bizalommal, melyet az örök boldogságra nyíló kilátás fényei delejeznek.

Ime a mi «armaturánk» második darabja, a bizalom fegyverzete, a küzdő s vágyódó léleknek acélruganyossága, az a mélységes hit és érzés, hogy a keresztút az Istenhez visz s hogy a bűnhődéssel megváltás jár, hogy a rossz époly gondviselés, mint a jó. Ez érzés által kapcsolodom szorosan s melegen az én szenvedő Megváltómhoz. Ő szenvedett s szenvedéseivel jót hozott; én is szenvedek s szenvedéseim által a legnagyobb jóhoz, a benne való teljes bizalomnak s megnyugvásnak földi mennyországához jutok el. Lelkemet lelkébe merítem, szívemet szívéen gyógyítom s szenvedése által magam is szenvedve üdvözülök. Ah, szinte kézzel fogom, hogy ennek így kellett történnie: hogy a gyógyulásnak s megváltásnak, a megnyugvásnak s üdvözülésnek szenvedés és kereszt által kellett részünkké lennie. Értem, hogy az ő üdvözítő szeretetében való nagy hitet másképp mint szenvedéssel nem lehetett belém égetnie. Minden művészetnek megvan a maga eszköze s hatása, megvan vésője vagy kalapácsa, megvan tüze vagy sava: hát a lelkekre s azok megolvasztására, azok isteni formákba való megömlesztésére s Istennel való összefoncsolására más sav mint a szenvedés könnye, más tűz mint a kínok heve nem volt; de ez erre való volt, azért használta hát föl ezt, aki szeretett, s szeretett föltétlenül s korlátlanul. Értem, hogy a legnagyobb szeretetnek szenvedő szeretetté kellett elváltoznia, s hogy a köteléknek, mely lelket Istenhez fűz, nem a mester babérkoszorújának, nem a csodatevő próféta pálmaágának, hanem a szenvedő Megváltó vérrózsákból font füzérének kellett lennie. Ő tudta, hogy ennek így kellett lennie; ő megmondta: «Nemde kellett szenvednie Krisztusnak?» S amit mondott, azt megtette. Jól gondolta, eltalálta, hogy lelkeket véres, áldozatos szeretettel kell szeretni, hogy lelkeket izzó lélekkel, hogy szíveket a vérző szív vérével kell egymáshoz forrasztani. Ilyen lelki s vérbeli kapcsolatokkal kötött össze magával, hogy bizalmunk legyen benne, hogy szeretetre gyulladjunk iránta s hogy ez a lelkeség emeljen s vigyen szenvedésen s küszködésen át föl a szívéig, a megsebzett, a megtört szívéig. Aki oda ér, az megnyugszik!

Az «armatura» harmadik darabja az a nagy hit, hogy a szenvedésben lélektisztulás megy végbe, hogy aki hozzá ér, lázas, tüzes, áldozatos lelkéhez s sebzett, kékülő testéhez, az megtisztul. Értsük meg helyesen azt, hogy nagy, finom — mondjuk — kényes lelkek valamiképpen mindig világunorban szenvednek, szenvednek a sártól, a szennytól, a piszok-

tól, mely testvéreik lelkéhez tapad. Ez erkölcsi szennyből rémsok van a világban, s azért a világunor ki is tört Krisztus lelkéből az Olajfák kertjében, mikor «undorodott». De ez az undor nem taszította őt el testvéreitől; hanem ellenkezőleg inspirálta, hogy az utálatot valahogyan küszöbölje ki a szomorú, bűnös világból. Valahogyan úgy kellett megfognia a bűnbe s gyarlóságba pólyázott lelkeket, hogy kivetkőzzenek rongyaikból. S ez a «fogás» a közösen vállalt szenvedés volt; nem a magányos, hanem a közösen viselt szenvedés. Míg az ember maga szenved, addig megkeményülhet s el is fordulhat a jótól, de ha Krisztussal együtt szenved, ha nemcsak ő maga, hanem Krisztus szenved benne, ha minden keresztrefeszítettben Krisztus szenvedése újul meg, s minden szenvedő «confixus», vagyis vele együtt átszegezett lélekké lesz: akkor a Krisztus szenvedésének büntörlesztő s világtisztító ereje fakad ki a lelkekben, s megindul a lélekerjedés és lélekkeresés, mely először mint finom megézés jelentkezik, aztán pedig mint ellágyulás, megolvadás, mint salakkivetés és seprűlecsapás folyik: a Krisztussal szenvedő lélek élete oly zúgó, tajtékzó hegyi patakhoz hasonlít, mely ütközik, habzik, sístereg ugyan, de amely minél tovább folyik, annál tisztább. Csodáltam ezt sok szenvedőn, akik mondták: «hálát adok Istennek a szenvedésért, mert tisztultam, több emberré lettem... az övé lettem». De ez csak a krisztusi szenvedés sajátossága. Tisztuló lelkeké a szenvedő lelkek csak Krisztus keresztje alatt lesznek, ahol megérik, hogy a szenvedés a legnagyobb odaadás, s hogy odaadni s hogy viszontadni csak tisztát, csak érintetlent lehet! Mikor Krisztus szeretettől sebzett szívét nyújtja nekem, már csak nem nyúlhatok az utca sarába, hogy marék sárral viszonzzam a szeretet kincsese adományát! Viszonznom kell az adományt, de azt csak tűzben tisztult szívem följánlásával tehetem. Így tehát a szenvedés nem pokol, hanem tisztító tűz; lélek, szív, érzés, akarat tisztul meg benne s e tisztuló szeretet útjai a győzelmes s boldogító szeretetnek szent hegyeire vezetnek... Közelebb hozzá!

Az «armatura» más darabjaira most ki nem terjeszkedem; fegyverzetnek ez is elég nekünk. Kipróbált darabok; mind tűzben kovácsolt, mind acélszürke, mind acélruganyos és erős. Sorba nézegetem s emelgetem, azután illesztgetem s magamra veszem őket, mialatt fénnel s tüsszel telik meg a lelkem attól az apostoli kijelentéstől, hogy Krisztus nemcsak szenvedett, hanem szenvedésében lelki erőket s kegyel-

meket szerzett számunkra, melyekbe föl kell öltöznünk; s nemcsak harcolt, hanem fegyverzetet kovácsolt számunkra, melyet ha fölveszünk, mi is vasas vitézei, lovagjai s győzelmes bajtársai leszünk. Ez tehát értelme annak a mély szónak: «Miután tehát Krisztus testben szenvedett, ti is ugyanazzal a gondolkozással fegyverkezettek föl» (I. Pét. 4, 1).

Világtörténelmi nagybőjt. (1916)

32. Igazi nagybőjtje van most az egész világnak . . . csupa nagypéntekből egyberótt keserves idő! A világháború nagy szenvedései járnak benne, s a lelkekre a bánat s az aggodalom éjtszakája ül. Sok a letört szív, mely csendben vagy zokogva viseli gyötrelmét és gyászát. Fronton és front mögött sok a szenvedés; a lövészárkok megtelnek vérrel, könnyel, szerető s szenvedő érzéssel, azután pedig kilométeres sírokká válnak. Az egész világ nagy kínpad, reá vannak húzva milliók, vagy talán inkább nagy kereszt, s reá kifeszítve az emberiség!

Szükséges, hogy az ilyen szenvedő nemzedék a sok bajban s a nagy feketeségben valahogyan megtalálja magát s a helyét; szükséges, hogy necsak kint érezzen át, hanem lelket is érezzen ki, emberhez illő, szenvedésbe való lelket; szükséges, hogy e nagy idők ne legyenek fekete vizek, melyeken nem tükrözik más, mint a skepszis s a buta vég, hanem hogy lélekre adjunk bennük, melyben a feketeség dacára mélységes értelem lakik s bajok s nélkülözések dacára nagy temperamentum ég . . . Megmondom, szükséges ehhez az, hogy az emberiség az első nagy szenvedőnek érzelmeivel teljék el s hogy e világtörténelmi nagyhétbe Krisztus szenvedésének lelkét s szellemét lehelje.

S itt most csak egy érzést akarok megszólaltatni, azt, hogy kimondhatatlanul kicsinynek érzem magamat e nagy kereszt alatt; még pedig épen emberi önérzetem alázkodik itt meg s emberi méltóságom lapul s vékonyodik el. Az a máskor hangos kultúr-öntudatom, az a máskor lobogó kultúr-lelkesülésem, az csappan úgy meg, hogy szinte elalszik. Kimondhatatlanul hitványnak érzem magamat s magamban az egész emberiséget, mikor elgondolom, hogy ezt az egész rémséges szenvedést, ezt a barbár keresztet maga az emberiség állította bele a világba; azt a tövist milliók szívének megkoronázására, azt az ostort eleven lelkek százezreinek széttépésére, azt az ecetet és epét egy világ örömének s öntudatának elkésztésére, azt mind nem a pokolból, hanem önszívéből vette; azokat a judásokat, azokat a kufárokat s hóhérokat, azokat a hamis tanúkat

s azt a töméntelen gyilkos népet nem a vadak sivatagaiból, hanem saját fiaiból toborozta. Tehát ezt a rengeteg gonoszságot, ezt a pokol-gyűlölséget, ezt a tengernyi kínt, ezt mind magából, saját lelkéből merítette! Ijesztő gondolat, hogy ez mind kikerülhetett belőle, tehát hogy ez mind benne lakott! Megszégyenítő érzet, hogy ime, ilyen az ember, ily örvényeket takar, ily alacsonytságot kendőz . . . a szelíd ember-arc ily kegyetlenségnek s állatiasságnak hamis álarca!

Ettől tőpörödöm én össze a nagy kereszt alatt. A Krisztus Golgotáján épügy, mint a kultúremleriség mostani keresztútján ugyanazt érzem — azt, hogy a keresztnek mi vagyunk okai; gonoszságunk, önzésünk, kultúrhazugságunk; no meg a végleg kompromittált nemzetközi testvériség s a köddé foszlott humanizmus mögött rejlő ősi barbárságunk az oka neki!

Sokszor elámít a haladás gondolata, s az ember nem győzi bámolni, hogy mennyire vitte, hogy mily magaslatokon jár; azután pedig ráncszakadt az ilyen világkatasztrófa, mely kitarja az emberiség szívében lakozó ősi bűnösséget, a szemek kívánságát, a testnek kívánságát, az élet kevélységét, s ezek a hatalmak feszítenek azután keresztre minket.

Tehetek-e róla, ha úgy érzem, hogy e keresztben csak lator függhet; lator, kinek gonosz a szíve s bűnös a lelke? De a szenvedés nem azért van, hogy a lator összetörjön, hanem hogy szenvedve megtérjen s megtisztuljon s igényt tartson nagy hitben s alázatban arra az üdvözítő «mementóra», mely mindnyájunk megtörődött szívéből tör elő: «Memento mei, Domine, dum veneris in regnum tuum!» Uram, vezess e nagy keresztben át egy jobb világba!

Föltámadunk. (1899)

33. Mi hiszünk a föltámadásban. Krédónk utolsó akkordjai a föltámadás reményébe olvadnak át: «Hiszem a test föltámadását s az örök életet».

Erre mondjuk: Amen, vagyis úgy legyen. Igen, legyen úgy; mert ha ez nem lesz, hát mi lesz? «Eloszlik mint a semmi-ség, s marad mi volt a puszta lég»; ez az oktalanság, a céltalanság, a butaság krédója. Hordjátok el magatokat, kételkedés szellemei! ti, akik az életet előbb a bűn fertőjébe merítették, hogy azután mindentől megundorodjatok; ti, kik az igazságnak, a hitnek, az eszmének fönséges alakjából Ecce homo-t csináltatok; szemeit bekötöttétek, hogy magatok megvakuljatok; gonosz tehetetlenségtekben a legszentebbel csúf játékok úztatok, hogy magatokat veszedelmes ellentállásra s végzetes megvetésre izgassátok; a virágokat sárral öntöttétek le, hogy

hozzátok hasonlók legyenek ; mindent bepiszkítottatok, hogy kezeitek nyomát mindenben lássátok. Ti a tagadás, a kétely, a frivolság hatalmasai, hordjátok el magatokat ; a nagypéntek elmúlt, a «crucifige» elhangzott ; ma húsvét van ; Krisztus föltámadt !

Dicsőséges föltámadást, valóságos örökéletet hisz és remél a keresztény szív. Nem a föltámadás frázisait kergeti ; hanem Krisztus Urunk szószerint veendő igéit tartja : «Én vagyok a föltámadás és az élet». Ezt a valóságos, dicsőséges föltámadást csak az Úron láttuk eddig, de magunk számára is várjuk. Azalatt a természet kiakasztja a föltámadás jelképét fára, bokorra ; kiteríti pázsitos, virágos szőnyegeit rétre, völgyre, ligetre ; behinti az élet illatával a tavaszi léget ; kárpitozza úszó, ezüstös felhőkkel az égboltot ; s kipitykézi, kiszövi, kivarrja, kirakja csillagból, virágból, levélből, felhőből a vigasztos hit húsvéti cikkelyét : *Föltámadunk!*

A kikelet varázsa a remény zöldes zománcát leheli az ébredő természet homlokára ; föltámadásról regél a fakadó falevél ; föltámadásról zümmög az aranyos kisbogár ; föltámadásról dalol a harmatos ágon a madár. De ezek csak képek, parabolák, szilhuettek ; ezek csak talányok, rejtélyek ; a mély értelmet a hit adja meg nekik : *föltámadunk valósággal!* Dicsőségbe vágyódunk öltözni ; alleluja a mi hazai, szülőföldi énekünk, s a halál legyőzőjének diadalszekere mellett pálmákkal kezünkben remélünk fölvonulni az örök élet ragyogó verőfényében. Igen, hisszük a föltámadást ; hiszen ha nem hinnők, maghálnánk, maghálnánk kétszer és örökre.

Mélyen megrendülve, még könnyes szemmel, de már lágyan mosolygó arccal tekintünk föl a dicsőséges Krisztusra. Ki képzelhette volna el a nagypénteki katasztrófának e rohamos, velőtrázó s végre mégis dicsőséges fejlődését? Ki igazíthatta volna el a gonoszság, a gyűlölet gomolyának összebogozódott szárait úgy, hogy azok ne az Ecce homo-nak köteleivé s békőivá, hanem a halál s föltámadás Urának dics-sugaraivá váljanak ? Mily ellentétek lejtének át, mily színek olvadnak át itt egymásba ! Ott az a két gerenda, az a néhány szeg, egy elrongyolt, kisznevett, töviskoszorús test ; itt a dicsőségesen föltámadt Krisztus, az élet és halál ura ! Ott a fájdalmas anya pergő könnye ; itt a föltámadás hajnalának napsugarai-ban ragyogó harmatcseppek ! Ott a «gemens anima»-nak jajai ; itt az alleluja ! Nyugasztaljuk meg e látványon lelkünket ; pihentessük meg a hitetlenségnek, a kételynek iszonyú kísértetén átesett hitünket ; derítsük föl elborult reményün-

ket. Ne féljünk ; ne aggódjunk ; ne kételkedjünk ; higgyünk s reméljünk.

Az Úr Jézus kifordított sírköve hitünknek alapja, a hálátlanoknak látható argumentuma, a remélt javaknak kézzelfogható foglalója ; az üres sír a haldokló bűnös életnek föltekerése. Emeljétek föl fáradt fejeiteket ; nézzétek, a föltámasztás ott ragyog a hit delelőpontján ; az Isten fiát kerestétek, a kereszttől irtóztatok ; no hát a föltámasztás sírja fölött a kereszt már elveszti ijesztő jellegét ; kételyetek eloszlik ; az élet, a szenvedés, a halál rejtélye föloldódik. A húsvéti sírkőre hajtja le fejét a szorongatott lélek, rajta pihen meg az uszított, üldözött szív ; ott érzi igazán, hogy sírja fölött a halhatatlanságnak s az örök életnek fuvalma vonul el, s ezzel szívja magát teli az örök, dicsőséges életbe vágyódó lélek.

S mi lesz a hitetlen, léha korral? Mi lesz a ténylegesnek, az érzékinek kultuszával? Mi lesz azzal a gyöngé néppel s a romlott műveltséggel? Sokan vannak talán, hogy imponálnak nektek? Ne aggódjatok ; tekintsetek föl a nagypénteki Golgotára, a bámész tömegre, a kíváncsi ögyelgőkre, a léha közvéleményre, a hahotázó hangadókra ; hol vannak azok a húsvét dicsőséges hajnalán? Úgy-e, most az üres sírt bámulják s a dicsőség sugaraitól vakulnak, hogy azután alázatban meghódoljanak? !

Vagy tán a divatos érzékiség s a szellemből kivetközött tudománynak nevezett szóáradat ver szeget fejetekbe? Ne aggódjatok ; a tudomány Krisztus diadalszekerének előfutárja, s ha az úgynevezett tudósok néha az eszmék változó divatjában feszengenek, játszanak, kontárkodnak : hagyjátok őket ; ők a hóhértisztet teljesítik Krisztus körül ; rongyba öltöztetik az örök igazságot ; elferdített, elkínzott gondolatok, rögeszmék tövisszorosujával bántalmazzák ; a kétely kákáját nyomják kezébe a világ fölött való megingott uralmának jeléül. Hagyjátok ! ne akadjatok föl ezen sem, ez a világ járása ; először fölfeszíti az Urat, hogy azután imádja őt.

Mi pedig e szomorú fejlődésnek tünező jelenetei fölött meglengetjük szívünk hódolatának illatos pálmaágait ; meghajtjuk fejünket s térdünket a dicsőség királya előtt, s lelkünkben kitor az egyetlen, páratlan dicsének : Alleluja, Föltámaszt Krisztus e napon, Alleluja ! Hogy az ember vigadozon, Alleluja ! Alleluja !

Harc és diadal. (1900)

34. Jézus győzött s győzött úgy, mint ahogy hozzá illet: páratlanul. Csendben, zajtalanul, erőlködés nélkül dőlt el győzelme. A sír körül nem hallani láncsörtetést, sem feszítést, sem kőhengerítést; győzelmének harcterén nem vonulnak föl hadseregek, nem üvöltenek szenvedélyek; nincs füst, mely eltakar győzött s legyőzöttet; nincs porfelhő, mely kétsége teszi a mozdulatokat; nincs tagadás, kételkedés, kifogás, kétségbevonás; a dolog egészen világos: Krisztus föltámadt; Krisztus él!

Ó csendes, fönséges, örök győzelme az Úrnak! Mint ahogy az égből leárad a világosság, mely színt és fényt hint szerte s zaj nélkül megtöri a sötétség hatalmát; mint ahogy a tenger nem a beleszakadó folyamoktól, hanem önteljétől dagad, s mikor árjait emeli, meg se loccsan; mint ahogy az égbe meredő hegyek tetején kora reggel a napsugár ünnepel, mialatt lent a völgyben még köd borong s mámoros emberek aluszékonyan tápáskodnak föl álmukból: úgy a föltámadás hajnalának világossága erőszak nélkül, de föltartóztatlanul kigyúlt, magasztos lelkeken fölragyogott, mialatt a nehézkes, nagy világ még a hitetlenség ködében lézengett, s a húsvét reggelének öröme dagadó óceánként elárasztotta a híveket, hogy egyszer az egész emberiségen végigresszessen.

S hová lettek az Úr ellenségei? a zsinagóga gőgje, a hagyományos elfogultság, a gyűlölet és irigység? Mint vézna kísértetek meresztik ránk a sötét multból tekintetüket! Hová lett a régi hitetlenség, a római épügy, mint a zsidó? Hová a reménytelenség, mely a síroknál, a mulandóságnak e futó árkeinál gunnyasztani szokott, s melyet eddig egyetlenegy világverő hősnak ez erődítvényekből kiemelni nem sikerült? Hová lettek a szellemek éjének e szomorú lakói! Elfogultság, hitetlenség, reménytelenség ijedve homlokukhoz csapnak s kezdik belátni, hogy nincs igazuk; a gyűlölet papjai s a hatalom bírlalói elpusztultak, mérges szívük azóta ártalmatlan hamuvá lett; akik a szellem haladását meg akarták kötni, szégyenkezve fölismerik, hogy hiába dolgoztak: köveket hengergettek sírkőnek, s most azon veszik észre magukat, hogy trónt építettek a galileainak; gúnyiratot szerkesztettek s tűztek feje fölé, s hogy, hogy nem, a gúnyiratból királyi proklamáció lett; pecsétet ütöttek a sírra, oly pecsétet, mely a szégyen bélyege legyen a halott-

nak emléken, s ime a bélyeg tényleg pecsét lett a föltámadásnak okmányán. Emberek, mit csináltok? megbolondultatok? Hisz ti Krisztust agyon akartátok ütni, s ime örök életre segítetek: átkozottá kívántátok tenni, meg akartátok bélyegezni nevét, s ime mindennek ellenkezőjét művelitek, azaz hogy nem ti művelitek; ti csak teherhordók, csak napszámosok vagytok; dolgoztok, fáradtok, de a munkát más irányozza; zsidók vagytok, kik Titus ivén dolgoztok hódítótoknak, Jeruzsálem elpusztítójának évezredes emléken!

Hát esett már valahol, valamikor ily páratlan győzelem!

De többet mondok; az a győzelem egyre folyik, mert ugyanaz az oktan, szenvedélyes harc egyre tart. Az ellenség is a régi: *a tömeg s az elfogultság*. A tömeg a széles országúton jár, nem okoskodik, de számmal győzi; hozsánna és «feszítsd meg» közt ingadozik; káprázatos eszméket s nagyhangú szólamokat készpénznek vesz; a divat a bálványa s a látszat a zsarnoka. A közvéleménnyel argumentál, s ami fejébe nem fér, az neki nem imponál. Hogy is lehetne nekünk nem igazunk, mikor annyian vagyunk? Ez a hatalom mint közvélemény, mint divat és fanatizmus áll Krisztus Urunkkal szemben. Győzelmes hatalom lesz-e? Soha!

Ott a kereszt alatt is sokan voltak, kik a közvéleményt jelképezték; a sir körül is sokan voltak, kik a zümmögő, de élő legyet többre becsülték a holt Krisztusnál. S mégis mind e tömegeknek nem volt igazuk; tévedtek, s a tévely természetes szükségyszerűséggel a győzelmes igazság diadal-szekerének kerekéi alá kerül.

A föltámadt igazságnak másik ellensége sem pusztult el még, s nem is fog elpusztulni végleg, s ez az: *erőszak*. Az erőszak nem akar fejet hajtani az igazság, az erény s a jog eszményi fönsége előtt. Parvenü lévén irigy szemmel nézi, hogy az emberiség másnak szavára is hajtson, s hogy a földi hatalom mellett, sőt fölött legyen még valami, ami annak nem hódol, ami a léthez jogosítványt nem tőle kér, ami törvényeit és szabadalmait nem a fizikai erő, nem a földi hatalom hivatalánál láttamoztatja. Ez a neheztelése néha búskomor örületté fajul, s akkor pusztítani, ölni, elnyomni indul: «Venite eradamus eum», jöjjetek irtsuk ki Krisztust; s kiirtották alaposan, gyökeresen, s győzelmüktől elkapatva megülték biztosított uralkodásuknak húsvétját. De jaj, az ünnepnél megjelent egy hivatlan vendég, az eltemetett, de föltámadt igazság, s az erőszak diadalünnepéből halotti tor lett.

Nem tesz-e az erőszak most is így? Nem csörteti-e fegyvereit, nem terjeszti-e ki hatalmi igényeit mindenre, ami van: lélekre, eszmékre, igazságra, erényre, hitre, valásra? Igen, így tesz most is; régi mesterségét folytatja, hogy régi kudarcait szaporítsa. Nem fog győzni, mert igényei s törekvései esztelenségek. De ha nem is győzhet, egyet mégis tehet: üldözhet, keseríthet, elnyomhat. Fogadjuk el e könnyharmatos pálmát az igazságnak s az emberiség legfontosabb érdekeinek védelmében szívesen; tekintsük kiüntetésnek, mert nemcsak érzelmi összeköttetésbe hoz a föltámadt Krisztussal, de győzelmeiben is részesít. Alleluja!

«Kezünkben pálmaággal». (1900)

35. A pálma-vasárnapnak pálmái hamar elhervadtak; nem csoda, gyermekek hordozták, kik hozsannát kiáltottak ugyan, de a Messiást meg nem értették. Ez a pálma már a kezükben hervadó ág lett, s a fölfeszített s eltemetett Krisztusnak sírkövén egészen elszáradt; a száraz ágból szemét lett, s a szél elsöpörte. Por, hamu, még a Krisztusnak is földi, világi dicsősége; diadalmenete temetéssé válik! De húsvét vasárnapján ismét pálma leng s olajfaág zöldül Krisztus sírja körül, s azt már nem gyerekek tartják kezükben, hanem az Úr maga, s akiknek ő nyújtja, szíve szerint való lelkek: apostolok, vértanúk, Magdolnák, Máriák, bűnbánó latrok, mellüket verő csoportok s végül keresztény népek.

Mily fölséges víziót teremt ez a gondolat Krisztus Urunk sírja körül! A föltámadás pálmája leng fölötte, s a sírt apostolok, vértanúk s népek állják körül; vértanúk, kik az örökélet reményében meghalni nem félnek; népek, melyek nem temetésre jöttek, hanem a sírból életet merítettek. Valamennyi nagy lélek, valamennyi keresztény nép a föltámadásnak, az örök életnek pálmáját tartja kezében, azt lengeti s azzal vonul végig a világtörténelmen, mely valóssággal nem egyéb, mint Krisztusnak kereszt- és diadalútja, pálma- és húsvét-vasárnapja. De csak a húsvét-vasárnap pálmája árnyékolja be a keresztény műveltséget s ezzel egyszersmind az emberiség fejlődését az egész vonalon; e pálma az a «virrasztó-ág», a «virga vigilans», melyet az Úr a keresztény népek hajába, az egyháznak homlokára tűzött, mely haladásunkat jelzi, mely míg zöldül, győzedelmeskedünk, mihelyt hervadni kezd, hanyatlunk!

Ezt a nagy történelmi tényt tagadni nem lehet. A kereszt-

tény kultúráé a pálma, a haladás, a győzelem, a világhódítás pálmája, s ezt a pálmát Krisztus sírjáról vette.

Nem a pogányság, nem a zsidóság teremtette meg az európai kultúrát; ez kizárólag a kereszténység pálmája. Nem a természetes fejlődés hatalma hengerítette el a nemzetek sírjáról a követ; nem a filozófia gondolata volt az a villám, mely a lemondás sötéttségét megvilágította; nem a történeti materializmus nyújtja a kulcsot az 1900 év óta beállt fordulat megértéséhez; a fönix-madár már rég jelezte a halhatatlan élet eszméjét, s abból vértanúi hit nem lett; a tavasz már régóta csendítette meg a természetnek szerelemtől ittas s a költőknek életvágyat lehelő énekeit, s azokból halhatatlan remény nem kelt; eszméknek, költőknek, énekeknek dacára az emberiség mégsem akart fölébredni; héroszok, mithoszok dacára a kultúrák egymásután letörték, mint a korhadt ágak, s az élet vágya dacára, mely mint szenvedélyes panasz sírt végig a világon, a skepszis elhervasztotta a gondolat s az érzelem flóráját. Tavasz helyett örökös tarlókon bolyongott a gondolat! Mi volt hát a baj? Eszméik voltak, de az eszmék üresek voltak.

«Eszmék»-ből meg nem élhetek; hiszen a gondolkozónak az eszme mögött valóságot kell keresnie; minek az eszme, ha nem a valónak eszméje, ha nem egyéb mint érthetetlen törtetésnek s vágynak hímes virága? Minek a halhatatlanság eszméje, mikor azt a sír sötétsége keretezi és elnyeli? Minek az örök élet eszméje, mikor minden koszorúja koporsókon hervad el, s menyasszonyi fátyolai föltartózatlan végzettséggel szemfödökké változnak?!

Mondjátok hát, mit csináltok eszméitekkel a halál, a mulandóság csendes és kérlelhetlen hatalmával szemben? Eszméitek szemfényvesztés, üres általánosítások, hiú absztrakciók; ezekkel lelkeket nem ébreszthettek, nemzeteket nem nevelhettek, kultúrát nem teremthettek.

Az ábrándos elvonások helyett valóság kell; az élet és halhatatlanság eszméje helyett magát a valóságos életet keressük, s ez az a föltámadt Krisztus: «Én vagyok a föltámadás és az élet; aki bennem hisz, örökké él!» A föltámadás hite föltámadást biztosít, szószerint, nem alakzatosan; betű szerint, nem példabeszédekben; a gyermek fölfogása s nem a kultúrtörténetíró absztrakciói szerint igaz ez a szó: Krisztus föltámadt, mi is föltámadunk.

A valóságos halhatatlanság, az egyéni örökélet, a test szerint való föltámadás mozgatta meg a világot, ez hozott

rá új tavaszt, ez hintett új életet. A világnak csak egy reneszánsza van, ez az a tavasz, melyben Krisztus sírja fölött kiszökdült a föltámadás pálmája; e tavasz leheletétől éledtek föl a népek s századok folyása alatt teremtettek új kultúrát, mely nem francia, nem német, sem angol, sem olasz, hanem keresztény, s európai csak annyiban, amennyiben Európa földjébe plántálta az Isten keze végleg is a föltámadás hitének pálmáját.

Vigyázzunk, hogy el ne hervadjon, s sirassuk azt, aki eldobja magától az örökéletnek e hervadatlan ágát. Elhervad a pálma a hideg kézben, a hitközönyben; elhervad száraz földben, sötét környezetben; neki verőfény s párás fuvalom kell. Hideg kéz clég van köztünk; de egy sem oly jéghideg, mint az európai hatalmak vaskeze, a felekezetlen és vallás-talan állam. Száraz szív és sötét lélek szintén van köztünk elég, kik fáradtan fölhagynak a törtetéssel, törekvéssel és küzdéssel, s a nagy gondolatok iránt skeptikusan, majd ellenszenvvel viseltetnek.

Hagyjátok a ragyogó csillagzat e sötét drabantjait; tekintsetek el az erős végvászson kócos széleitől, a májusi esőnek az országút sarába s árkaiba szorult részétől; nem az országút sarából kerül a termés, nem a kócos szélekből szabják a ruhát, nem a sötét drabantok öntik ránk a termékenyítő fényt. Mi a vértanúk nyomában járó kereszténységnek pálmáját lengetjük, az örökkévalóság hitében s a halhatatlan reményben élünk s küzdünk tovább. Ez a hit s ez a remény már nagy dolgokat művelt, s meg lehet elégedve műveivel. Rajta, nagy emberek, óriás szellemek, dekadens művészek, felekezetlen államok, mutassátok meg ti is, hogy mit bírtok alkotni, mit teremteni? Mienk a föltámadt Krisztus, tietek az élet absztrakt eszméje; mienk a hit, tietek a pszichológia érthetetlen titkai; mienk a vallás, tietek a «szép-jó-nemes»-nek kultusza; mienk a templom, tietek a színház; mienk az ima, tietek az érzelgés; mienk az Isten-tisztelet, tietek az «oratórium»; mienk a kereszt, tietek az élvezet. Ti tudtok kételkedni és az örök gondolatokról lemondani: mi tudunk hinni s a világról lemondani. Nem sejtitek-e, hogy merre van a valóság? A valóság csak a halhatatlan életben lehet, de nem az eszmében, mely üres, hanem a föltámadt Krisztusban, kiben az üres eszme tartalmat nyert s teljes lett.

Engedjük tehát a holtakat, hadd ássák lemondásaik sírjait s temessék el halottaikat; mi pedig vállvetve, hal-

hatatlan reménytől lelkesítve domborítsuk ki jobban, színez-
zük ki élénkebben az egyházi, politikai, tudományos, gaz-
dasági társadalmi életen Krisztus szellemének bélyegét,
páratlan alkotásának védőjegyét: *a föltámadás palmaágát.*

Lesz-e nekünk föltámadásunk ? (1901)

36. Ezt kérdik egyesek, milliók, nemzetek ; ezt azok,
kik az élet delelő hevében állnak, s azok is, kik felé az estele-
désnek s az enyészetnek hosszú árnyékai járnak ; ezt kérdik
népek, melyek érzik, hogy élnek, s nemzetek, melyeket meg-
legyint a hanyatlás sejtelme ; ezt puhatolják, kik sírköveken
ülnek, s azok is, kik dicsőségük diadalívének köveit faragják ;
ezt kérdik temetésen épűgy, mint keresztelőkör: lesz-e
nekünk föltámadásunk ?

Ez a különös kérdés, melyet félig vágy, az örökélet vágya
sugall, félig aggodalom, a pusztulásnak kísértete vet föl, ott ül
az élet, a dicsőség, az erő homlokán, s nincs kéz, mely azt
onnan letörülje ; nincs derű, mely azt eloszlassa ; a legédesebb
mosoly alatt is meglátszik e furesza gondnak barázdája.

S e tengervágygal s ez örvényes aggállal szemben áll
a dicsőséges Krisztus, a szellem és élet megtestesülése ; síron
és sírkövön túl, fizikai léten s az élet mesgyéin túl int felénk
ragyogó alakja ; ez az első szülöttje a teljes, a halhatatlan
életnek. Tágrányított szemmel függ ez alakon az emberiség s el-
ragadtatva és megbűvölve az élet e pompájától járnak nyomá-
ban a vértanúk, a hősök, az áldozatkész lelkek milliói ; mind-
azok, kik élni, mindig élni, s ha meghalnak is, akkor is föl-
támadni akarnak.

A föltámadás vágyával, az örökélet hitével van telve ég
és föld ; ez az Isten lelke, mely átvonul a teremtésen. A föl-
támadást jelképezi a természet, mely új életre serken a tavasz-
ban, jelképezi az ember, mely megújítja ifjúságát mint a sas
az erkölcsi föléledés kiindulásaiban ; jelképezi a nemzet, mely
tespedéséből új virágzásra jut, s az emberiség, mely az örök
eszméknek folyton Golgotákat rögtönöz, hogy dicsőséges
föltámadásukat is megülhesse. Föltámadás van síron innen,
síron túl, mindenütt ott, hol halál és haldoklás jár, hol bűn
és szenvedély sírokat ásnak, s a kufár önzés az enyészetből is
üzletet csinál s a temető mellett sírkő-raktárakat állít föl.

De minden föltámadásnak két föltétele van, mely ha
nincs meg, a föltámadásnak hajnala nem hasad ránk soha.
Akár a síron innen, akár a síron túl végbemenő föltámadásról
legyen szó, akár az erkölcsi élet, akár a fizikai világ föltáma-

dásait tartsuk szem előtt : mindig igaz marad, hogy csak az támad föl, ami él. Csodálatos ellentmondásnak látszik ez állítás, de mégis úgy van : föltámadni csak az támadhat föl, ami él.

Föltámad a növény, mely elhervadt levelében, de él gyökerében ; föltámad az ember, ki elhervad testében, de él lelkében ; föltámad az erkölcsi halott, ki elhervad érzékiségében, de él a nemesről, jóról vallott meggyőződésében ; föltámad a nemzet, melyet elfonnyasztott az érzéketlenség, elhervasztott a belső romlás, de amely még él erkölcsi erejének mélyre eresztett gyökereiben, él nagylelkű s romlatlan fiainak kiválasztottjaiban.

Tehát lélek, szellem, hit, romlatlanság, erkölcsi erő kell a föltámadáshoz ; «szellem és élet» — ez a föltámadás titka ; mert halálból csak halál lesz, s az életnek magva az élet.

Lesz-e nekünk föltámadásunk? erre a kérdésre már felelhetünk ; lesz, ha izzik bennünk az örök élet szikrája, melynek melegétől kiserken a remény pálmája.

A nemzetnek föltámadása is ez úton jár. Föltámadása az örökélet hitéhez s az erkölcsi szeplőtelenység életerejéhez van kötve. Száz és ezer sebből vérzik ; lecsapolták véréit ; a szegénység Lázárjává tették bevándorlott hatalmaskodók ; ráfogják, hogy magának köszönje sorsát, mert a létért való küzdelemben szellemileg alsóbbrendűnek bizonyodott, akire a szolgaság s a szegénység vár, s a gazdasági tönkben egy oly sírkövet hengerítettek rá, mely alatt biztos enyészet lakik. Lesz-e ebből a sírból is föltámadás? Van-e hatalom, mely ezt a sírkövet is lehengeríteni képes?

Népem, csak erkölcsi megújulás segíthet rajtad ; ha találsz magadban erőt a hitre, szigorú erkölcsi életre, lemondásra, takarékoságra, áldozatra : akkor föltámadsz, különben hazád csak sírgödör, címered csak függetlenségednek alkotmányos álarca, mely mögött mások élvezik nemzeti munkádnak gyümölcseit ; zászlód egy átlukasztott szemfödő, melynek hasadékain át résztvevő lelkek tehetetlenül nézik vonaglásodat.

Másodszor a föltámadáshoz Golgota kell ; nem bármily halál, de küzdelmes, erőszakos halál. Aki belső romlásból hal meg, aki elrothad tehetetlenségben s gyügeségben, aki gyáva szolgaságra szánta magát, az föltámadást ne várjon.

Az evangélium kimondta egyes emberekről épúgy, mint nemzetekről : aki életét becézi s puha élvezetekben kimeríti, az el is veszti azt ; aki pedig életét a munka és fegyelem szigo-

rához köti s az eszméknek meghódoltatja, megtartja s biztosítja azt.

Ennek az útnak neve : áldozat.

Áldozat a föltámadás második kelléke. Általa emelkedik szellemi fölényre az ember ; nélküle lesüllyed, nemcsak a névtelenség dicstelenségébe, hanem a nemesebb s tisztább létnek öntudatlanságába is.

Ezt az áldozatot hirdeti a feltámadt Krisztus ragyogó alakja, melyről őt sebhely tündöklék felénk, s harcra és küzdelemre hív ! Küzdelemre hív embert s nemzetet elsősorban a saját kebelében megnyilatkozó rabszolgahajlamok ellen ; küzdelemre ezután a természet s a történeti fejlődés ellenséges hatalmai ellen. Ezt sürgeti a föltámadásnak reggelén, a ránk hasadó új napnak s új életnek küszöbén az Úr. Új élet a régi emberben csak ez úton lehet, aminthogy ez úton lett a föltámadt Krisztus is az új, életfriss, keresztény Európának Istene, ki az örök sírba vonuló pogányság romjain egy folytonosan megújuló kultúrának országát állította föl.

Akik gyakran föltámadnak. (1901)

37. A gondolatok s az intézmények is szoktak meghalni, meghalni és föltámadni. Az eszmék sírja a feledés ; mihelyt nem mozgatják a szíveket, meghaltak. Ez értelemben még az Isten is meghal sokakra nézve.

De a halál után jön a föltámadás. Az eszmék is, az intézmények is föltámadnak ; a síri feledés helyébe a közérdeklődés léphet ; a szívekből kienged a közöny fagya s ismét hódolnak az igazságnak, melyet előbb megvetettek.

S még továbbra is fűzhető ez az összehasonlítás. Az eszmék s az igazságok mindig erőszakos halállal hálnak meg. Természetüknél fogva nem hálnának meg soha, de az erőszak kipusztíthatja őket egyidőre. A messiások s a messiási gondolatok nem betegek, nem feküdnék le a betegágyra ; az ő betegágyuk az ő keresztjük, azon oltják ki erőszakos kezek életüket.

Milyen stádiumban van ezidőszerint a kereszténység s föltámadt Krisztusa az emberiség gondolatvilágában ? Hogyan mutatkozik be neki ; mint síri alak-e, vagy mint megdicsőült ? Mikép dobbannak feléje a szívek ? Úgy-e, mint kik nagypénteken örült kétségbeesésben tönkretették legújabb messiási reményüket, vagy úgy, mint akik a húsvét reggelén a föltámadás reményével pillantanak be a nyílt, üres sírba ?

A XIX. századon végig dúl az elkeseredett harc a világnézetért, melyet legtalálóbban jellemezhetünk, ha mondjuk: ez az a harc «pro aris». Ezt a harcot a tudomány intézi, mely manapság odajutott, hogy minden abszolút igazságot tagad s a tantételeknek és rendszereknek csak relatív és ideiglenes érvényt tulajdonít. Nincs örök, nincs abszolút igazság. A valóság örökös folyásban, elváltozásban van; ennek felel meg a megismerés is. Az Isten örökkévalóságának és változatlanóságának megfelelt a theologiai dogmatizmus; a merev s állandó állagoknak, melyekkel a matematikai fizika foglalkozott, megfelelt a racionalista dogmatizmus; végre a világnak, melyről fölsmertük, hogy örökké levő-félben, fejlődésben van, megfelel a genetikus-relatív gondolkozás (Paulsen).

E radikális tudománynak lábai alatt megmozdul a föld, s az emberi gondolat összes alkotásai halomra dőlnek. Nincs vallás, nincs erkölcs, nincs jog; abszolút jellegüket, maradvány értéküket elvesztették a tudományok is. Kezdetben kivették a mathézist s a logikát a szubjektivizmus e tatárjárásából; később belőlük is kategóriák lettek, melyek a koponya s az agy alkatától függnék s ezeknek elváltoztával maguk is elváltoznak. Igazság nincs, vagy legalább föl nem ismerhető; minden ismeretünk valamiféle kategória.

A tudomány nem maradt magára; az ilyen lelki hangulat, mely a tudomány nevében túlad minden igazságon, a szenvedélyeknek még alkalmasabb talaja, mint a tévelyeknek; ez az értelmi radikalizmus, mely szakított mindennel, mérhetetlen kevélységgel telítette a korszaknak génuszát. Láttuk, hogy «in der Freigeisterei der Leidenschaft» a törekvő szellemek tényleg egy egészen új világ alkotásáról álmodoztak, s annál inkább meg voltak győződve az emberiség jobb sorsának csillagáról, minél vakmerőbben vetették meg a multat; egy igazságot ajánlottak az emberiségnek talizmánul, azt, hogy ne tartson igazságnak semmit s adjon túl idejekorán azon, amit addig igazságnak hitt; akkor nem lesznek küzdelmei és vértanúi, de meglesz nyugalma és boldogsága.

E világnézetben tükröződik az értelmi világ teljes anarchiája s a skepszisnek medúza-feje mered felénk belőle. A kételynek nyomán jár a kétségbeesés, mint a hit nyomában a remény, s ezt a kétségbeesést az igazság fölsimerése iránt hivatalosan, «ex cathedra» beismerték. A szellemi anarchia mellett a világon kívül álló tekintély meg nem áll; trónjának köveit darabonként szedték szét s hordták el a szubjektív hit s az empirikus ész hívei: Luther Márton és Kant; s ami

még ezután fönnmaradt, azt a modern evolucionista tudomány végleg elsöpörte. A skepszis sírt ásott mindennek, ami a változatlant, az állandót, az abszolút érvényűt hirdeti, s e sírba eltemette véglegesen — az ő szándéka és fölfogása szerint — a kereszténységet s dicsőséges Krisztusát. A szellemi anarchiának sivatagja s a kétségbeesés sírja fölött elhangzik a modern tudomány búcsúzó szava : a különbségek egész világa választ el minket egymástól.

De a tudomány nem élet, sőt a tudomány méreg és halál lehet ; a tudomány agyrémeknek és hazugságoknak szövedéke lehet, s az anarchiát teremtő, a szellemi ziláltságot és vigasztalan ürességet hordozó tudomány nem lehet egyéb mint agyrém és hazugság, méreg és halál. Következésképpen ez a tudomány öl, ez a tudomány gyilkol ; meggyilkolja az eszméket s leveszi azokat a gondolkozás s a törekvés égboltjáról ; szellemi neuraszténiába dönti a lelkeket ; megmérgezi tetterejüket s az érthetetlen lét ásitó unalmába meríti a vágyódó embert. Ez valóságos keresztrefeszítés, kész hóhér-munka, gyászos temetés !

Lesz-e föltámadása e modern keresztrefeszítésnek és temetésnek? Mikor a tudomány odakerült, hogy eszméit elvesztette s a filozófiát s vele önmagát lehetetlenné tette, akkor a természetes ösztön az emberi ész elszakította a képzelenségek ez avas asszonyától s a katolikus kereszténységhez terelte. «Kein Zweifel — mondja a híres Paulsen — dass dies die rechte Gemütsdisposition ist, katholisch zu werden.» (Kant, der Philosoph des Protestantismus. 31. l.)

Tudományos semmisségekkel, szóáradatba mártott, de meg nem fejtett kérdésekkel embert, észt kielégíteni nem lehet. A «XIX. század — mondja Masaryk, prágai egyetemi tanár —, a XVIII. századtól a skepszist, a kritikát, a negációt, a revolúciót örökölte, s így igyekszik ezeket folytatni. Csakhogy a kedve egyre melankólikusabbnak s izgatottabbnak mutatkozik. Voltaire még szeretett, de Musset már nem szeretett. Schopenhauer bosszankodott. A párizsi író, Schwob, azt hiszi, hogy a modern ember a nevetést egészen elfelejti . . . Minden harc áldozatokat kíván, a titánok harca is. S e harcban állunk mi mindnyájan s már jóideje. Sokan elfáradnak, sokan elhagyják sorainkat. Győzünk-e majd? . . . A kornak jellemző vonása : a katolicizmus befolyásának erősbülése » (Die philosophischen und soziologischen Grundlagen des Marxismus. 560. l.)

Őnök nem a titánoknak, hanem a vak, fölfújó törpéknek

harcát vívják; nem győzhetnek, mert abszolút igazság, örökérvényű elvek és eszmék nélkül nemcsak győzni nem, de existálni sem lehet. Ne csodálkozzanak tehát, hogy az önök keresztrefeszítettje is föltámad, hiszen tulajdonképen a régi föltámadottal együtt hal, együtt él; neve a keresztény igazság. A szellemi anarchiából, a tagadásnak ürességéből az örök elvek- és örök eszméknek hordozójához, az isteni tekintély képviselőjéhez, az egyházhoz menekülnek; tapasztalataik, melyeket a tagadásnak útvesztőiben értelmük tett, s boldogtalanságuk, melynek terhét szívük hordozta, kényszerítik rá önöket.

S mit szólnak magáról a föltámadott, dicsőséges Krisztusról?

Hányszor temették el vakmerő, profán szellemek a világtörténelem folyamán az Úr Jézus Krisztust s el akarták alaposan temetni, hogy soha többé föl ne támadjon, épen századunkban. Századunk kritikai hajlamai nem álltak meg Krisztus imádandó személye előtt, hanem az éles és s a szenvedély maró lúgjával közelítették e csodálatos életnek s kihatásainak minden egyes adatához, hogy azt megsemmisítsék. A kritika tényleg elérte azt, hogy e vallástalannak mondott század érdeklődése 70 év óta leginkább Jézus személye felé fordult, s hogy Strauss Dávid és Renan műveinek tizszer annyi olvasója volt, mint Darwinnak. Hogy ez olvasók számíthatlan százezreinek hitét Strauss és Renan megintatta, azt tudjuk és sajnáljuk, de hogy ez a két tudós szintén csak sírásó volt oly sír körül, melynek dombját a föltámadás angyala veti szét, azt a dolgok fejleményében máris szemléljük. Azóta ez a két ember is az ócska vashoz dobatott, s a kritika, mellyel ők kritizáltak, nekik is igazságot szolgáltatott. Nem tagadhatom meg magamtól, hogy ne idézzem egyikét a legújabb kritikai fölszólalásoknak. «Későbbi korok — írja H. St. Chamberlain «Die Grundlagen des XIX. Jahrhunderts» című művében — későbbi korok egyáltalán meg sem fogják érteni, hogy ily sivár, a belátás erejét s a teremtő ihletet nélkülöző műveknek mikép lehetett kihatásuk. Úgy látszik, hogy valamint a méhek s a hangyák az ivartalan munkások tömegeire szorulnak: úgy az emberiség sem lehet meg a meddőség jegyével megbélyegzett, ilyfajta szellemek szorgalma s munkája nélkül.» (194. l.) Strauss mithológikus Krisztusa halvaszületett Krisztus; az nem a histórikus s legkevésbé a megdicsőült Krisztus. A renani Krisztus sem az; hiszen a kifogástalan, racionalista kritika is fölfedezett

a renani Krisztusban vonásokat, melyeket az «Alliance Israelite»-tel s annak pénzével kell vonatkozásba hozni. Jól mondja erre nézve egy éles kritikus: «Sok szépet hallottunk már a szólásszabadságról s a tudomány szabadságáról: valóságban pedig szolgáltaink vagyunk a sok szabadság dacára most, mint a XVIII. században; mert az előbbi kényurakhoz, kiket egészen le nem fegyvereztünk, újak kerültek. A fizikai erőszak, bár keserű és kegyetlen, legalább a jellemet erősítette, de az új erőszak, melyet a pénz gyakorol, lefokozza a szellemeket a legalacsonyabb szolgaságba.» Renant is, mikor Krisztust akarta megérteni, a pénzvágy hevítette. Voltak mások, kik az «ész vallásában» valami felsőbb formát véltek fölfedezni; mások pedig ősgermán könnyekkel megsiratták s visszakivánták Wodant, kinek hegytetőkön szeretnének áldozatokat bemutatni; végre voltak olyanok is, kik mélyebb, gazdagabb s illatosabb forrásokra véltek akadni a buddhizmusban s a világ szívét Judeából Indiába tették át.

Ime az emberiség hangyabolyának ivartalan munkásai; a szellemi meddőség jegyével megbélyegzett lelkek, kik az Isten legnagyobb remekét le akarják törni, s amit általa az emberiségben eszközölt, a legnagyobb művet meg akarják semmisíteni. Ez a remek: Krisztus Jézus, s az ő műve: az emberiség erkölcsi világa.

Minden alak a természetben az Isten gondolata; s Krisztus főséges személye az Isten remeklése, kiben az ember eszményét állította a világba. Hogyan lehet egy rafaeli remekmű ellen argumentálni? Hogyan lehet a Madonna sixtinát megcáfolni? argumentálni az eszmény ellen? cáfolni az ideált?

Krisztus az emberi lét, az erkölcsi élet ideálja; nála minden élet, «spiritus et vita»; a halál is az új, fokozottabb életnek kapuja; «nem lenni», nirvana, ily szörnygondolatok nincsenek az evangéliumban. Az örök élet miatt él mindenki, s ezt a mennyországot már magunkban hordozzuk, önmagunkba térve kell azt keresnünk és kifejlesztenünk. Ez az örök vágy nem világfájdalmas, nem rohamos és szenvedélyes, nem gyűlölséges és gyanakodó, hanem a szeretetnek és szelidségnek, az alázatnak és egyenességnek emberséges érzelmeivel lép föl. Alázata nem gyávaság, szelidsége nem gyöngeség. Ha azt mondja: szelid vagyok, értjük azalatt a győzelméről biztos hősnek szelidségét; ha azt mondja: alázatos szívű vagyok, értjük azalatt az Úrnak alázatát, ki erejének öntuda-

tában lehajlik a gyöngékhez. Ez az igazi «Herren-Moral», annak az egy páratlan Úrnak szelleme. S hogy Úr maradjon, vagyis inkább hogy úri, értem hatalmas lelkeket neveljen, a harcot tüzte ki a fejlődés irányául, melyben lábaink alá vetjük a testet, a természetet s a világot. Mindent le kell törni s mindent le kell győzni, hogy a rabszolgaság ösztönei, melyek természetünkben nyilatkoznak, el ne hatalmasodjanak. S végre meghal az öntudatos erénynek impozáns méltóságával, a hálátlan s kegyetlen világ fölé való végtelen fölül-emelkedettséggel, a csendes, alázatos és szerető türesnek azzal az igézetével, mely a szenvedőnek képét s keresztjét kitörülhetlenül belenyomja az ember lelkébe. A keresztrefeszített Krisztusra az ember ideáljában fokozás nem várható ; a dicsőséges Krisztus már a síron túlról int felénk.

Krisztus Urunkkal lépett be a világba az emberiség erkölcsi világának eszménye és mestere. Krisztus jelenti az emberiség erkölcsi kulturáját. Életének harminchárom éve képezi a teremtésnek legfontosabb epocháját. A legfőnségesebb hivatások, melyek az emberi lelkeknek örömét s dicsőségét alkotják, ez életből származnak. Ez életnek hensőséges erői évezredekre, a világ végeig hatják át az emberiséget. Minden századnak más típust adtak s ragyogó alakokban kópiázták önmagukat. Költészet és minden egyéb művészet úgy zarándokolnak ez élethez, mint az isteni, mennyei szépségnek iskolájához, melynek tornácait örökzöld babér és suttogó pálmák körítik ; e tornácok lépcsőin ül a theológia s szövi gondolatainak aranyos szálait ; máskor a szépségtől elragadtatva, elfelejt szóni s az áhitat csendes vigaszaiba merül.

S így lesz ez ezentúl is mindig ; ez a fény ki nem alszik, ez az erő el nem szivárog, mióta az Ige testté lett s miköztünk lakozék. Csak a szem, mely ez alakot nézi, tompulhat el ; csak a lélek, mely ez ideál szeretetére van hivatva, hidegülhet el vele szemben. Mikor az emberiség tompul és hül, a hanyatlásnak és romlásnak állatjegyei alá áll ; mikor pedig érzi a Krisztus iránt való vonzalmat, szeretetet és odaadást, mindannyiszor a föltámadás, az új élet árama vonul át rajta.

Korunk tagadhatatlanul Krisztus felé fordul ; az Úr ismét föltámad.

A társadalom föltámadása. (1904)

38. A húsvét a föltámadásnak s a megdicsőült életnek ünnepe ; ünnep, mely hirdeti, hogy a halál nem cél, nem vég, s hogy a létnek s az életnek titka és célja a megdicsőülés. A kifordított sírkövön áll a megdicsőült Krisztus s mondja :

«Én vagyok az élet, ti vagytok a sírásók ; én élni, ti ölni ; én éltetni, ti temetni tudtok » Valóban úgy is van. Az ember ölni, egyéni s társadalmi életet fojtogatni s mérgezni igen jól tud ; de élni s éledni s megdicsőülni nem tud ; gravitál a romlásba, s megtanult hódolni a pusztulásnak. A halál s a romlás úgy mutatkozik be neki, mint egy tolakodó, de impozáns hatalom, mellyel szemben ő olyan, mint a madár a csörgőkígyó rémesen villámló szemei előtt ; meghódol neki bambán, de magát az ígérettől fölzsabadítani s az ellenséges hatalmat megtörni nem képes. Annyira nem ért az élethez, hogy nemcsak az egyéni életet fonnyasztja, hanem a nagy emberiségnek, a társadalomnak életét is sorvasztja s föléléadásukat vagy újjászületésüket lehetetlenné teszi.

Állítsuk a nagy sírásót e dicsőséges sírhoz ! Lépjön ide a XX. század emberisége Krisztusnak üres sírjához ; hajtsa az ellentétek tövisszorosujjától elkínzott fejét ez üregbe ; pihentesse a romlás fekélyeivel elborított testét e kifordított sírkőre ; meressze bágyadt szemeit a kenetnek foltjaira, a szemétté szóródott áloéra, a sír körül heverő pajzsokra s tovább az útszélen hervadó virágvasárnapi pálma- s olajfaágakra, s értse meg, hogy az ember temetni tud, éleszteni saját erejéből nem tud ; értse meg, hogy győzelmesen élni, halál, romlás, rothadás, pusztulás ellen érvényesülni úgy az egyes ember, mint a társadalom emberi erővel nem képes ; ha élni akar, ha az emberiségbe lelket verni s a társadalmat fölvirágoztatni akarja, akkor ne merően emberi, hanem isteni életet kérjen és szerezzen !

Az ember s az emberiség a nagy sírásó ; műveihez s törekvéseihez lélek s élet nem tapad. Sírásó az a vergődő, filozófiai szisztémákat sorba, gyors egymásutánban temető ész ; gyöngé, bágyadt, tehetetlen elem a külsőségeken dolgozó emberi érzés, akár csak az elillanó olaj ; elégtelen s az emberi szíveket megnyugtatni nem képes az a filantropia, mely jó lakásokat épít s biztosításokat eszközöl, de az emberiség örök vágyait nem érti, akár csak az a szemétté szóródott áloé ; az emberi erő, mely a haladás pálmáit lengeti s a munka hódító hadjárata után a jövődöbeli nemzedéket az örök békének olajfaágaival készül koszorúzni, csak hervadt lelkeket ámit el s fényesen bizonyítja, hogy nem ért az élethez s nem bír az élettél, sem problémáival, sem biztatóbb jövőt nyitó praxisával.

Életet, egyedít úgy, mint társadalmi, csak az isteni élet erejében lehet teremteni. Az isteni élet az Isten országa az

egyesek lelkében s az Isten országa, mint a szociális igazságosság érvényesülése s a társadalomnak igazabb, méltányosabb, nemesebb, nagylelkűbb szervezése a nagy emberiségben. Minden Isten-országának, minden társadalmi megújodásnak, föléledésnek s újjászületésnek magva a krisztusi életet élő ember. Az Isten-országát a nagy társadalomban is az istenes ember fogja kialakítani. Enélkül hiába való minden reform és filozofálás ; hiábavaló a társadalmi intézményeknek s szervezéseknek hosszú sora ; aki a társadalmat akarja újjászülni vagy megváltani, az újítsa meg s váltsa meg az embert az ő egyéni, erkölcsi, belső világában.

A Krisztustól elfordult modern szociális mozgalmak nagyrészt sírkövekkel, áloéval, olajjal, néptüntetések palmaságaival, reformokkal, intézményekkel, majoritásokkal, szóval külsőségekkel dolgoznak s elhanyagolják vagy ignorálják az eszményi, erkölcsi világnak erőit. A világ célja nekik a jólét ; az erkölcs merő ideológia, tartalom s erő nélkül önmagában ; változó kategória. Nem az erkölcsi megújodást sürgetik ; harcra, önfegyelmzésre, tisztaságra, türelemre, takarékoságra, alázatra, igénytelenségre nem nevelnek. Az egyén nekik csak funkció ; a milliónek kontár- vagy remekműve. A millió gyúrja a testet ; az nyomkod belénk lelket !

Igy nem lehet embert nevelni s társadalmakat életre támasztani ! Igy csak új meg új sírokról beszélhetünk, melyek a romlás sírjai ; fölöttük nem vezet el sehol a boldogulás hídjá.

Emberré teremtettek ; emberré állítsatok bele az erkölcsi föléledés tavaszába ! Törvények nem teremtenek erős, szociális alakulást, ha az egyeseknek nincsenek ideális céljaik ; valaminthogy a mi főbajunk nem a társadalmi szervezkedés hiánya, hanem a társadalmi hitnek, az odaadásnak hiánya. Ehelyett vagy azt mondogatják : gazdagodjatok meg, s megjavultok, vagy azt : dolgozzatok, és boldogok lesztek ; sőt azt is, hogy : legyetek önzők, s érvényesültök. De a történelem a népek életének más tényezőire is mutat, erkölcsi elvekre, a szívnek inspirációira, a szellemi világnak ideális motívumaira. Az önzéssel szemben a nagylelkűségre appellál, a gazdagodással szemben a szeretetre.

Vágyaink a materiális jóléten túl ideális javakra törnek. Van boldogság s megnyugvás igénytelenségben, egyszerűségben, sőt keresztben s áldozatban is. Az ideális világ a maga hősiességével, szenvedéseivel s áldozataival, vértanúi hitével s bizalmával örökkévaló. Ezeket háttérbe szorítani

vak, elfogult kishitűség; ignorálása az emberi lélek szenvedélyeinek és páthosának.

Az odaadás s az áldozat mindig ideális boldogság is lesz!

A megdicsőült Krisztus is megtartotta testében sebhelyeit. A föltámadás aranyos, napsugaras reggelén a föltámadt Úr Jézus bizonyára édes vággyal gondolt a Kálvária homályára és fájdmára. S ez a krisztusi példa önmagában program! Hősies, lángoló, epikai vonások mindig lesznek az emberi lelken. Semminemű kulturális haladás, semminemű anyagi fölvirágzás nem fogja azokat onnan kiirtani. Lesz mindig áldozat és odaadás szeretetből s lesz áldozat elégtételből. Míg bűn és bűnösök lesznek, addig bűnért szenvedő szentek is lesznek! Míg önzés s alávalóság lesz, addig áldozat és kereszt is lesz!

A keresztény erkölcsi világnak föléledésétől várjuk mi a társadalom újjászületését. Telítsétek erkölccsel a lelkeket, hassátok át a bűn utálatával a szíveket; az erkölcsi élet tartalma majd kitölti az intézményeket erővel s biztosítja fejlődésüket. A történelmi materializmusnak apró rongyokból összevarrt zászlajával szemben tűzzétek ki az erkölcsi világ fölséges s mégis közönséges, mert mindenkinek való elveinek zászlaját, s megmentitek az emberek életkedvét, fantáziáját, kedélyét, hitét; kiemelitek őket a céltalanságnak s a jelentéktelenségnek lapályaiból, s az örök elvektől s az erkölcsi motívumoktól hordozva szívesen szolgálnak a közjónak, dolgoznak az Isten országán, mert biztosan tudják, hogy az győz, akit Isten vezet.

Húsvéti hit. (1905)

39. Föltámadt az Úr! Alleluja.

Föltámadása ünnep, mint ahogy a ragyogó nap ünnepel, midőn éltetőleg s biztatólag önti ki fényét az emberiség küzdő porondjára s késztet élni s örvendezni. A föltámadt Úr az életet örök életté, az örömet halhatatlan örömmé varázsolja; azért húsvéti reggele a halhatatlan, örök élet napkelete. Személyében ez a halhatatlan, örök élet lépett be a mi empirikus, historikus világunkba s egymásba köti a fájdalomnak s a halhatatlanságnak világát, azt, melyben küzdünk, azzal, melyben hiszünk. Meglengeti fejünk fölött a győzelem pálmáját. E pálma suhogása a leghatalmasabb hősköltemény, a legfölségesebb zoltár, a leglegendületesebb himnus egyben, s nemcsak győzelemről, hanem végleges diadalról suttog, mellyel csak az élet győzhet a halál fölött, mikor hirdeti: vagyok, leszek, meg nem halok soha.

S ezt az Ember-fia mondja, a föltámadott, megdicsőült Isten-ember, s ezt nekünk mondja. Nem mint szimbolumot, hanem mint tényt; nem mint páratlan kiváltságot, hanem mint általános világrendet a hitnek s az erénynek világában. S a kereszténység úgy is fogja föl Krisztus Urunk húsvétjét, mint tényt és just, mint történelmet s örök reményt, melyet bennünk történelemmé, valósággá vált majd ki az ő kegyelme. Esményekkel s elvont ideákkal, szimbolumokkal és üres reménységgel be nem érjük; mi realisták vagyunk — a történelemben Krisztus föltámadásának realizmusáig s reményeinkben saját feltámadásunk világot koronázó kegyelméig.

Ez a kettős realizmus jellemzi a kereszténységet, ez állítja bele diadalmasan a világba a krisztusi hitet a filozófiák absztrakcióival és szimbolumaival szemben!

A filozófiák is vajúdnak; embert akarnak teremteni; megalkotják hosszú sorokban egymást váltogatva s egymást cáfolva az ideális ember képét; a képet, az eszmét, az üres, de meg nem testesült ideált. Ez üres nonszensz-szel jönnek a vásárra s kínálgatják nagy hanggal az ideált, mely nem valóság, s az ideális életet, mely nem él. Csoda-e, hogy az emberiség vállat vonva megy el a vásári kikiáltók bódéi mellett, ahol gondolatot mérnek meleg élet helyett?!

A kereszténység másképp tesz: a valóságos életet kereső emberiségnek bemutatja a megdicsőült embert; a föltámadás fényében állítja szeméink elé a legragyogóbb valóságot, minden fejlődésnek tetőpontját, minden filozófiának vérmes álmát: a megdicsőült, halhatatlan embert!

Itt az ideál valóság s itt a történelem reményeink beváltásának preludiuma is. Föltámadt ő, föltámadunk mi is.

Nekünk a föltámadás nem húsvéti hangulat, melyet lelkünkbe csicsereg a visszatért fecske, a fészket építő, dalos kis madár; nem az élet öröme, melyet verőfény, napsugaras égbolt s a kikelet varázsa szít föl még a beteg ember lelkében is. A mi föltámadásunk nem a természet föltámadása, melyről regél falevél és virág, zümmögő bogár és tavaszi szellő. Nekünk a föltámadás nem eszme s szent szimbolum, mely az igazság s az erény halhatatlanságát örökíti meg. A mi föltámadásunk nem a szívnek kipusztíthatlan ösztöne, mely a síron túl is az élet szálait szövö s illuziók álmába ringatja vágyait — eszmény, hangulat, szimbolum: régi öröksége a bolygó emberi szellemnek, de amely életébe tartalmat önteni nem tudott s hitének s reményének eleven gyökeret nem szolgáltatott.

Míg a föltámadás csak hangulat, s a föltámadt Krisztus

csak eszmény és szimbolum, addig az élet, az igazság, az erény is csak éfémer; az eszmény absztrakcióvá vékonyul s a jónak s az erénynek győzelme is mint szimbolum, de egyszersmind mint erőtlén tehetetlenség áll előttünk!

Mirevalók az eszmények, az ideák, a szimbolumok, ha nincs valóságuk? Hiszen ilyen vékonypéznű absztrakciók csak a pesszimizmusnak lehetnek buzogányai, melyekkel az szét-túr minden reményt s minden rendet. Nem vezető, lelkesítő ideák, hanem sötétlő s kízó árnyékok ezek az agyrémek. Mert ha nincs valóságuk, akkor csak arra jók, hogy kízó ellentétet képezzenek ragyogó lehetetlenségük s nyomorult valóságunk közt, s érthetetlen s ostoba feszültséget s ezzel kint s örökös szemrehányást teremtsenek az átkozott valóság s a képzelt, mert valótlán ideálok között. Mind e szimbolumok ragyogó kísértetek s kegyetlen önkínzások; e ragyogó eszményekből kód lesz, s e magasanjáró szimbolumok elvesztik erejüket, ha csak árnyak.

A mi feltámadt Krisztusunk ellenben nem absztrakció, nem eszme, nem hangulat, hanem tény és valóság, s mint ilyen a legreálisabb ideál; eszmény, igen, eszmény, de amely eleven valóság s létben, erőben, örömben, élvezetben valósul meg. Eszmény, mely nem valóság végleg is, — igazság, jóság, mely sehol sincs egyéni, személyes gondolkozásban s érzésben kiváltva, tisztára fantom és agyrém, melytől jó volna szabadulni.

De nem is tartja magát ez az absztrakcióvá vékonyított eszményiség! A gondolkozó nemzedékek szemeiben köddé foszlik s erejét veszti; mialatt a feltámadt Krisztusba s a föltámadásba mint reális ideálokba, mint részben a multnak, részben a jövődőnek tényébe fektetett hit őserő, mely nem gyengül, fény és világosság, mely a filozófiák csillagködeit is megvilágítja, mint örökké kikezdődő s örökké szétfolyó hipotézist! Valóságot akar a világ, tündöklő, biztató valóságot, azzal a másik valósággal szemben, melyet lát és tapint, s mely föltartóztatlan erővel sodorja az életet a halálba; szétfolyó hullámokon tükröző csillámok, elvont eszmék és eszmények helyett akar győzelmes hatalmakat, nem szimbolumokat, hanem realitást. S ezt a diadalmas, reális ideált átfogja hitével s reményével a föltámadt Krisztusban; átfogja, megnyugszik s vigadoz:

Föltámadt Krisztus e napon,
Hogy az ember vigadozzon. Alleluja.

Örök élet. (1909)

40. A mi Urunk Jézus Krisztus húsvétjában nyílik meg a küzdelmes s kietlen világnak legszebb oázisa, mely telítve van tavaszi üdéséggel, virággal s illattal. Az élet s az öröm lelke leng végig rajta s a szépség géniusza ünnepel fölötte. A züllő világ futóhomokja itt le van kötve; tövis, bogáncs nem terem rajta, hanem a halhatatlan erény pálmái alatt az örökélet kenyerének aranykalásza reng fölötte. Kisértetek nem járnak árnyában, bűn és halál nem ijeszt oly rongyosan s éktelenül, hanem a föltámadás angyalai s illatáramok lejtenei ligetein, mintha hálaimáknak, Tedeumoknak lehellei volnának; napsugár, a föltámadás reggelének napsugara játszik a lombok közt; az égen felhők úsznak, ragyogó felhők, mintha annak a szent, Krisztust takaró gyolcsnak patyolat-foszlányai volnának s némán cseng-bong mindenfelé, de úgy, hogy a lélek hallja, ah alleluja . . . föltámadott . . . el nem pusztult . . . teste is érzékiségből szellembe öltözött . . . él, él a Föltámadott!

Mindenki eltalál az örök, halhatatlan életnek oázisába, ki Krisztus húsvétját hitben s örök reményben átélni tudja s aki a halhatatlan életnek biztosítékára s alapjára saját maga lelkében rányít. Az örök élet már megvan bennem, hiszen én vagyok annak kikezdése; s habár meghalok, de a lelkem új világalakuláskor, melyet az Isten lelke egy második újjáteremtésben indít meg a földön, ismét testet vesz: testet, mely a lélek szépségébe öltözik, ha ugyan képes volt az erény szépségét s harmóniáját kialakítani önmagán. Az a második élet örökélet lesz; a silány földi lét csipkebokrába leszáll majd akkor az örök, boldog élet szent tüze.

E gondolatok oly mélységesek, ez érzések s elfogódások oly lágyak és édesek, másrészt oly mélyek és erőteljesek, hogy az ember bennük az Isten érintéseit érzi, melyek szívenlelken áthatnak, emelnek s kimondhatatlanul boldogítanak. Így szokott az *élet* érinteni, még pedig az örök élet.

A világ élete is titokzatosan s hatalmasan tud a lelkünkbe nyúlni. Érintéseit érezzük, mikor gyönyörű szép vidékek, a tenger, a bűvös alkony benyomásait vesszük; érinti a lelkünket a hegyeken elömlő esti harangszó, a gót dóm, a benne elnyujtott vágy, a csengő némaság, a temető, az első virágszál, a fölhantolt sírok; érinti a lelkünket egy-egy magányos séta Róma falai alatt, az első csók Palesztina szent földjére, az éjjeli imádság az öröklámpa pislogásánál,

a harangszó a karácsonyi éjben. De ezek fölött hatalmasabb és bővösebb az Isten érintése, melytől a lélek lesz illatos s virágos annyira, hogy az önéletének legmélyebb forrása. Ezek a belső, isteni életnek, a bennünk rejlő Isten-országnak forrásai. Ez a belső, isteni, szép világ elzárt kert; örömeit, színeit, pompáját csak a lélek élvezheti maga . . . Idegeneknek tilos a bemenet! S amennyiben élvezi, annyiban erősödik is tőle úgy, hogy ellensúlyozni tudja vele az egész világot vásáros lármájával s lármás benyomásaival. Nem ütközik meg azon, hogy mások nem olyanok, mint ő, hogy mások hétköznapiságban élnek, mikor ő ünnepel, hogy másoknak csillag, pipacs, égbolt, búzavirág, sárguló vetés, rügyező erdő, ünneplő hegycsúcs, bodros völgy nem tud mondani egy kuk-szót; hogy lelkük nem tud odatapadni az édes formákhoz, hogy az élet diszharmóniáit kiegyenlítse s összhangba hozza. Mondom, nem ütközik meg mindezen, s végre is arra a következtetésre jut, hogy kevés az érzék a földön az igazi élet iránt. Kezdi érezni, hogy magányosan áll s kevesen értik; hogy nem áll, mint az erdei rét a zúgó-búgó rengetegben, de mint az oázis az éktelen sárgahomokú pusztában. Nem több élet veszi körül, de élettelenység, nem erdő zúgja körül a rétet, hanem pusztaság ijeszt az oázis körül.

Melyik oázis irigykednék a pusztára, melyik virágzó pálma a kiégett homokra?! No hát, mi sem irigykedünk a holtakra s a reménytelenekre; mi se irigykedünk a némákra, kik alleluját énekelni nem tudnak; ne irigykedjenek az örökélet fiai a mulandóság betegeire.

Élvezzék át magukban az Örök Élet hitét s éljék át erőben s erényben a bennük csirázó halhatatlanságnak tavaszát!

Igy éljétek! (1910)

41. A húsvét a föltámadásnak, tehát a megdicsőült életnek ünnepe, mely öntudatunkra hozza, hogy Krisztus az életet szép, erős halhatatlanságig fokozta, s hogy a megdicsőült lélek erejét a testre is kiárasztotta. Ezzel is a mi példaképünk lett, mert Pál apostol mondja: ha velem együtt szenvedünk, akkor velem együtt is dicsőülünk; ha velem élünk, halunk, akkor velem föl is támadunk. De a megdicsőülés már csak virága az erős krisztusi életnek, s az élet gyökere bizonyára dicsőségben virágzik ki, ha eltelik erővel; azért reánk nézve a húsvét s a föltámadás s a megdicsőülés is csak egyet nyomatékozt, azt, hogy «tanuljatok meg Krisztus szerint élni».

Ehhez a krisztusi élethez ért azonban legkevesebbet

az ember. Hervadni, haldokolni tud, — tud öngyilkosnak is lenni, — tud életet vesztegetni, pazarolni és elveszteni ; tudja az élet forrásait kiapasztani ; töri, gyöngíti az életet önmagában s gyermekeiben ; de hol van az a magas értelmi s erkölcsi kultúra, mely az élni-tudás kultúrája lesz?

Gondolom, hogy az ilyen kultúra csak az Isten kegyelméből, s nem az ember erejéből való !

Ezt pedig azért gondolom, mert a fölényes, krisztusi életet nem adja meg a természet, azt nem alakítja ki tudomány, nem művészet ; hanem azt egyesegyedül az élet legmélyebb s legfölségesebb kapcsolatainak közvetlen meg tapasztalása, az Istennel való összeköttetés s a vele való harmónia adhatja meg. Az életet ugyanis nem tudni, nem is nézni, hanem élni kell. A szép élethez az életerőnek erőteljes fakadása, az élet lelkének hatalmas s gazdag közlése kell ; kell, hogy ez bennünk kiáradjon, minket tisztítson, emeljen s eltöltsön : szóval a fölényes élethez a lelkeségnek oly foka kell, melyet csak Isten adhat. A lélek már itt a földön csodálatosan érvényesül ; a telepathia, a hipnózis, a szomnambulizmus bámolatba ejtő elhatalmasodásai a léleknek a durva, nyers anyaggal szemben. Krisztus föltámadása szintén arra utal, hogy mennyire képes a lélek átjárni s átszellemíteni a testet ; s azt kell hinnünk, hogy ez valamikor a Krisztus életét élő lelkeknek közös sorsa lesz.

Azért legfőbb érdekünk egyre azt hangoztatja : tanuljunk élni, élni krisztusilag ; vegyük mohó szívvel az élet csiráit, dolgozzunk magunkon az örök élet motívumai szerint, hogy az azután testünkre is kiáradjon.

A természet e részben ugyancsak szabad kezet ad, s ránk bizza s sürgeti az élet kialakítását. Minden állatnak megadta az élnitudást, csak az embernek nem. Élni tud a rózsza, a lilium, élni a madár az ágon, a hal a vízben ; csak az ember nem tud élni. Ő az egyetlen kontára az életnek ; csak ő élhet oktanul, természetellenesen s holdogtalanul. De élhet úgy is, hogy a természet határain túl is érvényesülhet, s ez az élettudás az igazi kultúra, melyet csak az a Mester adhat, aki a lelket világ- s halál-fölényessé teheti.

Ezt a műveltséget a tudomány egymagában nem adhatja. Jóllehet problémáival főleg manapság rendkívül ingerli az élet energiáit s a geniusz találmányai néha reményt ébresztenek az iránt, hogy a tudomány megadja az erős élet-tudást. Hiszen lehetetlennek vélt dolgok válnak lehetővé, s amire azelőtt gondolni nem mertünk, azt rohamosan váltják valóra.

A szárazföldet s a tengert már elfoglaltuk, s most már a levegőóceán birtoklására óhajtozunk; akik eddig sóvár szemmel néztük a madarak cikázó repülését, ma már versenyre készülünk kelni velük. Igazán még tegnap volt, s máris mintha nagyon régen lett volna, mikor még csak próbálkoztunk a levegő szeszélyeivel s mára kelve kormányozhatóvá tettük a léghajót s motoraink erejével szárnyra kelesztjük repülőgépeinket. Így vagyunk mindenütt, ahol valamit érteni s konstruálni kell; csak egy irányban törpülünk s gyöngülünk, az erős, lelkes, hívó, bizó élet mezején; ott elhagy az erő, a fortély, a leleményesség; önlelkén nem válik be az ember alakító keze!

A művészettel sem mehetünk sokra az élet alakítása s fölényes kiemelése körül. Hisz igaz, hogy a művészet ugyancsak az élet mélyeiből s a geniusz érthetetlen forrásai-ból fakad; igaz, hogy nagy műveket teremt, mert nemcsak eszméket, de hangulatokat is öltöztet kőbe, vasba; látjuk, hogy átszellemíti az érzéket s a szépség kultuszát terjeszti; sőt többet mondok: kimélyíti a lelket s tiszta, nemes érzéseket is közölhet: de mindkettőnek, a tudománynak épúgy, mint a művészetnek az a jellege, hogy ha közöl is gondolatokat az egyik s érzéseket a másik, de az embert tulajdonképeni akcióra, önművelésre, önnemesítésre nem igen indítja. A tudomány eltölti az eszt, a művészet az érzést, de inkább bámulókká nevel, kik az ész s a művészet hőroszait ünneplik s műveiket csodálják. Sem tudomány, sem művészet nem fordítja a figyelmet önlelkünkre azzal a gondolal s vággyal, hogy itt menteni, javítani, üdvözíteni kell; sem tudomány, sem művészet nem állít bele abba a fáradságos, babráló munkába, mely a lelket gyomlálja, javítgatja s türelemmel kezeli; sem tudomány, sem művészet nem adja meg azt a nagyrabecsülést az erkölcsi javak iránt, mely áldozatot tud hozni nap- és évszámba. Legjobb esetben «Nachempfinderek» leszünk, kik az élet eredetiségére önmagukban rá nem nyitottak s az élet igaz értékeit föl nem találták.

Az élet művészete csak az erkölcsi világnak kiépítése lehet. Nekünk magunknak kell a jóságot önmagunkban átélnünk. Azt nem tudni, azt nem nézni, hanem élni kell; nekünk kell azt átélnünk. Ez nem külsőséges, a lelket csak átmenetileg érintő adat vagy benyomás; hanem a lélek legbensőbb kincse s az élet tartalma. Ismereteket a tudás közvetít, esztétikai eseményeket s hangulatokat a művészet, de a lelki, konkrét valóságot, az élet belső tartalmát, azt

az erkölcs s a hit adja. Ez az a mi világunk, melyet mi építünk, mi alakítunk ; világ, mely a mi felelősségünkre lett, mely általunk lett s mely alá azt kell írni : opus meum !

Hol járnak az erős, szép élet e művészei? Ezeket az Isten sugalmazza ; a hit ad nekik intuiciókat. Krisztus a modeljük, akitől való az életalakító erő is. Ezt az erős, szép, nemes életet mindnyájunknak kell alakítanunk, nemcsak a hőrszoknak ; mindenkinek, ki nem testből s vérből csak, hanem Istenből is születik, kit a Lélek tanít és vezet. Higgyük, hogy bírjuk ; s bár tudjuk, hogy tudást s művészetet meghalad, higgyük, hogy nekünk való, annyira nekünk, hogy élni csak ezt érdemes.

Lélekmegújulás és tisztulás. (1912)

42. Ami a tavasz a természetben, az a húsvét a lelkekben ; ünnepe annak az ébredő s kikéredzkedő életnek. Van ugyanis bennünk sokkal több s sokkal mélyebb élet, mint ahogy gondolnók. Lelkünk mélységei tele vannak szunnyadó étellel, nagy várakozással, öntudatalatti feszülésekkel ; s minderről elmondhatjuk a szentírás szavát : «Isten fiai vagyunk, de még nincs kijelentve, milyenek leszünk» (I. Ján. 3, 2). Ezek a mélységek megmozdulnak néha-néha, s olyankor sejtelmes lesz tőlük lelkünk ; a köznapi életet a meghatottság s elfogódás titokzatos percei váltják föl, melyek lelkünkben s nem a környezetből valók ; az érzéketlen megszokást élénk intuiciók s fölbuzdulások szakítják meg, melyek jelei is s sürgetései is a több s mélyebb, lelki életnek ; ilyenkor mindig egy-egy húsvéti motívum cseng végig a lelken, melyek mind győzelmes allelujá-vá fokozódnak, mikor a megtisztult s a megifjult életnek húsvéti ünnepét üljük magunkban.

Ez az ünnep először is a megújulás s a megifjulás ünnepe, melynek gondolatát hirdeti Szent Pál, mikor írja : «Tisztítástok ki a régi kovászt» (I. Kor. 5, 7). Ki a régi kovással, azzal a megavasodott lelkülettel, melytől a lélek maga unott, kopott, régi lesz ; melytől petyhüdtek a gondolatai s örömtelenek az érzései ! Mi betegek tudunk lenni ennek a sűrű vérnek, ezeknek a sűrű, alig szivárgó gondolatoknak, ennek a sűrű, lomha lelkületnek, melyben nincs inger, nincs benyomás, nincs változatosság. Az ilyen lelkek úgy néznek bele a világba, mintha már mindent láttak volna. Fáradt a szemük, s a sok szürkeségtől nem tudnak új fényeket nyujtani. Eszük ágába sem jut, hogy túlszárnyalhatják a holnapot ; holnap is úgy néznek s úgy látnak mint ma, s ma úgy néznek s úgy látnak mint tegnap. Akiben pedig élet lüktet, az más-

kép néz és lát. Az ilyen öntudatlanul is úgy tartja, hogy rengeteg sok van még, amit látni lehet, s hogy ma láthat valamit, amit eddig sohasem látott; hogy új perspektívákat nyithat magának s új oldalait födözi föl a szemléletnek, ha a friss gondolatok s az eleven érzések vérhulláma locsolja föl lelkét s idegeit.

Hát bele a lélekbe e friss vérhullámmal, azokkal az új gondolatokkal, azokkal a friss, üde érzésekkel! Ami a vér az ereknek, az a gondolat s érzés a léleknek. A szervezet folyton azon dolgozik, hogy vért s alkotó elemeket teremtsen a testnek: a pszichének pedig folyton azon kell dolgoznia, hogy legyenek friss, lüktető gondolatai s hullámzó, ruganyos s lendületes érzései, — s hogy fény s zene legyen a lélekben. Mi legyen belőlünk, ha a régiség néz ki belőlünk, hogy a fakadó újságot s szépséget is régiségnek nézze? Mi lesz szivacsos agyunkkal, ha 30—40—50 év óta ugyanazokkal a képzetekkel táplálkozunk; mi lesz szívünkkel, ha üres érzések pelyváján tartjuk, s a lélek új látóképeket, új betéteket, új ingereket nem kap? Az ilyen léleknek belső berendezkedése olyan, mint egy vénleánynak a szobája, aki sok évtizeden át együtt élt özvegy édesanyjával, mikor aztán magára marad anyja halála után, nem változtat többé semmit a szobán, nem tol el egy széket sem régi helyéről, nem húzza feljebb a redőt az ablakon; a macska úgy pihen a diván sarkában mint 30—40 év előtt pihent ott a déd- vagy úkandúr-előd; ugyanazok a mantelettás vézna alakok köszöntenek be időnként a csikorgó ajtóban, hogy elmondjanak egyet-mást régi emlékeiből. Ezek az emberek mind fáradtak; a fejük oly rosszul szellőztetett mint a szoba maga; a lelküket épúgy megülte a megaludt élet, mint a bútort a fakóság patinája.

Mily húsvét volna az, ha itt ajtót-ablakot tudnának nyitni; ha azok a bútorok azt a tavaszi életet tudnák a vén szobába lehelni, melyet leheltek, mikor az élet mint szépség s illat kéredzkedett ki rügyeikből, mikor ott fönn az erdőben álltak s éltek; ha azok a zöldes ablaktáblák kristályhasábokká válnának s ezer színre törve a napsugárt, új fényt s új színeket tudnának azokba az avult lelkekbe becsalni! Istenem, az húsvét, az életmegújulás s életmegifjodás volna!

De a lelkekbe az ilyen életmegújuláshoz előbb tisztulás kell! Hogy új érzéseink s új örömeink legyenek, ahhoz előbb az kell, hogy «tisztítsuk ki a régi kovászt», hogy vessük ki mindazt, ami régi s avult bennünk. Toljuk le magunkról

belső, regenerálási folyamattal a bűnt s a halált, mint ahogy a tölgy letolja s leveti tavaszkor a még rajta rezgő száraz leveleket. Amit rossznak s bűnnek ismerünk magunkban, az mind savanyú kovász; ami vétek s hiba van rajtunk, az mind száraz avar, mely útjában áll a feszülő s alakot kereső életnek. Akkor van hűsvétja a léleknek, mikor erősen tolong kifelé a jó érzés s a tiszta szív ösztöne; mikor a rosszal szemben mint undor jelentkezik, majd megint mint berzenkedő s a hervadással s halállal felelő s veszekedő életreakció. Álljunk ilyenkor melléje s cáfoljunk rá lelkünk terhére a fölismerés elszántságával s a következetesség szigorával s a nagy tévedésekből való kiábrándulás keserűségével. Tiltakozunk a sár s iszap ellen, mely lelkünket s érzéseinket borítja. «Ide a nyírfavesszővel» — mondjuk, hogy végighúzzunk vele az asino-n, amint Szent Ferenc saját érzéki természetét s öntestét nevezte; «ide a nyírfavesszőkkel» — ismételjük s kössünk söprűt belőlük, mellyel az evangélium szerint már nemcsak szemetet, de ördögöt söprünk ki magunkból.

De a lélektisztuláshoz még ez sem elég. A lélek oly finom, s a söprű oly durva jószág. Pókhálónál finomabb hálók pókhálózzák be a lelket, s idegzetünket s érezetünket a kristályvíz iszapjánál finomabb rétegek ülik meg. Sok-sok holt gondolat ülepszik le a lélek zugolyaiban, mintha tisztátlan lelkeknek párái volnának, s ezektől a páraktól oly nehézkes lesz a lelkünk, mintha mázsás súlyok nehezednének ránk. Ezt a belénk avasodott halált, ezt a hozzánk tapadt bűnt az élő lélek áramaival, a Szentlélek indította erőszakkal kell magunkból kilöknünk. Már a régiek is azt tartották, hogy a megholtak lelkeitől, a holtak páráitól megszállt edényeket, eszközöket s fegyvereket nem elég vízben megmosni, hanem élő, folyó vízben kell azokat megmosnunk; mert a folyó víz nemcsak leviszi, hanem elviszi, messze-távol viszi el tőlünk a szennyet. Belénk is erős, élő, folyó, áramló érzések kellenek, melyek levigyék rólunk s elvigyék tőlünk az avult halált és bűnt.

S hol van az az élő, erőszakos folyás, mely lecsapolja a lélekben fölgyülemlett mérget? ! Ez a lélek folyama, melyben maga a lélek ömlik ki, — mikor az érzések s a szervek folyásában kilöki magából a bűnt s a halált. A lélek ez öntisztító, erőszakos kiáradása s kiömlése a gyónás. Lelkünk e kitorései nélkül meg nem lehetünk. Önmagunkat fojtogatnók, ha magunk gyűrnök bele lelkünk kínját s szégyenét.

Mikor pedig kimondjuk, akkor kiszakad belőlünk; valahogyan megszabadulunk tőle. A psziché szabadulni akar büntudatától, s az életöztönösségnek primitív s hamisítatlan s reflexiók által meg nem gyöngített lökésével kiveti magából.

A szebb s tisztább élet vágyának s szeretetének erre kell koncentrálnia. Örülünk kell azon, hogy ez a tisztulás lelkünk természetes regenerációja. Örülünk kell, hogy az életmegújítás gyökerei a psziché fölmérhetetlen mélységeiben rejtőznek s fakadni s lüktetni tudnak. Észleljük szeretettel e szellemi életfakadásokat, mint ahogy tavaszkor elfogódva nézzük a bokrok s fák fakadását, az élet örvényeinek a szépség ritmusában való e megnyilatkozását. Bennünk is így fakad az élet; fakad akkor, mikor a rossz kifakad s mint idegen elem kivettetik, — még inkább pedig akkor, mikor ez erős erkölcsi érzés a rosszat legyőzi, hogy az erényes öntudat formáiba öltözködjék.

Az emberi psziché regenerálásának e titokzatos folyamatát ismerte föl Ibsen, kinél a bűnbevallás annyi, mint önmegváltás a bűntől. Besnick és Rebekka West a bűnbevallásban találnak megnyugvást. Ugyanez a fölfogás lép föl megrendítően Tolsztojnak «A sötétség hatalma» című művében. A darab hőse Nikita csak akkor talál enyhülést, mikor az egész nász nép előtt bevallja bűnét.

Lelkünk e mély filozófiáját bámuljuk s gyakoroljuk hitünkben, mely a lélektisztulást a bűnbevallás, az érzés-kifakadás folyamában, a gyónás bűnvallomásában eszközli. Gyónásaink a mi életszükségleteink; a bűnbevallás a mi morális szervezetünk egyik törvénye. E törvényt meg kell tartanunk, s gondolom, hogy minél közvetlenebbül győzdünk meg róla, annál szívesebben indulunk el lelkünk ez ellesett törvényeinek útján, s öntudatos munkásnak állunk be bánatunkban s gyónásainkban a psziché megújulásának s tisztulásának szolgálatába. Valóban nem tehetünk mást, mint hogy az adott pszichikai világban, melyet nem mi teremtünk meg, később, mikor szentelt törvényeit fölismertük, munkásoknak álljunk be. Lelkünk titokzatos voltát meg nem változtathatjuk, de igényeit kitudva, készségesebben hódolhatunk meg az Isten törvényeinek, aki a lélektisztulásnak ugyanazt az útját tűzi elénk, melyet a szív megsejtett s meg is talált.

Húsvéti élet. (1914)

43. Krisztus föltámadt s Krisztus él s Krisztus köztünk s bennünk él: ez a mi húsvéti hitünk s húsvéti örömünk. Ezt a két nagy tényt ünnepeljük ma s egyiket a másiktól el nem választjuk. Mert mit használna nekünk a föltámadott Krisztus, ha nem élne, s mit használna hinnünk, hogy föltámadt, ha nem éreznők s meg nem tapasztalnók azt, hogy él? Igen, neki élnie kell; köztünk, bennünk érvényesülnie kell; azért a főszó s a nyomaték a húsvéti hiten, a krisztusi életen, Krisztusnak köztünk s bennünk való életén van. S az Úr is azt akarja, hogy mi ne csak a multnak nagy tényén, a föltámadáson, hanem a jelennek nagy valóságán, Krisztusnak bennünk való életén örvendjünk.

Az hát a mi igazi húsvétünk, mikor érezzük, hogy Krisztus él s hogy bennünk él; az az igazi húsvét, mikor nemcsak az első húsvét éjjelén rengő földre gondolunk, hanem mikor mély, titokzatos érzésektől megremeg a lelkünk; az az igazi húsvét, mikor nemcsak emlékezetünkben nyílik meg a régi sziklába vájt krisztusi sír, hanem mikor a lelkesüléstől s szent hevüléstől megnyílik saját szívünk, s mikor eltölt minket Krisztusnak szelleme, áthat a törvénye s boldogít az élete.

Ezekre a főemelő s vigasztaló érzésekre van szükségünk, hogy mint tavaszi napsugár s pezsgő, friss élet jelentkezzenek bennünk. Kell a lelket is a tavaszi megújulás s az ébredő élet áramaiba beállítanunk; annak is ragyogó, sugárzó nap, — abba is lüktető élet, hevülés, pezsgés kell. S ezeket nekünk az a föltámadt, lelkünket fényvel s szívünket bizalommal eltöltő Krisztus adja.

Bizony ő a mi lelkünk világossága! Hogy világít be családba, iskolába, templomba s kaszárnyába, s mindenütt tudják, hogy ki ő. Úgy vagyunk vele, mint a napsugárral: akkor is élvezzük, amikor nem gondolunk rá, s akkor is világosságában járunk, mikor hátat fordítunk neki. S ő folyton ad s ki nem apad, fényét pusztákra s termőföldekre, pocsolyákra s kertekre önti. Az ő evangéliumát nem lehet meghamisítani, az ő értékeit nem lehet elsikkasztani. Abban is kifogyhatatlan, hogy mindenkit külön kezel, mindenkivel külön szóba áll, minden helyzetbe beleáll s a lelket öntudatra akarja kelteni s az embert lábba állítani. Csak arra van gondja, hogy a lélek senkiben se fonnyadjon el, a legkisebb cselédecskében, a legtolsó szántófiúban, a faluvégi kis zsellérben sem.

S mily tavaszi napsugár játszik mindig alakján! Mindig

úgy jön felénk, mint ki örömet, mint ki menyegzős hangulatot hoz ; azért mondta, hogy «hasonló a mennyország a királyi emberhez, aki menyegzőt szerez fiának» ; ő ezt akarja nekünk szerezni a szív tisztaságában s békéjében. Ő a bűnöst is szereti ; az, hogy bűnös vagyok, nem idegenít el tőle, föltéve, hogy szívből bánom azt s megtisztulok szentségeiben. Annak, ki nagyon szeret, mindent megbocsát.

Minden hívébe akart valamit beleoltani a virág s a madár életéből ; azértmondotta : Nézzétek a mezők liliomait . . . s az ég madarait, s ne aggódjatok s ne gondoskodjatok túlságosan ; ne úgy, hogy a gond megviseljen titeket. Nem szereti azokat az elbúsult, elnyútt lelkeket ; nem szereti, mert nincs napsugár rajtuk. Annál jobban szereti a gyermekeket ; s azt akarná, hogy mindnyájan olyanok legyünk, mint a gyermekek. Ez nem azt jelenti, hogy oly naivak s butácskák, hanem hogy oly romlatlanok, hajlékonyak s fejleszthetők legyünk. Legyen fejünk mint a gyermekfej, mely még nincs telítve tévéllyel és gyűlölködő sötétséggel ; legyen szívünk mint a gyermekszív, melyet még nem foglalt el gőg s hiúság. Nem szerette azt a «műveltséget», mely nehézkessé s elfogulttá teszi az embert, s mely tele van képzelődéssel s oktalan fontoskodással.

Szerette az erős, szép, friss életet ; szerette a napsugaras Genezáreti tavat ; járt-kelt vetések közt ; kiült a pázsitra, megpihent forrásoknál ; a szellőzetlen, lármás helyeket pedig, hol minden ember másnak elhasznált lélekzetét lélekzi, hol minden ember csak azt mondja, amit már mások mondtak, hol minden gondolat csak felmelegített agytermék ; de ahol nincs fakadó, egyéni érzés, nincs szívbéli közvetlen indulat, mely szívből fakadna — azokat nem szerette. S napsugarasnak akarta beszédünket vele, napsugarasnak imáinkat ; akarta, hogy úgy imádkozzunk, mint a gyermekek, kik ha sírnak is, hamar felejtenek bút-bánatot s megint nevetnek «a guisa de fanciulla, che piangendo e ridendo pargoleggia» (Dante).

Éljen bennünk ez a húsvéti napsugaras Krisztus, s vigyünk bátran magunkkal ezt az életet s ezt a szellemet a mezőre, a gyárba, az országútra, az élet tengerére. Jobbat nem vihetünk magunkkal s jobbat nem árasztathatunk ki másokra ! Mikor aztán a húsvéti hit nemcsak program, hanem élet lesz : nemcsak nyelvünk, hanem életünk éneklí majd, hogy föltámadt Krisztus e napon, hogy az ember vigadozzon ! Alleluja !

Atyámflai! Krisztus föltámadott! (1926)

44. Mily szent, édes és erős öröm tölti el az embert húsvétkor!

Ez az a győzelmes megnyugvás a nagy csata után ; ez az a mindent átkaroló s kiengesztelő szeretet a hősiek áldozat után s a belőle fakadó édes béke. «Pax et gaudium in spiritu sancto» : béke a harc után s öröm a hosszas kínszenvedés után, s mindez abban a győzelmes, hatalmas Szentlélekben !

Ez a béke s ez az öröm áradt ki a föltámadott Krisztusból!

Ilyesmit még nem látott s nem élt meg a világ. Nem hogy nem élt meg, de el sem gondolt s el sem képzelt volna soha ! A föltámadt Krisztus valami hallatlan nagy újság s elképzelhetetlen újdonság s hihetetlen szenzáció, melyet Isten készített a kíváncsi világnak. Nem kellett ahhoz apostolok, hogy vigyék szerte hírét ; hanem elég volt ahhoz a szenzáció-éhes város és falu és tanya, a piacon találkozó nének, a sírhoz szaladó tanítványok, a lelkendezve siető asszonyok, a feldúlt jóindulatú emberek, kik a város izgalmát ki sem bírják, hanem Emmausba, a «zöldbe» rándulnak. Egész Jeruzsálem fölkavart hangyaboly volt ; a kő pedig, mely a hangyabolyba esett, Krisztus sírköve volt ; az a lepecsételt, de fölpattant kő. A föltámadás angyala kapta föl s dobta bele e követ, s attól kavardott föl a világ.

Igen, valami hallatlan s páratlan esemény a húsvét. Mély lélekzetvétele az elalélt s hervadó világnak. Titkosan, a halál s a pokol mélyéből indult ki ez az új erő s diadalmas érzés. Föllélekzett a világ, mint ahogy a tenger szokott, melynek tükrét nem a szél veri habbá, hanem a magasságok vonzása diktálja lélekzetét. Lélekzett, szívta magába az Isten kegyelmét s az új élet reményét, melyet a kereszt s az üres sír, ott a szenvedő s itt a föltámadt Krisztus hirdetett.

Valami hallatlan s páratlan izgalom volt az az első, az az igazi s egyetlen húsvét. Úgy nyilalt végig a bűnös világon, mint lélekoldó sóhajtás, mely nemcsak megkívánja, de le is foglalja magának a megsóhajtott üdvöt. És jött s kiáradt a földre, mint aranyat hordó s szétömlő áradat, mely más virágzást akar a lelkekbe varázsolni, — mást, nem amilyen eddig fakadt a földből, testből s erőből, hanem amely elüt mindattól, mi eddig volt s egészen újat hoz.

Új tavaszt, új magokkal ; új növekvést, új illatokkal. Ezeknek nincs nevük, mert semmihez sem hasonlítanak. Nincs alakjuk, mert nem voltak itt még soha. Nincs hangjuk, mert azt nem lehet megmondani, hogy mi az a föltámadt új élet. Arról fölösleges is beszélni. Mert akiben megvan, az tudja,

hogy az micsoda ; míg ellenben, akiben nincs, annak hiába beszélnek róla. A beszédből meg nem érti, mert az élet olyasmi, amit élni s nem elgondolni kell.

S ez az izgalom s ez a mély lélekzetvétel s ez a szomjas sóhajtás s ez az ingerkedő új életakarás kell belénk is, hogy húsvétunk legyen, hogy mindazt, ami ott fény és valóság, azt nézni s élvezni tudjuk s megremegjünk az élet s a szépség s az örök tavasz kéjétől.

Minden kedves s rokonszenves lesz nekem e húsvéti történetben. Sőt mintha páholyból nézném, oly gyönyörűséges nekem az a «divina Commedia Paschae».

Rokonszenves nekem Szent Péter, mikor őt Szent Jánossal nagy izgalomban s rémületben futni látom a sírhoz. Zúg a fülükben a hír s az fűti az inakat ; az a hír, hogy üres a sír. Még zúrzavaros lelkükben az érzések, az örömmé kitörni nem tudó félelmek járása, az a heves katarakta, mely tegnapelőtt óta a Golgota sziklájáról lesodorta őket. Csillog-villog ugyan e sötét vizek fölött valami zöldes, tavaszi fény, valami szent remény, s küszködik a kereszt rettenetes s véres képzeteivel az a vakmerő gondolat, az a húsvéti hír, hogy nem ők a keresztrefeszítők a győzők, hanem ő, a keresztrefeszített. — S mikor így szaladnak azzal a sötét éjtszakával lelkükben, úgy tetszik nekik, hogy ez éjtszakát föl-fölhasítja a diadalmas, a vissza nem szorítható, a győzelmes napnak, az «invictus sol»-nak hajnalpírja. Ez a hajnal nem rózsaujjú, hanem rózsakezű és rózsalábú ; szent sebek rózsái fakadtak rajtuk. Az ő Krisztusuk «candidus et rubicundus», halavány és véres, de akit a föltámadás a dicsőség glóriájával övez.

Futott a jó öreg Szent Péter ; szedte a lábát ; vitte a szíve, de az ina nem bírta ; nem úgy, mint Szent Jánost az ő ifjúsága. S aztán ott a sír előtt megálltak, zihált a mellük s villogott is, meg könnybe is lábbadt a tekintetük. Azután Szent Péter hement a sírhoz s látott szépen összehajtott lepedőket ; mást itt nem látott, de mindent tudott.

Ah, emberszívek, mi játszódtott már le bennetek? ! Mily borzalmas poklokat s még csodásabb mennyországokat hordoztok magatokban ! Egy ilyen mennyország érezkedik le a két apostol lelkébe — s ez a húsvét : megérezése annak, hogy Jézus nemcsak meghalt értünk, hanem hogy elvitte bűneinket; megérezése annak, hogy Jézus nemcsak eljött hozzánk, hanem meghozta nekünk az Úr boldogító bocsánatát. Ez oly nagy dolog volt, hogy ezt az Úr Jézus ünneplőbe öltözve akarta nekünk meghozni. Nem hozta názareti kosztümjében, nem is

édesanyja szötte tunikájában ; nem érte be még a színeváltozás fényeivel sem, hogy azokba öltözködve, hozza nekünk az Isten legnagyobb ajándékát ; hanem a föltámadás húsvéti királypalástjába öltözködött s így jött el s megmondta, hogy mit hoz : Pax vobis . . . békét hozok, szabadulást, új tavaszt s örök életet, s ezt mind annak a nagy kegyelemnek zálogában, hogy Isten megbocsátja bűneiteket. S azért lehelt ránk s adta nekünk a Szentlelket s egyházának a bűnbocsátó hatalmat.

Mily különösen megható és mély érzelmű jelenet az, hogy a föltámadt Krisztus a szenvedés és halál keserves mélységeiből számunkra épen a bűnbocsátást hozza s a föltámadás villogó fényébe a «poenitentiae sacramentumot», a bűnbocsánat szentségét állította bele. Az Oltáriszentséget a búcsúzó nagy szeretet szomorúságának keretébe állította bele ; de a penitenciatartás szentségét a Megváltó győzelmébe, a lelkek fölszabadítása fölött érzett örömébe állította !

Húsvét, húsvét, szent, örök vágyakat s reményeket ébresztő s a lelkeket az ördög s a kárhozat hatalmából kiszabadító erő, mit mondjak még rólad? Elég, ha jellemzésedre fölémlik itt egy jelenetet a szovjet-világból. 1922-ben a szovjetvezetők Moszkvában nyilvános vitát rendeztek az orosz egyház képviselőivel. A terem zsúfolásig megtelt hallgatókkal. A szovjet szónokai terjengős beszédekben igyekeztek behozni, hogy az Istenbe vetett hit fölösleges és semmire sem jó. Azután egy pap kért engedelmet a fölszólalásra, akinek meg is engedték, hogy néhány pillanatig beszélhessen. A pap fölállt s ezt mondotta : «Atyámiai, Krisztus föltámadott», — és e kijelentésre fölragyogtak a szemek, s a hatalmas tömeg zúgó morajlása válaszolta : «Valóban föltámadott». Vége lett a disputának.

Haszontalan-e az, ami élet, erő, szépség, tisztaság, öröm és örökkévalóság? Haszontalan öntudat-e az, mely így énekel s imádkozik :

«Ó, szomjazlak Téged, te édes, fölséges Krisztus,
Mert lehoztad nekem a földre az Istent.
Szomjazlak, mert az élet királyi útőere vagy ;
Rám hordod az erőt és fürdöm a te forró, lelket-tápláló italodban,
Szomjazlak, mert több vagy, mint aminek látszol
S mikor kitárod szívedet, izlelem benned a Végtelent.
Szomjazlak, mert égő szférádul magaddal hoztad az eget
S hazajár a mennyországba, kinek megfogtad a kezét.
Jaj, szomjazlak, mert oly fönségesen kristálytiszta vagy,
Hogy nem rejtőzik mögéd, hanem átlátszik rajtad az Isten.»

Van-e ennél élni érdemesebb öntudat? ! S ez mind azért, mert Krisztus föltámadott ! Ah, hál' Isten, hogy föltámadott !

Püнкösdі Lélek.

A két lélek. (1901)

15. Fönséges jelenet az a «Quo vadis» regényben, mikor a római Colosseum arénájára kivágtat a germán erdők bölénybikája s szarvain tartja Lidiát, a gyöngéd, alabástrom-fehér királyleányt, hogy azt a római parfümös és kevély világ gyönyörködtetésére vértanúvá avassa. De az arénában ott áll a leány szolgálja, a naív lelkű s óriás erejű Ursus s a hűség s az áldozatkészség inspirációjában megragadja a bölényt szarvánál, hogy azt leteperje. Megfeszülnek a taurus s az Ursus inai s izmai; a bölény gerince fölborzasodik s szeme vértben forog; Ursus lábai is besüppednek a homokba mint törhetlen, de a teher alatt süllyedő oszlopok; karjai dagadnak az izmok munkájától, s a két rettenetes fél harcától megrezzen minden szív s pihegő csendben mered a párviadalra 90.000 szempár; Néró cészár is előrenyújtja vastag nyakát, hogy szemlélje a hérosznak viadalát. A bika feje azalatt lassan oldalt hajlik s végre nagyot nyekken; az óriás Ursus kitekerte a bölény nyakát, leoldozza az alabástrom leányt, ki ájultan függ a fenevad szarvain, s fölmutatja a tomboló s zúgó nézőközönségnek mint zsákmányát, mintha mondaná: ez az enyém!

Kemény mint a Colosseum travertin-sziklája, érzéketlen, mint az aréna homokja, hajlíthatatlan, mint a germán erdők bölénye az a pogány kultúra, mely vasjáromként az emberiség nyakán ült, mely régen mint cészári hatalom érvényesült a politikában s a modern világban mint Istent nem ismerő individualizmus a bölénybika nyakasságára emlékeztet mérhetetlen göggyével, hogy mindent érteni, s akaratának féktelenségével, hogy mindent akarni és tenni kíván. Olyan mint a szirt ez a szellem, mely körül hiába tombol a hullám; olyan mint a bölény, mely súlyánál fogva is legyőzhetetlennek látszik.

A kultúra régen hősöket és félisteneket, isteni cészárokat, korunkban az Uebermensch és a Herrenmensch típust állította be a világba, akiknek gondolata az igazság s akarata a

törvény, s kik csak a maguk féktelen s céltalan erejüket tartják szem előtt. Erősek a tettekben s szenvedélyesek a szeretetben, gondtalanok és könnyelműek, szeszélyesek és kiszámíthatlanok; nagyra képesek, de törekvéseiket a határtalan és félelmetes kiméletlenség sugalmazza. Embert s virágot gázolva rohannak győzelemről győzelemre; szabadon, mint egy bölénybika.

De e féktelen s elkapott bikával szemben, mely szarvaira tüzi áldozatát, az eszményi s érzelmi világot, mely játszani akar a szenttel s gázolni nem áall könnyben s verejtékben, e féktelen bikával szemben áll a naív, romlatlan, inspirációs óriás, ki hisz Krisztusban s akit a Szentlélek sugalmaz; ez a kereszténység. Nem a kultúrvilág nevelte őt; a kegyelem ölen nevelkedett erőssé, mint a tölgy a hegyen s szabaddá, mint a sólyom a sziklán. Idegenen néz körül a verbéna-, szekfű-, ibolyaillatú csipkés és tunikás környezetben, s bár látja az őserőt, mely ellene tör, még sem fél. Nem mintha saját erejében biznék s remélné, hogy az önzés s a kiméletlen hatalom polcán álló, elbizakodott világot legyőzné; de a belső szó, mely a hitnek mennyei szózata, s a hősiesség szeretetnek ösztöne, megértetik vele: fogd meg a szarvát, ne félj!

S honnan jött ez az óriás? A Sion hegyének úrvacsorás terméből, ahol imádkoztak és várták a Szentlelket. Ahol átéreztek fájdalmasan s mélyen, hogy szinte gyermekek — nemhogy a világgal, magukkal sem bírnak; de minél inkább átéreztek, hogy erőtlenek, minél inkább fölpanaszolták gyámoltalanságukat: annál alkalmasabbakká lettek a magasságbeli erőnek hordozására. Végre az erő megjött, s tűz gyuladt ki a tizenkét tanítvány feje körül; ez volt az apostolok keresztelője.

Megmondta az Úr: apostolokat tűzzel kereszteltek; másokat csak vízzel. Ezzel a tűzzel gyujtom meg szíveiteket, s beszélni fogtok tüzes nyelven. Beszédeteken megérzik a hű tanúskodás akcentusa; az emberek ki fogják érezni: ezek azt látták, amiről beszélnek; látták a föltámadottat, látták őt mennybemenni. S mihelyt elmondjátok, amit tudtok, tovább mentek: mert a tűz éget és kerget. Széles a világ, s ti kiszálltok tájaira mint a költöző madár, de titeket nem a zónák melege, hanem a fagyos lehelete vonz majd. Ti oda repültök, ahol a hitetlenség s az önzés éjbe s jégbe temette a világot, mintha csak szívetek tüzeit mennétek oltani a hideg világba s enyhíteni a fényt a sötétbe; de hiába: ez a tűz fölemeszt, de el nem alszik; ez a fény bevilágít még az örök éjbe is.

S így is lett.

A gyermeki hit az óriási lelkek áldozatkészségével kiállt az őserő bölénybikájával, s egy világ nézte a viadalt. A cézári gőg s a római hatalom a bölénybika kiméletlenségével s erejének méltatlankodó önérzetével szállt ki a síkra ; de a Szentlélektől ihletett egyház a lelkiismereti szabadság s az Ember fia nevében, ki gyermekeinek testvére volt, megragadta a fenevad szarvát, s az arénák homokjába süppedve, vért és életet áldozva kitekerte nyakát s győzött ; karjaira emelte a szenvedő embert, kit megszabadított a zsarnoki hatalomtól, mintha azt mondaná : ez most az enyém. A küzdelemben sok veszett, rom és pusztulás takarta a küzdőtér, s e régi kultúra romjain, a harcok oltárán vágta le az egyház az önkény bölénybikáját s áldozta föl engesztelő áldozatul.

Nagyszerű a pünkösdi Lélek viadala és diadala, de nincs befejezve ; tovább folyik a küzdelem s folytatódik a diadal. Az önkény, a kevélység, az erőszak, a kiméletlenség, az önzés felemeli fejét a politikai, gazdasági, családi életben. Hányszor gázol végig a hatalom a politikai élet mezőin a bölénybika erőszakosságával ; hányszor forgat föl otthont, tűzhelyet, nemzetet önzésben és féktelen konkurenciában ; hányszor rögtönöz az erőszak sok éves háborúkat trónokért, épúgy, mint a családi életben a kapukulcsért ; befejezve ez a nagy küzdelem csak akkor lesz, ha az Isten Lelke mindenikünket külön megkeresztel tűzzel s fénnel, a kereseténységnek mélységes főlértésével s a testvérek szeretetével.

Kérjük s várjuk tehát azt a csodálatos Lelket, mely a régi arénákon győzött s most is képes hősökké avatni a hívőket s erőt önteni beléjük, olyformán, hogy apostolnak és vértanúnak, asszonynak és gyermeknek karja győzelmeket arasson az állaton s fölmagasztalja önmagában az istenit, hogy Goethével újra elmondhassa a Szentlélektől idegenkedő világ : «Auch hier gibt es Götter!»

Az új pünkösöd. (1903)

46. Mit hoz majd az új pünkösöd, mely a kultúra nagy fordulatait bekezdí, s miféle szellem csap le ránk belőle? ezt kérdezi a materializmusnak történetírója. Magas dómokat építünk-e majd újra, vagy szellős, derült oszlopcsarnokok felé vonzódunk-e inkább? Harangszó s orgonabúgás zúg-e majd megint végig a világon, vagy hellén szellemben a gimnasztika s a zene lesz-e az új világ műveltségének központja? Mi lesz velünk, s mit hoz az új pünkösöd?

Tehát új pünkösöd kell? Valóban igaz, hogy pünkösdi

lélekre, ha új, ha nem új, elkerülhetlen szükségünk van ; lélek, erő, lelkesülés, hősiesség kiindulások nélkül meg nem lehetünk, s ezeket a pünkösdi lélektől várjuk ; a kérdés tehát csak az, hogy micsoda lélek, a föld vagy az ég lelke, az Isten vagy a test lelke, a pünkösdi tűz vagy a szenvedély lángja, a szép test vagy a szép lélek nyit-e irányt s nyújt-e inspirációt erőre, munkára, hősiességre az emberiségnek?

Kijelentjük, hogy nem találjuk kedvünket e szembeállításokon, és semmi esetre sem tesszük azokat magunkévá, sőt nagyon szerencsétleneknek tartjuk azokat. Mi azt véljük, hogy dóm és oszlopcsarnok szépen megférnek egymás mellett, s hogy a harangszó s orgonabúgás nem számúzi a tornát s a zenét. Meggyőződésünk az, hogy az ember életét nem szabad széthasítani s nem szabad örömeit, tehetségeit, vágyait mintegy két, egymást taszító sark köré csoportosítani, melyeket úgy hívnak, hogy ég és föld !

Ne mondjuk azt : vagy test vagy lélek ; ne mondjuk : vagy gimnasztika vagy misztika ; ne állítsuk egymással szembe az eget a földdel, ne a hitet a tudással, hanem teremtsünk harmóniát. Fejlesszük ki a tehetségeket, melyeket Isten adott, s győződjünk meg, hogy csak akkor tér végleges békére az ember már itt e földön, ha harmóniát tud teremteni természet s művészet, vallás és filozófia közé.

Az egész életet kell fölkarolnunk, a tehetségeknek egész rendszerét kell nevelnünk, erőt és erényt, szépséget és fegyelmet, örömet és munkát kell művelnünk s mindezt a léleknek uralma alá állítanunk, hogy a pünkösdi Lélek melegétől fejlődjék a lélek, s úgy fejlődjék, hogy kivirágozzék tőle az erő s az élet szépsége.

Nem szabad a testet agyonütni lélekkel ; nem szabad az erőt számúzni erénnyel ; nem szabad az ifjú lelkesülésnek tüzeit lelohasztani pusztaságba vágó lelküllettel ; valamint végzetes tévely az erős és nemes természetet az Isten ellenfelül föltüntetni. De ha ezt nem szabad, és bünt követ el, aki csak meg is kíséri, ugyan szabad lesz-e a lelket agyonütni testtel, szabad lesz-e a szenvedélyek tűzvészét ráirányítani a szívnek nemes, tiszta hajtásaira s az ideálokat elhomályosítani a szabadosságnak s a kicsapongásnak gőzeivel?

Mindkettő bűn és esztelenség. A túlzások szenvedélye eredményeket vívhat egyik irányban is, a másikban is, de eredményeik életképtelenek s mindenesetre elszegényítik az életet.

S nevezetesen mit használ a test kultusza, melynek ere-

jében meg akarják ifjítani az emberiséget s fölszítani benne a hervadó erőket? Vajjon a tornaversenyek teremtsék-e meg a világot megmozgató apostolokat? A test kultuszában nincs szellem, s érintésétől minden virág, még a szép arc is elhervad. A test kultuszában nincs fegyelem, s maga a test hull szét, miután erjesztővé változtatta magában a földuzzasztott erőt. Mit használ a természet idomszépsége, ha e szép edénybe genyet töltünk, s mit a zene, ha akkordjaival a meg nem értett természetnek panaszait s szemrehányásait akarjuk feledtetni? Mit használ az erős kar s duzzadó lábikra, ha a győzelmes versenyekkel együtt jár az ifjú lelkek etikájának kudarca?

Pünkösöd-e ez az ünnep, melynek vége sokakra fertő? Szellem-e az az erő, mely lefokoz és nem emel? S úgy néznek-e ki az új világ-megújulás apostolai, kiknek testi ereje a lélek rablánc: ugyan mit hoznak s mivel kínálhatnak? Lélekkel s szellemmel aligha!

Azért is maradjunk meg hiven a régi pünkösdi Léleknek útjain, s ha néhol föl is üti fejét egy új irányzat, mely szenedélyekre s ösztönökre támaszkodva egyben-másban kápráztató sikereket ér is el, legyünk meggyőződve, hogy tartós sikere csak annak a programmnak van, mely a test arányait a lélek fegyelmével párosítja, s mely nem a test kultuszát mozditja elő egyoldalúan, hanem a törtető idealizmusra nevel; idealizmusra, mely küzdeni s nem élvezni tanul, s mely áldozni tud.

A pünkösdi Lélek. (1906)

47. Ma van a világ keresztelő napja; megkeresztelte az Úr Jézus tüzzel és lélekkel. Ma gyulladt ki a pünkösdi tűz, mely úgy világít nekünk világtörténeti küzdelmünkben s a végtelen haladás távlataiban, mint ahogy a zsidóknak világított a pusztaságában s rémei közt a tűzoszlop. Ez a tűz világít, melegít és gyújt; nem perzsel, nem fonnyaszt semmit; teremtő s élesztő ereje kifogyhatlan: egyház s társadalom, apostolok, vértanúk, katonák, királyi trónok, erkölcsök, kultúrák imbolyognak e pünkösdi tűzláng körül; szóval élet árad belőle a földre.

Igen, mint az élet lelke jött le a pünkösdi Lélek s életet adott a világnak. Életet adott lelkünkbe, meleg életet; nem szavakat s hangzatos ígéket, nem nagy mondásokat s fényes elméleteket, hanem hitet, tisztaságot, megnyugvást; teremtett bennünk derült, kedves, belső világot.

Életet öntött reményeinkbe, tavaszi, bízó hangulatot,

melynek következtében az ember szívesen él, mert erősen remél. Él a jelennek, de telítve a jobb, boldogító jövő reményével. Él és küzd, mert reméli, hogy boldogul; hiszi, hogy nem őrli meg halhatatlan reménységének pálmáját a korhadás s az enyészet szüja.

Életet öntött a küszködő rétegekbe, melyeket az élet küzdelmeiben az elsenyvedés vagy az elkeseredés veszedelme fenyeget, s a kölcsönös egymást-megértés s a szerető közleledés révén bizalmat ébreszt bennünk, hogy akiknek sok a pénze, nem lesz kemény majd a szíve, s megpuhul majd s vajás is lesz sok milliónak most kemény kenyere.

Életet, lelket vert társadalmunkba, kivált abba a kegyetlen, szívtelen, klasszikus világba, mely ellentétjeivel ijesztett, s amennyiben el nem változott, ijeszt most is; mely mint bőszült ár nekivágott az örvénynek, hogy miután fényben, pompában, szívtelenségben s gögben kihívta a szenvedők haragját, miután játszott a tigrissel s vérig bosszantotta a szenvedély elfojtott dühét, s miután jobban s gondosabban ápolta saját rózsás körmeit, mint mások elfajult, de halhatatlan lelkeit, végre is legazdálkodott, s várja unatkozva s blazirtan az Isten-ítéletet.

S ugyan mi e Lélek teremtő erejének titka, mi ez elváltozásoknak útja? Mi a Lélek fegyvere a világ meghódításában?

Az ő ereje s fegyvere az, ami minden bajainknak ezerjófűve: az isteni gondolat s az isteni akarat, mondjuk világosabban: az igazán jó gondolat s jó akarat. A világ boldogul s az Isten könyörül rajtunk abban a mértékben, melyben a jót megismerjük s megtesszük; nemcsak egyikünk-másikunk, hanem mindnyájan, a pápától le az utolsó meztlábos ministráns gyerekeig, a királytól le az utolsó duzzogó marokszedőig, a mágnástól a libapásztorig. Világboldogulás, az mindenütt annyit tesz, hogy igazság szeretete s jónak szeretete; igazság szeretete az elfogultsággal, a százados társadalmi s felekezeti elfogultsággal szemben, s jónak szeretete a kegyetlen s szívtelen önzéssel szemben. «Veritas liberabit vos», az igazság helyes fölismerése szabadít majd meg s szabadít majd föl titeket; igazság, mely eligazít az iránt, hogy itt és most, az ütköző érdekek, a küszködő szellemi s gazdasági irányok közt merre nyílik a biztos haladás útja.

Óriási érdek ez, mellyel szemben megigézve állunk s önrőnkben nem bízván, lelket kérünk s lelket várunk, várjuk az Isten lelkét. A mi lelkünk nem elég erre. Nincs garanciánk

elég arra, hogy a jelennek viszonylagosságából kiemelkedjünk s a szellemi harcokban jól eligazodjunk ; a legnagyobb gondolatokkal is visszaélhetünk s szabadság, testvériség, haladás iránt érzéketlenek lehetünk ; az észhez szív is kell, a fölismeréshez jóakarát kell ; a lángész is elhomályosul s fényoszlop helyett ködoszloppá válik, ha nincs jóakarata. Ismeret és jóakarát, ez a lélek két szárnya, s repüléshez két szárny kell ; egyik a másik nélkül nem győzi ; ezen két szárnyon emelkedő s szárnyaló lélek az igazi jó lélek.

Ezt a lelket ígérte az Úr ; megígérte, hogy jó lelket ad azoknak, kik azt kérik. Nekünk mindnyájunknak erre a jó lélekre volna szükségünk, hogy magunkat is, másokat is, egymást is megérthessük. Nem prófétai lelket, nem tüzes nyelvekben nyilvánuló lelket kérünk, nem világot megmozgató s pünkösdi viharban megtisztító lelket várunk, nem perzselő tűzért, nem titáni erőért s vértanúi hősiességért esdünk. Nem, nem ; legyünk alázatosak s igénytelenek, hogy a legszükségesebbre rányithassunk, amit kérünk s várunk kell, s ami nélkül tűz és láz, titáni erő s hősiesség hiú álom s képzelődés : kérjünk jó lelket, jó indulatot, őszinte szeretetet ; ez a pünkösdi Léleknek legégetőbb jelentkezése ; ettől foszlik majd az értelmi sötétség s a széjjelhúzó meg hasonlóság s alakul nyomában megint egy jobb világ.

Pünkösdi Lélek. (1909)

48. Pünkösöd van, a Lélek ünnepe ! A világ tele van szórva az élet csiráival, melyek fakadnak, a természet telítve van az élet vágyával, mely a szebbet sürgeti s alakítja, s e titokzatos, szép életnek s virágzásnak keretében üli meg az ember a lelki élet ünnepét, melynek mint minden ünnepnek, megvan a maga misztériuma ; s ez a misztérium az, hogy mi is hát az élet?

Minden bokor, minden fűszál titok, minden állat eleven szifinx nekünk, s itt vagyunk azután mi magunk, az életnek mindmeggannyi szuverén, de érthetetlen tényei ; tények, melyek értelmét nem ismerjük s magyarázatát hiába keressük ; tudjuk, hogy egyedekké kell válnunk, kik a létet felsőbb formában, az öntudat világában erővé, erénnyé, harmóniává, szépséggé s boldogsággá alakítsák ; tudjuk, hogy a világfőlényesség a mi hivatásunk, de e fölséges hivatáson kívül titka s kínja is vagyunk önmagunknak, s ez a titok és kín megint csak az a nagy probléma : mi is hát az élet?

Ez a kín szállta meg — a svéd mesemondó szerint — egy nyári szombatdelután az erdőt, mikor szárnyas dalosai belefáradtak örömbbe s énekbe, s nagy csend lett, nagy ünnepestélyes pauza a rengetegben. De a csend a gondolat keltője s a problémák szülője, s az erdőn is végigvonaglott az élet problémája mint kín és sejtelem, melytől szenvedett gyöngyvirág s kankalin, tölgy és csipkerózsa, míg végre egy eszmélődő pinty kitrillázta e néma kint s kicsevegte e néma kétiséget, s énekének szövege az volt, hogy mi is hát az élet?

Az egész környezet felháborodott e bátor szóra ; a csend felriadt, s az erdők izgalma beleszökött a sötét bokrok fülemüléjébe s az ösztön közvetlenségével kívágta : «hogy mi az élet?» «hát az élet ének».

Azonban a bokor alatt fölbodrosodott a hant, mintha láthatatlan kis eke szántotta volna föl, egy vakand kidugta fejét s szabadkozott a fülemüle filozófiája ellen : «Dehogy ének az élet — csikorogta, — az élet a mélység s a sötétség hatalmával való küzködés».

Mialatt a vakand alagútjába tért vissza, gyönyörű pilangó szállt a bokor virágára, megsókolta a kibontakozó szirmot, s csókja azt látszott mondani : «az élet öröm s élvezet».

«Bizony, nem egészen van úgy — vélekedett a dolgos méhecske, mely a szomszéd virág porzói közt vájkált — az élet munka és öröm, gyűjtés és fogyasztás.»

«Az örömből kevés van az életben — sóhajtotta lent a hangya, mialatt nálánál háromszor hosszabb szalmaszálat ráncigált — az élet inkább munka és fáradalom.»

«Ó, dehogy, dehogy — sivitotta a sas s hatalmas szárnycsattogással nyilalt ki a mély égre, — az élet szabadság, fölény és hatalom.»

S ott is, hol a szépség néma, s nincs sem éneke az erőnek, sem panaszszava a küzdelemnek, a növények világában is megoszoltak a vélemények. A magas fenyők azt zúgták, hogy az élet törekvés a magasba, s a fűzek azt suttogták, hogy az élet hódolat, hódolat a felsőbb hatalom előtt ; a zsurlók pedig a lágban, az erikák a köves talajon azt panaszolták, hogy az élet küzködés és elhalás. S a felhők s a vizek sem maradtak ki az élet értékeléséből. A felhők azt sirták le a földre, hogy minden cseppjük könny, s ez való a földnek, a siralom völgyének ; az iramló folyók pedig azt csobogták, hogy az élet mulandóság, s azért legjobb, ha minél előbb a tengerbe, az örökkévalóság tengerébe szakad bele ; a tenger maga megint kifogyhatatlan hullámmásával arra emlé-

keztetett, hogy az élet apály s dagály s küzdelem a szabadságért.

Bélekongott pedig az erdőnek, égnek s tengernek e vitájába a pünkösdi harangszó, mely azt zúgta, hogy az mind, amit madár, erdő, virág, folyam s tenger mond, az mind csak kép, — az mind csak alvó élet; az igazi élet az öntudatos szellemi élet, mely az igaz emberben mint világfölnény, mint erő és harmónia, mint béke és öröm jelentkezik s ennek az életnek titka és ereje a Szentlélek. Ezt a szent, hú, erős, tiszta, bátor lelket meg kell tapasztalni; ez a megtapasztalt, egységben, harmóniában, üdvben s boldogságban, békében s örömben kiszótt Lélek az igazi élet.

Érthetetlen, nagy titkot mondok ezzel azoknak, kik a Lélekből nem élnek; ellenben édes, közvetlen valóságot jelzek azoknak, kik a Lelket átélik; itt a megértés is s a magyarázat is maga az élet. Ha azonban szóval magyaráznom kellene e fölséges és szuverén nagy tény, akkor azt mondanám, hogy az élet súlypontja s tartalma nem a gondolat, nem az ismeret, mely csak tükrözése a tárgyaknak a lelken s oly hideg is s oly személytelen is s oly idegenszerű is, mint az érctükrön a virág képe. Az értelem a lélek sajátos erőinek egyike; fakadás a lélek fáján; valami abból a sokból, amit az élet magába zár; de a gondolatot az élettől nem azonosíthatjuk. A gondolat ugyanaz maradhat, s mi ugyancsak elváltottunk s mások lettünk. Hogyan állok én most azokkal a gondolatokkal szemben, melyeket 40 év előtt gondoltam s most újra gondolok!

Ugyancsak az élet nem a meggyőződés! Van sokféle tiszteletreméltó meggyőződés; érvényesül bennük a szubjektív értékelés, vibrál bennük az érzés, mely azt, amit meggyőződésének mond, sok más gondolat közül kiválasztja s magáénak s szellemi birtokának vallja. De ez a meggyőződés holt s terméketlen lehet, míg a mélység erejévé, az egyéniséget alakító, emelő, átjáró erővé nem válik. A meggyőződést át kell élni; akkor lesz élet belőle!

S a mélység ez erejét, az egyéniséget alakító s átjáró erőt nevezem én léleknek, s azt mondom: az élet nyitja s titka az a fölséges, nagy ténylegesség, amit léleknek hívunk. Ezt a lelki emberbe a Szentlélek adja.

Ez a lélek s az általa hordozott élet közvetlen adat; önmagát adja. Lenni akar; erős, teljes létet sürget, s ezt magának akarja lefoglalni. Nem a külvilág, nem a környezet miatt akar lenni, hanem — mondjuk ki, bár szokatlanul

hangzik s ugyancsak ritkaság — önmagának akar lenni. Élni akar, nem hogy valakit valamiről meggyőzzön, hanem aki lát és észlel, az előtt tanúságot tesz a lélekről.

Miután a lélek a neki megfelelő életben önmagát adja, azért megnyilatkozása is spontán, fakadásszerű; a belsőből indul ki s kifejti azt, ami benne van szépségből s erőből. Nem kényszerül el, nem csikorog, sőt ösztónyszerűen tesz, s erőszakot követne el önmaga ellen, ha máskép tenne. Kell neki tennie. Ez értelembe mondotta Szent Pál: «Ha az evangéliumot hirdetem, nem dicsőség énnekem; mert nekem ezt kell tennem». Hajt a mélység ereje, fakad a lelkemből; életem! Így fakadt a szó a másik két apostolból is, akik mondják: «Nem lehet, hogy amiket láttunk s hallottunk, ne beszéljük». Kell beszélnem, kell tennem, azaz hogy lelkem fakadása a szó, a tett; lelkem fakadása az élet.

Mi tehát az élet, a lelki élet? A Szentlélek fakadása; oly közvetlen, oly szép, oly formás és olajos, mint a fényes májusi hajtás a fán. Tehát nem tudás, akár theológiai tudás legyen is az, — nemcsak meggyőződés, akármilyen szép s nemes alapon épüljön is föl az, hanem az igaz fölismerésének és a jó szeretetének öntudatunkkal való azonosítása, hogy az egészen s teljesen a mienk legyen, s azt az élet formáiban mindig, mint legbelsőbb s legmelegebb valóunkat bemutassuk.

Ezért jött le a Szentlélek; lejött, hogy bennünk lakjék, hogy lelkünk legyen s magának úgy lefoglaljon, hogy ne is tehessünk másképp, hanem tegyünk úgy, mint ahogy tesznek, beszélnek, szeretnek s szenvednek, kik lélekből teszik mindent. Lejött s lelkünk lett, hogy öntudatunkban a szép, tiszta, nemes élet formái fakadjanak, formák, melyek nem utánzatok, nem lenyomatok, nem öntvények, hanem fakadások.

A pünkösdi lelket így kell tekintenünk. Ez az a nagy, életetadó s alakító erő, mely a magasból, azaz hogy a lét legmélyéből fakad s belénk árad, kitölt s lefoglal; kiemel a sötétségből s a kételyből, s a gondolatok vérszegény absztrakciói helyett tejet ad és vért; megéreztetni velünk erejét s megszeretteti szépségét. Aki ezt átélte, egybenőtt a lélekkel; aki ezt átélte, az nem hagyja magát sem elkedvetleníteni, sem lehangolni, azt nehézségek, küzdelmek, eltérő nézetek az isteni élet útjairól el nem terelik, azt nem irányítja sem szerencse, sem kudarc; az előre megy a maga útján, s a célt is már valamiképp magában hordozza, hiszen a cél végre is a legtisztább, a legteljesebb, a legmelegebb élet.

Ebből a Lélekből fakadt az a kereszténység is, melyet

Paulsen berlini filozófus kevéssel halála előtt emlegetett, «ein frohes, mutiges Christentum». A pünkösdi Lélek bátor is, vigaszos is ; fölcentjei apostolok és vértanuk, de mindenekelőtt emberek, kik lélekből élnek.

Modern pünkösöd. (1921)

49. A pünkösöd a lélekkiáradásnak ünnepe, melyen úgy imádkozunk, hogy: Küldd ki lelkedet, s minden megújul, s megújítod a föld színét. Egy új világnak alapja Krisztus, de a világ még nem kész s nem is épül egy nap alatt, ha pünkösdi erők dolgoznak is rajta ; ez új világnak gyökere Krisztus, de a gyökér nem nő ki világot beárnyékoló fává, ha pünkösdi nap-sugár szövi is rostjait ; hanem az alakuláshoz s elváltozáshoz egyesekben épügy, mint a társadalomban sok-sok idő kell, s ami a fő, a fejlesztéshez s az alakításhoz ugyanaz a művészi génusz kell, amely a megfogalmazáshoz kellett. Minden műnek folytatására kongeniális lélek kell ; a krisztusi műhöz tehát krisztusi lélek kell, azért küldte Krisztus az ő Lelkét, ki tőle származik ; azért lehelte ránk az ő Lelkének leheletét, mely oly erős, mint a vihar s oly lágy, mint a szellő, s ép azért alkalmas arra, hogy a köznapi életbe a hűség inspirációit s a küzdelmekbe a vértanúság áldozatkészségét lehelje.

Ez a Lélek most is dolgozik a világban ; egy helyen szivárog, másutt árad ; egy helyen csak viritó parázs, másutt új eszmék s ragyogó gondolatok fényszórója ; itt csak régi gyalogutakon vezet, ott megvilágfordulatokat s új irányokat támaszt vágyak s törekvések számára ; egyesekben a szívnek változatlan, ősi kívánságait növeli s gondozza, másokban új igényeket támaszt s új művekbe fekteti erőiket ; mindnyájunkban pedig, kik hiszünk benne s kik szeretjük s tiszteljük őt, törhetetlen bizalmat ébreszt küldetése s föladatai iránt, kiváltképen azt a bizalmat, hogy az erkölcsi világ, tehát az egész emberiség, mivel Krisztus Urunk a lelkét küldte nekünk, nemcsak föl van szerelve a fölocsúdás s a gyógyulás erőivel, hanem folytonos fejlődés s alakulás útján jobb s boldogítóbb állapotok felé tart. Ez az én pünkösdi hitem: hiszek a Szentlélekben, a fejlesztő, javító, új s jobb világ kialakításán dolgozó Lélekben.

Van azonban ennek a pünkösdi hitnek is sok Tamása, amint van s volt a húsvéti hitnek is ; s valamint azok a hitetlen Tamások a föltámadt Krisztust megtapogatni akarták, úgy ezek a pünkösdi Tamások is a pünkösdi lelkesülést folyton látni, az apostoli világhódítás viharát hallani akarják ; szeretnék szemlélni a világelváltozást és statisztikailag megtapasztalni a javulást, s ahelyett, hogy ezt látnák s tapasztalnék, rá-

mutatnak az egyház térvészéseire, a természetfölötti hit sorvadására, a naturalista fölfogás terjedésére, az erkölcsök lazulására, az erény s jellem ritkulására s kételkedve kiáltják : hol van hát az a pünkösdi Lélek, s hol van a műve, a jobb világ s erkölcsi haladás? !

Elismerem, hogy nehéz dolog az erkölcsi haladás és süllyedés mérlegét összeállítani, s szinte lehetetlen eldönteni a kérdést, vajjon egyik korszak jobb-e, mint a másik ; mert hiányok s előnyök lehetnek az egyikben is s a másikban is, s a különböző hiányok s előnyök erkölcsi értékelése megint csak egyéni nézőpontok szerint történik. Vannak azonban az erkölcsi kritériumoknak objektív fokozataik is, melyek szerint nemcsak egyéni értékelésekhez, hanem tárgyilagos ítéletekhez is juthatunk, s e kritériumok közt a legmegbízhatóbb a szeretet. Egyéni s társadalmi erkölcs ott van emelkedőben, ahol az egyéni s a társadalmi szeretet, mondjuk a karitás s a szociális érzés, van növekvőben. S ha e kritériumot tartom szem előtt, akkor látanom kell a régi pünkösdi tűznek szikraesőjét, mely a modern társadalom földjére hull s találkoznom kell a krisztusi energiáknak fakadásával lépten-nyomon ; bár ugyanakkor fájdalom az erkölcsiség sebeit s azt a szegényt, melyet szertelenség és élvezetvágy hoz a civilizációra, s azt a poklot, melyet önzés s kegyetlenség teremt családok, gyermekek s szegények számára.

S azt a pünkösdi szikraesőt én abban látom, hogy tagadhatatlanul fokozódik bennünk az érdeklődés a gyámoltalan, a szenvedő néposztály iránt, s ugyancsak egyre nyomasztóbban nehezedik ránk a felelősség terhe, hogy ennek a nyomorúságnak valamiképen mégis csak mi vagyunk az okai, s azt tűrni nem szabad s azon segíteni kell. Fokozódik bennünk a hit, a jobb világba vetett hit, amennyiben hiszünk a lehetőségben, hogy a süppedéket is, a züllötteket s alávalókat is menteni lehet s azokat is emelni kell, s hogy ehhez a társadalomnak úgy van köze, mint az édesanyának köze van a gyermekéhez, könnyeikhez s szegényükhöz, s hogy ehhez mindnyájunknak is közünk van, mert addig, míg körülöttünk milliók boldogtalanok s átkozzák sorsukat, addig egy ember sem lehet igazán boldog s megelégedett, csak önfeledés árán, tehát emberhez nem illő és nem méltó módon. Fokozódik bennünk a társadalmi közöségnek, a tulajdonképeni életközösségnek érzete ; ugyancsak átjár a kötelesség tudata, hogy ha valamit, hát az életet törni, fogyasztani, kizsarolni, és prédává tenni nem szabad ; nem szabad millió és millió embert, testvéreinket Krisztusban,

eszközzé degradálni, s ha kell valamire áldozni, ha kell valamiért pénzt adni, hát elsősorban arra a föladatra s arra a munkára kell abból minél többet fölajánlanunk, mely az emberből, aki eddig csak szám és eszköz, állat és portéka volt, embert akar nevelni !

Megszáll továbbá a lelkek szeretete, s kényszerűséggé növekszik bennünk a meggyőződés, hogy a züllötteket és iszákosokat, a munkakerülőket s naplopókat meg kell javítanunk. Egyre szélesebb társadalmi köröket hódít meg az a vágy, hogy az eddigi eljárással szakítva úgy bánjunk a bűnösökkel, hogy a büntettek büntetésében is inkább a gonoszoknak megjavítása s a bűn veszélyeinek elhárítása álljon előtérben.

Ki kell emelnem azt az észreveget is, hogy egyre jobban irtózunk a piszoktól és alacsonyástól, a rongyoktól és lebujoktól, a testi és lelki tisztátalanságtól, melyben ezer meg ezer év óta a szegénység lakik s amely millió a barlanglakók idejétől csak abban változott, hogy több a rongy és rosszabb a levegő most, mint azelőtt volt, s hogy kevesebb jut a napfényből, az erdő leheletéből a modern szegénynek, mióta a mammut-legelőkön a milliomosok palotái állnak. De ez a levegőhiány minket is fullaszt, s ez a sötétség minket is bánt, s azért reméljük, hogy eljön az idő, mikor nemcsak többet ajánlanak majd föl a szegények lakásaira, mint a dreadnought-oknak és más életpusztító s szenvedés-szaporító szörnyetegeknek építésére.

Ezekben a nemes, szociális érzésekben a világjavulás kiindulásait látom ; látom bennök a krisztusi szónak társadalmi kiváltását: szeress; szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!

De van a jobb világalakulásnak s ezzel a pünkösdi Lélek térfoglalásának más, mélyebb és igazibb kritériuma is, mellyel a modern világban hál' Istennek találkozunk. Ez az erkölcsi jelleg ugyan még nem verődött ki öntudatos erkölcsiséggé, tehát uralkodó köztudattá a modern ember lelkén, de látnivaló, hogy folyton jelentkezik bennünk, hogy iparkodik átalakítani a közérzést ; s ezt a jobb s erkölcsibb lelkiséget én abban látom, hogy a közönségnek egyre jobban jut öntudatára, hogy minden javulásnak, legyen az egyéni vagy társadalmi, legyen az nemzetiségi vagy emberiségi, alapja s gyökere az egyes embernek lélekben való újjászületése. Újjászületett emberek kellene, kik a bűnt gyűlölik s a jót szeretik ! Jó társadalom csak jó emberek által lesz, s államok s nemzetek is akkor születnek újjá, ha a lelkek megújulnak. Tehát a harc az egyes lélekért folyik ; az egyes lélek megújulásán kell dolgoznia egyháznak, családnak s iskolának. Az egyes lélek értékében kell

látunk a világ értelmét. Így a szociális munka is végelemzésben lelket keres, lelket szeret s lelket ment és sürgeti az Irás szavát, hogy «aki nem születik újjá vízből és Szentlélekből, az nem megy be a mennyek országába», s tapasztalásból hozzáteszi, hogy földi ország sem boldogul, csak újjászületett emberekkel.

Istenem, hát van-e valami, amiben inkább ért egyet evangélium s világfejlődés? ! S ha a «világ» is ezt sürgeti, hát nem nyilatkozik-e meg benne az Isten szelleme, nem hatja-e át érzését a pünkösdi Lélek? !

Amily közel fekszenek e gondolatok, oly kevésbé népszerűek még ezidőszerint ; s hogy velük szemben méltányosabban legyünk, szükségesek kellő szempontra helyezkednünk, amelyről a világfejlődést nézzük s szert kell tennünk egyszersmind cselekvő, bátor lelkületre, mellyel a fejlődés munkájába beleálljunk.

Nézetem szerint a legfontosabb, hogy mi az egész világfejlődést Isten nagy gondolatának nézzük. A «Deus virtutum», az erők Istene teremtette a világot; ez a világ tehát a «mundus virtutum», az erők rendszere. Ez erőket ki kell fejleszteni, e kifejlesztésbe kell iparkodásainkat s törekvéseinket befektetni ; azt kell hinnünk, hogy ez a törekvő, erős élet az «erők Istenére» vall, akinek szándékát s akaratát érvényesíti. De ha az erő kifejtés az ő akarata, akkor egyszersmind az én kötelességem is, s így e fölfogásban a munka, az iparkodás, a világfejlesztésben való résztvevés morális kötelességekké válnak. Ez a fölfogás annál inkább válik meggyőződésemmé, minél inkább látom s tapasztalom, hogy csak ez úton lehet segíteni sok mindenféle bajon s nyomorúságon, ez úton lehet győzni betegségen s szegénységen ; ez úton lehet közkinccsét tenni föltalálásokat s vívmányokat, amiáltal végelemzésben emberibb életet élhet az ember. Az erők hasznosításában tehát az Isten gondolatainak s irgalmas szándékainak érvényesítését látjuk. Eddig is van már sok mindenféle jónk és javunk, s ezt mind munkánk révén adta nekünk Isten ; amit ezentúl szerezhetünk, ahhoz is csak az erők kifejlesztése által juthatunk. Még messze vagyunk az erők hasznosításától, messze attól, hogy jól éljünk, s a jóval vissza ne éljünk ; de másrészt bizonyos, hogy csak munka, csak fejlődés s haladás révén emelkedhetünk följebb, föl a fizikai s erkölcsi erők harmonikus kihasználásának színvonalára. Ezen a színvonalon Istenhez is könnyebben találunk el ; mert jóllehet szentekké s lélekben kiválókká minden kultúrában lehetünk, de szentigaz, hogy a ren-

dezett viszonyok közt élő, a munkától agyon nem sanyar-
gatott, a gondoktól szét nem tépett ember könnyebben ta-
lálja föl önmagát s alkalmasabb lesz arra, hogy jobb, neme-
sebb ember váljék belőle. E fölfogásban az ipari, technikai
munka, az iparkodás s vállalkozás nem Istentől való elfor-
dulást, hanem Isten-szolgálatot jelent s új, morális érté-
kelést nyer.

E szempontra kell helyezkednünk elsősorban nekünk,
kik azt imádkozzuk, hogy «telve a föld a te dicsőségeddel».
Furcsa dolog volna, ha azok, kik az irgalom Istenében bíznak
s kik azt hiszik, hogy Isten «mindent szeretetből teremtett»,
bizalmatlansággal néznék a haladást és fejlődést s a társa-
dalmi alakulásokat s a gazdasági reformokat, s ha azt gondol-
nák, hogy a világosság gyermekeihez úgy illik, hogy az elma-
radottság sötétségében botorkáljanak. Az ilyen felfogás és
érzület határozottan erkölcstelen volna, s ezt, hogy másra ki
ne térjek, a fejlemények bizonyítanak. Mert ugyan mi volna
az ilyen fölfogásnak s annak következtében az ilyen állásfog-
lalásnak a következménye? Hát az, hogy a tudományt s a ha-
ladást, az összes vívmányokat a hitelenség foglalná le, vele
szemben pedig állna a hívő-nembánomság, a hívő-apathia és
közönyösség, mely mikor Istent akar szolgálni, azt egyolda-
lúan teszi s nem ismeri föl az Isten akaratának s az Isten szol-
gálatának ugyancsak fontos és tág terét, a munkát és hala-
dást s nem avatja azt föl erkölcsi kötelességgé. A baj még
növekednék, ha e cigány világnézet s a munkát s haladást el-
hanyagoló fölfogás révén kialakulna a közönségben az az
érzés, hogy a világravaló, bátor, erős lelkek az erkölcsöt világ-
tagadó s világmegvető irányzatnak nézzék, mint amely min-
denütt kuckóba vonul, s azt tartanak, hogy az erkölcsnek nem
igen van haszna a világban, vagy ha van is, akkor is nem az
övé, hanem az erőé s iparkodásé az első hely.

Nem, nem ; ez teljesen elhibázott álláspont ; teljesen el-
ernyedt s beteges lelkület, s ép azért nem fakadt a pünkösdi,
világot átjáró s fejlesztő Lélekből. Ez a Lélek az erő s bátorság
lelke. A Szentlélek hét ajándéka közt ott szerepel a «fortitudo»,
az «erősség». A «virtus» etimológiája mutatja, hogy a «vir»
gyökerén fakadt ; erő hordozza az erényt. A mi erényünk is
erő, s nem az a passzivitás, melyet haladással s kultúrával
szemben Tolsztoj olvas ki a szentírásból ; ellenkezőleg, a mi
erényünk az a vállalkozó, hódító, érvényesülő szellem, melyet
Szent Pál levelei hangoztatnak, s melyet az első vértanúnak,
Szent Istvánnak bátor, mert égbe néző, de a földre lelket szép-

ségben sugárzó egyénisége állít programmképen a világba. Nekünk a morális nem úgy fest, mint egy édeskés, vén dáma, aki kevélyeknek tartja az új idők embereit csak azért, mert vállalkozók, s aki bűnnek tartja a világfoglalást, mert maga már nem hódít. Ugyancsak nekünk a morális nem korlát csak és kötőfék, nem letörés csak és önmegtágadás — van ezekből is benne jócskán ; de van benne más is, s ebből több van benne, s ez bátorság, iparkodás, vállalkozás, kitartás, életszeretet, munkakedv, érvényesülés és lelkesülés !

Ezzel a felfogással összeköttetésben hárul ránk az a feladat is, hogy a társadalmi világ alakulásában is lássuk meg a Szentlélek művét, hogy e műnek folytatásában is ismerjük föl erkölcsi kötelességeinket s hogy teljesítsük azokat szellemmel s lélekkel. S valóban, a társadalmi alakulásokban kell látnunk Isten művét igazán ; hiszen ezekben nyer alakot a tulajdonképeni emberi élet. S ahogy nyer alakot, úgy folyton változtatja is azt ; s az erők kifejlesztésével fizikában, technikában, gazdaságban s a haladás térfoglalásával építésben, művészetben, kulturális intézményekben lépést tartanak a társadalmi átalakulások is ; új csoportosulások állnak elő ; új, társadalmi rétegek emelkednek föl ; új szervezkedések új jogmegosztásokat sürgetnek, s így alakul ki körülöttünk egy új világ, azaz hogy ezt az új világot az új igényekhez alkalmazkodva nekünk kell megteremtünk. Minden ilyen fordulat merő khaosz ; de valamint a világalakulás ősi khaosza fölött Isten lelke lebegett : úgy lebeg a Szentlélek minden új világalakulás khaosza fölött, s megnyilatkozik erős, erkölcsi érzékben az új világ követelményei és szükségletei iránt, s ugyancsak erős kötelességérzetben az új világ embert fölemelő föladataival szemben, nemkülönben erős felelősségérzetben, nehogy az Isten művét, a társadalmi fejlődést elrontsuk.

Ime, a Szentlélek, mint világalakító lélek fölvilágosít minket az iránt, hogy mik az új világ igényei, s érzéket ad s kedvet ad, hogy dolgozzunk a világfejlődésen, s rámutat az új kötelességek sorozatára, melyek a népjogok kiterjesztésére, a népoktatás általánosítására, a munka szervezésére, a katonai szolgálat csökkentésére, a biztosításokra s a sajtóra s más ilyenekre vonatkoznak. Ezt az alakuló világot nem szabad elhagynunk, hanem jó irányba kell terelnünk. Nem szabad beérnünk azzal, amit a multban tettünk. Azon örülhetünk, azzal büszkélkedhetünk, de be nem érhetjük vele. Sőt, ép a multban kitöltött szerepünkből merítsünk bizalmat a jövő feladatok megoldására. Morális kötelességeket teljesítettünk

munkánk által a multban ; ne váljunk hát immorálisokká vagy amorálisokká veszteglésünkkel a jelenben.

Legyen hitünk s bizalmunk a Szentlélek iránt, s ugyanakkor legyen szemünk s érzékünk a Szentlélek térfoglalása iránt. Az idők s az irányzatok változnak, de a Lélek egy ; a föladatak s a kellékek is mások, s új idők fordulatanál az új szükségletek új fölfogást s egyben-másban érzelmi elváltozást is követelnek. Válasszuk meg mindig azokat a szempontokat, melyek összekapcsolják az új irányzatokat a régi nagy elvekkel, hogy megértve az új idők szükségleteit, közreműködhesünk az új világok alakítására kiinduló Szentlélekkel. A Szentléleknek mindig kongeniális apostolok kellene, s kongeniálisok csak akkor leszünk, ha őt is, meg a világot is értjük ; ha a mai világ sötéttségét s fájdalmait átszenvedve, azokat az ő világosságával földeríteni s az ő kenetével gyógyítani tudjuk.

Pünkösdi tüzek. (1914)

50. Vannak a népek történetében korok és korszakok, melyeknek szimboluma a tavasz ; s ilyenkor úgy látszik, mintha felpeszdülne a nemzetek vére, mintha lángot fogna gondolatuk, s mintha valami bár érthetetlen, de mégis jól megérezett ősi erőnek vonzását követnék. Azért ilyenkor tenni s áldozni készek ; lelkesednek és küzdenek, s ugyanakkor aztán teremtenek is. Ilyenkor a konzervatív passzivitást az élet vágya váltja föl, s új, friss s üde élet szele leng végig a világon. Az ily korszakokban fordul nagyokat a világ ; ilyenkor vonul végig a társadalmon az új korszakok ekéje, mely százados, sőt ezredes intézményeket forgat ki, hantokat és sírhantokat borít föl, történeti alkotásokat s emlékeket morzsol szét ; de e morzsalékból az új virágzás termő földje válik, mint ahogy a régi gleccserek jégekéje alatt is kőzetekből őrlődött lösszé, agyaggá s termőfölddé a terméketlen kéreg.

Ilyenkor vonulnak végig a világon a próféták ; akár a szentírás prófétái az Istentől ihletve, akár a szabadság, a haladás s fejlődés énekesei s költői a nagy érzések erejében. Egyik a lángész fáklyájával, másik a szónak viharjával, a harmadik a virrasztó remény hajnali fényével ébreszti az emberiséget ; ébreszt s több szabadságról, nemesebb emberiségről s szerencsésebben fejlesztett egyéniségről álmodik s énekel.

A magyar nemzetnek ily tavasza volt az 1848-ik év — a nemzeti ébredésnek, az alkotásoknak, vagyis inkább csak a nagy kikezdéseknek kora. Ez a kor föl akarta ébreszteni

a magyarság öntudatát, ki akarta fejleszteni nemzeti egyéniségét s kultúráját. Ez a kor lelkesült a magyar alkotmányért s a magyar nyelvért; erős, nemzeti állam volt az ideálja. Szabadságról beszélt s jogokról intézkedett; jogot akart juttatni annak, akinek nem volt, s nemesebb szabadságot teremteni ott, ahol még a gyámság s az elnyomás volt az úr. Ekkor értette meg a nemzet önfenntartási ösztönét s követte azt; megtisztelte magát azzal, hogy élni akart s nem tompította el érzékét a mult iránt, melyet becsült, a jobb jövő szeretetével, s ugyancsak nem fojtotta el ösztönét a haladás iránt a multhoz való oly ragaszkodással, mely bénította volna törtetését!

A haladásnak s fejlődésnek ily korszakai mindig pünkösdi idők, s a világ fejlődését intéző Istennek szelleme nyilvánul meg bennük. Ne zavarjon meg az, hogy rohamosak, hogy zavarosak, hogy sok bűn s alávalóság, sok gyarlóság és szenvedély is kavargó bennük; a bűn s az alávalóság nem isteni, de a fejlődés energiája, a nagy eszmék, a nagy hit s az áldozatos szeretet lelkéből valók.

Ez a Lélek tüzesedik ki a történelem egyes korszakai-ban s tőle s ihletétől való a szabadságnak tiszteletreméltó szeretete. Tőle való az új idők viharos szélzúgása, belőle a hitnek kitűzésedése. Nélküle a fogalmak hidegek s vonzalmak gyöngéek; tudunk bár róluk, de nem érzetetik meg velünk hatalmukat. Ezt bizonyítja a történelem. Nem tudták-e az első keresztények, hogy mi az egyenlőség s a szabadság s nem hirdették-e, hogy Krisztus Urunk felszabadított minket a rabságból s hogy az Isten fiaihoz a gazdasági rabszolgaság sem illik? Igen, tudták ők ezt, hirdették is, de e részben még nem lett pünkösdi a világon, mert a világ még nem érlelődött rá; a szó még csak fogalom volt, érzés s lelkesülés nélkül. Hát azok a keresztes vitézek, kik vérüket ontották Krisztusért, nem tudták-e, hogy mi a testvériség? Tudták nagyon jól, de azért még nem nemesbült meg bennük az érzés annyira, hogy a jobbágy-társadalomban azt az igazibb testvériséget s egyenlőséget érvényesíteni tudták volna. Hát a megváltás hitében élő modern ember nem látja-e az óriási gazdasági ellentéteket s nem ütközik-e meg azon, hogy az egyiknek milliói vannak, a másiknak meg fillérei sincsenek? Dehogy is nem látja, s már kezdi érezni is az ellentétek e szégyenletes kínját, sürgeti már az újat, szomjazza már a jobbat, de végrehajtani még nem tudja; e részben még nem hasadt rá a pünkösdi.

Ezt a püNKöSDi átható nagy hitet s nagy szeretetet, ezt az ideális gondolkozást s áldozatkésztséget az Isten lelke gyujtja ki végig a történelmen új meg új püNKöSDi tüzekben. Azoknak pedig, kik az igazi haladás és odaadás szolgálatában állnak, az Isten e Szentlelkét szeretniök kell; meg kell látniök fényeit s meg kell tapasztalniök erőit. Hinniök kell abban, hogy az igazság, jóság s szépség nemcsak ideológia, hogy a hit nemcsak régi fogalmak hideg tükrözése, hanem hogy az mind igaz, mély valóság! Hinniök kell a Szentlélekben s szeretniök s szolgálniök kell őt. Először úgy, hogy ne vétsenek ellene, mint ahogy a nagy angol kardinális Newmann mondotta: «Sohasem vétkeztem a világoSSág ellen»; azután pedig úgy, hogy a nagy hitet s a szeretetet az életbe vigyék át s tudjanak áldozatokat is hozni értük. Áldozatokat hozni s nem az önzés inspirációira hallgatni; az igazi haladást szolgálni s nem a hatalom után tüskön-bokron keresztül szaladni. Aki kenyérrel be nem éri s az igazság küzdelmes kardjánál többre becsüli a címet, a méltóságot s a pénzt, annak nincs missziója az eszmék szolgálatára.

S nemcsak hébe-korba áldozatokat kell hoznunk az eszmékért, hanem kitartással kell dolgoznunk megvalósításukon, s ezen a téren óriási feladatok várnak Magyarországra, mely még mindig nem a munka társadalma. Lelkesedés is kell, de a lelkesedéshez apostoli kitartás, vértanúi hűség s áldozatos munka is kell, s ez utóbbiból van itt kevés köztünk. Mindkettő kell, s püNKöSDi Lélek csak abban van, ki mindkettőnek híve. A régi Magyarország még csak lelkesedni tudott s dolgozni nem szeretett; az új Magyarország meg csak dolgozni akar s az eszményeket lekicsinyli. A régi Magyarország tunya volt, az új Magyarország blazirt lett; az nemzeti volt és szegény, ez kozmopolita és nem gazdag; mindkettő a bomlás és romlás mérgét hordozza magában. Ezzel szemben a püNKöSDi szellem abban a Magyarországon lesz, mely magyar is, hívő is, idealista is, nemzeti is, ugyanakkor pedig munkás, szorgalmas és takarékos is. Ebből a püNKöSDi tűzből válik egyéni derekasság s öntudatos nemzeti élet.

Lelkünk Lelke. (1914)

51. Krisztus Urunk a maga lelkét, a tiszta lelket ígéri nekünk, s ettől az ígértől s ez ígélet beváltásától van PüNKöSD a világon.

Kell nekünk az ő Lelke, az a jó, az a szent Lélek; szükségünk van reá a saját lelkünk s egész történelmi korszakok

lelke ellen ; a világ lelkével szemben ugyanis az Isten lelkét kell önmagunkban s az emberiségben érvényesülésre s diadalra juttatnunk. Az alacsony lélekkel szemben a fölséges Lelket !

Önlelkünkben nem bízhatunk, mert gyöngé is, ösztönös is s félelmetes elsötétülésekben szenved. Hiába nézünk szét jobb lélek után az emberiségben is ; mert a közvélemény lelke s a nemzetek lelke is megbízhatatlan s nem biztosít végzetes hibák s bűnök ellen. Néha ugyan úgy látszik, mintha a nagy igazságok gyökeret vernének a lelkekben, s az eszmények uralma biztosítva volna ; néha-néha azzal hízolgunk magunknak, hogy a közlelkiismeret finomodott, s a közérzés annyira nemesedett, hogy a barbárságba vissza nem eshetünk ; de azután — sajnos — megint azt kell tapasztalunk, hogy minden megállapodás kétségessé lett, hogy a közérzés elvesztette érzékenységét s a közlelkiismeret semmiféle erőszakra s jogtalanságra nem reagál. Nemcsak egyesek, de nemzetek is eshetnek örületbe ; egész nemzedékek számára elsötétednek az eszmények ; megrendül bennük a hit, gyöngül a meggyőződés s az erkölcsnek nincs biztos szentélye, nincs otthona a szívekben. Az eszményibb irányzatok, az emberségesebb érzések, a lelkiismereti reakciók akár csak egymást követő, de egyszersmind egymás fölött elsimuló hullámok volnának, s érzületek s lelkületek úgy születnek s temetkeznek, mint maguk a nemzedékek, melyekben élnek s meghalnak.

Ki hinné pl. azt, hogy a háború, az öldöklés, a tömeggyilkolás most is szentesített elv még a kultúrnépek közt, s hogy az emberiségen a XX. században még oly gyalázat eshetik meg, amilyen a Balkán-háború? ! Ki hinné azt, hogy a műveltség mindezt a kegyetlenséget nemcsak elbírja, hanem hogy az elől egyáltalában kitérnie nem lehet? Ki hinné azt, hogy az egész olasz népet föl lehetett izgatni s egy oly rablótámadásra rávenni, amilyen a tripoliszi hadjárat volt? Miféle lélek az, mennyire nem jó, nem szent s egyáltalában mennyire megbízhatatlan, ha embereket s nemzeteket, kik iskolába járnak, sőt imádkozni szoktak, üres frázisokkal ily vadságra s kegyetlenségre lehet ingerelni s lelkiismeretüket teljesen eltompítani? ! Ki gondolná, hogy a társadalom manapság is tele van osztálygyűlölettel, s hogy a régi vadság és önzés csak alakot cserél s a legmagasabb úgynevezett műveltség mellett kifogatja az embereket a legelemibb erkölcsiségből ! Nem hiányzanak a középkori polgárháborúk esz-

telenségének modern kiadásai sem ; hiszen a sztrájkok s a nemzeti vagyon s jólét sabotage-ai fölérnek bármilyen polgárháborúval, s a néri római divat meztelenségei nem múlták fölül nagyon a mai divat növetköztető perverzitásait. Elismerem hogy, a társadalomban föl-fölbred a «szociális érzés» ; de ezidőszerint ez a «szociális érzés» inkább csak törvényeket alkot s intézményeket teremt, de magát a szívbeli jóságot, a testvériséget, tehát a szociális érzületeket még meg nem teremtette. Emellett tele vagyunk bűnökkel ; az állam is s az osztályok is elerkölcstelenednek, s föllép bennük a disszociáció, a bomlás folyamata.

Azt mondják ugyan, hogy a küzdelem, a gyűlölet, a durvaság s erőszak tünetei is végelemzésben az állam, a nemzet vagy az osztályok érdekeit mozdítják elő, hogy tehát erősítő s egységesítő irányban folynak le ; de ezzel szemben elég fölvetnünk a kérdést, hogy hol s mikor fogunk hát a disszociáció e folyamatában megállni, s ki fogja meghatározni az egységesítésnek azt a mértékét, mely előtt a bomlásnak s az erőszaknak folyamata tisztelettudóan megáll s elismeri, hogy igenis, eddig és ne tovább? ! Mily elv, mily eszmény fogja az érdekhajhászásra az önmérséklet e szükséges tekintetét rádiktálni, mily felsőbb törvény, mily eszményi érdek fogja e korlátot megvonni, mikor ép az erőszak törte át a törvény korlátait s mikor az eszményeket ép a brutális önszeretet oltotta ki, még pedig állítólag helyesen s jogosan? ! Annyi bizonyos, hogy az erőszak nem a társulás elvé, s ha tud is gázolni s ha tudja is az ellentállást leütni s azután a maga módja szerint az embereket egybeforrasztani ; de a tudat, hogy ez az egység miből s mi módon lett, ugyanígy ismét szét is szedhet mindent, s másokat inspirálhat szétütni azt, még pedig ugyanazon elv erejében, amit elődjeik egysítetttek.

Erre nézve mondom én, hogy nem bízhatunk meg sem önlünkben, sem az emberiség lelkében, hogy nem bízhatunk meg abban a léleekben, mely a test, a vér levéből s az öntudatlanság mélyéből való ; hanem hogy nekünk egy különb Lélekre, arra a nekünk való, de nem belőlünk való Lélekre van szükségünk, mely nem az öntudatlanság s ösztönösség mélységeiből, hanem a tökéletesség s eszménység magaslatairól jön felénk : ez az Isten Szentlelke ! Az erőszak elve helyett a testvériség s a szeretet lelkének kell az emberiséget vezetnie ; a harc s az öldöklés furiái helyett az együttérzés s a közreműködés géniuszának kell élünkön haladnia. A nagy

hit közössége, a nagy szeretet érzése, a nagy egység ereje, az élet s a közjólét nagybecsülése s előmozdítása, a kettős morál s a hímnek szenvedélyes dürrögése helyett az isteni törvénynek föltétlen tisztelete s érvényesítése: ime a pünkösdi Léleknek programja s egykor... valamikor majd műve is!

Mennyi dolga lesz még ennek a Szentléleknek, s mily távol van még az az ő országa, melyet imádkozva emlegetünk, hogy «jőjön el a te országod!» E léleknek kell reánk szállnia, e Léleknek kell minket elfoglalnia s minket önmagunk ellen, saját lelkünk ellen, az önzés, a testiség, az irigység, az erőszak lelke ellen megoltalmaznia! Neki kell megoltalmaznia az életet, a vért, az érzést, a verítéket s a munkát! Neki kell megoltalmaznia az embert, hogy fenevad, kultúr-bestia, rabló, zshivány, leánykereskedő ne legyen belőle; meg kell oltalmaznia az embert, hogy fanatikusa ne legyen minden tébolynak s örületnek, ha filozófiának s kultúrának hívjuk is. A Szentléleknek kell megoltalmaznia az eszményt, a hitet s a lelkiismeretet, hogy perverzításba s barbárságba ne essék. Neki kell megoltalmaznia az ártatlanságot s az erényt a bűn s a szenvedély ellen; neki kell megóvnia a belátást s a jobb érzést a képtelenségek ellen.

Istenem, hát mit is bízánk önmagunkra s rövidlátó, szeszélyes és hűtlen lelkünkre? S megnyugodhatnánk-e eszményeink s erkölceink tartóságában; megnyugodhatnánk-e a jog s az erény s az ártatlanság igényeinek teljesülésében s azok megbecsülésében, ha azokat csak ember, az «ember lelke» őrzi? Fáj kimondanom, de mélységesen érzem, hogy az «ember lelkére» ideálokat bízni nem lehet, hanem hogy megfordítva kell lennie, s az «ember lelkét» kell az ideálokra bízni! Ez azt jelenti, hogy az «ember lelke» nem elég magamagának, hanem hogy az «ember lelke» más lélekre szorul rá, t. i. a Szentlélekre, s ez a Szentlélek gyújtja ki benne a megrendíthetetlen, szuverén eszményeket; az gyújtja ki benne az igazságot, az neveli a lelkiismeretet, az finomítja az érzést, szóval, az nevel belőle embert, akinek jó és szent lelke lesz.

Tehát lelket a magasból; igazságot s eszményt, mely fölöttünk álljon; lelkiismeretet, mely bennünk éljen ugyan, de egy felsőbb, egy fölöttünk álló törvénynek szenzóriuma legyen! Az eszménynek, az igazságnak, a törvénynek, a jó-ságnak s szépségnek fölöttünk kell ragyognia, mint ahogy a napot nem mi vetítjük az égre, hanem az ott fönt ragyog,

s mi az ő kegyelméből élünk. A napot sem bízták az emberre ; az eszményeket sem lehet reá bízni. Azok sem az ő lelkének vetületei, hanem mint a nap az égen, egy fölöttünk álló s ragyogó valóságból, vagyis Istentől valók. Ők világítanak, s az embernek feléjük kell iparkodnia ! Ők szuverének, s az embernek tisztelnie kell őket ! Tapasztalatból tudja, hogy lépten-nyomon képes rá, hogy elárulja s kompromittálja őket, ha saját ösztönös lelkére hagyatkozik ; de ugyancsak tapasztalatból tudja, hogy kedvükért ellentállhat a rossznak «usque ad sanguinem», s hogy hű lehet hozzájuk s szerelmes beléjük, ha annak a másik Léleknek, a Szentléleknek sugallataira hallgat s kegyelmeit fölhasználja.

Ez a Lélek közelebb hoz majd minket egymáshoz is !

Valamint a természetben az erők s a tevékenység közöségében áll és él minden, s nem az elszigeteltség, hanem a kapcsolatok törvénye hordozza a haladás és az élet reményét : úgy kell, hogy a szellemi világban is az egyes ember lelke, azután a nemzetek s az egész emberiség lelke kapcsolatban legyen az Isten Szentlelkével ; kell, hogy tőle vegye ideáljait, szerinte alkossa törvényeit, s törekvéseiben s küzdelmeiben is hozzájuk alkalmazkodjék.

«Suprema lex Spiritus Sanctus», a legfőbb eszmény, szentség s jóság a Szentlélek, s minden eszmény s törvény belőle való, s minden haladás és fejlődés szerinte megy végbe ; ami vele szemben áll, az voltaképen nem is az ösztön, nem is az állat lelke, hanem a halál s az enyészet pokol szelleme. Nem is lélek az, hanem lelketlenség. Amily mértékben tiszteljük s imádjuk s követjük a Szentlelket, abban a mértékben záródik körülöttünk a halál s a pokol sírja, s tért foglal az Isten országa.

Hiszek a Szentlélekben.

52. a) «Credo in Spiritum Sanctum, Dominum et Vivificantem.» Hiszek a Szentlélekben, aki Úr, Dominus, tehát Isten, a legfőbb elv s ugyancsak őselet, melyből való minden élet, Spiritus vivificans. Ósforrás s őstermékenység. Az Atya is őselet, a Fiú is őselet, a Szentlélek is őselet ; de az Atya az őselet mint őselv, mely nem való mástól ; a Fiú az őselet mint folyamatban levő, mint amely átömlik az Atyából a Fiúba ; a Szentlélek az őselet mint eltelés, megnyugvás, öröm, tetszés. Ime az istenségnek, az egy, örök, végtelen életnek mint öntudatnak és folyamatnak önmagában való s önmagához való hármassága. Ezt úgy-ahogy sejtjük, ezt imádjuk, de alakokba nem önthetjük ; minden képzeleti alakítás téve-

dés. Csak egy képünk van róla ; az örök, végtelen élet e belső folyamatának halvány analógiáját saját lelkünkben látjuk, mely osztatlan s amellet mégis különböző is. Bennünk is értetlen mélységekből indulnak ki folyamatok s áramok, melyek mint különböző tartalmak sértékek jutnak tudatunkra, mint érzés, értés, akarat ; a végtelen élet mélységei is tele vannak folyamatokkal : a látás, az öröm, az érzés s a vágy, a teltség s kiáradás, a bírás és adás viszonyaival, melyekről lelkünk élete, erőnk s örömünk, üdvösségünk s lendületünk, bensőségünk és hevünk tud valamiféle képet adni. Lelkünk ez adatai közül leginkább az érzés, a gerjedelem s indulat, a lelkesülés s az öröm, a kedély s a bensőség irányítanak a Szentlélek felé ; ezek adják voltaképp lelkünk egyéniségének vonásait, s az Isten Szentlelkének is ilyenek a vonásai ! Menyire nekünk való ez a Lélek ! Ami az én lelkemet kitölti, gazdagítja s emeli, az mind végtelen mérvben megvan benne. Ő az istenség bensősége s kedélye ; ő az a Lélek, ki a mélységeket járja, mint ahogy Szent Pál mondja. Az isteni élet mélysége, az a forró, feszülő mélység az ő zónája, onnan tör ki s árad szét s merevedik föl, föl a magasba. Mint ahogy a régi föld mélységei kitortek s fölmerevítették Alpesekké legmélyebb rétegeiket : úgy az istenség mélységeit kitöltő, forró s feszülő élet kitorrt s beleállította a szellemi világba a Szentlélek erőit s műveit. Járom a hegyeket s elgondolom : mily nagy erők lehettek azok, melyek e szirteket ily magasba emelték, s ugyancsak mikor lelkem elé állítom az isteni élet világát s elfog a sejtélem s elragad a lelkesülés, itt is imádkozva mondom : mily erő, mily hatalom és élet ! Mindez a Lélekből való, aki «Dominus et Vivificans». Imádom s szeretem őt. Lelkemből tükrözik ; magamba nézek s mikor hév, lelkesülés s öröm tölt el, akkor érzem : ilyenféle, csak hogy végtelenül különb s nagyobb a Szentlélek.

b) «Qui ex Patre Filioque procedit» ; ki az Atyából s a Fiúból származik, tehát belőlük való, s szellem lévén, nem mondhatni, hogy a vérük, hanem hogy a lelkük. Az Atya lelke s a Fiú lelke. Mi legyen az? Az Atya lelke az atyaság (paternitas) s a Fiú lelke a fiúság (filiatio), s e kettőből való a Szentlélek, ki mikor a világra árad, az Atyának fiakat, Isten-gyermekeket teremt s nevel, a Fiúnak pedig testvéreket ad. Így azt mondhatom, hogy a Szentlélek szelleme s irányzata a testvériségnek (fraternitas) lelke. Mint ahogy az erdő lehelete telítve van illattal s a tenger lehelete telítve van párával és sóval: úgy van telítve a Szentlélek az Isten-gyer-

mekségnek s Isten-testvériségnek szellemével ; ezt hordja szét s ezt adja. Az Atya végtelen valósága s a Fiú isteni élete ezt a Lelket lélekkzik. Istenemhez s Atyámhoz való viszonyomban ezt a szellemet kell kiéreznem, hogy ő az én Atyám, s én gyermeke vagyok ; akkor foglalt le engem az én Atyám s akkor éreztem meg s tapasztaltam meg az Atya lelkét, a Szentlelket. Ugyancsak a Fiúhoz való kapcsolatomat úgy kell éreznem, mint a testvériség kapcsolatát ; csak ha ez megvan bennem s ha öntudatom tisztaságában s egészséges s erőteljes érzéseiben ennyire emelkedtem, akkor jár bennem s lakik bennem a «Spiritus Jesu». Tehát az Atya s a Fiú a Szentlelket lélekkzik, s ez a kiáradó lélekkzet, a Szentlélek, az istenit viszi s hozza nekem ; az Atya Lelke engem Isten gyermekévé, a Fiú lelke pedig Jézus testvérévé avat. Az Isten-gyermekség bennem egyszersmind Isten-testvériség, mert az ezeket teremtő s éltető Lélek szintén egyben az Atyának s a Fiúnak Lelke. Lehetnék-e korcs Isten-gyermek s lehetnék-e csak mostoha Isten-testvér, mikor a Szentlélekből való vagyok? Ő az Atya s Fiú lelke ; ő az én lelkem is ; oly igazán akarok hát Isten gyermeke s Jézus testvére lenni.

c) «Creator Spiritus.» Lélek, aki létet, alakot s tartalmat ad. Benne megvannak a világok, mint a művészetben a megteremtendő művek ; ideában s őket tartalmazó erő szerint vannak meg. A teremtő Lélek képes azokat a létbe hívni, s kedve van hozzá ; akar teremteni, szeret teremteni ; öröme telik benne a végtelen valót s szépséget végtelenképen utánózni s alakítani. A Szentlélek főleg a természetfölötti világban teremtő lélek. Mint a kegyelmi teremtést s alakítást megbíró végtelen inspiráció s mindenhatóság áll a lelkekkel szemben ; üresek ezek és sötétek, mint amilyen üres s formátlan volt a világ, mely fölött a teremtő Lélek járt. Ezekbe az üres, formátlan lelkekbe, ebbe a szellemi khaoszba teremti meg az isteni életet s itt is «megújul a föld színe». Új élet ; egészen új, melyet nem lehet kifejleszteni a természetből s csodálatos energiák, melyekből az életerő folyton fakad. Ha kérdezed, hogy ez alakításban mi a Teremtő Léleknek stílusa, a feleletet megadja Szent Pál, hogy ez a mű itt «in omni iustitia, et bonitate et veritate» van megteremtve. A művészi lelkek a művészetben, mely valamiféle teremtés, mindig formákat alkotnak ; az egyik vonalakból, a másik színekből, a harmadik hangokból : a Szentlélek is Teremtő Lélek s mint ilyen szintén alakokat formál, de nem színekből, sem hangokból, hanem érzésekből, akaratból, kedélyből, szóval eleven,

szellemi életből. A «iustitia» is alak, a «bonitas» s «veritas» is alak s mérték. S ezekből a szellemi alakokból s mértékekből s arányokból előáll egy szebb, különb, felségesebb világ. Ennek művésze s mestere a Szentlélek. Ezt akarja bennem is kialakítani s dolgozik rajta. Gondom lesz rá, hogy el ne rontsam kedvét, s ne akadályozzam művészetét. De dolgoznom kell önmagamnak önmagamon vele. Valami felsőbb én-t akarok magamban kialakítani, ami által teljesebb, gazdagabb, mert Isten szerinti életre teszek szert.

A Szentlélek temploma.

53. a) «Qui cum Patre et Filio simul adoratur et conglorificatur» (Akit az Atyával és Fiúval együtt imádunk és dicsőítünk).

A Szentlélek az «Atya lelke», «Jézus lelke», kit mi imádunk; imádunk, mert ő nemcsak lélek, hanem maga a szépség s jóság s erő élete. Ő a teljes, gazdag élet, melyben minden tökély a maga teljes aktuálásában önmagáért van: az igazság az igazságért, a jóság a jóságért, a szépség a szépségért; önmagáért s önmagában, s a Szentlélek mint a végtelen energiákon elömlő vágy s feszülő erő. Istenem, ily formákban gondolom el magamnak a hozom kifejezésre a végtelen életet s annak lüktető s áradozó lelkét. Elgondolom, hogy erősnek, győzhetetlennek, kifogyhatatlannak, teljesnek imádjam. Ez ősellet lelkén nincs árny, nincs hiány; azért is tiszta, áttetsző s ellentéteitől, melyek a lét tagadásai — benne tehát nem létezhetnek — teljesen ment. Az én csepp lelkemet vonzza ez a mélység s hódolatra, imádásra, teljes átadásra inspirálja. Minél őszintébben fordulok feléje, annál inkább megszáll «a fegyelem szentlelke», ki «szívem igaz vizsgálója és nyelvemnek hallója» (Bölcs. 1. 5, 6), s láthatja, hogy ahogy szeretem az életet s a szeretetet, a napsugárt s a dobogó, meleg szívet, a gyermekszemet s a virágot: úgy imádom mindezek elgondolóját, kedvelőjét s teremtőjét, a Szentlelket.

b) A Szentlélek imáinknak sugalmazója, ő voltaképp az imádság lelke; azáltal is, hogy Isten felé fordít; azáltal is, hogy bensőnkbe int s összeszedetté tesz. Az Irás azt mondja róla, hogy «beárnyékol», vagyis hatalma alá, benyomásai alá vesz s megéretteti velünk a lelkiség sugárzatát. Ez a «beárnyékolás» nem elhomályosítást s elsötétítést jelent, hanem jelenti a Szentlélek kihatását és kegyelmeinek térfoglalását. A Szentlélek kihat lelkemre s indít s megmozgat engem, s akkor aztán rajtam a sor, hogy a bennem támadt érzéseket

magamévá tegyem, hogy azokba behatoljak, hogy azokkal elhatározásaimat megtegyem, hogy akarjak és tegyek. A Szentlélek benyomásaitól áhitat száll lelkemre ; megindulok és elérzékenyülök ; bűneimet bánom és szégyenlem. Azután ismét úgy érzem, hogy szeretetteljesen vonz magához és hogy szorosabban egyesülök vele. Ilyenkor vannak imádságos lelkületeim s hangulataim. Arra kell iparkodnom, hogy az érzéseket tisztelettel s hálával fogadjam s hogy azokba élénk s érdeklődő lélekkel elmélyedjem s minél több öntudattal feldolgozzam ; mert a Lélek mint a szél jön-megy, s nem tudom, mikor látogat el hozzám, s az Irásnak igaza van, hogy mindennek megvan a maga ideje ; ideje van a sírásnak, ideje az örömnök, ideje van a tavszí fakadásnak, nemkülönben az őszi lombhullásnak : épen úgy ideje van az érzelmek fakadásának, ideje a Szentlélek-járásnak ; s mikor aztán beárnyékol titokzatos jelenléte s kiömlik ránk kenet- s virág-illatként kegyelme, ó, akkor az a mi időnk, a mi imádságos, meglátó, megifjodó, bizalomra s bátorságra fakadó lelkünknek ideje.

Vigyázzunk a Szentlélek e jelentkezéseire, mikor a templomba megyünk s az Oltáriszentség előtt térdelünk, figyeljük meg e Lélek járását magányos sétáinkon vagy kötelességeink teljesítése közben. Észrevevessük majd gyakran jelenlétét, s az áhitat úgy csapja majd lelkünket mint az erdő lehelete, mint arcunkat a pusztá fuvalma. Amikor imádkozunk, akkor azt azzal a tudattal akarjuk végezni, hogy ez a Szentlélek ilyenkor közli majd magát velünk. Tekintsük azt a helyet, hol ájtatosságunkat végezzük, magaslatnak erdők s berkek felett vagy tengerpartnak, hiszen itt érintkezünk titokzatos jelenlétével s végtelenségével. Hányszor kóvályog fölöttünk a szeszély, a bosszúság, a kedvetlenség fekete, károgó varjú-serege s érezzük, hogy oly kelletlen és lusta a lelkünk, mint a varjak szárnyasuhogása, s oly vigasztalanok érzéseink, mint a károgásuk ; de hát mi közünk e ránk kényszerített érzelmekhez ; hiszen ezek inkább szenvedések, mint cselekvések bennünk ! Mennyire más a Szentlélek járása a lélekben ; milyen más a világossága, a szárnya suhogása, a lendülete s mily édes és harmonikus a szava ! Hát csak elhessegetem saját érzéseim ólomszárnyú, fekete madarait s imádom a Szentlelket s tisztelem sugallatait ; örülök, ha megérzem galambszárnya suhogását, s ha úgy van valami bennem abból, amit az apostol úgy mond, hogy «maga a Lélek könyörög érettünk kimondhatatlan fohászokodásokkal.

c) Kár, hogy az ember gyakran megszentsegteleníti lelkének templomát s azáltal számúzi magából az imádság lelkét. Lelkünknek nem szabad profán közhellyé alacsonyodnia, hol szabad az átjárás és szabad a vásár, hanem a «Szentlélek templomának» kellene lennie. Ezt sürgeti Szent Pál apostol, s belátom, hogy ezzel elsősorban megtisztelti magát az embert. Méltán hasonlíthatja az öntudatot valami helyhez, amelyben tisztesség és szentség vagy vásári zaj és köznapi, profán élet honol; hiszen egy világ fordulhat meg benne, s minden attól függ, hogy mily kiválasztást teszünk a tudatunkban megforduló gondolatok s érzések közt. Ne legyen öntudatunk korcsma, ne legyen színház, vagy köztér, hanem legyen templom. Nem kerülhetjük ugyan el, hogy lelkünkben köznapi gondolatok s alacsonyabb érzések is meg ne forduljanak; nem óvhatjuk meg magunkat attól sem, hogy az utca pora ránk ne szálljon, s hogy abból ne vigyünk magunkkal a legelőkelőbb helyre is; de ami az öntudatos lelkületet illeti, abból, hál' Istennek, kizárhatunk mindent, ami alacsony és nemtelen, mert itt nem az a mérvadó, hogy jelentkezik-e ilyesmi bennünk, hanem az, hogy magunkévá tesszük-e vagy sem. Már pedig e részben mindenki úr a házában. Kezeljük hát lelkünket mint szentélyt és templomot, akkor otthon lesz nálunk a Szentlélek. Mi sem akarnánk templomul elfogadni egy raktárt; a Szentlélek sem néz templomnak szívet, melyen semmi sincs a templom előkelőségéből s áhitatából. Sőt a Szentlélek a világias szívek előtt alighanem úgy érez, mint mi színházakká vagy kaszárnyákká átalakított templomok előtt. Látni az építésükön, hogy templomnak készültek, s az erőszak s a rossz ízlés kivetkőztette eredeti voltukból. Be kár! Ugy-e kár azért a sok lélekért is, melyek a Szentlélek templomainak készültek s azután rossz, nemtelen élet színterei lettek? Térjünk hát vissza önmagunkhoz, nagy rendeltetésünkhöz; dobjuk szét a cók-mókot; keressük meg a régi stílus nyomait magunkban s szenteljük föl újra a profanált szívet a Szentlélek templomává.

A könyilatkoztatás Lelke.

54. a) Qui locutus est per prophetas. A Szentlélek az idő folyamában új igazságokat, új világokat mutatott be; az ő választottjainak, prófétáinak, szentjeinek lelkébe új világossággal ereszkedett le, melytől ők látók lettek s a mi útmutatóink s tanítóink. A Szentlélek a nagy ismeretek lelke, ki új fölvilágosítást adott Istenről s szándékairól; rávezetett minket a világ ismeretében s a történelem konfliktusaiban az Isten

nyomainak tiszteletére ; közölte velünk az üdvösség kellékeit s egyben lelkiebbségre nevelte a durva kedélyeket. Istenem, mily fölvilágosítások s látomásosok azok, melyekben a Szentlélek ősidőktől fogva igazságra kioktatja, nagy hitre s nagy reményre tanítja az emberiséget ! «Sok rendben és sokféleképen szólván hajdan Isten az atyákhoz a próféták által, legutóbb, e napokban Fia által szólott hozzánk» (Zsid. 1, 1). Kinyilatkoztatásaikban Isten leplezte le magát, kinck fény a ruhája s sötétség a lakóháza. Ezek a kinyilatkoztatások a Szentlélek lüktetései s fuvalmai a mélységből, mert a Lélek jár a mélységekben s «átvizsgálván mindent, még az Isten mélységes titkait is» (I. Kor. 2, 10), azokat nekünk kijelenti. A Szentlélek ezeket a mélyből való gondolatokat mutatja be nekünk, melyeket ő gondolt s melyekkel átfűzte a létet s életet, az időt s örökkévalóságot. Azt mondhatná valaki, hogy az emberiség minderre maga jött rá, s hogy ezt magával hozta a fejlődés s az okulás. Azonban nem így áll a dolog ; ész, értelem, fejlődés s haladás a világ s az élet sorsa, s nélkülük meg nem lehetünk, de azok a biztató s világító látások, melyekben megláttuk Isten szépségét s valóját s az ő kegyelmét s irgalmát, azok nem az analízis- s szintheziséből valók ; azok a nagy s biztos fölismerések, melyek folytán fölataláljuk magunkat s helyünket a világban s úgy igazodunk el, hogy megnyugodjunk, nem a dedukció- s indukczióból valók, hanem abból a világosságból, melyben «nincs semmi sötétség» (I. Ján. 1, 5).

Ez a világosság világít, s aki világosságát el nem fogadja s úgy tesz, «hogy ne fényeskedjék neki Krisztus dicsőséges evangéliumának világossága» (II. Kor. 4, 4), az mindezen nagyfontosságú kérdésekben tanácstalanul áll. De különben még a tudományban s művészetben is a nagy ismeretek, a nagy megsejditések úgy villannak föl, mint a villámok ; a nagy gondolatok adódnak, kipattannak abból, amit szellem- és léleknek hívunk, s nem abból, amit tantételeknek s kétszerkettő-négynek hívunk. Legjobb gondolataink úgy kelnek föl lelkünkben, mint a napok, oly szuverén kiszámíthatatlansággal ; szemünkbe néznek, mintha öntudatunkra akarnák hozni, hogy itt vannak, de nem azért, mert mi hívtuk őket ; mi hívni azt, amit nem ismerünk, úgy se bírjuk. Így jár bennünk a Lélek s így mutatja be arcát ; mindig ő leplezi le magát ; mi le nem téphetjük fátylát. Akik hitetlenkednek s csak pozitív adatokkal akarják fölérteni a világot s a létet ; akik csak az exakt kutatásnak az egyes tényeket jól körülvilágító lámpáscskájával járnak s azt gondolják, hogy ha azt

magasra tartják, megvilágítják vele a világot : azok a nagy kinyilatkoztatásokat el nem vehetik. Összehasonlíthatnám őket a gyalogfenyővel, mely a magas hegyek oldalát megmássza, de a világító csúcsokhoz el nem jut, még kevésbé ahhoz a fényforráshoz, melytől a csúcsok izznak. Mi nem tapadunk a hegyekhez a gyalogfenyő rezignációjával, hanem nekünk közünk van a csúcsokon izzó napsugárhoz. Bizonybizony, a fények felülről valók, s a Szentlélek e nagy fények lelke ! Ő adta ezeket az emberiségnek a kinyilatkoztatásban ; ő adja nekünk is a maga megvilágosításait, arcának sugarait. Ő tölt el sejtelmekkel, melyeket azután kigyullaszt nagy, világító gondolatokká. Ő az a meleg, impulzív szellem, aki oly benyomásokkal dolgozik, hogy igazságukat megérezzük. Ő szétszakítja a tudatlanság, elfogultság, a babona és rossz inspirációk fátyolát s világosságot áraszt ránk ! Ő mutasd meg arcodat, Fölség, Szentlélek ; a te arcod vonásai fényeségek, a te revelációid sugarak ; mikor több szentet, jót, igazat látunk, téged láttunk meg ; te leleplezted magadat. Köszönöm ; imádlak, szeretlek.

b) A reveláció megadatott, a nagy üdvigazságok rendszere lezáratt az Úrban s az apostolokban ; de azért az élet folyama tovább folyik ; a tudás, a művészet, a társadalmi szervezet tovább fejlődik. Az Úr Jézus nem állította meg a világot s nem véglegesítette formáit. Ő nem kötötte le az életet úgy, hogy minden problémáját megoldotta s minden esetet s részletet meghatározott volna ; hanem arról gondoskodott, hogy a világ-eltérésekben jó vezérünk s útmutatónk legyen, aki kijelentse nekünk, hogy mit tegyünk. Róla mondja : «A vigasztaló Szentlélek pedig, kit az Atya az én nevemben küld, az titeket megtanít mindenre» (Ján. 14, 26). Megtanít arra először az egyház tanításában, mert a hitre s üdvösségre vonatkozó kérdéseket a Szentlélek az egyház tekintélyével világítja meg, s a Szentlélekhez ragaszkodó, hű léleknek ugyanolyan bizalommal kell ragaszkodnia az egyházhoz s krédójába foglalnia azt : qui locutus est per ecclesiam. De a Szentlélek az egyes embereket külön-külön világítja meg s kijelenti magát nekik. Ez a műve sohasem teljes és bevégezett, «mert Isten, aki mondotta, hogy a sötétségből világosság derüljön, ő támaszta világosságot szíveinkben» (2. Kor. 4, 6), s támasztja azt most is s akarja, hogy e világossággal lelkünkben találjuk föl magunkat s alakítsuk új igények s szükségletek szerint a világot. Ő Szentlélek, mennyi közöm van hozzád, mennyire vagy te az én lelkem, ki lejöttél

ezerkilencszáz év előtt, de aki lejössz most is; ki lejtől az apostolokra, de aki lejössz rám is, hogy necsak Nachempfinder, hanem általad s belőled élő darab élet legyenek s most legyenek az. Mily hőlcseiség s mélység van e magát folyton s most is reveláló, a lelkek szükségleteit velünk megéreztető, az Isten országa nyomaira minket rávezető, a Krisztus szellemében több, jobb világot sürgető Szentlélek működésében! Tudja, hogy a világ nagy fejlődését máról holnapra sem elvégezni nem lehet, sem megkötni; tudja azt is, hogy új igények, új szükségletek, új szenvedések s harcok zaklatják föl az egymást váltó korszakokat; hogyan segítsen hát rajtunk? Úgy, hogy magát adja nekünk, világosságát, érzékét, hajlékonyságát, formabőségét, alakulási kifogyhatatlanságát. Ez az a lélek! Ó Jézusom, hogy eltaláltad, mikor mondtad: a Lelkemet küldöm el nektek. Nem merevséget, nem zárt örökséget, nem formákat, hanem Szentlelket! Mily furcsán hangzik utolsó beszédedben, hogy «bevégezted művedet», mily érthetetlenül a keresztben az, hogy «beteljesedett». Uram, maroknyi ember ragaszkodik hozzád, s a nagy tömegeket a zűrzavar viharja söpri, hát hogyan fejezheted be művedet; de ha elgondolom, hogy miután a világ váltságát keresztfádon bevégezted, te a világnak a szentség, jóság végleges formáját nem adhattad, nem állíthattad meg a világ folyását, hanem kapcsolatba hoztál minket a fejlődés s haladás, az alakulás s javulás örök elvével, a te Lelkeddel. Azt adtad nekünk, mert ez volt az, amit adnod kellett s ezzel a világ fejlődését elintézned! Az igazi krisztusi mű tehát az egyeseknek a Szentlélekkel való telítése; ha az megvan, akkor bár sohasem lesz kész s befejezett a világ s az élet formája, bár el fog változni sokban, de a lelke az a régi s új, arcfeljesztő, életet alakító, új, szebb világokat, több igazságot sürgető, a bűnre rámutató, tisztulást sürgető Szentlélek lesz, az én édes, fölséges Lelkem!

A megvilágosítás Lelke.

55. a) Qui locutus est per prophetas. (Inspiráció)

A Szentlélek nemcsak világossággal s meggyőződéssel telíti prófétáit s szentjeit, hanem sugalmazza őket, hogy beszéljenek s írjanak; írják azt, amit ő akar úgy, ahogy egyéniségüknek is megfelel, de a Szentlélek gondolatait is kifejezésre hozza. Erről mondja Szent Péter (II. 1, 21): «Emberi akaratból sohasem származott a jövendölés, hanem a Szentlélektől ihlettetvén szólottak az Isten szent emberei». Ők organumai voltak a Szentléleknek s kapcsolatban álltak vele.

Tőlük vettük a szentírást. A szentírás maga a Szentlélek az ő lelkükön át nézve, megérezve, élvezve. Mikor olvassuk az Írást, az ő lelkükön, lelkük vetületén át kapjuk mi is a Szentlélek gondolatait, világosságát s tüzét. A szentírás Szentlélekkel van telve, Szentlélekkel, aki nemcsak szól, hanem szól prófétái által. Ez a könyv nem régi gondolatoknak elsorolása, nem régi lélekfakadások herbáriumma ; hanem a betűk mögött eleven, sugárzó, meleg valóság van. Azt úgy kell olvasni. A Szentlélek tiszteletének egy módja a Szentírás mély tisztelettel, nyílt, befogadó lélekkel való olvasása. Az olvasó léleknek tartózkodásából ki kell jönnie, ajtót kell nyitnia s figyelnie, hogy mit is szól a Lélek, s mi a visszhangja lelkünkben. Nem szabad kritizálni stílust, sem egyéni s korbéli fel fogásokat természetéről, csillagokról, állatokról, hanem az egyénin át s az egyénin túl érintkezésbe kell lépniünk a lelkek vezetőjével, aki hozzánk szól örök keletű nyelven, örök igazságokról, örök igényekről, örök szükségletekről, s velem való közlekedéséből hasznot kell merítenem ; mert «az Istentől ihletett minden írás hasznos a tanításra, feddésre, dorgálásra, az igazságban való oktatásra, hogy tökéletes legyen az Isten embere» (II. Tim. 3, 16). Tehát az Írást mint a Szentlélek szavát kell vennem, az élet vágyától szomjasan kell azt olvasnom ; tisztelettel a magasságok szózata, áhitattal a lelkünkben fakadó Szentlélek hajtásai iránt. Istenem, Szentlelkem, mily áttüzesedett lelkekből pattantak ki ez igék, mily érzésktől oldódott meg ez a nyelv, mily energia lehetett az, mely belőled való s még most sem fogyott ki, most is sugárzik.

b) A Szentlélek azonban nemcsak prófétákat, hanem minket is sugalmaz, lelkünket sugalmazza. Lelket mondok s nem észet, mert nemcsak észben, de érzésben, akaratban, kedélyben is megindít a Lélek. Gondolatainkban és érzéseinkben jár, s érezzük, hogy jár. Néha emel, máskor lenyom, néha megpendít, máskor lendít, néha leköt, máskor szabadít s nem ad száraz gondolatokat, hanem lélekkel, érzékkel, érzéssel vegyeseket úgy, hogy a súlypont nem fogalmakban, hanem az érzelmekben s akaratban van. Ezt jelzi az Írás, mikor világosságról szól, mely a szív révén száll a lélekbe s mikor azt akarja, hogy az Isten törvényét szívünkkel fogjuk föl s szívünkbe zárjuk el. A Szentlélekből való gondolatok tehát eleven gondolatok, melyek az élet hatalmával, melegével, az érzés elfogadottságával s a kedély emelkedettségével lépnek föl. Gondolatok, indítások, melyek az életet emelik, rendezik, hevítik. Gondolatok s indítások, melyektől elfelejtünk ké-

telkedni s aggódni, melyek vigaszt hoznak s élvezetet s könnyűvé tesznek mindent. Van ennek az isteni inspirációnak természetesen sok-sok foka, de mindegyiknek az a jellege, hogy Isten felé indít, aláztatossá, bensőségessé tesz, kötelességekre figyelmeztet, áldozatokra buzdít. A Lelket el ne fojtátok !

c) Mily kiapadhatatlan e Lélek lüktetése s lélekezése az emberiségben. Tele vagyok csodálattal, hogy mindenkinek kijut, sőt, hogy folyton több s több jut ki, amint neki tetszik s amint a mi előkészületünk s készségünk engedi. Itt nincs szisztéma, itt nincs mértékegység ; itt egyrészt csak egy imáandó kegyesség s másrészt a kegyelem minden szemernyjére féltékeny hűség állhat egymással szemben ! De hát van is dolgunk s rá is szorulunk kegyelmére. Néha ugyan úgy tetszik, mintha verőfényekkel dolgoznánk s mintha minket is már látókká tett volna ; azt gondoljuk, hogy minden világos már nekünk ; de nem úgy van, mert ellenkezőleg, sok a homály s kevés a világosság. Sok-sok problémánk van ; a hitnek meredek csúcsai közt szakadékok nyílnak, melyek tele vannak sötéttséggel, s azokból a szakadékokból londoni köd száll lelkünkre. A világ nem kész, az ember nem kész ; de amely könnyű érezni e befejezetlenséget, oly nehéz meg tudni sokszor a tökéletesbülés módját. Azután meg néha csak olyanok vagyunk, kik régi, nedves falak közé építjük bele lakásunkat s lépten-nyomon érezzük a régiség dohát, a penész-szagot ; máskor olyan a Szentlélek inspirációja, mint a földrengés hulláma ; nem szedi le az először a háztetőt s utána a téglasorokat, hanem egy lökéssel ledönti az egész penész-fészket. Egyrészt tehát nagy bizalmat ébresszünk magunkban a Szentlélek iránt, másrészt meg nagy alattvalói rezignációval várjuk s nem a szolga, hanem a jó barát hűségével fogadjuk s használjuk föl az inspirációkat ; «ne vond meg magadtól a jó napot s az ajándékul nyert jónak egy része se múljék el tőled» (Ecclesiast. 14, 14).

Az új törvénynek Lelke.

56. a) A pünkösdi napja a zsidóknál a sinai törvény kihirdetésének napja volt, mely törvény kőtáblákra volt vésvé. A kereszténység új törvényét a Szentlélek ugyancsak pünkösdi napján nem kőtáblákra, hanem szívünkbe véste s azt a törvényt Szent Jakab «a szabadság tökéletes törvényének» (1, 25) s «királyi törvénynek» (2, 8) hívja. Szabadság törvényének mondja azért, mert úgy fogadtatja el velünk,

hogy mi azt készséggel s nem kényszerből teljesítjük, hogy mint törvényt tiszteljük, de a *mi* törvényünknek nézzük, mienknek, melyet nekünk Isten adott, de azért, hogy lelkünk legnemesebb s legmélyebb igényeit kielégítse s hogy az isteni életet s erőt s szépséget a törvény mértékei által lelkünkbe átvigye. Így a napsugárnak törvénye a fény s a meleg, a virág törvénye a szépség, s az ember törvénye az életnek, az öntudatnak isteni tartalma, isteni mértéke. Ó, de nekünk való! tehát igaz, hogy a mi törvényünk, melyet szívesen, készséggel átkarolunk s átélünk. Általa teszünk szert igazi szabadságra büntől és tévelytől, általa lesz látóvá és nemesen akaróvá lelkünk; általa emelkedünk ki szenvedélyeink uralma alól s közeledünk ahhoz a lelkülethez, melyet az Irás másutt «az Isten fiai szabadságának» hív. Ezt a törvényt ép ezért «királyi törvények» hívja Szent Jakab, mert kiemel alacsony korlátokból s ütközésekből s a kiemelkedés folytán az erő, a fölény s a győzelem érzeteivel tölt el. E szabadság s királyi lelkiség után vágyódnunk kell, azt kérnünk kell, mint a legjobbat s lelkünknek legvalóbbat. Nem oly törvény ez, mely lenyom, hanem amely emel; nem töri ez le az életet, hanem segíti, kifejleszti s telíti azt. Teljesítsük e törvényt készséggel, teljesítsük szeretetből. Erre indít, erre hív a Szentlélek. Az anyamadár nem hagyja fiókjait a fészekben, hanem csalogatja őket ki a fészekből, mihelyt repülni képesek. Rossz szolgálát volna az, ha az anyamadár a fészekben akarná marasztalni fiókjait, ahol szárnyaik ki nem fejlődnének; ingerli őket tehát repülésre, vagyis a nekik megfelelő cselekvésre. A Szentlélek is minket a nekünk megfelelő cselekvésre lelkesít, s az abban áll, hogy ne kötéllel húzzanak a jóra s nemesre, hanem hogy készséggel s lélekkel tegyünk. Az öntudatlanság, a kedvetlenség, az érzéketlenség, a passzivitás fészekből a Szentlélek csalogat ki minket. Foglaljuk le magunknak az ő törvényét: lelkünk, készségünk törvénye az; szeretjük e törvényt s úgy teljesítjük, mint kiket a szeretet ösztönöz rá.

b) A Szentlélek törvénye «tökéletes törvény» lévén, tökéletességre vezet. Van sok, ami bennünk alacsony és érzéki s ami a lélek ellen harcol; de az érzékiségben s ösztönösségben úgy rejlik a lélek, mint földben a mag, s az ki akar fejlődni, mint ahogy a mag is akar. A legtöbb emberben a lélek nehezen és szerencsétlenül fejlődik. Annyi sok akadály van, hogy nem fejlesztheti ki szépen s nemesen lelkületét; úgy néz ki, mint egy bokor, melynek levelei zsugorodottak; egy sincs szépen kirajzolva, valamennyi bütykös, hólyagos, ráncos; egy sincs

hibátlan. Hát még a lelkek világában ! Mily kevés igazán szép, lelki lélek van ott ! A legtöbbet az ösztönnek, tehát egy alsóbb s nemtelenebb erőnek durvasága s merevsége torzítja el. A lélek arculatán a «homo animalis» tompa, szellemtelen kifejezése ül. Ezt a szellemtelen szellemet vissza kellene szorítani s a nemesen emberit kifejezésre hozni. Az pedig nem az ösztönös s az állati elem, hanem a «spiritus et vita» szelleme. Ez a két elem harcban áll egymással természeténél fogva, s az ember nem volna ember, ha ez a harc benne nem vívódnék ; jól van ; de ha e harc a természetes állapot, s ha nem lehet a jobbat, csak harccal kivívni, akkor hát legyen harc ; de ha ember az ember igazán, akkor már csak az emberinek s nem az állatinak fogja magában pártját, az pedig a szellemi ember. Tehát, aki nem akar harcolni, az nem reális ember, mert félreismeri önmaga természetét, mely konfliktusokkal teljes, s ugyancsak, aki a harcban az alacsonyabb hatalomnak zászlaja alá áll, az a jobb fejlődésnek, a nemesebb emberinek lesz árulója. A Szentlélek figyelmeztet minket a nagy tévedésre s világosan öntudatunkra hozza, hogy a haladás s a tökéletesség okvetlenül harccal jár. Szét kell szakítanunk a varázst, melyet a természetes ösztönök kielégítése a képzelet révén gyakorol ; tagadnunk kell, hogy a természetes élet gyönyör s élvezet, amint jön, s hogy azt szabadon s aggodalom nélkül élvezni kell ; nem szabad hallgatnunk az élet s a művészet azon biztatásaira sem, melyek szabad féket eresztenek az érzékeknek. Ez mind rossz, ez mind tévely és illúzió. Ha segíteni kellene valakit, az a szellemi ember lehetne csak s nem az érzéki, akinek minden kedvez. Igen, több lelket, több szellemet, több fölényt, több mértéket, több önuralmat ; akkor aztán kialakul a szellemi ember, az Isten gyermeke.

c) A «tökéletesség» végre is a lehetőleg teljes harmónia. A Szentlélek a harmóniának lelke. A harmónia pedig abban áll, hogy az ember önmagában erős, egész, testileg-lelkileg egészséges, hogy az ember önmagánál otthon van. Minden csak ott lehetséges, ahol a lélek Istennel egyesült, ahol a lélek lelke a Szentlélek. Harmónia, az mérték és törvény és fegyelem ; harmónia, az egyensúly önmagammal s a világgal ; az pedig csak a szellem uralma alatt érvényesíthető. Azt a szellemnek meg kell teremtenie. A hegedű húrjaiban sincs, csak szellem által ; a kőben, a bronzban sincs, csak szellem által ; no hát ezt a termés-életet, ezt a nyers természetet is csak szellem harmonizálhatja. Sok dolga lesz e részben a Szentléleknek bennünk. Mi is sok tekintetben durvák, nyersek,

vadak, féktelenek vagyunk ; húrjaink még rostosak, bronzunk még salakos, márványunk még ott hever a sárban ; még sok kegyelemre, de sok közreműködésre is van szükség részünkről, hogy harmónia legyen belső valónkban s harmónia énkünk s a környezet közt. De a harmóniát kell akarnunk ! Ó, tehát kérjük a Szentlelket, hogy neveljen, figyelmeztessen, óvjon ; mi meg csupa szem és fül leszünk.

Benső világom Teremtő Lelke.

57. a) A megszentelő malaszt istenülés. A Szentlélek megteremti az «új embert», aki részese az isteni természetnek. Lelkünk a Szentlélek ereje által elváltozik, Istenbe változik el, amennyire ez lehetséges, tehát istenül. Ez az istenülés a léleknek ontológiájában, fizisében megy végbe s nem esik öntudatunkba ; a dicsőség is, mely az istenüléssel együtt jár, csak tehetségképen s mintegy csirában van lelkünkbe fektetve s földi életünkben mintegy le van fogva s paralizálva. A léleknek ez elváltozását semmiféle tökéletesbüléssel, semmiféle kulturális haladással s fejlődéssel el nem érhetjük ; bármennyire fokoznók is a természetes erényt, bármily széppé fejlesztenők jellemünket, bármennyire tökéletesbíténénk jószágunkat, nemességünket s tisztaságunkat, sohasem érhetnők el a megszentelő malasztban nekünk juttatott elváltozást s istenülést, miután ezt természetes úton-módon, természetes energiákból kifejleszteni s kifakasztani nem lehet. A megszentelő malasztban rejlő elváltozás egészen új rend, mely minden természetet fölülmul s melyet csak Isten teremthet meg. Az ember ki sem érdemelheti ; azt az Isten adja. Ez az új teremtés a Szentlélek világa, az Isten országa. E természetfölötti élet révén vagyunk Isten gyermekei, s a Szentlélek kifejleszti e kegyelmi életet, fölserkenti s gyümölcsözteti erényben s jóságban a természetfölötti létet, az istenült léleknek energiáit. Mélyen meghatva szemlélem a Szentlélek e csodálatos világát a lelkekben s hódolattal s lelkesüléssel ápolom magamban a hitet s iparkodom tőlem telhetőleg, hogy az én lelkem is elváltozzék s istenüljön a megszentelő malaszt által. Uram, kiáltom, teremts engem Isten gyermekévé, átistenült lélekké, ahogy évek előtt teremtettél emberré ! Mint ember magamban hordozom a természetes erkölcsi törvényt s a nagy kötelességeket s ugyancsak a tehetséget, hogy jó, derék, kitűnő, erényes, jellemes ember legyek. Mint ember kinevelhetem magamat erkölcsös emberré ; de bármennyire haladna az emberiség ez úton, az istenült embert nem állít-

hatná a világba ; ezt csak az Isten teremtheti meg. Ugyancsak a kulturális fejlődés útján magas tökéletességre emelkedhetnék a világ s kinevelhetné a jobb, a nemesebb embert ; de az istenült embertől végtelenül elmaradna ; ezt csak a Szentlélek alkothatja meg. Végül, mivel létemnek gyökerei Istenbe mélyednek s feléje gravitáló, azért természetemnél fogva vallásos, Isten után vágyó embernek kell lennem. Viszonyban kell állnom hozzá s akaratát kell teljesítenem, hogy halálom után hozzá közelebb jöjsek. De lehetek én a természet sugallatait követve mély s bensőséges, lehetek misztikus és istenes ; lehetek lelkesen vallásos ; ha bármilyen is volnék, végtelenül messze esném az istenült embertől. A vallás ugyanis viszony Istenhez s élet Istenből ; de a természetfölötti vallás elsősorban magának annak a vallásos léleknek az elváltozása, még pedig istenülése. Ebben a természetfölötti vallásban önmagunkról is hiszünk nagyot s fölségest, azt, hogy lelkünk a maga fizisében elváltozott, hogy az isteni élet magvát s csiráját hordozza magában ; hisszük s várjuk, hogy lelki világunk más, még pedig dicsőséges világgá változik át. Erkölcösek akarunk lenni nagyon ; de nem az erkölcsösség teszi a lélek istenülését, hanem a Szentlélek. Ha istenültek vagyunk, akkor ez állapotunkban természetesen minden erényt felsőbb fokon gyakorolhatunk s akarunk is gyakorolni, s mindent el akarunk kerülni, hogy az istenülés vonásait a halálos bűn által el ne veszítsük.

b) A megszentelő malaszt Isten-hasonlóság. Az istenülés kegyelme által Istenhez hasonlóok leszünk, mint ahogy a harmatcsepp hasonló lesz a naphoz, amikor sugara éri. A napsugár áthatja a cseppet saját fényével s szépségével : úgy tesz velünk a Szentlélek ; áthat minket s ragyog bennünk ; így arculatunk az ő vonásait hordozza ; az ő szépsége lett a mi díszünk s az ő melege a mi hevünk. Isten ily kapcsolatban akart lenni velünk ; akart a Szentlélektől éltetett s átjárt lelkeket. Adjunk neki ezért hálát, hisz ebben áll a mi tökéletességünk s fölmagasztaltatásunk. Nem érte be a teremtéssel, mely alakokat s energiákat állít a világba ; nem érte be a kultúrával, vagyis ezeknek a teremtett emberi erőknak s energiáknak tevékenységével s az általuk fölépített emberi világgal, hanem emberiséget akart, melynek lelke a Szentlélek legyen ; lelkeket akart, kik természetfölötti kapcsolatban éljenek vele. Csak ezek tetszenek neki. Nem elégszik meg tehát a természetadta, nyers étellel, nem elégszik meg a kultúrélettel : neki a szellemi világban az a felsőbb fokú, az

az isteni élet kell, melynek lelke a Szentlélek. Ádám óta minden embert e természetfölötti életben akart látni, s amely ember nem ilyen, az nem tetszik neki. Nem látja rajta az isteni életet, azért az ő szemeiben olyan az, mint a hulla. Ahol léleknek kellene lennie, s az a lélek nincs, ott csúf, rút, szétomló az alak, ott halál van: ilyen a kegyelem nélkül való lélek. Hulla; Isten szemeiben csúnya. A bűn által kiesünk ebből az Istennek tetsző, természetfölötti életből s elvesztjük lelkünket, a Szentlelket. Ádám bűne következtében szintén e kapcsolat nélkül születnek a gyermekek, azért ők sem tetszenek Istennek; nem lévén bennük a Szentlélek, nincsenek az ő gondolatai szerint. Ezt nevezzük eredeti bűnnek. Az eredeti bűnben levő lelkek, tehát valamennyi ember nélkülözi azt a felsőbb, isteni életet; nélkülözi a Szentlelket. Be jó, hogy kiemel minket a Lélek-vesztés e szomorú állapotából, s amit az első ember elvesztett mindnyájunk számára, azt az Isten visszaadja az egyeseknek. Visszaadja a Szentlelket, az ő lelkét, s azzal az ő életét s szépségét. Hozzá hasonlók leszünk; istenültek, tehát isteniek leszünk. «Olyanok lesztek, mint az istenek», ez már nem ördögi sugallat, hanem valóság, melybe az Isten szeretete segített föl. E kitüntetésben s fölmagasztalásban részesített. Több ez tudományánál s művészetnél, több ez hatalomnál s dicsőségnél, mert isteni élet, isteni erő, isteni szépség. Imádom, Uram, fölséges terveidet; áldom szándékaidat. Ugyancsak jót akarsz s jót adsz, a legjobbat adod; magadat, életedet osztod meg velem. Úgy akarom azt becsülni, mint a szó szoros értelmében legnagyobb kincset, isteni jót.

c) A megszentelő malaszt büntörlesztés. Azáltal, hogy a lelket az isteni élet e közösségébe fölveszi s annak erejét a lélekbe oltja, lesz a lélek övé, lesz szent! Övének lenni, Istenhez tartozni, az tehát elsősorban nem a mi tettünk, hanem a Szentléleknek bennünk való léte s az általa velünk közölt természetfölötti élet. Ez a kapcsolat kizárja a bűnt is. Nem lehet ott bűn, ahol az isteni élet hatja át a lelket. Ha valaki vétkezik, vagyis rosszakarattal Istentől el s a romlás és tagadás sötét hatalmához fordul, annak a lelkében nemcsak ez a rosszakarat van, hanem az elveszti az istenülést is. Úgy, hogy a bűn a maga egész terjedelmében kettőt mond: először rosszakarathat áll, mely azonban jön-megy, azután pedig áll az istenülés megszűntében. A bűn miatt a lélek Lélek nélküli lesz, csúnya s hullaszerű lesz. A bűn rosszakarat, s a rosszakarat által az Isten-gyermek öngyilkossága; az isteni ember

eldobta magától az isteni életet. Ugyancsak, mikor az ember szívből visszatér az Istenhez s megbánja bűnét, akkor az Isten nemcsak megbocsátja a rosszakaratot, a sértést, hanem visszaadja a természetfölötti kapcsolatot is; visszaadja a Szentlelket, s az istenülés által, e belső elváltozás által vétetik el a bűn a lélekről. Mikor tehát a keresztségben újjászületik a gyermek, akkor az eredeti bűn, az isteni visszatetszés megszűnik a megszentelő malasztnak a lélekbe való öntése által; nemkülönbén mikor a felnőtt ember tökéletes bánattal bánja meg bűnét, vagy mikor a gyóntatószékben fordul bűnbánóan Istenhez, akkor is Isten megbocsát, s e bocsánatát a léleknek elváltozásával, vagyis istenülésével adja; ad természetfölötti életet s szépséget, mely kizárja a bűnt. Tehát a bűn az isteninek pusztulása bennem, s a bűnbocsánat az isteninek új bevonulása s térfoglalása bennem. Csupa valóság, csupa érték! Végtelen érték pusztulása s végtelen érték megteremtése. Mily nagy veszteség, melyet az egész világ nem tehetne jóvá, s mily nagy nyereség, több mint az élet s a világ. Lelkem e világításban még nagyobb titokká lesz előttem. Tisztelem, szeretem s óvom. Ebben is a Szentlélek a tanítóm s mesterem.

Új motívumok Lelke.

58. a) A Szentlélek föladata a világba beleállítani az új embert mint új valóságot s új természetet. Minden természetnek vannak megfelelő tehetségei s erői; érthető tehát, hogy akik «részesei lettek az isteni természetnek», azoknak nemcsak eszményeik s céljaik mások, hanem erőik s indításaik is kell, hogy azok legyenek, melyekkel céljaikat s eszményeiket megközelítsék. Az istenült léleknek első energiája a hit, melyet nemcsak mint átmeneti aktust, hanem mint lelkünkben gyökerező állapotot s tehetséget kell tekintenünk; ez oly látás, mellyel új célokat s új perspektívákat látok. Második a remény, mely a váagnak s a törekvéseknek s küzdelmeknek energiája, mely a bajokból ki akar emelkedni s nemcsak halhatatlanságot, hanem győzelmes, isteni életet vár. A harmadik a szeretet, mellyel az ember Istent s önmagát s az emberiséget megtisztult, átszellemült egységben s közösségben karolja át. Hit, remény, szeretet, az istenült léleknek isteni energiái; ezekre hat a Szentlélek; ezek fogják föl sugárzatait s reagálnak rájuk. De az isteni erényeken kívül vannak erkölcsi erények; ezek is erők, sajátos motívumokkal s új mértékekkel. Valamint ugyanis a természetes erények a természettől veszik motívumaikat s természetes rendet s szépséget s jóságot terem-

tenek meg : úgy a természetfölötti erkölcsi erények a Szentlélektől, egy felsőbb, nemesebb lelkiségtől veszik mértékeiket s azon akarnak nagyvá nőni. Így pl. ha valaki természetes mértékletességet akar gyakorolni, azt mondja magának : «mindenből annyit, amennyi nem árthat», s az jó és helyes elv ; de ha természetfölötti mértékletességre iparkodik, akkor oly szempontokat tart szem előtt, amelyeket a léleknek s a testnek viszonyából a hit világosságában merit s gondol azokra a nagy szolgálatokra, melyeket a test a léleknek tehet. Ugyancsak lehet valaki bátor, energikus, kitartó természeténél fogva, s annak a bátorság, kitartás természetes erényei lesznek ; de más lesz az, ha átjárja őt a hit, hogy az Isten van vele s benne, s ha e tudat erővé válik s ha ezekkel a motívumokkal lesz bátor és erős. Így vagyunk minden erénnyel. Tehát az isteni s erkölcsi erények a természetfölötti rendben a Szentlélek orgánumai ; ő dolgozik bennük. Általuk szövünk tisztább, nemesebb lelkiséget a természetes életbe s érzésbe. A Szentlélek ugyanis rásegít, hogy necsak a természet indítóokai s belátásai szerint igazodjunk, hanem hogy a természetfölötti gondolatokat s méreteket fogadjuk el s azok szerint alakítsuk életünket. Kár volna, ha nem ezek szerint nevelnők lelkünket, s ha a természetfölötti életet illetőleg parlag s ugar volna a szívünk. Szántsuk föl, s a nagy magvető, a Szentlélek behintí a krisztusi élet csiréit, s egy szebb s melegebb lelki-világ fejlik majd ki bennünk.

b) Másodsorban azt adja nekünk a Szentlélek, amit a lélek legsajátosabb elemének mondanék, az érzéket az isteni élet s annak szelleme, pszichéje iránt. Az nem tudás, az nem akarat, hanem az a lélek érzékenysége, mely mintegy az ő alkotásából, ha szabad azt mondanom, szövetéből való. Vannak finom s vannak durvaszövésű lelkek. Mint ahogy a férfi s a nő, bár ember mindkettő, mégis csak más, másképp van beidegezve, más az érzékük s más a hivatásuk : úgy lehetnek a lelkekben is csodálatos beidegezések. Az «állati ember» lelkileg bizonyára másképp van beidegezve, mint a «delki», s a lelki emberek ismét más és más, finomabb vagy alantasabb élet hordozói lehetnek. Egyiknek érzéke észrevétel sok mindenfélélt, amit a másik nem értkel ; ugyancsak hajlandóvá, készségessé teszi valamire, amire a másik nem reagál ; az egyik benyomásokat vesz, melyeket a másik tompán föl sem fog. Én ily lélekbeidegezéseknek mondom a Szentléleknek úgynevezett «ajándékait». Ajándék, általános kijelentés ; de neveik megmondják, hogy mik ezek : A bölcsesség, tudomány,

értelem, okosság, erősség, kegyelet s Isten-félelem. Ezek a léleknek bizonyos finomságai ; különös kapcsolatok köztünk s a Szentlélek közt, melyeken át a Szentlélek minket a jelzett irányokban befolyásol ; organumok s érzék-félék a lélekben, melyek által a Szentlélekkel, a finom lelkiélet alakítójával összeköttetésben állunk s indításaira alkalmasabbak leszünk. Nem ismerjük lelkünket a maga konkrét valóságában ; nincs tüzetes fogalmunk a lelki energiákról, de azért látjuk s csodáljuk a Szentlélek kihatásait egyes lelkekben, kiket bölcekké tesz, kiknek mélyen járó lelket ad, hogy az Isten nyomaira az életben s a természetben ráakadjanak, s nagy belátásokat ad, melyek nem tépelődő okoskodásból, hanem kinyilatkoztatásból valók. Nem kell ezekhez lombik és kalapács, hanem csak megértő s megérző lélek. Hányszor mondják nagy Isten-sugallta művészek műveikről : igen, mi csináltuk volna ezeket, de úgy érezzük, mintha nem is mi, hanem voltaképpen más valaki csinálta volna meg ezeket általunk, s mi csak eszközei lettünk volna. Így beszélnek átlag mind a látók, a bölcsek, a feltalálók, így a Szentlélek gyermekei is. Így beszélnek azok az erősek, azok az istenfélő hősök is : nem magunknak köszönjük ezt a világhosszúságot, ezt az erőt és kenetet, mely által győztünk, hanem mi mindezt kaptuk ; ezek az erők vittek minket s nem mi őket. Azok a világos nagy meglátások is, az az erő és istenfélelem, az a kenetesség és naivság, melyeket a szentek életében csodálunk, szintén a Szentlélek ajándékai. Hát hiszen há! Istennek, van mindebből bennem is valami s lehet belőle még több. Akarom is tisztelni s óvni a Lélek e kikezdéseit magamban ; figyelni akarok sugallataira s azokra a lelkemben jelentkező fényességekre. Imádkozni s tisztulni akarok, hogy mindjobban megismerjem azt, amit Isten tőlem akar. Aki a lelket mindenekfölött becsüli s öntökéletésítésén kitartóan dolgozik, aki nem bizza el magát, hanem híven s szorgosan fegyelmezi természetét : annak az Isten megadja a kegyelmet, hogy egyre szebb összhangba hozza magában a természetet s a kegyelmet, s kitartást ad neki, hogy bár észrevétlenül, de folytonosan megközelítse a krisztusi ideált e földön s bőségesebb része legyen a szív békéjében s a Szentlélek örömeiben. Ó Szentlélek, kérlek, vezess, kérlek, terej erre felé !

A segítő kegyelem.

59. a) A Szentlélek mindenkinek adja magát a kegyelem indításaiban. Krisztus előtt vagy Krisztus után egyaránt nincs pogány vagy zsidó, hívő vagy hitetlen, kinek lelkében

a Szentlélek ne dolgoznék, akit ne indítana, mozgatna, hogy a jobb, az isteni ember benne kialakuljon. Indításain azonban a lelkek nagyon különbözően indulnak el, s természet és élet, társadalom és történet különféleképpen működnek közre; majd segítenek, majd akadályoznak. A Szentlélek mindezek dacára adja kegyelmeit: érzékenységet, készséget, lendületet, vonzalmakat, tetszést, vigaszt, lelkesülést, s így a Szentlélek bennünket mint lelkünkben élő s minket nem kívülről, hanem belülről indító lélek kezel. Ő az én lelkem, ő előmlik rajtam. Valamint a szívből folyton tiszta, meleg vér árad az erekbe: úgy árad folyton a természetfölötti élet árja a Szentlélekből a lelkekre. A Szentlélek az egyház szíve (Szent Tamás). A mi lelkünk bennünk is fakad egyre: vágyaink, feltételeink, bizalmunk, belátásaink, erősbülésünk, bátorodásunk, örömeink, jó kedélyhangulataink, amik által az erőhöz, a jóhoz hajlunk, mind belőle valók. Lelkem e lelkét szeretem s imádom. Nem értem ugyan mélységeimet, de tudom, hogy lelkem mélységeiben egyesül velem a Szentlélek, hogy lelkem gyökereibe oltja bele magát azért, hogy már kiindulásában legyen természetfölötti a gondolat s érzés. Hálával veszem, hogy a Szentlélek emberi valóm gondolataiban s érzéseiben adja magát. Tisztelettel veszem s követni akarom az indításokat; hálás s hű végrehajtójuk akarok lenni. Amily titokzatos a lét s önmagam is, ha gondolkozom rajtuk: oly szent s értékes lesz lelkem s egyéniségem, mikor azt mint a Szentlélek orgánumát nézem. Egyéniségem szép kialakulása attól függ, hogy a segítő kegyelmeket, a Szentlélek indításait hogyan élem ki tiszta, nemes emberiséggé.

b) Az ilyen gondolkozás, akarás és érzés, mely a Szentlélek indításaiból való, egészen más értékű, mint a rendes, természetes hajlamokból folyó cselekvés. Más értékű pedig azért, mert az öntudat, a belső, lelki tartalom egészen más. Más lesz érzékileg, természetesen érezni, emberileg gondolkozni s törekedni, s egészen más lesz az isteni motívumok erejét s tartalmát megtapasztalni s élvezni. A mi lelki értékeink úgy sem a külső cselekvések, a tettek, a harcok s győzelmek, hanem a belső öntudati tartalmak; ezek töltik ki a lelket s ezek mint kiválóságok, mint kincsek s értékek mutatkoznak be neki; a lélek pedig úgy is érzi, úgy is nézi s élvezi őket s örül nekik. A külső cselekvés, a társadalmi polc, az emberek előtti funkció, az már csak a kéreg vagy a keret. Úgy vagyunk e belső tartalommal s a külső kerettel, mint a jó borral és a kupájával. Nem attól függ a bor jósága, hogy drágaköves

aranyserlegből isszuk ; nem attól függ a rózsza szépsége, hogy majolika-vázában pompázik-e. A bornak íze s tüze s a rózsának szépsége s illata, azok önálló, belülről való értékek. Így vagyunk a jó cselekedetekkel, ezeket is a lelki ízességről, a belülről, spontán fakadó szépségről kell megítélni. Törekedjünk arra, hogy lelkünk öntudata izes legyen a Szentlélek motívumaitól. Tehetünk bármi kis dolgot, ha van lelkünk hozzá, azt izzel, kedvvel, lelkiséggel végezhetjük, s ettől a belső tartalomtól lesz értéke is. Azért mondja Szent Pál, hogy akár eszünk, akár iszunk s bármit teszünk, mindent Isten dicsőségére tegyünk, szem előtt tartva azt, hogy az Isten dicsősége végre is az izes, a kedves, az üde lelkiség. Az ilyen lelket összehasonlíthatjuk sugárzó arccal, napsugárral. Az ilyenről mondhatjuk el, bárhol legyen : te vagy a világ világossága, vagyis napsugara. Ugyancsak ezt a lelkiséget összehasonlíthatjuk oly emberek modorával, kiknek egész valóján valami báj s kedvesség ömlik el, akiknek a ruha is jobban áll, akik járásban-kelésben, magatartásban, mozgásaikban, érintkezésükben valami finom, nemes, elegáns lelket sugároznak magukból. Legyen kedvünk magunkat képezni s alakítani s az Isten lelke organumaivá válni.

c) Már most gondoljuk meg, hogy valaki e nemes lelkiség iránt elzárkózott s visszautasító, s hogy azt nem becsüli. Hiába mondja az ilyen, hogy ő nem vétkezik ; nem vétkezik, igaz ; de milyen értékektől fosztja meg magát s mily veszedelmeknek teszi ki magát, hogy durvává, keménnyé, hideggé váljék. Olyan az ilyen lélek, mint a kert, mely tele van paréjjal. Az ilyen is mondhatja : nem vagyok szemétdomb ; de mily mentség az a kertre nézve, hogy nem szemétdomb, mikor ott virágnak s szép életnek, nem pedig gaznak kellene nőnie. S lélek-e hát az elhanyagolt, gazba, érzékiségbe növő lélek? Lélek lelkiség nélkül ! De meg érthetetlen is volna a Szentlélek sugallataival, ezekkel a legjobb gondolatokkal szemben való nembánomság ; mert ha a rossz gondolatokat eltávolítanunk kötelesség : akkor a jó, a legjobb gondolatokkal szemben csak egy magatartásunk lehet, az elfogadás. Ó, igen, fogadjuk el, fogadjuk föl szívesen a végtelen Isten életének fakadásait, amelyek mint érzések s gondolatok jelentkeznek bennünk ; sürgeti ezt az Úr, mikor mondja : «akinek vagyon, annak adatik», vagyis aki megfogja, fölhasználja s ezáltal birtokába veszi a kegyelmeket, annak ad az Isten többet is ; s folytatja : «akinek pedig nincsen, amiye van is, elvételik tőle» (Máté 13, 12), vagyis akiben jelentkezik ugyan az Isten kegyelme,

de azt el nem fogadja, annak lelkén áldás nélkül átvonul. Istenem, mily jó az, hogy a Szentlélek időnként világosabban is megéreztetni velünk, hogy velünk van, hogy bepillantást enged az élet szebb alakulásába, hogy biztató kilátásokat nyit s vonz és hív. Bizalom s bátorság száll meg ilyenkor s közel érezzük magunkat hozzá. A hideg lelkek mindettől elesnek, voltakép tehát az élet melegét s vigaszát nélkülözik. Gondoljunk erre s vizsgáljuk meg lelkünket s mert szeretjük a jobb, szebb életet, hát tegyünk róla, hogy az meglegyen bennünk.

d) A segítő malaszt általánosságát s bőségét, melyből minden embernek jut, kifejezi a szentírás, mikor mondja: «A szél, ahol akarja, ott fú, és zúgását hallod, de nem tudod, honnét jó, vagy hová megy; így van mindaz, ki a lélektől születik» (Ján. 3, 8). Tehát jön-megy, jön, amikor akar s ahonnan akar s akihez akar, s minden lélek úgy van nyitva a Léleknek, mint a pusztta a szélnek. Mint ahogy a pusztán vágató szél minden fűszálat, minden kórót, minden bokrot megzörget s megráz: úgy tesz a Szentlélek a lelkekkel, a pusztai lelkekkel, a kóró-lelkekkel, a száraz, avar-lelkekkel, nemkülönb a virág-lelkekkel. Megzörgeti, fölrázza őket s meghívja: «gyere — mondja — viszlek». Nem lehet őt megállítani, akárcsak a szelet, de el lehet vele menni, el lehet vágatni s repülni. A Lélek adja magát, de úgy, hogy azért önmagáé marad. Adja magát s mondja: «használd, de rendelkezésedre, úgy hogy akkor jöjjenek, mikor te akarsz, nem állok». Nagy, nagy Úr ez a Szél-lélek. Két kötelességem van vele szemben: észrevenni őt akkor is, mikor lágyan jön s üdvözölni őt készséggel s örömmel s fölhasználni indításait.

De van még egy fölséges értelme annak a szónak, hogy a Szentlélek olyan, mint a szél. Azt gondolom ugyanis, hogy olyan, mint a tavaszi szél, amelynek szárnyai tele vannak finom magvakkal, mohacsirákkal, a szebb élet szikráival. A tavaszi szélnek szárnya csupa finom fényekből s zománcszikrákból áll, s mikor repül mezőn-erdőn, hát hullatja a magot, a csirát; ő a nagy magvető, a termékenység szelleme. A szél az erdők, a mezők, a rétek, az útszélek kertésze; az a pazar kertész, aki csak szór s ont magot, akiről csak úgy ömlik a hímpor s ömlik mindenfelé, utakra, háztetőkre, sziklákra is; kultúrája nagy, isteni arányok keretében áll s az étellel nem fukarkodik, adja, ontja pazarul. S a Szél-kertész e kultúrájától való ez a szép világ, az erdők, mezők, a hegyoldalak, az útszélek s árkok flórája. Így tesz a Szentlélek a lelkek világában; jön mint a tavaszi szél s hinti szertesztét az

új élet hímporát, az ismeret, a szeretet szikráit ; hinti azokra is, kik olyanok az ő sugallataival szemben, amilyenek a háztető s utcák s sziklák a szél életsíráival szemben, s ő mégis adja kegyelmeit. De nekünk nem szabad utánoznunk a szél kultúráját a rendszertelenségben ; nem szabad kőszívvel, utcai lélekkel, háztető-terméketlenséggel fogadnunk a magvakat, a Szentlélek indításait. A Szentlélek is ezt akarja ; mert jóllehet pazarul adja s ontja kegyelmeit, de akarja, hogy azokat el ne hanyagoljuk, hanem hogy öntudatos, szép lelkeséggé, lelki flórává neveljük. Akkor lelkünk, «a szüta vigadni fog s örvendez a kietlen, s virágozik, mint a lilium. A Libanon dicsősége adatik neki és a Karmel és Száron ékesége» (Izaiás. 25, 1. 2).

Az nkeiő Szentlelke.

60. a) A Szentlélek átjárja s istenültté teszi a lelket. Minden lény azonban cselekvésre s tette van beállítva, akár fizikai, akár pszichikai legyen ; tehát a mi istenült lelkünknek is tennie, cselekednie, kihatnia kell. Ezáltal lesz csak igazán öntudatosan, erkölcsileg jó, s ezáltal építi ki önmagát s formáját. A Szentlélek tényleg indít is cselekvésre, még pedig először arra, hogy érzéseinkben, akaratunkban, belső tartalmunkban érvényesüljön az isteni irányzat s a természetfölötti motívumok. A Szentlélek a lelket nem akarja ösztönösségének vagy a szürke emberi érzéseknek uralma alatt hagyni, hanem ki akarja azokból emelni s krisztusi érzésekre, az Isten gyermekei motívumainak földolgozására nevelni. Azért tehát önmagunkba, belső tartalmunkba, öntudatunk motívumai s formái közé int minket s akarja, hogy itt selejtezzünk s válogassunk s a nemesebbet, az istenit kultiváljuk. A sokféle, töredékes, kapkodó munkába nagy szándékoknak végtelenbe futó vonalait akarja meghúzatni ; a legszerényebb állásnak vagy foglalkozásnak kereteit természetfölötti motívumok által végtelen látókörökké akarja tágítani. Akarja, hogy eszmélődésre, szívtisztulásra, elmélkedésre, Istennel való foglalkozásra időt szenteljünk. Ugyancsak a természetfölötti irányzatnak lelkünkben való fölébresztésére folyton jó gondolatokat s érzéseket ad nekünk ; megmozgatja hitünket, reményünket, fölgnyullasztja szeretetünket s erkölcsi erényeinket. Ha a természetfölötti indításokkal közreműködünk, akkor ez a mi tevékenységünk kimélyíti s intenzívebbé teszi az életet, megerősíti erényeinket s könnyebbé teszi az erények gyakorlatait is. Gyakorlat teszi a mestert ! s ha híven kitarunk a természetfölötti erények gyakorlatában, a Szentlélek

maga lesz a mi mesterünk, s az ő szelleme uralkodik majd rajtunk. Így aztán a Szentlélek lesz lelkünk lelke, s megtapasztaljuk a szentírás szavát : «Abból ismerjük meg, hogy benne lakunk, és ő mibennünk, hogy az ő Lelkéből adott nekünk (I. Ján. 4, 13). Ez a lélek kihat pszichológiámra, sőt fiziológiámra ; rendet teremt ott, irányt ad, s bizonyos jellegek verődnek ki lelken s testen egyaránt. Így képelem el Szent Ferenc stigmatizációját is. Az a Szentlélek, mely lelkét átjárta s pszichéjét lággyá s lángolóvá tette, a résztvevő s együtt-szenvedő szeretet átalakító erejét a stigmákban fakasztotta ki. Így képelem azoknak az imádkozó szenteknek sugárzását, melytől világos lett az éjféli templom, ahol imádkoztak, vagy a csendes éjtszakai út, melyen jártak. A Lélek kisugárzott belőlük, mint fény. Nagy az én vágyam, hogy a Lélek átjárjon engem, s hogy kifejtsem természetfölötti energiámat. Nagy a vágyam, hogy hasonló legyek a Lélekhez, s kell is hasonlónak lennem, hisz belőle születtem. A hasonulás folyamatát siettetem a felsőbb, természetfölötti szépségnek szemem előtt való tartása által. Azt nézem folyton, majd csak rám olvad ; benyomásait érzem ; iparkodom hát kidolgozni azokat.

b) A természetfölötti embernek nemcsak önmagát, hanem a világot is el kell változtatnia. Jóllehet a Szentlélek az egyes embernek istenülését akarja, másrészt nagyon kell hangoztatnunk, hogy mi ezzel a mi istenült lelkünkkel a fejlődő világban élünk ; az istenülés talaján fakadt erényeink a gyakorlati életbe nyúlnak bele ; istenült valónkkal a konkrét élet problémái előtt állunk, s istenülésünkben táplálkozó morálisunk különféle benyomást s ingert vesz a változó kultúr-áramokból ; ebből az következik, hogy az istenülés nem elvonulást jelent a világból, hanem új, isteni energiák belépését jelenti a világba. Az első keresztények itt-ott az Isten országának katasztrófászerű megérkezését várták s azért kikapcsolódni akartak a világból, a munkából, a kulturális tevékenységből. A Szentlélek kikorrigálta e nézetet s ráterelte őket a konkrét élet szükségleteinek kielégítésére. Nem lehet az élettől elvonulni. Az istenült ember is a természet keretében áll ; végezze el hát dolgát. A munkát igénylő világban áll az Isten gyermeke is a maga istenült lelkiségével ; állja meg hát a helyét ott, hogy jobb világot teremtsünk s a jobb világba jobb embert állítsunk. Tartsuk hát szemünk előtt ezt a kettős kötelességet : hordozzuk istenült öntudatot, Isten-nel bensőségesen kapcsolódó lelkületet magunkban, legyen

biztos egyensúlyunk s fölséges megnyugvásunk, bármily kultúrzóna alatt élünk ; de mint a természet darabjai, mint az evolúciós világszerkezet részei s a történeti haladás nagy munkájának napszámosai, vegyük ki hűségesen s szorgalmasan részünket a munkából. Én tehát istenült is vagyok s sub specie aeternitatis állok, de természet is vagyok s e szerint készen sohasem vagyok. Van bennem egy transzcendentális világ, mely a földön túlra gravitál, de másrészt erőknek s tehetségeknek szisztémája is vagyok, melyek a földön hivatvák akcióba lépni, s ezt az Isten akarja. Az én belsőmnek enthuziazmusa is a jobb, a bajt legyőző túlvilág ; de ugyancsak lelkem egész tüzével s hevével érdeklődöm s hevülök az Isten nagy világa iránt, mely körülöttem fejlík. E két tendenciát harmóniába kell hoznom s hozom is : Isten mánszcendentális nézem a természetet s a kultúrát s minden érdeklődésemmel rávetem magamat ; ugyancsak egy más, isteni világnak kikezdéseit s erőit hiszem s tudom magamban s azokat nemcsak fejlesztetem, hanem összes energiáim kifejlesztésére s összes kötelességeim teljesítésére fölhasználom. A Szentlélek által bennem eszközölt istenülés tegyen buzgóbbá, éberebbé, az istenülés motívumai s indításai segítsenek a kulturális munkában épügy, mint a szorosán erkölcsi szférában. Ó imáandó, teremő Lélek, isteni ez mind, mert belőled való s nekünk való ! A világ napszámába állítottál minket, s nekünk azt nem szabad elhanyagolnunk, de a világban is az élet ideálja az öntökéletesedés. A te gondolatod tehát az, hogy az élet igaz tartalma a lelki műveltség, az Isten-szeretet, de nem a technikai, gazdasági irányzatok, nem a tudomány s művészet elhanyagolásával. Természetesen épül a lélek, azt le nem ronthatja ; uralja a természetet, de uralja fölényesen. Ez a szellem a megszentelő Lélekből való, aki egyszersmind az én Teremő Lelkem !

c) Az én életem csak kis, parányi részecskéje a történelmi, társadalmi életnek, de azért föl kell emelkednie az Isten azon nagy terveihez s szándékaihoz is, melyeket a történelmi fejlődésben kifejt. Kiemelkedem én ugyan a természetből s a társadalomból is, ha örök értékeimet nézem, de nem vonatkozhatom el tőlük, miután az örök értékeket az emberi életben kell gyümölcsöztetnem, s épen a legnagyobb kötelesség s a legnagyobb érték, a szeretet, az életre mutat s élet s kapcsolat s gyakorlat nélkül megbizhatatlan elmélet-számba megy. Tudom, hogy szeretet nélkül csengő érc vagyok ; tudom, hogy szeretetem kritériuma az ember iránti visel-

kedésem, akit látok, s nem Isten iránti eljárásom, kit nem látok ; de akkor az is világos, hogy ezzel az én egész istenült lelkemmel az emberek felé kell fordulnom, ott lesz a helyem s épen a közösségben, az összetartásban, a közmunkában kell érvényesülnöm. Hová, merre indítana is hát a Lélek? Szeretni igazán nem lehet erdőt, tengert, csillagot ; szeretni csak embert lehet. Egybefűzni, kapcsolni szeretettel nem lehet fát, téglát ; hanem csak szíveket. De akkor az én hivatásom, a szeretet egybefűző, kapcsoló tevékenysége megint csak az emberek felé úz ! Istenem, ez a Szentlélek indítása ! Ő indít feléjük ; akarja, hogy emberbaráti, testvéri, friss löklem legyen ; akarja, hogy ne zárkózzam el, hanem hogy bajtársként, testvérként kapcsolódjam a testvérhez. Akarja, hogy bátor, vállalkozó közszellem fűzzön minket egybe közös munkára, közös harcra minden rossz ellen s hogy ez a szellem a szeretetnek íze legyen bennünk. Mint ahogy a méhek egymás közt anyakirálynéjük körül kapcsolódnak a méz párázatában, a testvéri összetartás édes szájízével, s az mintegy az ő szellemük : úgy kell nekünk egymás közt kapcsolódnunk, s ez érdeklődésen, ez önzetlenség, e nagylelkű testvériségen meg fogjuk érezni a szeretet édes ízét. A közérzés, ez az a nemes ízlés ; a Szentlelket ízelni benne. «Ha szeretjük egymást, az Isten mibennünk lakik, s az ő szeretete mibennünk tökéletes» (I. Ján. 4, 12). Egy hang nem ad éneket, egy húr nem ad zenét, hanem sok hang, sok húr összhangja ; s az összhang érzést vált ki bennünk s figyelmeztet arra, hogy csak sok összhangzó lélekből lehet a világ harmóniája, mely méltó Istent dicsőítő ének ; egy árva hang, mely külön sípog s Istent külön akarja dicséreni, elárulja, hogy nem tudja, mi a szép, s hogy az Istennek nem ebben telik kedve. De hisz megmondta, hogy neki szeretet, vagyis a lelkeknek, sokaknak harmóniája kell. Szeretetemnek tehát okvetlenül testvéri szeretetté kell válnia. Ha nem törődném az emberekkel, ha nem tudnék szenvedni s örülni velük, elhagyott volna már a Szentlélek. Úgy akarom szeretni lelkemet, hogy egyszersmind nagyon szeressem testvéreimet.

Az Úr Jézus és a Szentlélek.

61. Csodálatos viszony az, melyet oly sokatmondóan ír le a szentírás, mikor Krisztus keresztelésekor mondja, hogy «a Lélek mint galamb leszállt és rajta maradt» (Márk 1, 10). Igen, rajta maradt, mert a Szentlélek Krisztus emberi lelkét fogta le magának, a legtöbb kegyelmet e léleknek adta s nagy hivatására, hogy a második isteni személlyel egyesüljön,

ráképesítette. Krisztus lelkében égett a Szentlélek tüze ; világoossága s érzelmei e Lélekből sugároztak ki ; szavaiban ez a Lélek nyilatkozott ; emberi életében ez a Lélek lépett elénk. De ha kérdezzük, hogy voltaképen mit célt, mit akart a Szentlélek, azt kell felelnünk, hogy Jézus mintájára minket mindnyájunkat akart átalakítani. Jézus e küldetésben járt, s erre úzte s ösztönözte őt folyton a Lélek. Jézus tudta, hogy pünkösöd napján a Szentlélek ezt a művét páratlan kiömléssel, a kegyelem kiáradásával akarja eszközölni ; tudta, hogy a lelkeket tüsszel kereszteli majd Isten fiaivá s szellemét kiárasztja rohamban azért, hogy neki sok-sok testvére legyen, s azért vágyott a pünkösöd után, a lélekkömlés után, testvéreinek az ő arculatához való hasonulása után, melyet a Lélek eszközöl majd. Krisztus tudta, hogy a pünkösöd világoosságával az ő tanítása, az ő megismerése világít majd be a lelkekbe ; tudta, hogy e napon az ég zsüilpei fölhúzatnak, s a kegyelem árja emeli s viszi majd a lelkeket az evangélium felé : azért vágyik ő maga s azért vár oly sokat ő is a pünkösöd napjától. Itt áll a világban Krisztus, a Szentlélek szakramentuma ; a legszebb, a leglelkibb, az isteni ember ; áll, de mintha várna ; bizony vár ; várja a Szentlelket, ki a rest embertömeget megindítja, löki, szoritja, kényszeríti hozzá ; kényszeríti nyomaiba ; várja az átalakító Lelket, ki miután benne magában kialakította az isteni embert, most e minta szerint idomítsa, tisztítsa, emelje s lelkesítse az emberek fiait.

A Szentlélek és a bűn.

62. a) Istennel kapcsolatban a megszentelő malaszt által vagyunk. A malaszt nem erkölcsi jószág, nem erény, nem lelkes, erőteljes érzés, hanem a lélekben végbemenő istenülés. De nem olyan istenülés, melyet érzünk, mely öntudatunknak tapasztalat alá eső tartalma volna, hanem olyan, mely a lélek valóját fogja meg s öntudatunk alá nem esik. A Szentlélek tehát lelkünket annak valóságán, mondjuk, a gyökerén fogja meg s ott köti össze magát vele ; onnan van, hogy azáltal minket minden emberinél különb, isteni cselekvésre képesít s ugyancsak azt adja belénk, ami lelkünk jövendő, dicsőséges elváltozásának csirája s gyökere. Erről a megszentelő malasztról mondja Szent Péter (II. 1, 4) : «azáltal az isteni természet részeseivé» lettünk, vagyis magával az Istennel közösségben állunk ; ha pedig ez összeköttetés nincs meg, akkor Istentől elfordultak vagyunk ; nemcsak akarata s az ő akarata közt, hanem a lelkünk valósága s ő közte szakadás

van, s ebben áll a bűnösség. A bűnt tehát nemcsak mint rossz cselekedetet kell tekintelnünk, mely természetünk ellen, saját kötelességünk ellen van : hanem szakadásnak kell néznünk s Istentől való elhajlásnak. Mikor vétkezünk, megsértjük az Urat s szétszakítjuk a kapcsolatot köztünk s közte. A malaszt visszaadja ez összeköttetést s ezáltal törli a bűnt. Ezt jó lesz nagyon szívünkre vennünk s ezáltal is a bűn sötétét s végzetes titokzatosságától rettegnünk. Először is ne gyöngítsük a bűn sajátos értelmét s ne mondjuk, hogy helytelen s természetünkkel ellenkező cselekvés ; ne mondjuk, hogy morális hiba, hanem fogjuk meg ezt is gyökerén s mondjuk, hogy szakítás Istennel, hogy elszakadás s elpártolás tőle, s hogy más, sötét hatalmakhoz való szegődés. Másodszor érezzük át élénken, hogy ha az Istennel való kapcsolatot szétszakítjuk, akkor az erős, boldog élet gyökeréről tépődünk le, s mi lesz velünk? Ott nekem nincs helyem. Nekem kapcsolat kell vele, «nekem jó az Istenhez ragaszkodnom» (Ps. 72, 28). De mennyire jó ez nekem ; enélkül nincsen jó. E kapcsolat, mint vezetéken a villám, jár, dolgozik, inspirál, hevít, emel, segít a Szentlélekhez. Ha nincs ez a kapcsolat Istennel, akkor is kapok ugyan indításokat a Szentlélektől, akkor is hív s vonz engem ; de ezek az indítások mind ezt a kapcsolatot akarják bennem megteremteni, hogy azután belőle, mint gyökérből a hajtás, természetesen fakadjon a természetfölötti élet. Mily kár volna lelkemet kiszakítani az isteni kapcsolatból s azáltal elszigetelni a Szentlélektől s sötétségre, szegénységre s szerencsétlenségre kárhozzatni. Édes Szentlélek, lelkem kapcsolata s gyökere, tőled el nem szakadok !

b) Mivel a bűn nemcsak rendellenesség, hanem Istentől való elszakadás, a lélek s az Isten összeköttetésének megszakítása, természetes, hogy a kapcsolat visszaállítása is kettőn fordul meg. Nekem is kell akarnom, hogy az összeköttetés helyreálljon, de mindenekfölött magának az Istennek, mint Úrnak és Főlségnek is kell ezt akarnia, annál is inkább, mert hiszen csak ő állíthatja helyre a kapcsolatot. Ha kezet kell fognom valakivel, ahhoz nem elég, hogy én nyujtsam ki feléje kezemet, hanem az kell, hogy az a másik is felém nyujtsa s megszorítsa kezemet. E szerint a bűnös, bármit is tenne, bűnében megmaradna, ha Isten nem ereszkedik le hozzá. De az Isten megteszi, s ha a bűnös megtér, akkor lelkébe önti malasztját s azáltal a kapcsolatot visszaállítja. E téren a szakítás s kapcsolat, a rombolás s teremtés folytonos ; az ember rombol ; ő a spiritus annihilans ; a Szentlélek meg teremt ;

ő a Spiritus creator. Azért oly mély értelmű s a lelkek üdvét érintő vágy az, hogy «emitte Spiritum tuum et creabuntur». A bűnbeesett lelkek olyanok, mint az eléggő csillagok, mint a kihűlő világok ; a nagy halál megy végig rajtuk. De nyomában jár a Szentlélek, s ami meghalt, az föltámad, s ami kihűlt, az föléled, s ami kialudt, az kigyullad. Nem fogy ki a lelki világok teremtéséből. Ezt az ő természetfölötti munkáját szimbolizálja a természet a maga kifogyhatatlan életerejével s termékenységével. A hervadó virágból, a sárguló kalászból az élet új magvai szóródnak szét; tél után tavasz van, s millió élet kikezdése s ébredése emelgeti le a természet fakó arcáról a szemfödőt : ilyen a kegyelmi világ fakadása s virágbontása ; az is folytonos. Nincs kötve helyhez s időhöz ; pillanat alatt beállhat s ha sötét és torz is a bűnös lelke, a bánat s a szentségek révén a Szentlélek azt megint földi mennyországgá avatja. Áhítattal nézem ezt a fölséges Teremtő-Lelket, ki életet s örömet hoz, de előljáróban inspirációja mindig a bánat, az alázat ; az elpusztult lelki világot bepermetezi könnyel ; a lelki halálba hanyatló lelkeket megint fölkeni az élet s öröm olajával. Az ő vizei a bánatkönyvek, a keresztvíz ; az ő olaja a lélek kenete, a krizma, a katechúmenek, a betegek olaja. Ó Szentlélek, kérlek, permetezz, locsolj, moss meg engem ; erősíts, segíts, kenj föl engem.

c) Mennyire kell becsülnöm az Istennel való kapcsolatot a megszentelő malaszt által s rettegnem a büntől, mely azt széttepi ! Szent Tamás szerint a legértékesebb dolog a világon, ha a teremtmény teremtőjéhez természetfölötti hasonlóságban, vagyis isteni vonásokat öltve magára, hasonul. Azért ezt kell mindennekfölött becsülnünk s egyszersmind legszükségesebbnek tartanunk. Nem tetszünk Istennek, ha nincs rajtunk ez a vonás, melyet ő irántunk való szeretetének kiáradásában, a lelki világ koronája gyanánt teremtett. Ő ezt keresi rajtunk s ha nem találja, akkor a lelket nem sikerült művének nézi. Isten az evangéliumi parabola szerint az ő talentumait különféleképp osztja ki ; de a legutolsó szolga is kap egyet, s az is talentum, tehát isteni, Istenhez méltó s a lelket istenileg gazdagító kincse. Ezzel az egy talentummal az életet istenivé tehetjük. Az ember a parabola olvasásánál kísértetbe jöhetne s azt mondhatná : ah, mit becsüljön az utolsó szolga, mikor az csak egy talentumot kapott? De helytelenül s okatlanul gondolkoznék, aki így vélekedik ; mert az a talentum olyan, hogy aranytartalmával az egész életet be lehet aranyozni s Isten előtt tetszővé tenni. Én tehát ezt a talentumot óvom,

s ha nem is volna több, csak egy, beérném vele, sőt istenileg gazdagnak érzénem magamal.

A bizonyosság *Lelke.*

63. a) A Szentlélek a világ végeig tanúságot tesz Krisztusról, hogy ő a világ világossága s az emberek Mestere, kivált azzal, hogy az elkapatott világ kínos vágyaira s hiábavaló küzdelmeire mutat rá, melyekkel megsóhajtja, de megteremteni nem bírja az élet tartalmát. A világ képtelen az életnek, a léleknek igazi tartalmat s kielégítést adni s ezzel tanúságot tesz arról, hogy nincs képessége a jó, nemes embert megteremteni. Pedig ezt kellene tudnia, vagy Krisztusra kell szorulnia; s a Szentlélek mindig rávilágít ez elkerülhetetlen világosságra. Ez az ő fényes bizonyossága Krisztus mellett. S valóban, a kultúra értéke s tartalma nem az intézmény, hanem az ember, vagyis amit az ember eleven öntudatot hordoz magában, mint világosságot az észben, mint meleget a szívben, mint békét s örömet kedélyében. Természetes, hogy az ész látni akar, hogy érteni s föl kutatni akarja a világot; természetes, hogy az ember hatalmas akar lenni s a természet erőit lefoglalni s a világot céljai szerint elváltoztatni; de a földolog a látásra nézve az lesz, hogy mit lát magában, mit néz ki maga számára a világból, s a legfontosabb hatalmi állás az lesz, hogy úr-e saját bensőségében, és semmiféle hadjárat, semmiféle honfoglalás nem szerez neki hazát, ha önmagában, ha szívében nincs otthon. Ma is tehát az élet föladata s értéke: önmagunkban nagyoknak, értékeseknek, emelkedetteknek lennünk; önmagunkban megnyugodnunk s örvendeznünk. A lélek mindig ezt akarja s ezt fogja akarni örökké; önmagában fogja akarni hordozni az élet tartalmát. Ez az önmagabátérés, ez a bensőbe irányuló vonzás az élet sajátossága, s ezúton találkozik a lélek az ő Istenével. A lélek bárhová indul ki, önmagára esik vissza, mint ahogy a kő, bármily erővel dobjuk is föl, a földre visszahull. Amely mértékben húzza, abban a mértékben lesz tartalma, lesz súlya. A lelket is a Lélek húzza. Ez a vonzás néha tompulhat; a foglalkozás másfelé irányíthatja az érdeklődést; de ahogy a Szentlélek van minden lélek mélyén, úgy a lélekből egészen ki nem irtható a bensőség utáni vágy s csak a bensőben, tehát saját öntudatában található föl értékeit; csak a Szentlélekkel kapcsolatban, hozzá közel állva, belőle kiindulva, indításait fölhasználva állhat elő a világ legjobb s legértékesebb része: a homo spiritualis szemben az animalis homo-val. S ez a nagy tanúság, melyet a Lélek tesz, mikor rámutat arra a rengeteg sok romra, arra a siker-

telen kapkodásra, arra a szerencsétlen művészetre, mely nem tud embert teremteni, ki meg legyen győződve, hogy élni érdemes. Mi tudjuk, hogy érdemes, s azt is tudjuk, hogy hogyan éljünk, mert a Lélek tanít s vezet rá. Hála neki s hűség neki!

b) Bizonytságot tesz a Szentlélek Krisztusról, hogy csak az erkölcsi jóság s a lelkeség által lesz a világ jobbá, ahogy azt az Úr Jézus mondta. A világ, értjük ezalatt az emberiséget, nem lehet jóvá csak kívülről jövő behatások s benyomások által, hanem belülről, önmagából kell tette, cselekvésre kiindulnia; neki kell a szertelenséggel szemben a mértékeket szeretnie s önmagára kimérnie; neki kell lelkének ellentétjeit s ütközéseit magasabb egységbe foglalnia. Az önuralmat neki kell gyakorolnia; az önalakítást neki kell végeznie; az önmeghódítást neki kell kivívnia s mindebben lelke legbensőjéből s öntudata mélyéből kiindulnia. Az egyéniségnek e legmagányosabb s legrejtettebb szentélyében Krisztus a Szentlélekre utal s azt mondja nekünk: nem vagy magad, a Szentlélek, az élet s a szépség lelke van veled; ő bizonytságot tesz rólam, hogy kell tisztának, nemesnek lenned, ahogy én tanítottalak s példámmal biztattalak s bizonytságot tesz arról, hogy ezt mind meg lehet tenni, mert ő segít. S tényleg a Szentlélek e tanúságát mi mindnyájan tapasztaljuk, mert minél inkább bizunk Krisztusban, annál több kedvet s bátorságot érzünk csinálni magunkból valamit s annál inkább hajlunk oda, hogy necsak az ész műveljük s tömjük ismeretekkel, hanem főleg az akaratot nemesítsük. A Szentlélek az ő híveit nem neveli az ész kultúrájára, sem az esztétikai érzés kultúrájára, sem a test, az izom kultúrájára, mert az első kevélyé, a másik gyengévé, a harmadik brutálissá tehet, s ezek mind egyoldalúságok, tehát gyengeségek; hanem igen, nevel minket tehetségeink kifejlesztése mellett a jóakarát királyi egyeduralmára. A Szentlélek az én lelkem, s nekem is lelkinék s nem állatinak kell lennem, vagyis ami bennem felsőbb, annak kell uralkodnia, s ami alsóbb, annak kell eszköznek lennie. Nem szabad az alsóbbat letörnöm, mert az is az én alkatrészem, s jóllehet konfliktusok származnak belőle, el kell tűrnöm azokat, de ugyanakkor az irányt kell megtalálnom köztük. Nem számíthatok arra, hogy a Szentlélekhez ragaszkodván, végleges békét élvezhessek, hanem csak egyensúlyt; mert életem folyamat s nem nyugalom, életem új meg új szükségletek jelentkezése s azok okos kielégítése. De az erős, erkölcsi élet lehet a mi részünk, s ez irányban kell a világjavítást várni s kérni s rajta dolgozni.

c) «Ti is bizonytságot tesztek» (Ján. 15, 27). A mi bizonytságunk Krisztusról abban áll, hogy ő minket jókká, fegyelmzetté, tisztákká, nemesekké tesz s hogy kegyelme által munkára, küzdelemre s türelemre alkalmasakká bizonyulunk. A szívbeli jó ember Krisztusra mutat, mikor a világ szellemével s a test és vér bölcseségével szemben más, mélyebb erőforrásokra utal s önmagán s életén, bizalmán s jókedvén, törhetetlenségén s türelmén megmutatja a világnak, hogy íme, itt új erők lépnek föl, s ezeket Krisztus hozta. Ez a mi szellemünk, ez a mi erőnk, ez a mi valónk bizonytságot tesz Krisztusról. Ezt a folytonos tanúságot sürgeti a Szentlélek, aki sugalmaz, fölvilágosít s indít s biztat, s ezt a tanúságot, mint folytonos pünkösdtöt állítja be a világba. Kell, hogy a történelemben meglátszassék a Krisztusból kiinduló jóság; az emberiségen észre kell venni a Szentlélek impulzusait, melyek Krisztusra mutatnak. Én is föl akarom ezeket magamon tüntetni; én is Krisztus lelkéről tanúságot akarok tenni. Ha valaki művelt, tapasztalt, ha okos és világlátott, az ilyen bizonytságot tesz arról, hogy megvan benne a világravalóság szelleme; ha pedig valaki Krisztus szelleméről akar bizonytságot tenni, akkor ki kell mutatnia, hogy érzésben s tettben is egyaránt jó ember. Kérdezzük hát magunkat: jó vagyok-e? Jó-e a szívem, az életem? Jó-e a munkám, az érzésem? Jóvá teszem-e feleségemet, férjemet, gyermekeimet, testvéreimet, híveimet, barátaimat? «Abból ismerjük meg, hogy benne lakunk és ő mibennünk, hogy az ő Lelkéből adott nekünk» (I. Ján. 4, 13), tehát, hogy az a jó Lélek megérzik rajtunk. Föltűnő, hogy ahol Szent Pál a római levélben a hitet sürgeti, azt írja, hogy nem lehet hinni, ha nincs, aki tanítson, s nincs tanítás, ahol nincs küldetés; pedig azt lehetne gondolni, hogy tanítani, prédikálni lehet misszió nélkül is, hiszen sok jó szülő, jó tanító tanítja hitre a gyermeket, sok közönséges ember, egyszerű cselédek térítenek vissza Istenhez lelkeket, s hol van ezek missziója? Pedig mégis csak igaz, anélkül, hogy a Szentlélek indítson s lelkesítsen, az ő nyomása s indítása nélkül nincs foganatos tanítás. Azokban a jó lelkekben mind a Szentlélek dolgozik. Minden lelkes szó, minden meleg meggyőződés voltaképp küldetés s lélek-kitörés. Lélek tör ki a beszédben, a példában s azért gyűjt aztán lelkeket. Ily lelkek tesznek bizonytságot az Úrról. Belőlük való a meggyőzés, a vonás, a mély szimpátiák árama, mely lelkeket hódít Krisztusnak, mert nemcsak eszükön, de szívükön s kedélyükön s idegükön ömlik el ez a lélekhullám. «Erről

ismerjük meg az igazság lelkét» (I. Ján. 4, 6). Én is organuma akarok lenni s így Krisztusról bizonyoságot tenni.

Szentlélekjárás. (1917)

64. Új világot csak új lélek alakíthat, s ezt az új lelket a történelem folyamán a Szentlélek árasztja ki a világra, kiből minden lélek s lelkesülés való s ki mindannyiszor új pünkösdi tüzeket gyújt ki úgy az egyesek lelki világában, mint a nemzetek életében.

Pünkösöd ünnepén oly jól esik e feneketlen mélységekbe s e határtalan magasságokba betekinteni, melyek közé bele van akasztva ez a föld s rajta az ember. A Szentlélek akkor is, amikor tűzzel keresztelt apostolokat s híveket, s alapjait vetette meg az új keresztény világnak, e mélységekből jött, s úgy hisszük, hogy jön ő onnan közénk máskor is; jön mindannyiszor, ahányszor ha nem is tüzes nyelvek alakjában, de izzó gondolatokkal s érzésekkel keresztel; mindannyiszor, ahányszor új hevet szít föl a szívekben, ahányszor új, friss vérhullámokat lüktet bele a megszokott s fonnyadt gondolatokba, hogy eszményekké legyenek, melyek sugározzanak, s a biztatóan bevilágított új utakra ösztönözzék a régi utakon már elfáradt emberiséget.

Most is oly korszakban élünk, amikor a Lélek jár közöttünk, amikor új világ készül körülöttünk. Új világ azért, mert új meglátásokban van részünk, s új érzések fakadnak lelkünkben, melyek elharapóznak mint a tűz, s lángba borítanak mindenkit, aki köztünk él s a világ kínjait s vágyait s méltányos igényeit megérzi. Ez új érzésektől másképp látjuk a történelem folyamát, másképp nézzük az emberi társadalom strukturáját, más szemmel nézzük a történelmi osztályokat s az azoknak kimért jogokat, más világitásban szemléljük a munkást, a szegényt, a jogtalant, s ennek következtében másféle érdeklődéssel viseltetünk fejlődés s haladás s világelváltozás iránt. Ez érzésektől valamiképen folyamszerűvé válik az élet, elváltozófélben látjuk a társadalmi alakulást, a jogot és a részesedést a hatalomban. Azt vesszük észre, hogy közelebb állunk egymáshoz, mint ahogyan hittük volna, s hogy nem is azon fordul, mintha közeledtünk volna egymáshoz, hanem csak azon, hogy a szoros közellétet, az egymással való kapcsolatot, melyet eddig nem úgy láttunk, most észrevesszük. Mind ez az észretevés az érzéken s nem a dolgokon múlik. Azért vesszük észre, mert lélek van bennünk, s azért vesszük észre tüzetesebben s valószerűbben, mert finomabb

lett az érzékünk s az érzésünk, — más szóval, mert több lélek van most bennünk.

De hát nem önhittség-e azt gondolni, hogy mi valamit látunk, amit elődeink nem láttak? Cseppet sem az, mert ezzel csak azt mondjuk, hogy másképp érzünk. Hiszen azért látunk e dolgokban másképp, mert másképp érzünk; az pedig, hogy másképp érzünk, nem onnan van, hogy tán bölcsőbbek vagy szentebbek volnánk mint elődeink, hanem onnan, hogy érzéseink elváltoznak. Az érzéseknek is van fejlődésük; azoknak is van tavaszuk és nyaruk; azok is érnek s érlelődnek, s mi most szerencsénkre ily érzés-kitavasodásba kerülünk bele.

A mi érzésünk most az, hogy akarunk nagyobb egyenlőséget ember s ember között, s nem akarjuk, hogy a történeti választófalak örök érvényűeknek látszassanak. Akarunk több szeretetet folyósítani s az életbe átvinni; akarunk több nemességet s jóságot s több lelkeséget oda juttatni, hol eddig gond és keserűség fonnyasztott arcokat s lázadásba kergetett százezreket; akarunk több örömet oda varázsolni, hol eddig a rideg szükség s inség ült bele mint valami unalmas s borzalmas szürkesség s szomorúság. A történelmi fejlődés távolságokat dobott közénk, melyek a szegénység, a szenvedés, az elgyötört s elsatnyult élet társadalmi kategóriáit, vagy talán inkább karikatúráit teremtették meg. Ezek a csúnya alakulások mint iga ülnek nyakunkon s uralkodnak, azaz, hogy kínoznak minket. Nem isteni gondolat-e s nem pünkösdi tűzből pattant szikra-e az az érzés és törekvés, hogy mindezen változtassunk, s hogy a több szabadság s a nagyobb testvériség eszményei szerint alakítsuk a világot. Elborzadunk a kínai, hindu, japán és indián istenek szörnyképein; érzéseink lázadnak ily bálványok ellen, miután mi más Isten-képet, az Isten-ember képét hordozzuk magunkban; de ime, ha azután társadalmi viszonyainkra, ha az élet s a jog formáira tekintünk, nem vagyunk-e mi is, kik ezeket megteremtettük s tiszteljük, bálványimádók és szörnykép-faragók? Ez az elkényszeredett gazdasági élet, az életkontár társadalom, az életpusztító csatározás, a társadalmi osztályharc, ezek a társadalmi rétegekben önmagukkal meghasonlott nemzetek, a kegyetlenség, az önzés pusztító s köztünk jogerős szokásai nem vádolnak-e minket is ily bálványfaragással? Azok az úgynevezett pogányok az Isten-képet torzítják el, mi meg az Istennek eleven képét, az embert s az emberiiséget torzítjuk el s tesszük satnyává s nyomorékká!

Már most erre nézve gondolom én, hogy nagy revelációban lett részünk, hogy a szeretet új megérezésében átérettük kötelességeinket a jövőre nézve s mulasztásainkat a múltban. Ez a mi pünkösdünk !

Ez a szeretet maga az isteni szeretet, s ez a kiindulás s megindulás azoknak a feneketlen mélységeknek lökéseitől van. Onnan jön az, ahonnan a világalakító Lélek árad belénk. Ezt a mély megindulást nem lehet csak a háborúra visszavezetni, aminthogy ez új, erős emberségi s testvériségi érzéseket nem lehet csak érzelmi s ingerszerű reakcióknak tekinteni, mint amelyekkel az érző ember reagál mások szenvedésére s bajára. Nem, a háború nem teremt nemes érzéseket s nem tesz jobbbá senkit ; sőt ellenkezőleg, önkényesebbé, durvábbá és kegyetlenebbé tesz mindenkit. De a háborúban igenis lepattan a szívekről a történelmi kéreg ; a háború leüti a földi poklok zárait, szétdobja az önzés rekeszeit, melyek a mélységet, az igaz, szent s szerető érzések mélységeit lefotgáták s elzárták, s most azután a lélek mélységei ismét szabadon lüktetnek, lüktetéseiket mint meleget, mint finom érzéket, mint testvériséget s több igazságot érezzük meg, s eszerint indulunk el az új s jobb világ kialakítására.

«Ezeket pedig mind ugyanazon egy Lélek cselekszi, osztogatván kinek-kinek, amint akarja» (I. Kor. 12, 11), akár egyes embereknek, akár nemzedékeknek, koroknak és korszakoknak : érzést, érzéket, belátást s teremtési inspirációt és kedvet. Nem a körülményekből, nem a kültermészetből való mindez, hanem a belső világnak tisztább s világosabb öntudatra-ébredéséből. Ez is világ, sajátos s titokzatos világ, melynek immanens, vagyis benne lappangó erői, eszményei s céljai vannak s ez erők s célok érvényesülése által változik el a külvilág is. A nemesebb megérezésekben, a finomabb sejtelmekben, az igazabb meglátásokban pattan ki a mélység lelke, s ezekben üli meg a nyiladozásnak s az új virágzásnak májusi korszakát. Az új érzésekben úgy fakad a Lélek, mint a mélység vize a forrásokban s új elemet állít a világba s új plaszticitással gazdagítja a létet s új motívumokat ébreszt az emberekben, hogy azok szerint alakítsák s dolgozzák ki a jobb világot.

Ezt mind a Lélek teszi ! Ezt a lelket nem akarjuk megszorítani az új idők megértésének hiánya által, ezt a Lelket nem akarjuk kioltani a régihez való oktalan s makacs ragaszkodás által ; hanem örülünk neki, hogy pünkösdi élet-izgalmaikat érezhetjük s hogy munkatársai lehetünk abban a

műben, mely leginkább jellemzi küldetését, a világfejlesztésnek s a világ folytonos megújításának nagy művében ; hiszen úgyis imádkozunk : «Küldd ki lelkedet, s minden föléled, s megújítod a föld színét».

**Szentlélek Isten, jöjj le ránt,
Világosíts meg égi láng!** (1918)

65. Mi mindenféle tűz s mennyi szenvedély lobog manapság a lelkekben ! Ki tudná felsorolni a világégés s a világalakulás e tüzes erőit? Mily tüzek az ágyúcsöveknek tüzei, a géppuskák villanásai, az égő falvak s flandriai s francia dómok égre csapó lángjai?! S mennyi szenvedély lobog s rohog körülöttünk, — emberirtó, kultúrát szégyenítő, eszményeket s szíveket taposó s gyűlöletet lihegő szenvedély !

E tüzek hevével s feszítő erejével küzd a hatalom, a mammon s a moloch a maga jussáért, azzal küzd a csaták furiája a győzelemért. E szenvedélyek erejében állnak szemben milliók mint ellenséges nemzetek, és más milliók mint társadalmi ellenfelek ; s ebből lesz a forradalom mániája a proletár tömegekben. E tüzek hevével föl akarnak forгатni világokat, föl akarnak borítani társadalmakat, le akarják törni az uralkodó történelmi osztályokat s megbosszulni az elnyomottak minden sóhaját s panaszát.

E tüzekben inkább az evolúció tüzei, inkább a társadalmi katasztrófák vulkánikus lángjai s a világégés s a világalakulás energiái égnek.

De vannak hál' Istennek más tüzek is ; tüzek, melyeket a Szentlélek gyújt, tüzek, melyekben lélek világít, melyekben az eszmék, mint napok izzanak körülöttünk. Vannak tüzek, melyek kultúrtörökvések kazánjait fűtik, s tüzek, melyek szívekben égnek, a szeretet tüzei, a pünkösdi Lélek adománya, melyektől a szentek lelke, az apostolok s vértanúk szíve fog lángot. Mennyi fény s hő sugárzik ezekből : a meleg érzések, a megértések, a részvétek s szimpáthiák melege ! Ezek nem törnek s nem zúznak ; ezek nem dolgoznak erőszakkal s gyűlölettel, nem szenvedélyességgel s elfogultsággal. Ezek győzik jósággal és szeretettel, türelemmel és kitartással, győzik alázattal s kivárással, s bíznak benne, hogy a Szentlélek az új khaoszból is kozmoszt, vagyis rendet és szépséget hív elő.

Híszek e Szentlélekben, imádom e pünkösdi tüzet ! Pünkösd napján tűzimádozóvá lettem ! Ezt a pünkösdi Lelket veszem, ezt a tüzet a lelkembe rejtem ; ez kell nekem ! Lélek

kell belém, látó Lélek, melynek nagy hite van, az a hit, hogy a világtörténelem katasztrófaiban letört világ romjain s az ütközések s harcok khaoszából új s jobb világ támad, de csak a világot megszentelő Lélek kegyelméből, s nem a frázisos, nagyképűsködő s hazug kultúra erejében. A kultúra különben is szomorú képet nyujt most, most, mikor mindaz, amiben bízott s amivel annyira nagyra volt, oly csúfosan csütörtököt mondott, s mikor úgy elnémultak ajkán az önmagát dicsőítő dithirambok, s helyettük hangosak lettek az átkok.

Csontmezőkön állok Ezekiel profétával, s körülöttem a pusztulás, a leromlás, a gyengülés, az elszegényedés szomorú perspektívái nyílnak! Rosszabbak s vadabbak lettünk; milliók megfertőződtek testben és lélekben s megrendültek hitükben s emberbecsülésben. — A háború nem tanított minket erkölcsre, sem becsületre, hanem gyűlölni, gyilkolni, csalni s rabolni tanított, s tanítványai légiók! Nemcsak hogy szenvedtünk, de türelmetlenek s követelődzők lettünk; a lelkünk beteg, s az átélt gyötrelmek s szenvedések emléke mindmegannyi seb ég benne; a tömegindulatok lökései mint földrengések járnak bennünk, s attól zeng a mi régi, erős világunk s felül a csábítók s az izgatók igéreteinek.

Hát hogylene volna szükség e vajúdo s civódó világban új lélekre, még pedig az örök Szentlélekre?!

Lelki erőre van szükség, mely hitből s reményből táplálkozik s melyben a Szentlélek szeretete ég! Szükség van hívekre s hűséges lelkekre, kik tudnak erős s bátor tanúságot tenni a Szentlélekről, tanúságot tenni erejéről s fölségéről. Szükség van lelkekre, kik a Szentlélekből valók, kik szikrák a parázsból s lángok a tűzből, s kiknek gondolatain megérik az érzés melege s a meggyőződés ereje!

Imádjuk e Tüzet, e tüzes Istent, a pünkösdi lelket! Akár mint láng ég szemünkben s ajkunkon, akár mint lelkesülés és hév ereinkben, sugározzuk őt így is, úgy is magunkból! Mindenekfölött pedig melegedjünk rajta s tőle, mikor elmélkedéseink csendjében mintegy hamvadó parázstűz körül térdelünk — legyen a Szentlélek öntudatunknak legélénkebb eleme s leglényegesebb alkatrésze! Ah, az ilyen pünkösdi tűzimádók meleg lelkek lesznek, s ezektől világosabb s jobb lesz a sötét s gonosz világ!

A túlvilág tornácában.

A túlvilág hangulata.

66. a) Ma este az egész világon sajátos fények vonulnak el; gyertyafényes temetők világítanak bele a ködbe, s a sok velünk imádkozó s minket láthatatlanul környékező «szegénylélek» túlvilági hangulatba hoz. Ez a hangulat elkel nekünk. Kell nekünk valami, sőt minél több abból a láthatatlan végtelenségből, melyből a lelkek jönnek felénk s melybe a világ is siet; kell, hogy megülje lelkünket az érzés, hogy hiszen az a végtelenség tulajdonképen a mi világunk, s milliószor többen vannak már ott, mint mi itt, s mi is csak egy darabig maradunk itt; azután pedig oda sietünk, hol sokan, mindnyájan és soká, mert vég nélkül leszünk. Nem is mondhatjuk idegenszerűnek azt a másik világot, hiszen gondolataink ebből a mi világunkból folyton átesapnak abba a másik világba, s érzéseink szinte ösztönszerűen eltalálják oda az utat; különben sem mondhatjuk idegennek azt a világot, ahová mi is önként menekszünk, mikor azokat keressük, kiket nagyon szerettünk, de akiket a földön már meg nem találunk. Ez a nagy lelki világ a mi házunk, családi otthonunk, s egy-egy kedves elhunytamról e nagy házhoz való tartozásom érzetében elmondhatom én is Szent Jeromos imáját: «Hálát adok Istennek, hogy az enyém, hogy a mienk voltál; de még inkább azért, hogy most is a mienk vagy, miután Istenben most is élsz s mikor vissza is tértél az Úrhoz, akkor is, sőt akkor még inkább a családban maradtál».

b) A lelkek világa továbbá már csak azért is a mi világunk, mert annak a földjén van a lélek otthon, annak a világosságában nő meg naggyá, nyúlik meg óriássá. Itt a földön a lélek olyan, mint a növény idegen földben; el van tompítva az érzéke, le van tapasztva a szárnya, s Istennel s a túlvilággal, a szellemivel szemben mintha bamba volna. De ott, a másvilágban megnyílik a szeme, fölébred az érzéke s elváltozik; önmagának s értékének világfölényes öntudatára ébred, úgy hogy akkor a világ s minden, ami szám és

tér és anyag, összetöpörödik az ő szemeiben. Ott már csak az Isten s a végtelen jut érvényre, az ő nagysága, felsége s ereje ; ott csak az ő gondolata esik latba, s csak az ő értékelése a döntő ; ott az isteni gondolattal s akarrattal egybenövünk s bírjuk akarni azt, amit Isten tőlünk kíván. Ime, a lélek az istenin lesz nagyvá ; azáltal, hogy teljesen magáévá teszi, lesz fölényessé, azáltal, hogy az isteni akaratot saját akaratává fogadja, lesz óriássá ; önmaga nyúlik meg tőle. Így nőnek ott túl óriásokká a mi kedves elhúnytjaink ; nagyok lesznek, jóllehet még meg nem dicsőültek ; célt még nem értek, de a végtelenbe rohamosan belenőnek. Nagy katasztrófán, a mulandóság letörésén mentek keresztül, de mikor letört körülöttük a világ, ők abból a katasztrófából voltakép megmentettek mindent s a boldogságot is bírják, jóllehet az még csak úgy van most bennük, mint ahogy a hó alatt pihenő vetésben megvan a kalász s a pipacs. Ez a világfölelynes öntudat messze felülmúl mindent, amit intuición, géniusz, művészet s tudás adhat, s e részben ott minden csecsemőnek a lelke felülmúlja a mi világunk bölcseit. Mennyire megnyújtja a túlvilág a lelkeket ! Mint az esti napsugár az árnyékokat !

c) Halottak napján mi is résztveszünk a léleknek e vellezületett fölényében s úgy vagyunk, mintha élénkebben jutna öntudatunkra a bennünk lappangó szellemi kiválóság s nagyság. E tudat s érzés ébresztői a lelkek ; velük érintkezve, mi is lelkiebbek, mi is intuitivebbek, mi is emancipáltabbak leszünk. Egy más milióbe vezetnek át, hol a lelkit s a szellemit nem kell vitatni, hanem inkább megérezni s átélni. A mi halottjaink az igazi élők, s mi az ő életükben résztveszünk. Ez este ezek az igazi élők a mi miliónk, ők vesznek körül s általuk kapcsolódunk az Istenhez. Azért áll a másvilág ma oly közel hozzám ; oly közel áll, mint amily közel állanak azok, akiket szeretek s akiknek szeretetét a halál nem vette el tőlem. Azért is, ha ma este elmerengek s lelki szemeimmel abba a végtelen távlatba nézek, melynek neve «más» világ, ez ismeretlen s mégis engem vonzó s engem váró világban ők az én fényeskedő, biztató gyertyalángjaim. Minden lélek, akit szeretek, hitem egy-egy gyertyavilága a végtelenben ; kicsiny, de arra, hogy intsen felém s vezessen engem, elég. Mindegyik biztosít, hogy én is odavaló vagyok, s biztat, hogy éljek az élet esti árnyaiban is a hit világoosságából s győzzem le a világ törpeségét saját öntudatom fölényével.

Halottak estéje.

67. November elsejének estéje titokzatos, rejtelmes est! Világosságot nem gyujtok, hanem szobámból kinézek az éjbe, a novemberi ködbe, mintha valaki után kinéznék, aki elment ugyan, de voltaképp nem hagyott el egészen. Elment a más világba, de érzem, hogy a kötelékek, melyek hozzá fűztek, nem szakadtak el, s hogy neki köze van hozzám s nekem hozzá. Mondják, hogy meghalt. Igaz, meghalt; de én élőnek nézem; étellel s érzéssel keretezem emlékét; sirja ugyan bezárult, de a szívem sebe, melyet távozása szakított, az nyitva maradt, s abba van beírva a neve, bele van rajzolva a képe; s ha a testét meg nem menthettem, de a lelkét azt bírom, az nem halt meg, az él. S ma este különösen érzem ezt; érzem, hogy kötelékeim el nem szakadtak; hogy emlékeim el nem fakultak; hogy szeretetem el nem hamvadt; sőt érzem, hogy épp ma este közel van hozzám, jár körülöttem, intünk egymásnak, megértjük egymást s cseppet sem félek tőle, sőt ellenkezőleg, örülök neki. — Ó szentek közösége, mily természetes, édes hit vagy te, s milyen jól ismered a szívünket, mikor így sorba fölvonulsz emlékeiddel, ünnepeiddel, s köztük ezzel az esttel; szent est ez is. A karácsonyest is szent est, akkor is eljött valaki hozzánk, akit nagyon vártunk, s angyal hirdette, hogy eljött már s köztünk lakozik: ma pedig a közösség szent angyala hirdeti, hogy azok mind élnek, akik meghaltak. Akik így hisznek, azokról a novemberi ködben is igaz, hogy «az Isten fényessége körülragyogja őket» (Luk. 2, 9).

b) S tényleg látok is sok fényes sávot a novemberi éjben; az est párán előmlik a temetők világossága, mert ma ez a sötét hely egészen világos; az élő s szerető emlékezet világosságot gyujtott a sírhantokon, jeléül annak a világosságnak, melyet a hit gyujt szíveinkben, mely vezet éjben is, sírok közt is, mely mondja: csak gyere, ne félj; ez mind élet, ez nem halál. Ezek a világoskodó sírok ma este szent helyekké lesznek s a kereszténység zarándoklatot jár hozzájuk. Templom is, temető is szent helyek; a templom a Krisztus teste miatt, a temető e test tagjai miatt; a templom az örök élet kenyere miatt, a temető az itt lappangó örök élet miatt; a templom a föltámadt Úr miatt, a temető a napját váró föltámadás miatt. Én is ide tartok, s mikor ide megyek, nem is koporsókhöz, hanem az «örök kapukhoz» zarándoklok, s úgy rémlik nekem, mintha ezek az örök kapuk ma meg-

nyílnának, s hosszú sorban jönnének ki rajtuk a lelkek, az enyémekek is. Jönnék, jönnék, de mintha még nem örülnének, mintha ruhájuk is gyászruha volna, s a virágokat, melyeket kezükben lengetnek, mintha koporsók koszorúiból tépték volna le; úgy tetszik, mintha énekelnének is, de az az ének még nem a mirtusos jegyesek dala, hanem valami olyan, melynek motívuma az, hogy «qui salvandos salvos gratis, salva me fons pietatis».

c) Én is letérdelek sírjaim mellett; szent helyen térdelek. Nemcsak az emlékezet miatt szent nekem a hely; az kevés volna; hanem szent a lelkek miatt. Csak ha vannak, csak ha élnek még, akkor észszerű igazán ez az emlékezet és kegyelet. Mert ha nincsenek, minek mindez, minek e fájdalmas emlékek fölélesztése? Minek a fájdalmak ünnepeinek rendezése? Kell talán szaporítani a fájdalmas benyomásokat s nem inkább eltörölni s feledni azokat? De azt mondják erre, hogy ez ünnepre s e szentelt emlékekre önmagunk miatt, a hála, a kegyelet érzései miatt, saját lelkünk nemessége miatt van szükségünk; azért van rá szükségünk, hogy jó emberek legyünk, s a társadalom emberséges érzésektől nemesbüljön! Nem; a sir fölött, az enyészet e némaságában szétszakítók minden illuziót s radikális leszek. Értem mindezt a sok szép beszédet, de az a feleletem rá, hogy minek a hála is s minek a kegyelet is, ha én sem leszek s ők sincsenek, s minek nemesbüljön a világ, ha az is elpusztul s nem marad belőle semmi?! Istenem, kemény szavak ezek, de szent igazak! Sir fölött a kegyelet is csak akkor nem örület, ha van lélek s van örök élet!

d) Megenyhülve fölállok. Nem vagyok sötétségben, mert hiszek s remélek. A sötétség ott van, ahol a céltalanság ijeszt, az a lélek, melynek nincs központja, nincs célpontja; az a világ, melynek nincsen napja. Ez a sötétség valami a sötétség kinjából, valami abból a sötétségből, melyet az Irás «külső sötétségnek» nevez, a távolság, a messzeség, az elszakadás sötétségének. Ez a külső sötétség az Isten-távol. Ez az a túrhetetlen, északsarki éj, hol a csend és a sötétség és a hideg ráborul a lélekre. Istenem, mily sötét hideg éj, melyben elvesztem Istenemet s a lelkeket! Ami elszakít Istentől, az elszakít tőlük; ami kioltja az ő szeretetét bennem, az kioltja a szeretetét az én lelkeimhez, atyámhoz, anyámhoz, gyermekemhez, testvéreimhez. Viszont, ha megtalálom Istenemet, megtalálom azokat is, kiket szeretek; ha hiszek Istenben, benne bírom azokat is, kiket elvesztettem; benne legyőzöm

a mulandóságot ; benne örülök a halhatatlanságnak s a sirok s a fájdalmas emlékek szakadékaiban átkelve halottak estéjén is az az én énekem : «Cantemus Domino . . . Énekeljünk az Úrnak, mert dicsőségesen fölmagasztaltatott, a lovat s a rajta ülőt levetette a tengerbe» (Exod. 15, 21). Ez a lovas az, akiről a latin mondja : post equitem sedet atra cura ; a fekete, nagy gond lovagol ott, mely azt hajtogatja : mi lesz velünk? hát elveszünk? Mi nem így gondolkozunk ; mi azt mondjuk : Cantemus Domino !

Gyásznapom.

68. a) Szent, mély szomorúság napja nekem ez a halottak napja s hitem nem tiltja, hogy szívem legyen s hogy át ne érezzem a föld lakójának érzéseivel, amit az apostol mond : «nincs itt maradandó városunk» (Zsid. 13, 14), tehát az elmúlás útjain járunk s az elmúlást megsóhajthatjuk. Azért van az az ünnep voltaképp este s azért van őszkor, mert ahogy az őszi est tele van hervadással és elmúlással, tele fonnyadt levelek szagával s végtelenbe elnyúló árnyékokkal : úgy van a lelkünk tele melankoliával, az élet árnyékaival s a halál aggodalmaival. A halál hatalma táboroz körülöttünk, s tele vagyunk mi is lövedékeivel, az erjedés spóráival, a rothadás bacillusával, s e részben is megvalósítva látjuk a szentírás szavát : inimici hominis domestici ejus ; az a fonnyasztó hatalom már bennetek is van. Azért tud talán az ember oly búbánatba merülni ; talán mikor a benne rejlő halál megéretteti magát vele. De voltaképp az az erjedés is csupa élet, spórák élete, s az a rothadás is csupa élet, finom gombák flórája ; élet, túltengő, kivirágzó élet! Tehát a halál is életből való ; a halálnak is élet a célja, élet a törvénye s a lelkem melankoliája alatt is ott lappang a győzelmes s a több élet vágya s törvénye, s azért ha szomorkodom is, de az apostolt követem, aki biztat : «ne bánkódjatok, mint egyebek, kiknek nincs reményük» (I. Thess. 4, 12). Van szomorúságtok, van bánatotok, vannak sirjaitok, anélkül nincs ; ez nem hiba, ez nem bűn ; de legyen reménységtek is, s azzal hassatok vissza lehangoltságokra.

b) Igen, élet van a halálban is s a halálon túl is, s azért folytatja az apostol, hogy «a jövődőt keressük» (Zsid. 13, 14). Az a titokzatos, misztikus világ vonz minket, s érintkezésbe akarunk lépni vele. Értsük meg lelkünket ; kell, kell nekünk a túlvilággal való érintkezés ; nem ugyan az, melyet a babona, a mágia, az asztrológia akar közvetíteni, hanem az, melyet az apostol is elismer : nincs nyugtunk, keressük a jövődőt !

Hány hidat próbálgatott verni az ember ezeken az örvényeken! Cibele, Isis, Mitras kultuszai mind e hidat keresték. Penitenciák, ostorozások, böjtök, nyilvános gyónások, öncsonkítások, éji ritusok, a mágia kegyetlenségei e hidépítésben robotoltak. De van helyes iránya is a túlvilágba való gravitációnak, s mint ahogy a lilium ring s világít szaggató tövisek közt: úgy e sok tövises, kegyetlen vágy és pogány önkínzás közt is világít nekünk az apostoli hit, hogy a szentek közösségében állunk velük, hogy imáink s jócselekedeteink elérik őket, hogy mi segítjük őket, s ők imádkoznak értünk, s hogy főleg ez estén úgy érzem, mintha nagy kimenőjük volna hozzánk; mintha láthatlanul templomba kísérnének, sírjaikra kiülnének; mintha ott rejtőznének koszorúink árnyékában, ott zizegnének a száraz harasztban s meggörgetnék a szél szárnyán ablakainkat s megérettetnék velünk: itt vagyunk, szeressetek s segítsetek.

c) Ebben a vágyban s ebben az eligazodásban a más-világ felé természetesen sok a bizonytalanság, mert a hit keveset mond róla, de a szívünk érzése annál hangosabb s beszédesebb. Ez a vágy s eligazodás is tele van a novemberi est árnyékaival; valamit látunk, valamit, úgy mint «tükör által homályban» (I. Kor. 13, 12), s ez nem elég nekünk, hanem szomjasak vagyunk, s ki van feszítve a lelkünk a láthatatlan világ felé. Jó ez, csak legyen s váljék e feszülés szeretetté, imádsággá. Ha a hit nem mond nektek eleget, «kövessétek a szeretetet» (I. Kor. 14, 1); az többet tud, annak intuíciói is vannak. Szeressétek halottjaitokat, valamennyit; ne legyenek idegenek nektek, hisz jó barátaitok; e szeretettel világsítatok át hozzájuk s örüljete, hogy világíthattok nekik s ha világítotok, meglátjátok, hogy körülötetek is több világoosság lesz. A szeretet tisztítja a túlvilágba vetett tekintetet is. Szeressünk, hogy többet lássunk.

A mi sírjaink szenthelyek.

69. a) Nem a domb teszi, a síremlék sem teszi, hanem a lelkületünk teszi, amellyel sírjainkat nézzük s holtjainkat szeretjük. Az őskereszténység egyik jellege, hogy szereti sírjait s kegyelettel őrzi az elhunytak hamvait. Oka ennek először is az a különös, nem szentimentális, hanem a hit motívumaiból kinövő szeretet, mellyel a holttest iránt is viseltetünk; akár pogány, akár keresztény legyen a halott, tiszteletben részesítjük. A halál nekünk szent és isteni, nem azért, mert vég és enyészet, hanem mert Isten-járás; Isten gondolta

s akarta így ; akarta, hogy büntetés, de egyszersmind engesztelés legyen. A halotton már elvonult ez ítélet ; fölötté «zeng már az engesztelő szózat». S ezt érezzük, s a szívünkbe nyúl bele s megrendít. Azután meg a lélek, akit szerettünk, már elment, de a régi kapcsolatnak egyik tényezőjét, a testet itt hagyta ; összezsugorodott szalag ez a test, mely szétfoszlik ; lelket, életet egybekötni képtelen ; de azért mégis az övé volt, akit szerettem, s az enyém még most is, s általa közelebb állok ahhoz, aki már elment ; közelebb állok, akár csak lát-nám alakját, hallanám szavát. Így természetesen érdekeit is élelnekben hordom szívemen s szándékait szolgálom ; el nem felejttem.

b) Szentnek nézzük a holttestet azért is, mert eszköze volt a lélek természetfölötti életének is, hordozója volt Krisztus kegyelmének. A test képes azt hordozni s így a természetfölöttivel is kapcsolatban maradni. Testvéreink hamvainak közül van Krisztushoz a kegyelem, nevezetesen az Oltáriszentség miatt ; e porok érintkeztek a halhatatlan lélettel, s egy hű élet szolgálatában eszközei voltak a léleknek. Ez érzületből apothéózis lesz a szentek s vértanúk sírjain ; vérüket, csontjaikat, hamvaikat kincseknek nézzük. Nem félünk halottjainktól, nem irtózunk sírjainktól. A zsidók tisztátalan-nak tekintették azt, ki holtat megérintett. A pogányok minél hamarább szabadulni akartak holtjaik maradványaitól, s ugyanaz a rémület s félelem űzte s tartotta távol a holtaktól, mely jelenleg is a babonás embereket ijeszti. Nekünk a holtak lelkük miatt s az őket ékesített kegyelem s a rájuk pazarolt szentségek miatt kedvesek, s úgy gondoljuk, hogy amint «pretiosa in conspectu Domini mors sanctorum ejus», úgy kedves szemeiben a sírjuk s a poruk is. Ő szereti őket poraikban is ; én is !

c) Szent nekünk a halott a nagy jövendőség miatt is, mely reá vár. Ez a nagy jövendőség már elérte lelkét s ráborult, reméljük, mint boldog örökkévalóság. Van azonban a sírnak még egy nagy jövendőséghez köze : a föltámadáshoz, az emberi élet nagy kitéréséhez, mikor halhatatlanságba öltözködik a halandó. Ez lesz az a nagy vég, melyről az apostol mondja : «Azután lesz a vég, mikor az országglást Istennek és az Atyának átadja, mikor megsemmisít minden fejedelemséget, hatalmasságot és erőt» (1. Kor. 15, 24). Addig a nagy világforgulásig itt csend s nyugalom van. Ha föl is túrják a sírokat, ha föl is dúlják a temetőket, ha városok épülnek is fölöttük, azok a sírok s porok azt «a véget» várják, mikor

nem őket mozgatják, kapálják és ássák, hanem amikor ők megmozdulnak s életre ébrednek azért, mert egyszer ők éltek. Istenem, mélységes sejtelem szállja meg lelkemet, ha így nézem a sírokat s így ültetek rájuk virágot! Sírjaimtól nem irtózom; sőt érzem, hogy miért szolgáltak rá a keresztények Caecilius gáncsoskodására, hogy «nem szeretik a máglyákat, mintha bizony nem férkőznék az enyészet holtjaikhoz egyaránt, akár eltemetik, akár megégetik azokat». Igaz, az enyészet eléri őket, de mikor úgy nyugosznak szemfödővel letakarva s virágokkal elborítva, s én föléjük írhatom, hogy «itt nyugszanak», s mikor egy szent helyhez köthetem a föltámadás reményét s kimehetek oda, azt várni: az nem mind-egy nekem. E sírkövek hitem s kegyelem oltárai; minek földülni azokat?! A halotthamvasztás elleni állásfoglalásunkat is nem a dogma, hanem ez a mi szent érzésünk határozza meg. Szent nekünk ez a holttest s mellette állva úgy nézünk rá, mint kik sejtik föltámadását. Ájtatos, sejtelmes lélekkel nézzük; tudjuk, hogy szétporlik, de nem mi akarjuk elrontani; rábízunk a természetre, de magunk nem siettetjük semminek sem pusztulását, ami oly kedves volt nekünk. Ha csak korhadt hüvelyt látnánk a testben, akkor természetesen szabadulni akarnánk tőle; de ha nagy rendeltetései- nek kapcsolatában látjuk, ha ezek a koporsók s hamvak még viszonyban állnak nagy katasztrófákkal, akkor ugyancsak természetes dolog, hogy óvjuk s fönntartani akarjuk. Így valahogy őrzi minden nemzet a maga nagyjainak sírjait; jól teszi, hogy őrzi; hiszen azon sírok körül az erő és élet szelleme jár. A keresztények ragaszkodó, hívő, sejtő kegyelettel vannak sírjaik iránt.

A lelkek haldoklása.

70. a) Holtak sírjain megragad a kérdés: meghaltak-e már? Meghalt-e már, elhaló-e már bennük mindaz, ami test és vér, ami érzékiség s rendetlenség volt? Beléptek-e már abba a békébe, mely Szent Ágoston szerint «tranquillitas ordinis», a rendes, korrekt, erőteljes élet? S úgy érzem, hogy nagyon könnyen lehetséges, hogy még nem haltak meg egészen; tehát, hogy még haldokolnak s agóniában vannak, s a haldoklóknak úgy-e segítségükre kell lennünk? S úgy látom az anyaszentegyházat térdelni a sírok körül, meggyújtani gyertyáit, imádkozni, mintha egy nagy agóniát kísérne s könnyítene s mintha folyton átérezné Szent Pál szavát: «atyámfiái, a test és vér az Isten országát nem bírhatják, a rothatagság sem fogja bírni a rothatatlanságot» (I. Kor.

15, 50). Pedig a lelken még sok érzés lehet, ami test és vér, ami tökéletlenség. Nagy tökéletesség ám az, hogy a lélek ne ragaszkodjék rendetlenül semmihez. Látjuk a szenteket, hogy itt a földön hogyan igazították el akaratukat nagy áldozatok árán, hogy Isten akaratjával megegyezzek s hogy ne ragaszkodjék semmihez, vigaszokhoz sem, sikerekhez sem. Ezen a nagy elhaláson át kell esnie a léleknek a másik világban ; ezen a tisztuláson át kell mennie, s azért érnek a tisztulásnak lángjai «az elme és lélek, az ízek és velők eloszlásáig» (Zsid. 4, 12). Elgondolom, hogy mily nagy lelki szárazsággal ölte ki sokszor Isten a szentek vigaszt, mily nagy depressziókkal tisztította meg tevékenységüket, mily kudarcokon vezette át őket, hogy megéreztesse velük, hogy semmik s tehetetlenek : így tesz Isten ott túl a lelkekkel, s ezt nevezem a világias lélek haldoklásának !

b) E folyamatot megköveteli az Isten, mint végcél. Mindennek, ami van, feléje kell irányulnia ; mindennek, ami mozog és él, beléje kell igazodnia ; ami pedig nincs feléje irányítva, s ami nem tart feléje, az csikorog, őrlik, törlik. Mindennek korrektnek, vagyis az ő szent akarata szerint valónak kell lennie, s csak az állja meg a helyét, ami ennek a szent akaratnak mértékeit tünteti föl magán. Gondolhatom hát, hogy mi minden oszlik s foszlik ott a lélekről, hogy mennyi csalódásból s látszathálóból ocsúdik ott föl, hogy mennyi érzékenykedés, kényesség, fegyelmetlenség tudata jelentkezik ott túl, mely eddig aludt s tudatunkba nem lépett ! A lelki gyarlóságok (nak) s a rendetlen önszeretetnek keserű s megszégyenítő tudatára ébredünk majd ott, ahol belátjuk majd igazán, hogy «mindenek a magukét keresik», hogy imáinkban is, ájtatosságainkban is, jócselekedeteinkben is inkább önmagunk vigaszt s a megelégedettség érzését kerestük. Ne keressük hát ! Ez éles látásra s e korrekt akarásra ébresztenek minket a lelkek, s a tisztító tűzből is hangzik a szózat : «Keresetek engem, s élni fogtok» (Ámosz 4, 5) ; engem, ne magatokat ! Imáitokban is azt keressétek, hogy javuljatok, tisztuljatok, erősödjétek !

c) Ugyanakkor azonban kiverődik a lelken a sok mindenféle jó is, ami lappang benne. Van a lélekben sokféle jó, éretnység, érdem ; vannak kegyelmi fokozatok s kincsek benne. Ezeket itt nem látni, de ott előtűnnek, s a szerint tért foglal a krisztusi hasonlatosság is a lelken. A kegyelemben már nem növekedhetnek, de a kegyelemnek megfelelő érzetek kifakadnak bennük. Amely mértékben elhal a tökéletlenség, abban

a mértékben csodálatos, intenzív szellemiség tölti el a lelket, mely fölfelé emeli, s szomorúságok, depressziók, megrendülések s megtörődések közt is egyre kíséri. Haldoklik a lélekben a test és vér, de ugyanakkor erősen jelentkezik, ami szellem és élet. A lélek tehát ott túl olyan, mint a kitavaszkodó természet; hideg van még, itt is, ott is hócsíkok fehértenek a bokrok közt, csupasz még az erdő, s a haraszt zörög még, de a rügyek már megmozdultak, s már duzzad erőtől a természet. Némelyikben még nagyon hátra van az élet, némelyikben már fények jelentkeznek; vannak, kiken a szépség már bontogatja formáit, mások pedig már épen az Isten dicsőségének végső kinyilatkoztatását várják. Ó fölséges tavasz, páratlan kikészülés; a tavaszra nem jön ősz soha, s a találkozást búcsúzás nem váltja föl soha! Azért a tavasz is s a kikészülés is soká tart. Isten szeme igazítja, Isten keze irányítja; ő az eszményképe s a művésze!

A tisztítófű régi hite.

71. a) A kereszténységnek mindig komoly fölfogása volt az életről; tudta, hogy a lélek nem mulandó, hanem örök, hogy tehát az ő sorsáról az Isten országának s az örökkévalóságnak távlataiba állva lehet csak helyes ítéletünk. Hitte, hogy «per multas tribulationes oportet nos introire», de hogy a lélek azt bírja, azt győzi, ép mert lélek, s mert temperamentuma az örök élet. Ugyanily komolyan fogta föl a lélek boldogulásának legnagyobb akadályát, a bűnt, mely ellen küzdeni kell vérontásig és halálig, s melybe ha beleestünk, el kell viselnünk mindent, hogy kiszabaduljunk belőle. Ez a két kemény s komoly vonás jellemzi a kereszténység arcát: szeretni a lélek örök életét s mindent odaadni s mindent elviselni érte. Már most azok, kik a keresztviselést s a küzdelmet a lélekért itt a földön kötelességüknek nézték, azok nem számítottak rá, hogy a fájdalmat s a rosszat a túlvilágon egészen elkerülik; hitték, hogy a bűn öröksége a baj itt is, ott is. Ezt a hitet az Isten fölségének s szentségének s a bűn nagyságának érzete állította a világba. Szent és fölséges hit, veleszületett, benne lappangó ethikával! E hittel állta meg az őskereszténység a martiriumot; ezzel róttá le a kánoni penitenciák hosszú éveit; e hit kiérezte, hogy a lelket a túlvilágba is az áldozat s a bűnhődés árnyéka kíséri. Ezt az árnyékot a lelkek is vetik.

Ez érzések következetességébe mélyedve tekintünk vissza a távoli múltba s nem kételkedünk, hogy az ősegyház ezt mind hitte, hogy ez volt hitének érzelme; ez érzésken

nem változtat idő ; nem, hiszen mi is így érzünk kétezer év után. A mi kereszténységünk sem nélkülözheti a penitenciális vonást, de hajlamot mutat, hogy a lélek adósságát a felebaráti szeretet műveiben dolgozza le. Ez csak más kiadása a lelken s a büntől való szabaduláson aggódó gondnak. Gondunk ez nekünk is, s azért dolgozunk, tűrünk, áldozunk !

b) Az egyház atmoszférája kezdet óta e gonddal volt telítve, hogy ne veszítsük el a lelket, s azzal a szenvedéllyel, hogy tisztítsuk azt tőlünk telhetőleg ; de ezek az érzések nem voltak kezdet óta biztos tanokban formulázva. A tisztítótűz hite is kezdetben érzés és gyakorlat volt ; jóllehet a kinyilatkoztatásban ez a tan bennfoglaltatott. Érezték, hogy az elhúnytakra is még nagy föladatak várnak, s azért aggódtak s imádkoztak értük. Alexandriai Kelemen szerint : bűnbánatra s tisztulásra annyira van szükségünk, hogy vagy itt, vagy ott át kell esnünk rajta. Szent Ciprián emlegeti, hogy vannak, kik egyszerre tisztulnak meg a vértanúságban ; de vannak, kik hosszan s lassan tisztulnak meg bűneiktől a tűzben ; vannak, kik egyszerre veszik a hit s az erény jutalmát, mialatt mások tömlöcbe vettetnek, míg meg nem fizetik adósságukat az utolsó fillérig ; s mikor így hittek, ugyanakkor imádkoztak is, segíteni akartak a foglyokon, följánlták kincseiket e bűnhődő adósokért, imádkoztak s engeszteltek. Jól tették ; hitük érzése vezette őket, s a sok lehetőség közül, melyet az ember elgondolhat az elköltözötték állapotáról, megragadták azt, mely annyi motívumát rejtj magában a lélek-elváltozásnak, az Isten szentsége s az ember gyarlósága közt tátongó úr áthidalásának, no meg a földön járó s a holtakat el nem felejtő szeretet kiváltásának. A lélek túlvilági sorsának elgondolása nagylelkűvé tette őket, s szenvedni is készek voltak, mert hittek s szerettek. Úgy-e e részben nem változott el sem hit, sem szeretet ; mi is így érzünk s így teszünk !

c) Ez a hit azért régi és új, mert annyira nekünk való ; nem sötét és passzív pesszimizmus, hanem bízó s rugalmas lelkiület. Meg vagyunk győződve, hogy a léleknek kegyelemre, szentségre, jóságra nagy fölvevő képessége van, s hogy a tisztulás a túlvilágon is a sorsa. Hiszünk, hogy a bűnösök megszentelődnek, hogy a csúnyák megszépülnek, hogy az Isten hódító s átjáró hatalom itt is, ott is. Itt a földön természetesen megtörténik a nagy választás Isten s világ közt, kegyelem és bűn közt ; de azért a lelkek befejezetlenek, s az a befejezetlenség túlvilági elváltozásokra utal. Itt a lelkek

a durván s nagyjában faragott szobrok stádiumában vannak ; ott túl vár rájuk a finomodás s az átszellemülés hosszú munkája. De e munkájukban is segíthetjük őket ; a szentek közössége a boldogulás hosszú vonalán mindenütt a munkás és segítő szeretetnek közössége. Nemcsak a világ fejlődésében emelkednek föl a korszakok egymás vállain, hanem a boldogulás legmagasabb szférájáig is érvényesül a segítő szeretet ; oda is egymás vállain érünk, egymást emeljük, egymást segítjük a dicsőségbe is. Istenem, mily hosszú sorok, mily csodálatos kapcsolatok ! Föl, föl, a legmagasabb égbe, de mindig kezét fogva, mindig szeretetben, más lelkekkel összedögzve, ahogy azt Fra Angelico megfestette !

Rex, cui omnia vivunt.

72. a) Azt úgy érezzük, hogy annak a Deus Rex hatalmának gátat nem vet sem világ, sem halál, s hogy az érvényesíti erejét a halálon túl is. Abban a világban is, ott «in inferis» is, ő tesz, ő dolgozik. Mint ahogy a bányász «in inferis» robbant és zúz s kőből fejt ki aranyat s drága ércet : úgy az Úr is fejt és tör, dolgozik «tensione plurima». Dolgozik tűzzel is. A salakot kiveszi a lelkekből ; leperreg az az érzések hevében. Ahogy a kohókban nagy hőt fejlesztenek ki vegyi úton azáltal, hogy főlzabadiának elemeket s kombinálnak energiákat ; úgy történik az itt is ; mennyi konfliktus támad a léleknek boldogság utáni szomja s renyhe földiessége közt ; mennyi ütközés a szépség vágya s az érzéketlenség tunyasága közt ! Itt lobban a lélek ; itt gyullad ki ; itt vannak fájdalmak s főlzabadult vágyaknak kitörései, s ez izzó lélekchaosz fölött jár az Isten lelke, az alakító hatalom !

b) Az a Deus Rex ott túl is, ott messze is vonzó, vezető hatalom ; ott messze, ahová a csillagok gravitációja el nem ér. Ő ott is vezet, abban a fölséges, idegen világban, amerre a lelkek húznak. Hegyek és szakadékok közt úttalan utakon járnak ; vidéken, mely csupa eső és köd, s ha ki is derül egy kicsit, akkor is úgy fest, mint egy kisírt arc. Ha oszlik is a felhő s kibújnak a szép formák, mindjárt lomha ködök borulnak rájuk ; ha ki is dugja fejét itt-ott egy magaslat, mindjárt eltakarja azt a fázós, örömtelen unalom ; rongy és szegénység mindenütt. Itt húznak a lelkek hazafelé ; itt az idegenségben ! Az a sok szakadék az érzéseikben van ; az az idegenség a ki nem elégitett öntudat ; de mennek, mennek ; a Deus Rex vezet s az jól vezet rossz úton is !

c) A Deus Rex csupa szellem és élet, s így az érzések

egyre finomabb s lelkibb magaslataira emel; úgy tesz, mint a napsugár a piszkos mocsarak vizével: átlátszó, kéklő párákká emeli az égbe. A lelkek még messze lehetnek az átlátszóságtól; talán még csak kezdetén állnak az elváltozások világának s az Isten-távolság fájdalmaival vannak tele. Az örök világosság még csak pitymallik; ők már nem hisznek, de még nem látnak igazán. Abban a más világban vannak, de még csak a szélén; ott, ahol a Hochland még csak fodrokat öltött, s vigasztalan törmelék s morénák közt laknak. Emelkedett már a világuk, hogyne; a test terhét már levetették, de a lélek még tele van depresszióval, a ki nem elégitett vágyak nyomásával. De az Isten emeli őket, egyre magasabbra, egyre föl az éteri világba; ő az az erő, «suscitans de terra inopem», fölemeli a szegény, emberi lelket, föl magához, föl az örök világosságba. Nagy erő, de nagy, hosszú munka is! Úgy elnézem lélekben ez isteni nagy munkát s emelkedem tőle magam is.

Rex tremendae majestatis.

73. a) Minő mécseszt gyujtsunk magunknak, mikor a túlvilág ismeretlen mélyeibe indulunk? Fölkínálkozik először is a «rettenetes Fölség» gondolata. Nagy fölség az Úr; szent és imálandó fölség; ő az Úr s kezeiből ki nem menekülünk; de lehet ezt az ő fölségét úgy is elgondolnunk, hogy tévhit és babona és átok lesz belőle, melytől elvész bizalom és életkedv, kezdeményezés és vállalkozás. Félelmünk tőle babonás és végzetes lehet, melybe beleütközünk aztán lépten-nyomon, s olyan beteges lehet majd a kedélyünk, hogy föld és tenger, levegő és égbolt, sötétség s világosság, zaj és csend, mindez csak félelmet inspirál; álmainkat is megzavarhatják rémképek s látomások, gyötrelmek s kínok képzetei. Szenvedéseinket is az istenátkozta ember sorsának vehetjük, melyből nem látunk szabadulást. Istentiszteletünk is csupa félelem s rettegés lehet; imáinkat fogvacogva végezhetjük; áldozatainkat remegő kézzel hozhatjuk; sötét világnézet éjtszakája vehet körül; lehangoztság s dugába dőlt reménységek fájdalma tölthetik ki lelkünket. — Ah, Uram, ilyen király vagy-e te ott túl, s ily sötét ország-e a te királyságod?! Tudom, hogy nem vagy ilyen, s országodban a sötétség nem nyeli el a világosságot s a rúttság nem torzítja el a szépséget. A mi hitünk nem rettenetes, hanem biztató. Komoly fölség a mi Urunk, s nagy és föltétlenül megoldandó földadat az élet; de az Isten szeret mindent, ami van, s nem gyűlöl semmit abból, amit alkotott, s mindenütt s mindenben a hozzá törekvő

életet fejleszt s azt le nem törí. Mily biztató az egyház imája, melyet a haldoklók ágyánál végez: «Ismerd föl, Uram, teremtményedet; mert te alkottad őt, s nem más, idegen isten... Mutasd meg neki arcodat s vigasztald meg őt s felejtse el régi bűneit... Mert jóllehet vétkezett, de az Atyát, a Fiút s Szentlelket nem tagadta meg, hanem hitte s kereste, s az Istent, ki mindent alkotott, imádta». Ez a lelkek Istene, s én így imádkozom hozzá!

b) Fölkínálkozik a rettenetes bírónak gondolata s felelőségünk szembe állít a szentséggel s tökéletességgel s számon kéri lelkünk minden moccanását. Mi lesz akkor velünk, kik a tökéletességtől ugyancsak messze estünk? Nem tagadhatom meg az eszményeket, rám erőszakolják magukat; de ugyanakkor folyton tapasztalom, hogy életemen végig kompromitálom azokat. Ebből is sötét felhő lehet, a szükséges rossznak s uralmának babonája. Ezt érezték a régiek, mikor fölpanaszolták: «nyakunkra ültetettek egy örökkévaló urat, akitől éjjel-nappal rettegünk; ki nem félne ugyanis egy mindent előrelátó, mindent észrevező, mindent vizsgáló, kíváncsi Istentől?» Ezzel szemben áll a «Deus Salvator»; Isten, aki segít s gondunkat viseli s könyörül és üdvözít. Mint szentség, fölség s tökéletesség világít nekünk; bevilágít lelkünkbe, nem, hogy a kétségbeesés éjét borítsa ránk, hanem vezető fényünk, éltető elemünk akar lenni. Beleoltja az ideálok ismeretét s tiszteletét lelkünkbe, hogy folyton sarkaljon; az ideálok behatásától ugyanis indul, lendül a lelkünk, hogy fejlődés s folytonos gyakorlat által legyen jobbat. Bűneinkből is a jobbat megsóhajtó penitencia által emel ki minket s biztat, hogy ne higgyünk a rossznak végzetében s infekcióiban, melyektől tönkre megy egyéniségünk.

Úgy nézek át a túlvilág fejlődő s tisztuló lelkeire, mint kik a fejlődés Istenének kezei alatt állnak s élnek ott is. Ők jóakarásban haltak meg, s tudom, hogy Isten azt óssze nem törí. Az üdvözítő Istenhez imádkozunk minden halálos ágyánál: «Proficiscere anima christiana de hoc mundo... hodie sit in pace locus tuus et habitatio tua in sancta Sion»; menj bízvást át keresztény lélek; találj meg helyedet az Isten békéjében, s legyen boldogságod hazája az Isten országa.

c) Fölkínálkozik a nagy, szigorú úrnak, a «homo austerus»-nak (Luk. 9, 22) gondolata, aki nem enged a jussából s aki számon kér tehetséget s munkát s arat ott, ahol nem vetett, s vesz onnan, ahová semmit sem tett, s miután oly nagy az embernek jóra való restsége s oly kevés a buzgalma,

megfagyhat ereinkben a vér, ha számonkérésére s ítéletére gondolunk. S ezt a beismerést én cseppet sem akarom gyöngíteni, sőt erősítgetem s nyomósítom s buzgalmam élesztésére használom; de ha választásomra bíznák, hogy valakinek kezébe tegyem le édes elhúnytjaim sorsát, bizony csak őt, a «szigorú» urat választanám s lelkeimet rája bíznám. Jobb nekik az az úr. Elhagyták a világot, a kemény, fősvény, hűtlen, kegyetlen, gúnyos, irigy, bosszús urat, s elmentek a nagy, a szigorú, terve kivitelében hatalmas s szándékai-ban kegyes úrhoz. Jó helyen vannak; most hozzászegődnek föltétlenül; most belátják, hogy «non est Deus praeter Dominum», nincs más úr, nincs különb úr nálánál.

Az «örök nyugalom».

74. a) Az itteni élet csak kezdet; itt fejlődünk s alakulunk úgyahogy, de növekedésünket lefogja tömérdek sok gyarlóság, s ugyancsak tapasztaljuk, hogy «a test, mely romlandó, elnehezíti a lelket, és a földi lakás lenyomja a sokat gondolkodó elmét» (Bölcs. 9, 15). Sokat kell tehát tennünk, sokat elváltoznunk, míg Istent megközelítjük. A földöntúli lét új világitásba állít, új ingereket vált ki; az új látás s új tudás a lélek vágyát a mérhetetlenbe fokozza a végtelen Isten után. Itt a földön is új ismeretek nyomában új, pezsgő élet indul meg; mikor a tudatlanságnak mozdulatlanságából új ismeretek új törekvéseknek pályájára kizökkentik az emberiséget, akkor ébred, feszül, indul, új világot alakít; egyszerre nyílsebesen halad, mint a posvány sarából a folyóvízbe elvergődött hal. Az egyház ugyan azt éneкли, hogy «örök nyugalomat adj», «requiem aeternam»; de ez a nyugalom nem jelent életteleniséget, nem álmot; hogysis jelenthetné, mikor a fölszabadult lélekben ki-kitör s fejlődni indul az isteni élet?! Az a nyugalom csak az elcsigázott, elgyötört embernek kiszabadulását jelenti a földi fáradalmakból s zavarokból; jelenti ennek a gyarló élet vívódásainak s esélyeinek végét; de nem jelenti az elhalást, az elalvást. Jelenti a rendtelenségek végét s a rendnek kezdetét; de úgy-e a rend nem annyi, mint halál, hanem ellenkezőleg, annyi, mint több-élet?! Jelenti az aggodalom s a bizonytalanság végét; de úgy-e az erő érzete s a bizonytalanság tudata különb és szebb élet? Az az «örök nyugalom» a végcélal, az örök étellel való kapcsolatot, a törekvések biztos irányát, az elváltozások harmóniáját, a nagy érdekek közti egyensúlyt jelenti, szóval a több életet. Az a «requies»

annyi, mint «pax», melyet az Isten lelke alakít ki a lelkekben bűnhódések s elváltozások által. Tehát ott túl nagy munka folyik, munka, melyben minden szellemi erő megfeszül; ott is új világon dolgoznak; ott is az átszellemült élet típusait alakítják; ott is a végtelent megközelíteni s meghódítani akarják, s amit itt a földön a tudomány s a műveltség csak mankókon járva s tapogatózva kísérel meg, azt ott Istenhez való hasonlításokban élük át. Ott is értékeken dolgoznak, a jóság, a szentség, a tökély, az eszményiség értékén, de nem elvontan s távol elmaradva a valóságtól, hanem ott ez értékeknek földolgozása az eleven lelkekben megy végbe. Ott ezt a munkát szociálisan is végzik, mert a végtelen, örök, szent Isten s a tökéletes élet felé irányuló törekvések között; az e körül való észrevevések, elmélyedések, fölemelkedések közölhetők. A lelkek testvérek ott túl is; szeretik s segítik egymást ott is; munkájuk közös, s azért mindnyájan közreműködnek, hogy világuk tisztuljon s hasonlítson az minél jobban az Úrhoz. A lélek elementáris erői dolgoznak ott «az igazság művén» (Iz. 32, 17).

b) Azok a tisztuló lelkek komoly, munkás lelkek, kik teljesen a fölségesnek benyomásai alatt állnak, erős kézzel rendet teremtenek magukban. Ők teljesen átlátják önmagukat; fölismerik hiányaikat s indítóokaik gyarlóságát. Látják, hogy lelkük szövetségében mennyi az önzés, az érzékiség, a kényelem, az érdek, a jó-rossz kedv, az ízlés s a hangulat szeszélye. Úgy kellene, hogy az Isten szent akaratát tennők s dicsőségét keresnők s ne magunkat; de mennyire távol esünk ettől; ott túl az mind világosan áll elénk, s a probléma nagy elváltozási munkát sürget. Úgy kellene, hogy az embereket s az eseményeket, a történetet s az egész életet az Isten nagy gondolatai világosságában s ne az elfogult önérzet vakoskodásában ítélnők meg; de hát legtöbbször önkielégítésünk s hasznunk az egyedüli mérővessző ebben is; ott túl annak ki kell egyenesednie, s viszonyainkban a méltányosságunk s igazságosságunk kell érvényesülnie. Úgy kellene, hogy imáink s ájtatosságunk önzetlenül Istent keressék; de úgy az ember azokban is átlag csak vigaszt hajszolja, s ha megennyhült, úgy gondolja, hogy jól imádkozott, s ha nem enyhült meg, akkor rossznak tartja imáját, szóval keresi azt, ami jól esik neki. Erénygyakorlatainkban is legtöbbször egy-egy lelki szükséglet kielégítését keressük, s ha megaláznak vagy a jót rosszal viszonzozzák, akkor kedvünket veszítjük! Lám, mily nagy bűnünk a gyarlóság, s mily kevés az önzetlenség s a tiszta,

nagylelkű erényesség. A korrekt érzés s akarás hegyei előtt állnak a lelkek, azokra föl kell emelkedniök ; ők nem csüggednek, hanem dolgoznak, törik magukat ! «Excelsior» az ő jelszavuk !

c) A tisztuló lelkek a legszigorúbb s a legfölségesebb eszményiségnek akarnak megfelelni. Átérik az Úr szavát : «Mikor az idő itt leend, én igazsággal fogok itélni» (Zsolt. 74, 3). Átérik, hogy az emberi életnek műnek, remekműnek kell lennie s az isteni mértékeknek titkát kell megfejtenie. Ezek a mértékek az Isten szent akarata, melyet az ember mint erényt s jóságot él át s mint szép s nemes egyéniséget alakít ki magában. A tisztítóhelyen is e mértékek helyes beállítása megy végbe. Mindent levetnek, ami a tökélyt s az isteni hasonlatosságot akadályozza. Ott lesz szemük látó, érzékük finom, kötelességérzetük szigorú, akaratuk korrekt. Mi hiszünk a jónak e túlvilági fejlődésében s térfoglalásában. Higgyünk benne azzal az eréllyel, mellyel a lelkek hiszik is, meg munkálják is. Ők e részben mind fennkölt gondolkozású, bátor s erős lelkek. Ők fölértik Istent s az élet eszményiségét, a szerint azután iparkodnak őt magukba venni s egyéniségükben kialakítani. Ott erős életfejlődés s lélekalakulás folyik ; forr ott minden. Szeretetüktől induljunk meg mi is az eszményi, isteni életnek bennünk való kialakulására.

A tisztuló lelkek élete.

75. a) A boldogulás bizonyossága s az Isten után való elementáris vágy fölszítja a tisztuló lelkek szenvedélyeit ; őket nemcsak a szenvedés gyötri, hanem a szenvedély járja. Az Istenhez való közeledés ihleti a lelkeket s a legtisztább inspirációkból élnek. Akaratuk teljesen korrekt s motívumaik a legtisztább morális. Ők szeretik Istent mindenekfölött s feléje igazodnak, s ez eligazodások a lélek legmélyebb mélyeiből, az új világ s új élet megnyílt mélységeiből valók, s ép azért indítanak, hajlítanak, emelnek s elváltoztatnak. A tisztuló lelkek is természetesen Isten benyomásai alatt állnak ; sugallatai zúgnak bennük ; bölcseségének ötletei telítik őket s hosszú tapasztalat és emancipált lelkület tapintata igazítja őket. Isten a barátjuk s segítőtjük, és sokféle természetfölötti belátást s indítást, tehát kegyelmet nyernek s aktsaikkal, ha nincs is érdem rajtuk, egyre finomodnak s eszményesednek. A nagy akarat, az isteni akarat súlya megérzik rajtuk. Itt a kegyelemnek mindig megvan a maga determináló, rábeszélő, ráhajlító ereje. Itt nincs «gratia sufficiens», vagyis

oly kegyelem, mellyel a lélek nem él. Ezt a tisztuló világot jellemzi a készség a jóra, mely csupa művészi inspiráció nyomában jár s az Isten szeretetét egy szenvedélyes önelváltozásban érvényesíti. Azért a tisztítóhelyet a szenvedés dacára bizó, bátor lelkület tölti ki, und es fehlte dort nicht das Beste, die Jugend, die Kraft und der Schwung des Besser- und Heiliger-Werdens.

b) Új, nagy világfordulatok nagy entuziazmussal is szoktak föllépni. Így pl. mily óriási energiákat s mennyi lelkesülést ébresztett a kereszténység az emberiségben. Az a másvilág e tekintetben még különb, mert a lelkeket közvetlenebbül, gyökerükön fogja meg s emeli a magasba. Az örök élet vágya s a tisztulás szenvedélye a másvilág páthosza. Nincs ott tespedés és dekadencia; nincs ott hanyatlás s ellapulás; nincs ott álom és megállapodás; ott örök vitalitás dolgozik, s a lelkek lelkesek. Itt a földön minden kiindulást nagy reakció követ, mert az ember ráún a legfölségesebbre is; ott nincs úgy, hanem az emelkedés folytonos, ha végtelenbe vannak is elhúzva útjai. Ott a lelkiség mindnyájunknak öntudatában kitör, s azokban is, kik itt a földön nem voltak buzgók s kik kevés közreműködéssel is üdvözültek, ébred ez a «vigor animi». Lelkük itt el volt tompítva, alélt volt; de ott fölébredt s megtalálta önmagában s Isten kegyelmében az energiát, hogy erősen akarjon s kitartóan fejlődjék. Azt a más világot a lelkesülésnek óriási lökései rendítik meg; annak a szellemi világnak van egy szívverése, mely végig lüktet a lelkeken s őket bizalmukban, reményükben megerősíti s nagy vágyaikban s hosszantartó elváltozásaikban fölüdíti. Az Isten Lelke úgy mozgatja meg őket, mint a vihar a tengereket.

c) A tisztuló lelkek világát az imádás, a tisztelet s hódolat szelleme telíti; mondhatom, hogy tisztelet s imádás a más világnak atmoszférája. Nem az a tisztelet, mely fél, hogy elveszít kegyelmet s életet; azt ott elveszíteni már nem lehet, hanem az a tisztelet a fölséges Isten szentségének összes igényeit átérzi s hajthatatlan követelményeinek föltétlenül meghódol. Az Istent ez a tisztelet szentségében imádjá. Szeretjük is izzik s ki-kitörni készül; de a bűnhődő, hitetlen öntudat ezt győzelmessé válni nem engedi; szeretnek, de szeretetüket magukba rejtik, mert még nem jegyések. Nem éneklük azt, hogy «rex tremendae majestatis»; de annál inkább azt, hogy «qui salvandos salvat gratis». Az nem az ő gondjuk, hogy «ne me perdas illa die», hanem igen, még

mindig hajtogatják azt, hogy «donum fac remissionis». S ép azért ezen az alázatos imádáson sokszor az öröm kitörései is reszketnek végig, mert hisz tudják, hogy Isten szenvedéseikben is szereti őket, s bár leírhatatlan fölségben van fölöttük, azért mégis csak az ő Istenük, s lelkükből kitör az imádás: Spes nostra, salus nostra, honor noster, o beata Trinitas! Libera nos, salva nos, unifica nos, o beata Trinitas! Alázatban imádják s várják az Urat. Énekelni még nem tudnak; sebeik még égetik őket, s az élet árnyékait még le nem törölték magukról. Úgy vannak még, mint az elhagyott templomocskának harangja, mikor néha napján mégis csak misére kellene hívnia a híveket; ha meg is húzzák, jó darabig csak a tengelye nyikorog, mert hiszen nincs megkenve s nehezen jár; mikor pedig meg is szólal, hát csak félénken s tétovázva jön ki belőle a harangszó, nincs hozzászokva az ünnepi szóhoz: a lelkek sem tudnak énekelni még, de megjön az ő idejük is.

Új világ.

76. a) Új világosság. Minden világnak megvan a maga sajátos világossága; annak a túlvilágnak is megvan a magáé. Az a világosság a lelkekből sugárzik, hol homályosabban, hol derülten, de mind úgy, mintha ködben volna. Felhó ott még az atmoszféra, jóllehet úgyis messze fölülmulja a mi földi világosságunkat. Csodálatos látásuk van; sokat tudnak; végtelenül többet, mint mi; de az a különös, hogy Istent se nem látják, se nem hiszik, hanem tudják. Az a tudás nem dolgozik definíciókkal s megkülönböztetésekkel, hanem mélységes s összefoglaló áttekintésekkel; a szemük más, a föl-szabadult léleknek szeme. A túlvilág lelkeit nem az jellemzi, hogy sokat tudnak, s ha azt mondjuk, hogy az utolsó libapásztor kislány lelke ott többet tud a világ tudósainál, az nem annyit tesz, hogy különb az esze s több adat és tétel van emlékezetében, hanem azt akarjuk azzal jelezni, hogy más a szeme, más a nézése, mások annak a világnézésnek a tengelyei s a vonalai. Vegyük például a régi lángelméket s hasonlítsuk össze látásukat egy mostani művelt ember látásával; mily más világosságban látták a régiek a világot s mily másképp gondolkoztak pl. a színről, a hőről, mint a mostani emberek. Hasonlítsuk össze Aristotelest egy most telefonáló gyerekekkel vagy Sokratest egy száguldó automobil soffőrjével. A gyerekek most többet tudnak sokban, mint a legragyogóbb lángelmék tudtak régen; úgy-e csak azért, mert más kultúrvilágosságban, mondjuk más diffúz-fényben látják

a világot ; a szemük nem más, de a világosság más. Már most képzeljük el, hogy nemcsak a világosság lesz más, de a szemben, a lélekben történik az elváltozás ; mily nagy különbségek állhatnak ebből elő ! S azért én az elhúnyt csecsemőnek lelkére is valahogy úgy nézek, mint ahogy Aristoteles nézne, ha föltámadna, egy telefonáló s léghajón járó gyermekre. Ott túl van az az ország, ahol a fátyol a lelkekről lassanként elemelkedik s kezdenek «felfödött orcával nézni» s «elváltozni fényesebben és fényesebben az Úr Lelke által» (II. Kor. 3, 18).

b) Új mélységek, új érzések nyílnak meg túl. Mikor új világosságra ébred a lélek, s új, nagy gondolatok villanyozzák föl, akkor természetesen új, mély, szenvedélyes érzések is járnak benne. A nagy látóhatárok új vágyakat keltenek ; az új öntudatok új szükségleteket ébresztenek, s ha nem tudnám, hogy a tisztuló lelkekben mindez mint nagy kín és szenvedés jelentkezik, hajlandó volnék azt gondolni, hogy lelkes, szenvedélyes temperamentum lüktet bennük s boldogítja őket. De hát itt szem előtt kell tartani mindig azt, hogy ezek a lelkek úton vannak, s hogy legnagyobb szenvedélyük a hazafelé siető lélek vágya ; vágy, mely nincs kielégítve. Olyan mindegyik, mint a hegymászó, akit vágya visz, aki hegyek tetején áll és néz ; aki iszik fényt és szabadságot s úszik a végtelenbe való emelkedés hullámain, de azért nem szeretne ott fenn maradni, sőt siet megint le, mert ott fenn nincs otthon ; olyan a lélek : erős, fölséges érzései vannak, de az Istenbe való gravitáció minden lépten-nyomon tudtára adja, hogy nincs otthon ; ez a látás nem boldogít, mert a végtelenbe int s sokra emlékeztet, ami fáj. A tisztuló lelkek mélységes érzéseit a túlvilág óceánjainak nézem. Vannak az érzésekben tengernyi mélységek, s a szentírás is mondja : nagy, mint a tenger a te keserved ; azoknak a lelkeknek is tenger a vágyuk, tenger az érzésük, tenger a keservük. E tengereken is viharok járnak, s tombol rajtuk a szelek vad tánca. Az öntudatnak kifakadásai s a vágyak kitörései Isten után mozgásba hozzák a lelket s szélesen gördülnek végig rajtuk, akárcsak az óceán hullámai. A közeledő örökélet húzza őket s mint dagály és apály pihenteti e szellemi világot. A történelemben is látni, hogy új korszakok s új eszmék mily forrongásba hozzák a népeket s mint változtatják el a világot ; de nincs oly hullámozás a földön, mint amilyen hullámozásban kavarnak az örök élet vágyaitól s az elváltozás meglepő, új fordulataitól a tisztuló lelkek. Igazán másvilág az, erős érzések tengerjárása s vágyaknak égetető viharai!

c) Új időjárás, új csillagok. A lelkekben oly hangulatok járhatnak, amilyenek a novemberé s februáré; egyesekben csupa köd, másokban már győzelmesebb alakulás és szépülés; sokakban derül már s forr a lelki tavasz, s nyilatkozik a szebb egyéniség, s egyéni formákba öltözködik a lappangó isteni. Itt a földön is az Isten természetfölötti adományai, a hit, remény, szeretet s az erkölcsi erények hosszú folyamatban válnak pszichológiánkká; ott se megy az egyszerre, hanem annak a sajátos tisztulásnak s hasonulásnak s elváltotásnak hosszú szakai vannak. Azt a kalendáriumot mi nem értjük, a túlvilági időjárást meghatározni nem tudjuk, de sejtjük, hogy van, s hogy sajátos fázisai vannak. Krisztus ott is a nap; sugárzásai, kegyelmei ott is vannak; ünnepeiről ott is tudnak; evangéliuma ott is igaz; de bizonyos értelemben ott ő távolabb van, ott nincs egyháza, nincsenek papjai, nincsenek szentségei; úgy világít oda, mint egy más világ napja; úgy, mint az álló csillagok ide hozzánk. Messze van, s ebben van a jellege, a komorsága s a szenvedése a tisztuló másvilágnak, s a több tavasz s a több derű s a több meleg abban az arányban van, melyben a Krisztus-távolságot legyőzik a fölfelé törekvő lelkek. Lent még sötét van, följebb s följebb derültebb; bár ködös az a derű is. Sok-sok különböző homályosságú rétegből épül föl az a másik világ. Ahogy a mi világunkban vannak geológiai kőzetrétegek, úgy vannak ott szellemi, öntudati, jósági rétegek, s azok mind, mind lélek és élet. Gondolom azonban, hogy ez a különböző életből rétegesedő világ megérzi az anyaszentegyháznak időjárását, megérzi virágzásainak korszakait, a hívek buzgóságát; mikor az anyaszentegyházban erősebben lüktet az élet, mikor több szent van benne, azt ott túl megérik. Megérik az anyaszentegyház ünnepeit is; a húsvétnek, a föltámadás reggelének földrengése itt a legerősebb; megrendül bele az alvilág összes rétege; lelkek rendülnek meg tőle; de az a rengés nem félelmet, hanem örömet kelt; a diadaltól remegnek s reszketnek! Megérik a halottak napját; a mélységek ilyenkor telnek meg Krisztus könyörületével s irgalmas szeretetével; amely mértékben emelkedik az anyaszentegyházban a szeretet, azon mértékben emelkednek a tisztuló világ rétegei is fölfelé, s a magas rétegeket azután fölszivja az örökélet napsugara; úgy foszlanak azok, mint az átmelegített köd. A túlvilág időjárásának főünnepe, gondolom, mégis itt a mennybemenet, az ascensio. Az a tisztuló világ ascensio-stilusban van fölépítve; ascensio ott minden gondolat, min-

den szenvedés, minden vágy ; ascensio minden szellemi munka, minden ének. Ott az ascensio zoltárai járnak, mikor kérdezik : «Ki megy föl az Úr hegyére, vagy ki fog állani szent helyén?» (Zsolt. 23, 3). «Miért nézitek gyanúsán az erős hegységet? E hegy az, melyen az Istennek lakni tetszik» (Zsolt. 67, 17), s fölbuzdul az örökélet vágya, s összeverődve tömegekben a szent hegy felé törnek : «Isten szekere több tizezernél, ezerek az örvendezők» (Zsolt. 67, 18) ; ezer és ezer lélek alkotja az Isten szekereének forgó, tüzes kerekeit, s vágyódnak, hogy beteljesüljön rajtuk a folytatás is : «Fölmegy a magasba, fogva viszed a fogságot» (Zsolt. 67, 19). E titokzatos világ szemléletéből bennem is hangos kiáltássá lesz ez az ima : vidd, Uram, vidd föl, vedd magadhoz e dicsőséges fogságot !

Más világ.

77. a) A tisztuló lelkek világa bizonyára a szenvedés s az elváltozás világa ; sok-sok élet s erő jár benne, de mindez a bűnhődés s a fejletlenség állapotában. Ezek a lelkek jó lelkek, Isten kegyelmében élő lelkek, sőt az erény magas fokán is állhatnak, de nagy még a rovásuk ; olyanok, mint a hegyek, melyek őszi esőben fázósan, ködbe burkolva emelkednek föl a magasba : tudjuk, hogy nagyok és szépek, de nem látjuk. Nem öltözködnek most szépségbe s virágpompába, ruhájuk nem az illat violás párázata, hanem formátlanul állnak előttünk, mintha rongyokat hánytak volna királyi természetükre ; megvan a természet s a szépség, de burkoltan gyászol ; megvan az epikai nagyság, de csupa fátyol, foszlány, kendő takarja ; ennek mind le kell jönni róla. Lehetnek nagy érdemeik is, melyeket földi életükben szereztek, de ezek az érdemek itt olyanok, mint elhagyatott, magányos bányák arany- s ezüsterei, ahol százados csendbe s unalomba temetkezett a kincskereső élet, ahol némaságba halt a csákány dübörgése, a kalapács csattogása ; bizony kincsek dacára is szomorú világ az, «terra miseriae», szegény világ. Úgy állok e tisztuló világgal szemben, mint kinek lelkében cseng Szent Pál szava : «mindenben gazdagok lettek általa» (I. Kor. 1, 5) ; másrészt pedig hallja a kolduséneket : «adatok, adatok, amit Isten adott». Adok, szívesen adok abból, amit Isten adott.

b) Más világ az, bizonyos tekintetben a félhomály s a sötétség, a naptávól s a fagyok világa. Istenhez «magnum iter», hosszú az út. Nem is csoda ; mert bizony a legtöbb ember rengeteg messze van az Istentől ; messze van fogal-

maiban az Isten-látástól, messze erkölceiben a tökéletességtől; bátran mondhatjuk: «chaos magnum inter vos et me», örvényes távolságok választanak el minket tőle. Azért tehát azt képzelem, hogy az a másik világ tele van a végtelenség perspektíváival, ahol mérhetetlen síkságok nyujtják el a lelkeket, ahol végtelenbe vesző utak ingerlik a szellemeket s ahol mind-mind megy és megy és nem pihen; világ az, mely mindenestül úton van, úton a fák, a bokrok, a hegyek, a vizek; úton az utak is, s útra kényszerít a tudat, hogy «magnum iter», s nem érünk a végére. A kegyelmi rendben is ha tekintjük távolságunkat az Istentől, bizony-bizony magnum iter» vár ránk; mert nem igen mentünk feléje itt, ahol sokkal könnyebben juthattunk volna el közelébe; távol maradtunk s elkorcsosodtunk. Sokat kell tehát pótolnunk nekünk s nekik; nagyot kell mennünk, hogy valahogy elérhessük. Értsük meg Szent Pál szavát: «Én tehát úgy futok, nem mint bizonytalanra» (I. Kor. 9, 26); futnak ők is, iparkodnak, törtetnek!

c) Más világ s új világ az ott túl, melynek egyik jellege, hogy a súlypontja nem lent van, hanem fönt, s hogy a gravitáció tehát nem köti le a lelkeket ahhoz a földhöz, a «terra miseriae»-hez, hanem vonzza el, húzza föl; annak a világnak a súlypontja ugyanis az Isten, s a lelkek feléje sodortatnak végtelen erővel. Itt a földön is minden a gravitáció törvénye alatt áll, a hegyek épügy, mint a porszemek, s minden ez óriási erőnek hódol; miatta kerek a föld, esik az eső, folyik a víz, szerinte igazodik s helyezkedik el levegő, víz, föld; ott túl szintén nagy gravitáció dolgozik, s attól nyúlik, esik, leng, szerinte alakul az a fölséges szellemi világ; minden azon van, hogy belenyúljon, belenőjön, beleereszkedjék Istenbe. Itt a földön minden lapulni akar, a hegyek is le kíváncsoznak: ott pedig minden nyúlik és feszül föl s kinő a végtelenbe; a lelkek mint érző hegyek, mint élő dómok emelkednek s nyúlnak föl; gondolataik s vágyaik mint a léleknek rezgései s kisugárzásai a végtelenbe. Ah, Uram, mily más világ, mily új világ, mily más hegyek, más tengerek, más vonzások, más lökések. «És láték új eget és új földet; mert az első ég s az első föld elmúlt, s a tenger nincs többé» (Jel. 21, 1).

Csendes tanítások.

78. a) A lelkek néma, de teljesen érthető ékesszólással tanítanak. Először arra, hogy «ne szeressétek a világot, sém azokat, mik e világban vannak» (I. Ján. 2, 15); ne szeressétek

a világot úgy, hogy Istent feledjétek ; mert kár a szép, erős, i steni életért. Ők ugyancsak látják jól, hogy milyen testi s érzékies, mily fáradalmas és csztelen a legtöbbször élete ; hogy mennyi rajta a sallang s a póz s mily üres és kegyetlen belül. Látják, hogy az élet a kevélység, rátartósság, a féltékenység és érzékenykedés, a népszerűség s önzés hajszája. Látják az élet, a mulandóság folyamát, mely elmos kártyavárakat s sodor hullákat ! Mennyire szeretnék belopni lelkünkbe az erények halált megálló értékeit ; szeretnék fölbreszteni a mámorból ! Mi bánatunkban őket keltegetjük s gondoljuk, hogy alusznak. Nem, testvéreim, a dolog megfordítva áll ; ők már fölébredtek, de mi alsunk, lázas, kábult álomban ! Ők már látnak, de mi még érzéketlenek vagyunk ; bár hallanók szavukat s okulnánk rajta !

b) Ahogy így képzeletben nézem őket, úgy látom, hogy arcuk átszellemült s az örökkévaló felé fordult ; húzza őket mulandóságból s látszathoz el a végtelen ; belenőnek a változatlanba, s szenvedélyük lesz az erős, örök élet. Minél tovább nézem őket, annál inkább ragad rám is ez az irány, ez árama a lelkeknek, s úgy érzem, hogy nem vagyok idegenben köztük. Sőt, itt volnék idegenben s itt ágyaznék magamnak tövisből fészket, ha földhöz s időhöz tapadva életemet a mulandóságnak szentelném. Veletek tartok hát, elköltözött lelkek, veletek nézek az örök élet végtelen perspektívaiba ; rokonotok vagyok, de még csak olyan, mint a fecskéfiók, amely a sárból rakott fészek nyílásán néz a végtelenbe s még nem követheti szárnyaló testvéreit. Tudom, hogy a fészek letörik, hogy a világ elhagy ; épen azért nem szegezem le magamat ide, hanem közösséget tartok veletek. E közösségben sokszor úgy érzem, hogy ti is felém jöttök, s hogy főleg az este, mikor elhal a mindszentek ünnepének zsolozsmája s az egyház figyelme a tisztuló túlvilágra irányul, úgy tetszik, mintha hosszú sorokban eljőnétek hozzánk, s viszonzásul imáinkért ránk borítjátok a túlvilág szentelt hangulatát. Jó ez nekünk ; megérezzük benne nagy feladatainkat.

c) Ha így állok sírotoknál s így beleélem magamat a lelkek örök, szent közösségének érzeteibe, akkor tényleg a sírok is számomra a több, szebb élet forrásaivá lesznek ; por, föld maradt ugyan rám töletek, de szeretetem hozzátok olyan, mint az erős gyökér a termékeny földben s porban ; kihajt, kivirágzik s gyümölcsöt terem. Ne is legyen a temető, hol annyit ásnak s kapálnak, terméketlen föld ; ne legyen puszta, vetetlen föld ; s nem is lesz az, ha e barázdákba, az Isten-

szántóföldjének barázdáiba hitet s forró Isten-szeretetet, üdvösség szomját s imádkozó vágyat vetünk el; más mag ki nem kel bennük. Hittel Isten iránt, szeretettel a lelkek iránt menjünk végig a temetőn, akkor mindenfelől erős benyomásokat s buzdulásokat veszünk a tisztességre, becsületre, tisztaságra, kötelességteljesítésre, s a próféta szavai szerint itt tanuljuk majd meg, «*hogyan hol az okosság, hol az erő, hol az értelem, hol az élet hosszúsága és fönntartása, hol a szemek világossága s a békesség*» (Baruk 3, 14). Szóval a lelkekkel való közösség minket is lelkiebbségre tesz s emancipál a látszat s a csalódás életetőlő szomorúsága alól. Ime, akik a föltámadásban hisznek, azok e hitnek friss, lelketámasztó erejét s kegyelmét épen a sírok közt érzik meg.

A tisztító tűz karácsonya.

79. Ott is van karácsony, de valamiféle komoly, erőteljes kiadásban. Nem az a karácsony, mely édes örömmel tölt el, hanem az, mely az Úrjövet nagy céljait erős öntudatra hozza. A tisztító tűz karácsonyi antifónái nem emlegetik a mézet, mely az égről csepeg, de annál hatalmasabban zúg föl bennük a vágy, hogy «*dicsőség a magasságban s békesség a mélységben*», főleg itt, itt, ebben a mélységben, hol a lelkek szenvednek s várják az Istent.

a) A lelkeket nem az foglalkoztatja, hogy Krisztus eljött, hanem inkább az, hogy mit is ért el hát azzal, hogy eljött. Ez a kérdés ugyanis ráérszakolja magát a lélekre épen ott, a végben. Mit ért el bennünk? Elérte-e azt, amiért jött? S a felelet erre egy nyomasztó érzés, mintha az az egész föld ráborulna súlyával a lelkekre s azt akarná nyomatékozni s minél élénkebb öntudatukra hozni, hogy még nem érte el azt, amiért jött; hogy az Isten dicsősége, mely a magasságban fölragyog, itt a mélységben még nincs kidolgozva; itt az a fény csupa árny, s az a tűz csupa füst, s az a ragyogó arany csupa folt és salak. A karácsonyi program még nincs megvalósítva; a dicsőség is, a békesség is még csak vágyban van meg; de ott megvan s megvan tisztult, nemes, imádságos formában; s komoly kötelességüknek nézik, hogy a vágyak testet öltsenek. — Vegyük mi is a karácsonyi éneket necsak mint vigaszt, hanem mint kötelességünkre emlékeztető szót, mely lelkiismeretünket ébreszti s kérdőre von, hogy ugyan mennyi van már Isten dicsőségéből s mennyi a föld békességéből Krisztus nyomában, s miért nem vagyunk azon, hogy több legyen belőlük?!

b) Ott lenn annak a «pax hominibus bonae voluntatis»-éneknek oly furcsa rezonanciája van; belevegnyül az a sok nyögés és epekedés, melyről az apostol írja, «hogy minden teremtmény fohászokdik és vajúdik mindediglen» (Rom. 8, 22). Ott hallani, hogy a föld recseg a bűn terhe alatt; hogy a természet nyög az ember vétke miatt; hogy a világnak fáj, mert szolgálja lett a bűnnek s rabszolgaságából szabadulni kívánna. A vajúdo anya a többéletért szenved, új életet akar a világba állítani; az új s elenyészhetetlen élet utáni vágy s epekedés, a vajúdas megfeszülése járja át az alvilágot. Isten az egész természetet a romlandóság sorsa alá vetette az ember vétke miatt, azonban meghagyta neki a reményt a tökéletes állapotba leendő visszahelyeztetés iránt. Tehát ember és természet nyög, vágyik és eped a fölszabadulás után, s arra az epekedésre változik el a karácsonyi ének a tisztuló lelkekben. Ez a küszködő s türelmes reménység éneke, mely a teljes fölszabadulást s a fiúvá-fogadtatás teljesezését várja Krisztus kegyelméből.

c) «Békesség a földön»; hát a föld alatt mi lesz? Az égben dicsőség, a földön békesség; de itt meg nem állapodhatunk; Krisztus országa a mélységbe is terjed, s Szent Pál ott is Jézus neve imádásáról s földalatti térdek meghajtásáról szól. Legyen ott is béke! Dicsőség Istennek, békesség embernek, nyugalom a léleknek. «Requiem aeternam», mondja az egyház. Ez a megnyugvás nem életteleniséget, hanem célbaérést jelent; a teljes, kifejtett életet. A küzdelmekben s munkákban elfáradt embernek ez az «örök nyugalom» álmod, pihenést jelent; de az örök életben erről nem lehet szó. Nem álmod jelent a nyugalom, hanem végelegességet, befejezettséget, teljességet, s az a tisztító tűzben még nincs, de kívánják ők s kívánjuk mi, hogy legyen. Isten meg is fogja adni, s aki eléri, az megvalósítja a karácsonyi éneket. Istenem, mennyire igaz, hogy egész világ választja el a karácsonyfák körül álló gyermekek mosolygó lelkét a karácsonyi éneket küzdelemben s kínban s gyötrelomben kiváltó lelkektől! Ott a tisztító tűzben bizonyára megértik azt, hogy a kedves, édes karácsonynapja után miért következik mindjárt az első vértanú ünnepe, s hogy miért van az, hogy oly soká igaz az mindenkiről, hogy «mincs nyugta éjjel és nappal» (Jel. 4, 8). Azért, mert sok küzdelemben át érhetünk csak célt; oly nagy, oly fölséges az a cél!

Halottak estéjén. (1909)

30. A halottak napja tulajdonkép este van, mindszentek estéjén; s amint helyes, hogy a napjuk este van, épúgy illik, hogy őszi legyen; őszi este az ő ünnepnapjuk, tele hervadással és elmúlással, a fonnyadt levelek szagával, tele végtelenbe elnyúló, hosszú árnyékokkal; s azokon az árnyékokon mint földről másvilágba nyúló, keskeny hidakon jönnek át hozzánk ma este a lelkek; jönnek egyenkint s nem párosan, jönnek beláthatlan hosszú sorokban.

Rendesen ugyan azt gondolják az emberek, hogy mi megyünk feljűk, s nem tagadom, hogy mi is feljűk tartunk, mikor értük imádkozunk, miséztetűnk, mikor fölkeressűk sirjaikat, fölelevenítűk emlékeiket; de mélyebb értelem van abban, hogy nemcsak mi tartunk feljűk, hanem ők is jönnek hozzánk. Igen, eljönnek. Mikor a mindszentek estéjén elhal az egyház himnusa, s elűl a zsolozsma utolsó hulláma, akkor a sor rákerűl a túlvilágnak még imbolygó, még tisztuló lelkeire, s miután ők még nem űlhetnek ünnepet, hát ellátogatnak azokhoz, kik szintén inkább gyászolják, mint ünneplik őköt. A mindszentek estéje a tisztuló lelkek kimenője, s én úgy nézek a párás, ködös, nehéz lélegzetű estébe, mintha az a sok lila árny, mellyel az ég be van terítve, csupa lélek volna.

Sokan vannak ezek a túlvilági vendégek, temérdeken. Ma este temető lesz tőlűk, még pedig virágos, gyertyafényes temető, az egész világ. Láthatlanba templomba kísérnek, kiűlnek sírjaikra, ott rejtőznek koszorűnk árnyékában, ott zizegnek a száraz harasztban, s miután hazamentűnk, megzörgetik a szél szárnyán ablakainkat, s ebből a sok, velűnk imádkozó s minket kísérő lélektől a túlvilág hangulata borul rá az Isten- s önfelédett világra.

Ez a hangulat elkel nekűnk. Kell nekűnk valami, sőt minél több abból a láthatatlan végtelenségből, melybe a világ siet; kell, hogy megűlje lelkűnköt az érzés, hogy hiszen az tulajdonképen a mi világunk, s milliószor többen vannak már ott mint mi itt, s mi is csak egy darabig maradunk itt, azután oda sietűnk, hol sokan, mindnyáján és soká, mert vég nélkül leszűnk. De különben is hogyan lehetne idegen világ az, ahová gondolataink egyre átcsapnak s ahová érzéseink is eltalálják önkénytelenűl is az utat; sőt ahová ösztönszerűen menekszűnk mindnyáján, mikor azokat keressűk, kiket nagyon szerettűnk, de akiket a földön már meg nem találunk. Többet mondok, a mi világunk az a lelki világ már

csak azért is, mert annak a földjén van a léleketthon, annak a világosságában nő meg nagygyá, nyúlik meg óriássá. Itt a földön apró, kiskaliberű lelkek szerepelnek, el van tompítva az érzékük, le van tapasztva a szárnyuk s lélekkel, Istennel szemben akárcsak hülyék volnának ; bamba a gondolatuk róla, s dadogás a beszédük vele. De a másvilágban s annak a világnak világosságában megnyílik a szemük s fölébred az érzékük, s elváltoznak ; a léleknek és értékeinek világfölnyenes öntudatára ébrednek, hogy kinosan tőpörődjék össze előttük minden, ami anyag, szám és tér. Ott csak az Isten, a végtelen járja ; az ő felsége, az ő nagysága, az ő ereje ; ott csak az ő gondolata esik latba s csak az ő értékelése a döntő. S isteni lévén az a világ s a világítás, természetes, hogy nagygyá lesz, fölénnyessé nő, óriássá nyúlik meg minden, ami beleáll.

Igy nőnek óriásokká a lelkek ; nagyok lesznek, jóllehet még nem dicsőültek ; célt még nem értek s gyalogosan járnak a boldogság felé ; de ha hamuba is ülnek megpihenni, azért az mind királyi alak. Nagy katasztrófán, a mulandóság letörésén mentek keresztül, de mikor letört körülöttük a világ, akkor ők megmentettek mindent, s most is az a tudat tölti el őket, hogy a boldogságot úgy bírják magukban, mint ahogy rejti magában a hó leple alatt pihenő őszi vetés a tavaszi élet energiáját. Ez a világfölnyenes öntudat messze felülmúl mindent, ami intuició, geniusz, művészet, tudás ; ez ugyanis maga a biztos megdicsőülést váró élet.

Halottak napján a lelki nagyság e tudatában, e fölnyenes érzésben van részünk, s e tudat és érzés közvetítői a mi kedves halottjaink, azok az igazi élők. Ők maguk a mi milióink, melyben Istenhez közel állunk ; ők a mi összeköttetésünk a másvilággal. Közel áll ez hozzám mind, oly közel mindazok, kiket úgy szeretek, s kiknek szeretetét s édes bírását a halál nem vette el tőlem. Azért, ha elmerengek s lelki szememmel abba a végtelen távlatba nézek, melynek neve másvilág, ez ismeretlen, homályos világban, tudatom ez alsó, mély mennyországában, ők az én, nem mondom csillagaim, de bizonyára fénylő, biztató gyertyalángjaim.

Minden lélek, akit szeretek, egy-egy⁷/₈ kis gyertyavilág a végtelenben ; legalább is olyan, mint az én gyertyavilágom a temető novemberi estéjében. Mindegyik biztosít, hogy én is oda való vagyok, és biztat, hogy éljek az élet esti árnyai-ban is a hit világosságából s győzzem le a világ törpeségét saját öntudatom fölénnyével.

S még egy más gondolat szállja meg lelkemet a halottak estéjén: az, hogy bízzam az életben, mert az legyőzi a halált. Csalódásnak látszik, sírok közt a halált legyőző életről me-rengeni; de mégis szó szerint igaz, hogy az élet legyőzi a halált, hogy a halált is az élet hordozza, s hogy a halál maga a több élet miatt van; vedlik a lélek, s új alakot ölt a halál-ban az élet. Ez a halált legyőző erő lakik bennem, bennem s minden emberben. Mily csodálatos lény is az ember, ő az egyedüli az Isten nagy világában, aki a halál tudatával jár s elbirja azt, bizonyára azért, mert erősebb nála. Egy állat sem tudja, hogy meghal; egy élet sem ismeri a halált, csak az ember. Mindenütt az enyészet árnyát látja; ha énekel, úgy énekel, mint aki tudja, hogy csend nyeli el utolsó akkord-ját; a madár ezt nem tudja, azért nem is lehet annyi érzés az énekében; ha szépségét kibontja az ifjú arca, a gyermek szeme, e szépségen is átverődik a halál árnyéka; a virág, az állat szépségén ez nincs kipontozva, de azért nincs is annyi lélek abban a szépségben. De hát minek tudja s minek látja az ember az enyészetet s a halált mindenben? Tán, hogy megkeserítse örömét s tompítsa jókedvét? Nem, hanem azért, hogy az az egyetlen, hozzá méltó fűszere legyen minden örö-mének s minden élvezetének, az az érzés, hogy életének a halál sem árthat, s hogy ez az élet, mely itt lendül, szökel és énekel, ha eltűnik is, ha elnémul is, akkor is tovább folyik, van s kivirágzik ismét. — A győzelmes élet tudatával tér-delek halottjaim sírja mellett. Nem félek haláltól, sem teme-tőtől. Hisz a temetőt is a lélek csinálja; az festi, az alakítja, az telíti hangulattal és . . . étellel! Hisz temető sincs, ahol lélek nincs. Nem a holtak, nem a sírok, hanem a holtak közt járó élők adják a temetőt. Temető nem a sír, hanem az élő ember lelkén tükröző sír, s halottja csak annak van, aki él; a halottnak pedig — annak ott a sírban — semmije sincs, halottja sincs. Azért a halottak estéje is voltaképp az élők estéje, kiknek halottjuk van, mert szerető s emlékező lelkük van; s hozzáteszem, hogy a halottak estéjét csak azok ülik meg igazán, kiknek oly halottjuk van, aki lelkükben, hitük-ben most is él s a hit lámpásával kezében mutat utat a világ botorkáló vándorainak.

Kövessük hát a holtak nyomait az élet öntudatával, hittel s reménnyel; az élet nyomai azok! S ha igazán a temető is a lélektől van, s ha a sírkereszt tőle lesz beszédes, s a haraszt zizegése tőle lesz zenévé: akkor ne törjön össze sírnál, kopor-sónál senki, hanem ébredjen a végtelen élet Istenének s

halált legyőző erejének öntudatára. Vigyen lelket, tehát hitet s reményt a temetőbe s szeresse a holtakat, az igaz élőket, s imában közlekedjék velük. Szeresse őket és segítse őket! Szeresse sírjaikat is; nézze azokat lélekkel s ültesse be virággal. S ha néha fölsír lelkében a keserű fájdalom diszharmóniája, nézzen olyankor a síron lobogó gyertyalángra s a síron nyíló virágra, s imádkozzék örök életért, örök világosságért s örömért; s meglátja, hogy lelkébe is megnyugvás és béke tér, s kifeslik a hit gyökeréből a sír sötétségét, az élet kegyetlenségét, a fájdalom keservét harmonizáló erős érzés: a remény.

A hitnek gyertyavilágától s a reménynek síron nyíló virágtól lesz ünnep a halottak estéje.

A novemberi temető-járóknak. (1922)

81. A földön két világ van, vagy jobban mondva az egyik már megvan, a másik még csak lesz; de azért ez a másik is valamiképen már — azt mondanám burokban — megvan, vagyis megvan az elve, a hajtó gyökere. Valamikor majd, amikor ez a mostani szétesik, akár hogy a hold s a csillagok szakadnak nyakába, akár hogy végleg kifárad s kihül és megfagy: akkor majd föllépnek azok a most is meglevő hajtó s plasztikus energiák, s azoktól s azok számára lesz új ég, új föld s új élet. Hogy mik azok a két világba átnyúló energiák, azt mindjárt megmondom.

Előbb azonban tekintsük meg a mai világnak nagyszerű életfolyamát. Csodálatos, prófétai víziókba illő meglátás ez, az a folyam, s ami kavarg benne: az anyag tömegei, az energiák, az erők, a formák s a plasztikus elvek. Folyam lévén a folyam, nincs benne megállás, hanem alakulás és szétcsés, kilengés és elmúlás, lejtés és elsimulás, kezdet és folytatás és vég, születés és temetés. Az erők, a formák, a plasztikus elvek vívódnak ezzel a meg-nem-állással; meg akarnák állítani a szaladást, formákba akarnák önteni az anyagot; meg is teszik, de nem bírnak vele, csak egy darabig, mert aztán megint bomlik, szédhull s szétesik minden. Szegény plasztikus erők, minek is fáradnak? Testekké nyomkodják a szitáló anyagot; tart is az alkotmány egy darabig, akár egy jól megnyomkodott hólabda, aztán nemsokára ezt szétszedi az ingerkedő napsugár, azt meg az elmúlás éjtszakája. Mily remeklő művészek a természet plasztikus erői! Mit nem fakasztanak, mit nem dagasztanak, mit nem pattantanak ki lépten-nyomon! Összetűzdelik az energiák kapcsaival, a villamos nyílások gombostűivel az atomok

millióit s az eónok miriádjait ; meghúzzák a szépség vonalait ; mindez tart egy darabig ; azután pedig szétszalad minden, s a szépség vonalait összevissza kuszálja, mintha csak cérnagombolyag volna, a három vén lánynak, a párkáknak macskája. Élet elhal s élet kigyúl ; egyik alak a másikba olvad át, s ami gyönyörűség volt s hűnek látszott, az elkarikázik a világ folyamában, mint a hegyi patakok víztölcseércskéi.

Szép ez a világ, de azért ez csak azoknak a kifáradó, hamar kimerülő s az anyagot végleg lefogni, szépséget s létet örök formákba rögzíteni nem tudó energiáknak s formáknak világa, a gyöngö plasztika világa. Az, hogy minden folyik, az lehet nagy filozófiai belátás, de ugyanakkor örjítő gondolat is ; mert méltán kérdezi az ember : hát minek folyik s mért nem áll meg? s hová folyik? S úgy folyik-e, hogy lefolyik végleg, s nincs visszaáramlása? S minek jött? Hát nem maradni, de szaladni jött? Azután meg, hát annyira igaz-e, hogy nincs a teremtésben semmi, ami megmaradna s ami el nem múlna? Hát ilyen is van? S mily nagyszerű perspektíva nyílnék, ha az elmúlásban erők volnának, melyek az elmúlást visszacsinálni tudnák s melyek azt az iramló folyamatot megfordítani s a rajta tutajozó s evező sok kaján manót, kik minden szépre s nagyra s örökre a nyelvüket öltögetik, a pokolba kergetni tudnák ! Mily szép volna a világ, ha nem járna mindig gyászban vagy csak olyan hamuszínű szürke ruhában ; mily szép volna, ha egyszer úgy igazán örülni tudna az el-nem-múlás tavaszi fehérségében.

Ez mind végigcikázik az ember agyvelején, s aztán megint csak nézi, nézi az élet folyamát, hogy azután mélyen magába térve kiemeljen önmagából valami nagy maradó s el nem szaladó értéket, egy nagy valóságot, melyhez kétség nem fér s melyet szembeállít minden elváltozással s minden szaladással s minden anyagcserével ; s ez a maradó s szét nem folyó valóság az öntudat, a magunk megérezése, tehát a tudat magunkról, a legelső s a legbiztosabb tudat, s az a tudat a nagy tudás valamiről, ami áll s nem folyik : ami marad s el nem múlik — s ezt úgy hívják, hogy lélek.

Ah, lélek? Ki kételkednék róla, hogy van, s ki tudná volta-képen, hogy kicsodás? ! Az élet folyama tele van lelkekkel. Ezek is formáló elvek, plasztikus művészek, olyan della Robbia-félék, kik agyagban dolgoznak s abban aztán remeklők. Nagyszerű teremtések ; nem szellemek, nem angyalok ; hanem olyan anyagias, szellemies-félék. Ők az anyagi világba valók, mint ahogy a vályogvető, a fazekas, no meg az a della Robbia-

nemzetség az agyaghoz való. Mit is csinálnának ezek, ha nem volna agyagjuk? S hasonlóképen a lelkek a test formái lévén, anyagra szomjasak. Ők kapcsolatosak az anyaggal a belső természetük szerint ; ők plasztikus tényezők. Ők rendeltetésük szerint konstruktívek s szervezők. Ők bár felülről valók, de nekik az anyaghoz, az anyagi világhoz, ehhez a földhöz van küldetésük ; szóval a lelkek idevalók !

Az Isten ezeket a lelkeket mint alakító formákat, mint az isteni szépséget az anyagi világban képviselő elveket folyton beleteremti a világ folyamába. Ők azok a foszforeszkáló fények a formátlan anyagiságban, amilyeneket az oceánt járó hajó csavarja kigyujt éjjel a sötét tenger hullámaiban. Az nem víz, ami ott lent világít, — az csupa élet. Úgy a világ folyamában a lelkek, az mind csupa élet, s rajtuk s általuk alakulnak a testek, s bennük s körülöttük fejlődik ki mindaz, amit életnek, történelemnek s kultúrának hívunk.

Már most mi lesz ezzel az újforma, agyagygyúró, alakot teremtő s történelmet fölgurító, halhatatlan energiakészlettel a halál után? Mi lesz a lelkekkel, ezzel a nagy, számlálhatatlan della Robbia-nemzetséggel? Mi lesz velük, miután szétesett művük, miután elhaltak a testek, meghaltak az emberek? Ők nem hálnak meg, mert szellemiesek is ; ők hát a szétesett művek s a halál szelétől szétszedett műhelyek után etikájukkal bibelődnek, etikai felelősségükről számot adnak, s bűnhődnek, ahogy megérdemelték, s tisztulnak s szenvednek, ahogy rovásuk követeli, mert hiszen a lelkek az erkölcsi törvények alatt állnak s a boldogságra hivatvák. Nekik ott, ahová a halál után kerülnek, óriási érdekeik vannak, s ott punciroztatnak, hogy erkölcsi s istenes fajsúlyuk arany-e, ezüst-e vagy szalma, kóro s pozdorja-e? Igen, ez mind igaz ; de mi lesz az agyagos sorssal, az agyagos rendeltetéssel s a della Robbia-művészetel? Úgy maradnak-e a lelkek, meztelenül? Üresen marad-e plasztikus kezük s nem mintáz majd s nem idomít-e többé?

A léleknek legbensőbb természete a megtestesülés, a forma-elvnek lényegszerű igénye a beöltözködés, s ez a természete s ez igénye megmarad a mostani világ szétesése után is. A lelkek, melyek az inkarnációnak elvei, reinkarnációt követelnek . . . a meztelen lelkeknek igénye, hogy testbe, formába öltözködjének, s ezért is azt tartja a keresztény tan, hogy lesz egy restitúció, egy reinkarnáció, amit mi rendesen resurrectionak, föltámadásnak hívunk.

A föltámadás új világot jelent, új testet-öltést, még pedig olyat, amelyben a lelkek a maguk formatehetségüket az anyag-

ban remekeltetik, s ha dicsőséges lelkekké lettek, akkor isteni életüket s szépségüket az anyagra ráöntik s abban kigyujtják. Ezek lesznek az igazi della Robbiák, kiknek ihletésétől az anyag, a test nemcsak formát ölt, de átszellemül. Ezt az anyag-megszellemesítő művészetet az első föltámadt emberi lélek, az Úr Jézus lelke s utána a másik, a Szent Szűz lelke, már elvégezte. Szent Pál szerint most azután mi volnánk soron.

A nagy világfolyamot e magasságból, tehát felülről kell néznünk, s akkor megértjük, hogy a lelkek oly formaerők, akik majd a «restitucióban» győzik az anyagot, s azt akkor majd úgy fogják meg, hogy többé nem hull szét ; a szépség nem fog megöregedni, s az élet nem fog elmúlni.

November az elköltözött lelkek hónapja. Mennyi titkot főd el s mennyi kérdést s aggódást támaszt bennünk róluk s sorsukról. Imádkozó lélekkel állunk a sírok mellett, s az elmúlás érzetében lelkünk bánatossá s szemünk könnyessé lesz. Ugyanakkor azonban diadalmas fény csillámlik föl szemünkben, valahogy föllebben a fátyol az elmúló világról, s mi egy új világot pillantunk meg, melyben a dicsőséges lélek megint emberré lesz, ugyanakkor pedig meglelkesíti s örök-szép formába öltözteti az embert. Anyagi világ mindig lesz s annak új erőforrásaiból új világfolyamok indulhatnak majd meg. Az ember is mindig anyag és lélek, tehát testi ember lesz, aki nem a levegőben, nem légüres terekben fog kalimpálózni, hanem a dicsőséges lélek plazmatikája s remeklése által létbe hívott testtel jár a megújhodott, a kataklizmákból kikerült világban. Nem «Wolkenkukusheim» tehát a mi mennyországunk, hanem az az új föld s az az új ég, szóval az az új világ, melyben visszatért lelkek meglelkesített s átszellemült testben járnak s élnek.

Reinkarnációt új születés révén nem lehet elérnünk ; de igen lehet benne részünk új s átszellemült testbe való öltözködés által. Erre vagyunk beállítva s mindegyik közülünk meg-sóhajtja e nagy célt Szent Pál szavaival: legyen úgy, hogy «valamikép eljussak a halottak közül való feltámadásra» (Fil. 3, 11).

A szépszeretet anyja.

Eljegyzés.

32. a) Szent szeretetben közelednek egymáshoz ketten, kik egybe akarnak kelni s egymáséi akarnak lenni ; a kötelék, mely őket egymáshoz fűzi, a kölcsönös szeretet. Ez a szeretet erős és szent, nincs benne semmi, ami ellenkeznék az Isten iránti szeretettel ; az örök boldogság utáni vágy, mely minden szeretet fenekén rejtőzik, itt csak jó irányba tereli a lelkeket, s ha a Szent Szűz és Szent József jegyesi szeretettel közeledik is egymáshoz s magát adni s azáltal a másiknak földi boldogságát is növelni akarja, de ezt mind az Isten szándékai szerint akarja megvalósítani, aki mindakét szeretetet lelkünkbe oltotta : a földi — mondjuk, az emberi élet viszonyait átjáró és nemesítő szeretetet, — azután az égi szeretetet. Sok-sok ember lelkében e két szeretet közt gyakran emésztő, tragikus ellenkezés lép föl, mely a lelkiismeret kínja s az élet sorvasztása. Voltak olyanok is, kik azt a földi szeretetet s gerjedelmeit bűnnek s tiltott vágyaknak nézték, melyek elterelnek üdvösségünktől s örök célunktól ; voltak, kik egyrészt a földi élet örömeit s a családi boldogságot nem akarták nélkülözni, másrészt azonban a természetes nemi vonzalmakban csak sötét veszedelmeket sejtettek, s ezek hajlandók voltak magát a házasságot is csak túrt intézménynek nézni, melyet ép azért kell elviselni, mert nem lehet rajta változtatni. Az ilyen nézetek nem szolgálnak arra, hogy a házasságot nagyrabecsüljük, aminthogy nem alkalmasak arra, hogy a házasságra vezető szeretetet és szerelmet megszenteljék ; de az egyház ezeket az irányzatokat mindig túlzottaknak és téveseknek tartotta. Minket a Szent Szűz példája másra tanít. Jóllehet az Isten-anya a házasságban is szűz volt, mégis eljegyeztetésében a házassági intézmény nagyrabecsülésére tanít. Az ő nyomaiban mi is szentnek, sőt szentségnek tartjuk a házasságot s szentnek a jegyesek szeretetét. A Szent Szűzet is eljegyeztetésében Szent József iránt való szeretete vezérli és boldogítja.

Mily nagy jótéteményt jelent ez a küzdelmes és sokszor tűzásokra hajlandó emberi szíveknek, s mily jól esik a Szent Szűz példájában látnunk az élet s a szentség harmóniáját. Vallásos érzéseink ez esetben egybe vannak hangolva szívünk érzelmeivel ; a vallás megszenteli a férfinak a nőhöz s a nőnek a férfihez való viszonyát. Isten vezette e kettőt egymáshoz régen az első emberpár megáldásakor ; Isten vezeti egymáshoz a Boldogságos Szűz eljegyzésében Szent Józseffel azt a két lelket, kiknek egybekelését s kölcsönös szeretetét s kitartó hűségét a gyermek Jézus áldása s kegyelme szenteli meg s emeli a házasság ideális magaslatára.

b) A Boldogságos Szűz Mária nem kicsinyli az eljegyzést s a kölcsönös viszonyt, mely abból ered. Jóllehet Istenanyának érzi magát s szívét betölti a tudat, hogy méhében hordozza azt, kit a nemzetek várnak, azért mégis szívesen egyesül Szent Józseffel, kit az Isten élettársul s oltalmul küldött neki. Szent József lett a Szent Szűz oltalma, s a Szent Szűz lett a szó legnemesebb értelmében Szent József «segítőtársa», s bennük teljesedett igazán az Isten gondolata a házasságról, hogy férfi és nő egymást segítse s egymást kiegészítse s azt nyujtsa egymásnak, ami aztán mindkettőjüket önmagukban is tökéletesítse s boldogítsa. Ne legyen a nő a férfi rabszolgája, ne legyen cselédje, s a férfi ne legyen zsarnok, aki a nőt meg nem érti és gyötri s ezáltal önmagát is megfosztja az életkiegészítés örömeitől. A férfi nem nő s a nő nem férfi, s ne is akarjon egyik a másik lenni ; maradjanak más és más, maradjanak külön-értékek ; de nyujtsák is egymásnak azt, amit elszigeteltségükben nélkülöznek, s aminek vágya hozta őket közel egymáshoz. Egymásra vannak utalva ; egymásnak nagyrabecsülése s a kölcsönös szeretet avatja őket arra a hivatásra, hogy meg-nemesítsék s új értékekkel gazdagítsák egymás életét. Mily tévutakra került, mennyire fajult el a házasság végig az emberiség történetén ! A kegyetlenkedés s a féltreértések e sötétségébe világít bele Szent József kedves jegyesének s menyasszonyának boldogságtól sugárzó arca ; s szüksége van e világító eszményre nemcsak a pogány, de a modern keresztény világnak is. Mily könnyen siklik le a nő az igazi nőiesség eszményi magaslatából, hogy megvetést találjon ott, ahol szabadságot keresett ; mily könnyen siklik ki az isteni gondolatok pályájából az ember a nemi életnek megítélésében s az arról való helyes fölfogás kialakításában, s vagy túlszigorú lesz, hogy egész vagy legalább is félrossznak tartja azt,

amit Isten rendelt, vagy szabadosságba esik s elveszti a helyes mértékét, melyre őt nem az ösztön, hanem csak az Isten törvénye nevelheti. Legyen a Szent Szűz eljegyzése biztos eligazításunk a modern gondolatok zűrzavarában s segítsen rá, hogy jól értékeljük a férfit, a nőt, a szerelmet, a házasságot s a házasi életet. A tisztaság bája s fénye ömlik a Szent Szűz alakján, ez a fény világít a jegyeseknek, kik, mikor házasságot kötnek, az Úr oltárához járulnak, aki a szeretetet s a házasi életet «sacramentummá», szent titokká, szentséggé avatta. Egy-egy tekintet a Szent Szűzre, Szent József menyasszonyára s feleségére sok mindenféle kétsé-
günkre világosságot önt majd s eligazít a modern szabadosság s ösztönösség veszedelmei közt.

c) A szívek s lelkek ez összeköttetésébe nem elegendik bele semmi, ami nemtelen s lealázó volna. Azt sem képzelhetem, hogy ez eljegyzésben a Szent Szűz s Szent József hideg szívvel közeledtek volna egymáshoz; ellenkezőleg azt kell gondolnom, hogy mivel az eljegyzés Isten gondolatai szerint ment végbe, hogy ép azért egyik a másiknak szíve választottja volt. Nem szabad gondolnunk azt sem, hogy a Boldogságos Szűz csak azért ment Szent Józsefhez nőül, hogy a megtestesülés szent titka a világot meg ne botránkoztassa; hiszen akkor csak a belátás, tehát az ész, mondjuk, valami érdek vezette volna őt Szent Józsefhez, s akkor erről az egybekelésről is azt mondhatnák az emberek, hogy az is érdekházasság volt. Az egybekelés csak akkor áll erkölcsi színvonalon, ha a jegyesek szívük vonzalma szerint egyesülnek. A nemes házasság föltétele a szabadság s az önálló s szabadon rendelkező egyéniség; a házasság értéke pedig a kölcsönös, szeretetből való átadás. Élettársul a férfinak nem való egy fejletlen, inkább cselédszámba jövő valaki, aki, ahogyan megy feleségül ehhez, épúgy mehetne más-
hoz is; amit így kap az ember, az nem az az érték, melyre szorul, s az ilyen értéktelen egybekelésnek is nyögés s kölcsönös gyötrelme a vége. Érezze magát a nő mindig «lettársnak»; legyen az az öntudata, hogy ő férjének Istentől adott «segítségé», de hogy csak akkor lesz igazán ilyen, ha a szó nemes értelmében kifejti s kialakítja nőiességét. Ha csak divatbábnak készül lenni, akkor messze marad el attól, aminek lennie kellene, s azért aztán a házasságban sem fogja azt a szerepet játszani, mely hozzá illenék s a férj boldogítására szolgálna. Bensőség és igazi szívéllyesség akkor lesz a házasságban, ha minden tehetségüket s egész lelkü-

ket belefektetik s egymás életigényeit kielégíteni akarják. Szülőt s szülői házat elhagytak, hogy azontúl egymásnak szülői s testvérei is lehessenek. Az egybekelés, az egyszerűsmind testvérülés; a feleségben a férjjel szemben anyai s nővéri, a férjben a feleséggel szemben pedig atyai s fivéri érzések is élnek. Ugyancsak ők egymásnak legjobb barátai; ehhez fogható barátság el sem képzelhető. Azért mondotta valaki: «Das Beste an der Ehe ist die Freundschaft». Igen, a házasság értéke s a veleje is a legbensőbb lelki közösség s a legideálisabb barátság. Ha ez nincs benne, akkor semmit sem ér. Mily egyszerű szavakkal utal a szentírás e lelki közelségre és közösségre, mikor azt mondja: «és elvévé (azaz magához vevé) feleségét» (Mát. 1, 24) s ismét: «ki fölkelvén (t. i. József) vevé a gyermeket s anyját s elméne Egyiptomba» (Mát. 2, 14) s ismét: «ki fölkelvén vevé a gyermeket s anyját s jöve Izrael földjére» (Mát. 2, 21). Mindezekből azt a benyomást vesszük, hogy itt ketten járnak egy úton, akik egymáséi.

Szent József és a Szent Szűz.

83. a) Szent Józsefről a szentírás csak annyit mond, amennyi azokra az első szolgálatokra vonatkozik, melyeket ő az édesanya s a gyermek körül végzett. Védi és segíti a Szent Szűzet, Betlehembe kíséri, megmenti a gyermeket és anyját s Názáretbe visszakíséri s ott él velük s főnntartja őket, és felvonul a templomba a tizenkét éves Jézussal s anyjával, keresi a fiút, s azután nincs többé szó róla. Oly jól illik rá, hogy fidelis servus et prudens, még pedig a gyermek s az édesanya szolgálatában. A központban a Gyermek áll, s a gyermekhez egyetlen s páratlan viszonya az anyának van, a nevelő-anya is odatartozik, de csak másod-, harmad-sorban. A Szent Szűznek érzelmei is, bár gyengéden szerette Szent Józsefet, összehasonlíthatlan bensőséggel s melegséggel a gyermekre irányulnak. Ennek az édesanyának mindene mégis csak a gyermek volt. S minden anyánál így van ez. Hisz az asszony természetes rendeltetése az anyaság, s így lelkülete s érzülete is errefelé irányul; érzelmeinek gyökerei a psziché talajából fakadnak, érzékenységük az ösztön hevéből virágzik ki, s életüknek központjában a gyermek áll. A gyermek az övé, senkié sem annyira, mint az övé, és senki sem annyira az anyáé, mint a gyermek, a férfi sem. A Szent Szűz mindenekelőtt ilyen anya: ez a gyermek az övé s csakis az övé; de azért, hogy Isten adta neki a gyermeket természetfölötti módon, azért az anyaságnak is az a jellemző

vonása, hogy a gyermek tulajdonkép az anyáé, s hogy szeretetének s életének központjában a gyermek s nem a férfi áll, szembeszökően ki van emelve. Mennyire igaz, hogy a gyermek az övé, s ugyancsak ennyire igaz, hogy senki sem az övé úgy, mint a gyermek. Ez az ő kincse, lelkének foglalatlja, életének tartalma, s mily stilszerű, hogy az anyaság bemutatásánál Szent József alakja csak a háttérben áll s azután csendesen szétfoszlik. Azért mi a Szent Szűznek e páratlan anyaságában egyszersmind az anyaság pszichéjének s az anyai érzéseknek igaz orientációját a gyermek felé látjuk nyomatékoztva. Anyaság s anyai érzés jellemzi a női pszichét, ebben üt el leginkább a férfitől, s ez anyaság a gyermek felé irányul s a gyermekben pihen meg, mint életének központjában. Ez a természet és az Isten szava, s a Szent Szűz anyaságában van leginkább kifejezve. Minden igaz kultúra csak az immanens nagy célokat szolgálhatja s a haladást csak úgy biztosítja, ha a psziché radikális irányait követi; a nőnek kultúrája is e törvényt szem előtt tartva, nem akarhatja a női psziché súlypontját elemelni s máshová helyezni; de a nőnek műveltségével, tanultságával, tehetségének kifejlesztésével is a több és mélyebb, célszerűbb és észszerűbb anyaságot akarja szolgálni. Ez a felelet sok kérdésre, s a nő, ki a feleletet megérti, önmagát értette meg s a Szent Szűz érzelmeivel világitott bele önmaga lelkébe . . .

b) József, az ő férje. Az a körülmény, hogy a Szent Szűz lelkét a gyermek töltötte ki s hogy ő gyermekében pihent meg s anyaságában volt boldog, nem azt jelenti, hogy szíve hideg volt férje, József iránt. Korántsem, szerette férjét s szerette gyermekét, de szeretetének s életének súlypontja nem a férjben, hanem a gyermekben volt. Ez a két szeretet nem zavarja, sőt nem is csökkenti egymást; hiszen szeretet fűzi a nőt a férfihoz, s ugyancsak szeretet fűzi az anyát a gyermekhez, s minél igazabb anya valaki, annál teljesebb nő is lesz az. Két szeretet van tehát benne más tartalommal, más színezettel és élvezettel. Az anyaságban a női természet áll előtérben, a nőnek a férfihez való viszonyában a női individualitás; ezt az individuum tartalma, finomsága, előkelősége, gazdagsága teszi s alakítja értékessé és széppé, azt a természetnek közvetlensége, lágysága, heve, indulatlja, gyengédsége. A nő mint természet gyermeket akar, mint egyéniség élettársat, intim jóbarátot akar. A természet benne is az első hatalom s leggyengédebb érvényesülését s kivirágzását a gyermekben bírván, a gyermek felé hajlik; de indivi-

dualitás lévén, minél nagyobb ez a női individualitás benne, annál inkább kívánja az élettársat; a természet közvetlenebb, mint az individualitás, de a természet szegénységre volna kárhozzátva, ha individuális igényeire s szükség-érzetére ne ébredne. A Szent Szűzet tehát, bármily isteni s nőies benne az anyai szeretet, jegyesére támaszkodva képzelem, és pedig nemcsak úgy, hogy anyagiakban s az élet küzdelmeiben Szent József volt kenyérkeresője s kised házának gazdája s oltalma, hanem úgy is, mint kinek lelkében támaszát, vigaszát találta, megértőjét, kivel közölte gondjait és örömeit, s ki az anyaságnak örömeit is fokozta s édessé s boldogítóvá tette... Kapcsoljuk össze a nőiségnek e két jellegét s állítsuk szembe a férfinak lelkületét: az asszonynak lelke központjában a gyermek áll, a férfinak érzelmei központjában a nő áll; az asszony természetesebb melegséggel szereti a gyermeket, a férfi természetesebb szenvedéllyel az asszonyt; a gyermek közelebb áll az anyához, a férfiúhoz közelebb pedig az asszony áll. E kapcsolatokat mint Isten akaratát kell néznünk s mint isteni feladatokat kell tökéletesbítenünk. Szerezzon minél több ideális kiindulást a vallási élet is a Szent Szűznek Szent Józsefhez való viszonyából s használjuk föl életének e jellegeit a szerelmi s a házasi élet megszentelésére; ne legyen az csak az ösztönökre s ne csak világiasan elvakult szenvedélyekre bízva, hanem lássunk abban oly kultúrát, melynek ideálja a Szent Szűz és jegyes és anya pszichológiája.

Az angyali üdvözlés.

84. a) Üdvözlés... Az ég köszönti a Szent Szűzet s az üdvözlésben feléje leng az Isten irtalmának a kegyének forró lehelete. Kérzem a megváltó Isten nagy vágyát belőle, mely most kielégülni készül, s az örömet, mely az örök szeretetben kigyúl, mikor az *ave* cseng, mintha azt mondaná: Csakhogy végre üdvözölhetlek s elvégezhetem, amit öröktől fogva akartam! Az angyal ajkán csendül meg az *ave*, de ez tulajdonképp az Isten köszöntése! Oly néma volt az ég s oly sötét volt haragja, s íme a némaságot a lelkes szeretet megtörte s mint sötétséget oszlató szép hajnalt köszöntette az *ave*vel, ez első hajnali harangszóval! Ezt az *ave*t az ég harangja harangozza be s azzal ünnepet, megváltást, szabaddulást s üdvösséget jelez a világnak. Nem is némult el azóta, hanem megcsendült a bűnös ember ajkán, az anyának s a nőnek, a gyermeknek, a dacos férfinak ajkán. Az anyaszentegyház átvette az arkangyal szerepét s üdvözli, köszönti

Máriát. Az egész világ e köszöntésbe lehel bele fölszabadulásának háláját, örömet; az is úgy érez, hogy «Üdvözlégy, üdvözlégy, csak hogy eljöttél! Mennyire vártunk!» Juditot is köszöntötte Betúlia, feléje is áradt a zsidó nép öröme s hálája; de milyen más ez az ave, mellyel a világ szeretete s hálája üdvözli a Szent Szűzet s új köszöntést mond neki, amelyet még nem mondtak senkinek. Ahogy az Irás akarja, hogy «Dicséretet énekeljünk az Úrnak, új dicséretet énekeljünk Istenünknek» (Jud. 16, 15): úgy csendül meg új hang, új dicséret, új motívum, új ének az aveban. Ez ave napja a «szent napok számába vétetik s tiszteltetik amaz időtől a jelen napig» (Jud. 16, 31).

b) «Malaszttal teljes», vagyis tetszéssel teljes; valaki, aki az Úrnak mindenképen tetszik, akiben ő kedvét találta kimondhatlanul. Oly sokszor fordul elő a sentírásban a lelkek kapcsolatának e motívuma: «si invení gratiam in oculis tuis», vagyis ha tetszem neked. A Szent Szűz ezt a tetszést kifogástalanul megtalálta. Az Úr tetszésének megfelelt lelkének szépsége, tisztasága, nemessége, bája. Ezt a tetszést magyarázzák a Szent Szűz ószövetségi jelképei. Eszterről mondja az Irás: «És megtetszék neki, és kedvet találja az ő színe előtt» (Esz. 2, 9). «És a király jobban megszereté őt mind a többi asszonyoknál» (2, 17). A Szent Szűzön megvolt a természetes s természetfölötti adományok ékesége; a kegyelem páratlan magas foka s a Szentlélek ajándékai; ezek tükröztek rajta az Irás szavai szerint: «Igen csodálatos vagy te, és orcád teljes kegyességgel» (15, 17); ez a sokszoros báj ömlött el ajkán, «diffusa est gratia etc.» (Ps. 44, 3). Kedves volt Istennek lelkében, szíve érzéseiben, kedves lényében, kedves beszédében, «ajkai kedvességeért barátja lett a királynak» (Prov. 22, 11). A Szentlélek e jegyesbe lehelte a próféta által annyira becsült szellemet, «spiritum gratiae et precum» (Zach. 12, 10). A Szent Szűz tisztelte minket e kedvesség elnyerésére ösztönöz, s törekvéseink s küzdelmeink legfőbb motívuma az legyen: tetszem Istennek. Ez elég nekünk. Ez eligazít mindenkinek helyes értéklésében s megjutalmaz mindenért. Ami az Úrnak tetszik, az jó, s ha valamivel elérem tetszését, jobbat nem akarhatok s többet nem kívánhatok. Ezt a tetszést kívánja nekünk az apostol: «Gratia vobis et pax» (Rom. 1, 7; I. Kor. 1, 3); hogy e tetszés fokozódjék s hogy e tetszésnek alapja, a kegyelem s az Isten-szeretet, bennünk öregbedjék, «ut in gratia Dei abundetis» (II. Kor. 8, 7); azt akarja, hogy ennek

tudatától énekeljünk, «in gratia cantantes» (Kor. 3, 16). Ezzel üdvözli Timotheust: «Gratia tecum» (I. Tim. 6, 21). S gondolom, ezzel biztat s áld majd a Szent Szűz is minket, ha őt szívből tiszteljük s szeretjük: «Gratia vobiscum».

c) «Az Úr van teveled». Ő gondolt, ő teremtett téged magánakvalóan; ő él benned s kísér téged; ő inspirálja imádat, ő megvilágosítja lelkedet, ő fektet beléd értékeket, ő dolgozza ki azokat benned s veled. Az ember annyit ér, amennyi világosság és fölség, amennyi jószág és bensőség, amennyi lélek és mérték van vele, amennyi érzés s lelkesülés jár vele; annyit ér, amennyire mindez elválaszthatatlan tőle. Hát az Úr van veled, az annyit tesz, hogy ez az isteni fény s belátás, ez az isteni érzés s tapintat, ez az isteni mérték és ütem van veled, jár veled, s attól változik el olyanná, amilyen Istennek kedves életed. Az Úr van veled, az annyit tesz, hogy lelkiségedet ő hatja át s ő emeli; szeretete erővé válik benned, s te remekelsz tőle. Amikor így veled van s te vele, akkor te övé leszel, övé egészen; ő lefoglal; nem tör össze, nem zúz össze, hanem mint az élet-szellem áthat, s te benne élsz, mozogsz s vagy. Jobban vagy az övé, mint ahogy gyermek az ő anyjáié; övé vagy. Benne vagy mint a költő lelkes gondolata s a próféta víziója van a költő s a próféta lelkében. Visszavonhatlanul, elválaszthatlanul vagy az övé! Ime a mi programmunk, hogy az Isten velünk legyen s velünk járjon s dolgozzék, s hogy mi vele legyünk, belőle éljünk s nála kitarjunk. Csak a szeretet alkotja s fűzi ezt a kapcsolatot, azért szeretetre, szoros ragaszkodásra kell szertennünk, s erre segít kiválóan a Szent Szűz tisztelete, ha nyomában járunk annak, kivel az Úr van.

«Miképen leszen az, holott férfiút nem ismerék?»

(Luk. 1, 94)

85. a) A Szent Szűz nem kételkedik az angyal szavaiban s az Isten végtelen leereszkedésében; tudja, hogy ő az Úr, s útjait arra veszi, amerre akarja, de a csodálatos ellentét, melyet már a próféta érintett, mikor mondotta: «Ime a Szűz fogan s fiat szül», a Szent Szűz ajkán kérdéssé lett: hogyan történhetik az, mikor én szűz leány vagyok s az maradni akarok; hogyan egyeztethető ez meg a megígért dicső anyasággal? A felelet az, hogy azt a páratlan anyaságot az adja, ki a szüzességet el nem veszi; anyaságra az emel, ki a szüzesség hevét s szeretetét szította föl benne.

Hiszen szüzessége révén kapcsolta magához szorosabban, hogy azután anyja lehessen. A Szent Szűz szüzessége az Isten-szeretet izzóbb s teljesebb virága, kölcsönös, bensőséges odaadás Isten s ember közt. Azért mondjuk a Szent Szűzről s minden tiszta, szűzi lélekről, hogy az Isten jegyese. Ez a szüzesség nem terméketlen, siralmas lemondás, hanem erő s szerető odaadás, nem hideg érzéketlenség, hanem szerető lelkek tüze, nem rideg magányba zárt kesergés, hanem az örök jegyest kereső lelkület. Típusai nem a Vesta-szűz, a dervis s a bonc, hanem Ágnes, Cecilia, Katalin. Testben szűzek, lélekben anyák, mert végtelenül termékenyek. Ez a szűz tisztaság pszichológiája.

Jegyes, aki szeret lelkesen, tüzesen. A szentírás oly érzelmesen szól róla, mintha a földi szerelem indulatait kölcsönözte volna ki: *Dilectus meus mihi... Vulnerasti cor meum, soror mea, sponsa...* Enyém, enyém vagy szerelmesem... Szívembe égett bele képed, szemed, tekinteted. Keresi a jegyest, jár utána hegyen-völgyön, quia amore languet, mert elemészti a szeretet. Kifesti magának képét, arcát, ajkát, szemét... szeretetet lehel! Szeretetet, mely viszonzást szomjaz. A Szent Szűz nyomában gyönyörű lelkek járnak a szüzesség útjain: Gertrud, kinek szíve az Úr «mansioja»; Límai Róza, az Úr rózsája: Rosa mihi eris... Szent Erzsébet, kitől az Úr nem akar soha elszakadni; Terézia, kit az Úr úgy szeret, hogy szép lelkéért egymagáért megteremtette volna a világot. Hogy repülnek a halavány és kipirult vőlegény felé. «Az én szerelmesem fehér és piros (Ének. 5, 10). Hogy találjuk el az utat szívéhez... Ha beszélnek vele, úgy szólnak, mint Szent Ágnes: rajta kívül nincs más szerelmesem, nullum praeter eum amatorem admittam, ő ékesített föl engem koszorúval s gyönggyel: *dexteram meam et collum meum cinxit lapidibus pretiosis...* vernantibus gemmis; *mel et lac ex ejus ore suscepi et sanguis ejus ornavit genas meas!* ő nekem méz és tej, édes, s az ő véréből gyullad ki arcom. Az ő képe tündöklék lelkében: *Ipsi sum desponsata, cui angeli serviunt, cuius pulchritudinem sol et luna mirantur; az övé vagyok, kit angyalok szolgálnak, kinek szépségétől nap és hold elhomályosul s fejemre rózsakoszorút tett: et tamquam sponsam decoravit me corona.*

Szeretet, lelkes, forró szeretet; átszellemült szeretet, ez a tisztaság! A lélek átadja magát egészen szeretetben.

Azt mondják erre, hogy ez beteges érzélem! Válaszunk

az, hogy ha nem volna az odaadásban tiszta lélek, ha nem volna benne erő, akkor igen, beteg volna; mert áldozatos lélek lángol benne, azért erős és gyakorlati érzelm! Azt mondják továbbá, hogy nem természetes. Dehogy nem; csakhogy a természet felsőbb régiójába való. A természet nálunk három rendből épül föl: a tenyésző, az érző s a szellemi rendből; egyik a másik fölött áll, s tulajdonkép egyiknek sem szabad a másikat tönkre tennie. A szellemi rendben ismét sok irányzat van az igazi idealizmus felé. A lelkek nem valók mindenre; nem mindenki való a fokozott szellemi, az eszményi irányzatra, nem engedi fizioiogiája, szervezete, vére. Ezeknek ez nem szabad. Betegei, nyomorultjai volnának e törekvéseknek. A krisztusi szó erre is vonatkozik: non omnes capiunt, nem való mindenkinek; nemcsak hogy nem érti, de a vére sem arra való. De vannak, kik arra valók, kiket az Isten szeretete ragad, s kik győzik. Hagyjátok. Ne féltsetek a sasokat, hogy magasan repülnek; ne a galambot, ha gyorsabban iramlik, mint a szarka; ne a fecskét, ha tengerentúlra száll. Csak azt nézzétek, hogy szellem és erő legyen bennük!

S ha ti nem értitek, hagyjatok békét nekik; a világ embere sokszor nem érti, mert alacsonyabb fokon áll; ösztönei, hajlamai mások, s ő azok szerint igazodik. Nem baj; de ne tagadja a felsőbbet. A Szent Szűz ez irányzatra mutat rá s rámutat ez erényes lelkület gyökerére is, mely nem lehet más, mint a lángoló szeretet. Ez ad lendületet, ez győz. E szereteten gyúlnak ki a szűz tisztaság szép vonásai, az Istennel való összeforrás és egyesülés, a meghittség, a föl-emelkedés ösztön és test fölé.

b) «És felelvén az angyal, mondá neki: A Szentlélek száll tereád» (Luk. 1, 35). Az Isten, aki teremt, az megindíthatja az édes anyában azt a folyamatot is, melynek eredménye a gyermek; vagyis az angyal válasza az volt: szüzességedet el nem vesztet, s az Isten ad neked gyermeket, s ez a gyermek már azért is «az Isten Fiának fog hivatni». Álmélkodva hallgatta a Szent Szűz a hatalom e szózatát s kiértette az Isten szándékát s megnyugodott benne, hogy Isten azt teheti. Minden nehézség meg volt előtte fejtve ez utalással, hogy Istené az erő, s ő majd megteszi, amit akar, megteszi vagy megsegít rá, amit parancsol. Isten és én, ez a nagy dolgok jelígeje, s tudni azt, hogy ő tud tenni ott is, hol magam nem boldogulok, ez a keresztény hősiesség temperamentuma. Alkalmazzuk ezt mindenre, amire a köte-

lesség vagy az Isten kegyelmének sugallata visz. Alkalmazzuk pl. a szűz tisztaságra is.

A tisztaság kegyelme az ösztönök szilaj és szenvedélyes hatalmával szemben rásegít a felsőbb, az eszményi szépre. A képzelet s a vágyak rearópitik tüzes nyilakat s e nyilak záporában áll sisakkal fején, galea salutis (Efez. 6, 17); karján pajzsával, mellén vértével, thorace iustitiae (Bölcs. 5, 19), s visszaveti a támadást s parirozza a csapást. Hány képzet, hány ösztönös támadás emelkedik feléje? Ki számlálná meg? Ki számlálná meg egy élet kísértéseit? S minek ezt számlálni? Ki számlálja harcban a nyilakat, a dárdákat, a golyókat? Úgy tartja, hogy annak úgy kell lenni; tudja, hogy a harcot ki nem kerüli, de nem is akarja kikerülni. Panaszkozhatik-e? Ha akarja, megteheti; de vigyázzon, hogy igazságtalan ne legyen. Szent Pálnak megköszönjük, hogy elpanaszolta kísértéseit s bajait, a küzdők vigaszára: a természet természet marad, ha égbe ragadtatik is.

Ez a küzdelmes erő alapja a többi erénynek. Valahogy őrállója a hitnek, reménynek, áhitatnak, áldozatnak, nagylelkűségnek. «Fortis armatus custodiens atrium» (Luk. 11, 21). A pokol kapuja mellett, Milton szerint, a halál s a bűn ül, az ég kapujánál: a tisztaság s penitencia! Ha a tisztaságot letörtük s vissza nem állítjuk penitencia által, nincs ki győzzön az érzékiség éjében.

Bátran tehát és lelkesen előre! Ami győzelmet aratunk magunk felett, az az egész egyház java; hitünknek ragyogása, buzgalmunknak föllángolása. Minél többször győzünk, annál erősebbé szövődik az az öv, mellyel angyalok övezték Szent Tamást, s mellyel öveznek tiszta lelkeket.

c) «Ime az Úr szolgálóleánya.» Egyszerű, erőteljes alázatban mutatja be magát a Szent Szűz. Mihelyt megértette az Isten szent akaratát, rögtön ott találta magát a maga helyén, a maga szerepében. Az Isten akaratának teljesítésében eszközök vagyunk: ő akar s mi teszünk; ő parancsol s mi engedelmesskedünk. Ez a mi helyes eligazodásunk s ez a mi természetes viszonyunk, egyszerű mind a mi erők s a mi dicsőségünk. Mi lett volna a Szent Szűzből, ha nem azt választja magának, ha megriad, ha másképp akar, ha mást szeret s nem az Isten akaratának hódol? Mit használ embernek, léleknek lenni, ha az első okkal szemben nem állunk az eszköz viszonyában? Mire jó az, ha eszközök vagyunk, de nem művész kezében, hanem félretolva s félredobva? Nem, nem, eszközei akarunk lenni s örülni akarunk,

ha Isten használ valamire; s ha még oly egyszerű alkalmazásban is használ, mindig azzal dícselkedhetünk akkor, hogy parancsára, akaratára, rendelkezésére állunk s ő méltóztató fölhasználni minket. Az a «fiat mihi secundum verbum tuum» nem rezignáció, hanem öröm és hála, hogy az Istennek tetszett valami tőlünk, s hogy szolgálatára lehettünk. Kell, hogy a mi egész életünk az Isten szent akaratának teljesítése legyen; hozzuk tehát öntudatunkra, hogy mi a Szent Szűz szolgálatkészségét s föltétlen hódolatát az Isten minden parancsával s állásunk minden kötelességével szemben gyakorolhatjuk. Az egész életet törvény s parancs igazítja; legyen tehát az élet lendülete a készség, s jelszava legyen e szó: ecce ancilla Domini.

Sarlósboldogasszony.

86. a) «Fölkelvén azután Mária ama napokban, sietve méne a hegyes tartományba, Juda városába és beméne Zakariás házába és köszönté Erzsébetet» (Luk. 1, 39).

A Boldogságos Szűznek jól esett meghallania, hogy az Isten titkaiba egy más asszony is bele van állítva s hogy az is anya lett, még pedig szintén valamiképp kegyelemből anya, s hogy boldogságát, örömét s reményét, ha valakinek, hát annak fedheti föl, neki öntheti ki szívét. Lelkében csengett az angyal szava: «És íme Erzsébet, a te rokonod, ő is fiat fogant vénségében, és ez hatodik hónapja annak, ki magtalannak hivatik». Tudta azt is, hogy e két magzatnak köze van egymáshoz; tudta, hogy annak a fiúnak a Messiás előhírnökének kell lennie, s ugyancsak, hogy a Messiás kegyelme s szeretete környékezi az előhírnököt. Úgy érezte tehát, hogy oda kell mennie Erzsébethez s el kell vinnie az Isten megtestesült kegyelmét elsősorban Erzsébetnek s magzatának.

Eszmélődő s imádkozó lélekkel megy a Szent Szűz a nyári szépségben pompázó virányokon végig; imádkozik s énekel benne szív és lélek: az isteni szeretetnek énekét, az Énekek énekét zengi halkán. Illatos berkeken, virágos réteken vezet útja. A legszebb virág Isten világában ómaga. Szíve alatt hordozza a testté lett Igét, az emberi természet magára öltött örök életet. Körülötte a virágzó nyári élet; fölötte a sötétkék égboltozat, mely csillogó fények árját önti fára, bokorra, a hullámzó aranykalászos vetésre s nemkülönben a sziklás, göröngyös útra. Minden a jelenlevő Istenről szól neki, aki a virágok pártáját kiszövi s kiszabja, aki lélekliz az arcába csapó s megint elhaló fuva-

lom ritmusában, aki pihen az erdőszél árnyékának homályában ; de akinek legédesebb pihenője az ő szűzies szíve alatt van. A Szent Szűz tud az Isten e meghitt szeretetéről, s annak melegétől kivirágzik lelke s boldogan emelkedik ég felé, mint a trillázó pacsirta. Napsugár ragyog a Szent Szűz szemeiben ; áhitat, meghatottság, hála érzelmei váltakoznak szívében. Szebb az a belső, lelki világ, melyet szívében hord, mint ez a külső, színes szépség, s bágyadtabb a palesztinai nyárnak aranyfénye, mint az a sugárzás, mely lelkét áthívíti. A Szent Szűzben az Isten iránti szeretet a legmagasabb fokra hág s boldogság neki a gondolat, hogy ez a szerető, megváltó szépség általa lesz közös javunk, mert általa adja magát nekünk. Igazán, a virágzó természetben könnyen átítatja lelkünket az Isten jelenlétének érzése ; de mikor a Szent Szűzzel szemben állunk, akkor ez a jelenlét nekünkvalóan lép elénk, aminek kifejezést adunk mindannyiszor, ahányszor imádkozunk : «És az Ige testté lőn és mi köztünk lakozék». S ő tudja s érzi legjobban azt is, hogy ez a jelenlévő, szíve alatt pihenő Isten a kegyelmi világ mily bűbájába öltözteti lelkét, s biztat minket is, hogy változtassuk meleg s lelkes örömmé az Isten jelenlétéről való hitünket s hordozzuk őt magunkban mi is mint erőt s kitartást ; öltözködjék kegyelmeitől a mi lelkünk is az erények szépségébe. Legyen lelki világunkban is csillogó, sugárzó, illatos, termékeny nyár !

b) Egymagában megy a Szent Szűz ; senki sem kíséri. Egymagában megy, de nem fél. A sötét erdő nem ijeszti ; a kéklő vizek mélységeiben nem lát szörnyeket s nem úgy megy végig a hegyi utakon, mintha idegen s ellenséges világban tévelyegne. Az a tudat, hogy Isten közel van hozzá, vigaszt s megnyugvást ad neki. Igen ; de nem leleselkedik-ránk mindenütt az ellenség, s nincs-e veszedelmekkel tele a világ? Nem álnok-e a természet is, mely nemcsak virágot fakaszt s gyümölcsöt termel, hanem bacillusokat is nevel s mérgeket is szűr ; bízhatunk-e benne, mikor életünk gyökereit szövi, de meg is rágja azokat? Azután meg oly törékeny az élet, s oly megbízhatatlan erőnk s egészségünk is; szinte üvegbura alatt s zár mögött kell tartanunk azt, ha megővni akarjuk. Zavar minket a természet keménysége s törvényeinek kérlelhetetlensége is, mikor betegség s kín gyötör s mikor könyörületet keresve bajainkban, arcán csak a merev érzéketlenség vonását látjuk. Valóban nem csodálkozunk, hogy sok aggodalom és félelem kíséri az embert

s hogy az a taposott s elkínzott élet a világban a siralom völgyét látja. Hogyan keltsük föl magunkban ily körülmények közt a lét s az élet örömét, s hogyan neveljük magunkat arra a biztonsági érzetre, hogy dacára a sok veszedelemnek s az élet relativ s küzdelmes voltának, megnyugodjunk Istenben s bizzunk segítő karjában? Arra csak egy módszer segít s az nem egyéb, mint az, hogy necsak közel érezzük magunkat Istenhez, hanem őt magát hordozzuk lelkünkben. Ezt éneкли a 26. zsoltár, s ezt rezonálta a Szent Szűz minden lépésénél a föld: «Az Úr az én éltem oltalmazója, kitől remegjek? Ha tábor áll ellenem, nem fél szívem; ha harc támad ellenem, én akkor is bízom. Mert elrejtett engem az ő hajlékában, a veszedelem napján megoltalmazott engem hajléka rejtekében». Vagyis, nem félek, mert az Úr van velem, s a Szent Szűzzel még azt is mondjuk: nem félek, mert az Úr van bennem. Őt vitte magában szíve alatt a nyári virányon, őt vitte keblén később az Egyiptomba való futásnál a puszta homokján, Istent vitte szívében, szerelmében akkor is, mikor a keresztúton édes Fia véres nyomaiban járt; mindenütt Istennel szívében, jelenlététől környékezve élt. Lehetett egymagában, társ s kíséret nélkül; de sohasem volt Isten nélkül, s így kell nekem is élnem s a Szent Szűzet utánoznom.

c) A Boldogságos Szűz úgy jött Erzsébethez, mint ki kegyelmet s könyörületet s eddig még ismeretlen szeretetet visz, s visz oda, hol ez a szeretet első lobbót vet majd hozzá közel álló lelkeken; azért hát meleg bensőség s nagy kincsnek birtoklása s nagy áldás-kiosztás öntudata töltötte el s az sugárzott ki belőle; az égett rajta, mint ahogy a szellem s lélek ég s tükrözik valakin; az csendült meg hangjában, mikor köszönté Erzsébetet. De álljunk meg e jelenetnél; itt két asszony találkozik, s e két asszony s két anya találkozásában a nőnek sorsa mutatkozik be. E két nő két világot hordoz magában: Erzsébet az ószövetség utolsó látnokát s az újszövetség előkészítőjét, Mária az új világosság, új eszménység, új szépség forrását s megtestesülését, Krisztust. Az Erzsébet előtti anyák árnyban állnak; különös, mély szomorúság van előtve a nőesség báján; sok szenvedés jelzi útjukat; gyengédségük inkább csak ingere volt az erőszaknak, s gyengédségük alkalom a férfi zsarnok uralma számára. Ők nemcsak bukott emberek, ők letaposott virágok is voltak. S ez a nőnek egyik, még pedig a régi típusa. Az új típus más. A Boldogságos Szűzben mint tiszta, ragyogó,

isteni nőben lépett a világba az ideális emberiség; az emberiség mint nő emelte föl fejét; Isten maga emelte föl a nőt azért, hogy az asszony szent titkába rejthesse el a megtestesülés-, az ember istenülésének titkát, s az asszony lett oltára az Istennek és kapcsa Istennek s az emberiségnek. A reménység, a tökéletesség, az emelkedettség, az élet s a szépség napjának hajnalpirja az asszonyon van előtve; az új s szebb világ szimboluma s iniciáléja ő. Mi így nézzük a Szent Szűzet s így tekintünk fel a nőre. E kapcsolatot hozza öntudatára minden asszony; álljon magasan érzésben s álljon kapcsolatban a Szent Szűzzel egy tiszta, nemes nőiesség közössége által. Ott van az ő helye, abban a szférában, azon a szintájon, s a férfi is ezt a nőiséget mindig a titokzatosság temperamentumán át fogja nézni, mely benne a vonzalmat mindig tisztelettel párosítja majd. Ez volt Heinrich Suso felfogása, aki minden asszonynak, ha szegény volt, ha vén, kitért s mondá: «Ich tue es um unserer heiligen Frau, der Jungfrau Maria, eine Huldigung darzubringen».

d) «És lón, amint hallotta Erzsébet Mária köszöntését, röpöse méhében a magzat, s betelék Erzsébet Szentlélekkel és nagy szóval felkiálta és mondá: Áldott vagy te az asszonyok között és áldott a te méhednek gyümölcse» (Luk. 1, 41).

Ime a Szent Szűz hangja hallatára Erzsébet s magzata eltelének Szentlélekkel; a Szent Szűz köszöntése szakramentális kihatású volt, szózat volt, mely jelentett is s eszközölt is megszentelést s mély megindulást, s tőle mint a lélek izzó sugárzatától lobbot vetett Erzsébet lelke, kigyúlt hálája s szeretete, s elragadtatásában meglátta a dicsőséges, az áldott asszonyt s köszöntötte az Isten-anyát. De nemcsak Erzsébet lelkén ömlött el a Szentlélek világossága és tüze, hanem átvetődött a szíve alatt pihenő gyermekre, s az repesett örömtől s eltelt szintén Szentlélekkel, megtisztult az eredeti büntől, s a Boldogságos Szűz lett az ő keresztelője s újjászülője. Nagy kegyelem az, ha a gyermek már anyja méhében veszi a lélek benyomásait. A Boldogságos Szűzet tisztelő édesanyák részesíthetik magzataikat saját lelkük s érzésük melegében s harmonikus áldásaiban. Amit ugyanis a Szent Szűz tiszteletében szeretetből, tisztaságból, vágyból s bizalomból, meghatottságból s bensőségből vesznek, az mind magzatjaira is hárul, kiket meleg s imádkozó szívük alatt hordoznak. Minden anya gondoljon a Szent Szűz látogatására Erzsébetnél s tegye magát is sokszor kapcsolatba vele;

nyissa ki szívét a hozzá közeledő Szűznek ; hallja meg szavát s köszöntse ő is melegen azt, ki áldott az asszonyok között. Kérjen, kölcsönözzön ki nála érzéseket, melyeket gyermekére is átönthet. Áhitat, bizalom, emelkedett hangulat, Isten-közelség, szent öröm töltse el az anya szívét, nézze az anyaságot, mint Isten-szolgálatot, Isten teremő munkájában való részvételt s ép akkor járuljon többször a szentáldozáshoz s a szentáldozásban élje át a Szent Szűz látogatásának titkát s áldásait.

e) E titokban látjuk kedves bemutatkozását annak a hitnek, hogy miután a Szent Szűz a mi anyánk, hát a gyermekek megszentelésében is neki van elsörendü szerepe. Általa szentelte meg Isten Szent Jánost ; ő volt tehát annak az első, leghathatósabb gyermek-megszentelésnek közvetítője s ilyen akar ő gyermekeinkre nézve is lenni. A gyermekek vallásos befolyásoltatásában a Szent Szűz legjobb segítőnk. Hiszen oly közel áll hozzájuk mint az, kit legjobban ismernek, tudniillik édesanyjuk, s oly valakit tart feljűk karjain, ki nekik oly ismerős, mint saját testvérkűjuk, s ez a gyermekek Jézus. A gyermekek sajátos lelki világa van ; nincsenek absztrakt fogalmai ; tanok nem valók neki ; de az anya arca s hangja az első nagy realitások, melyek lelkébe hatolnak ; azoknak észrebevésén ébredez lelke, s a hozzá való kapcsolata révén jelentkeznek szívének érzései : a függőség s a rajta való függés, a bizalom és vonzalom, a hála és szeretet. A kis világban helyet talál az Isten édesanyja, sőt mondhatni, hogy ahogy Jézus a Szent Szűz révén jutott el hozzánk : úgy jut el e révén könnyen a gyermeki szívbe. A Szent Szűz látogatása Erzsébetnél már a Szent Szűznek a gyermekszobába való benyitása is. Oly sokat disputálnak a gyermek vallásos neveléséről, de alig lesz valakinek kifogása a vallásosság ellen, mely a Szent Szűz bájával, nőiességével s édesanyaságával nyit be a gyermekszobába, s ha nem absztrakt fogalmakkal néz ránk, hanem a Szent Szűz arcával, mosolyával és csókjával köszönt be, ha vonz szépségével s boldogit anyai szeretetével.

«Boldog vagy, aki hittél.»

87. a) «Boldog, aki hittél», mondja Erzsébet s azzal hallgatagon utal arra, hogy ő tud a kételyről is, hiszen oly közel áll hozzá a kétely esete Zakariásban, aki kérdezett s kételkedett, aki kérdezett s meg nem nyugodott, s végre belenémult s szomorúságba merűlve várta fölszabadulását. A Szent Szűz is kérdezett, de hitt s nem kételkedett, lelke

el nem borult; s ha nem is értette meg Isten műveit s ha föl sem fogta a Magasságbelit, de őt magát s kegyelmét vette s birásában boldog volt. Boldog, aki hittél s nem kételkedtél, ezt mondhajuk minden lélekről, ki hitben legyőzte az érthetlent s megnyugvását alázatos odaadásában találta meg. Minden lélek Istennel szemben áll, minden lélek sokat-sokat kérdezhetne, hisz oly keveset ért belőle; minden lélek elé irgalmas, megváltó és boldogító szándékkal jön az Úr, nagyot akar tenni s rajta tenni, de a föltét mindig az, hogy ne kételkedjünk s ne kérdezősködjünk, hanem fogadjuk alázattal s friss készséggel. A Szent Szűz ily friss, mértékes lélek; esze, értelmisége nem a kétség fűröszerszáma, hanem belátás, mely a Fölséggel szemben mindig tiszteletre s odaadásra int. S ha reátekintek, úgy ő engem is e boldogító hitre int, a misztérium tiszteletére, mely bennem s körülöttem is a hallgató szfinxek néma pusztájaként a végtelenbe terjed. Ha szétszedem a virág szirmai, nem értettem meg a virágot; ha analizálom is lelke, nem értem meg a benne nyíló mélységeket s nem bírom kimagyarázni a végtelen, örök igényeket; csak egy felsőbb akaratban, mely rólam akart valamit s mely rólam gondolt nagyot, pihenhetek meg, a teremtő Művészről s a lelkesen szerető Megváltóról való nagy hitben. A hitnek e szép s fölséges temperamentumát, az «isteni mértékek e titkát» mutatja be a Szent Szűz lelke, s mint a hitnek bizó s győzelmes motívumát s zenéjét, úgy nézem pszichéjét s imádkozva mondogatom: ez a mérséklet s mérték, ez a megézés s tapintat kell belém; Szent Szűz, vigyázz rám, hogy el ne torzuljak, hogy el ne sötétüljek, hogy el ne kevélyedjem s az «isteni mértékkel» együtt lelke egyensúlyát el ne veszítsem. Aki kérdez s kételkedik, az elveszt mindent s nem tud meg semmit. Tudjunk valamit, maradjunk a minket óvó korlátnál s nézzünk a végtelenbe s bízunk. A modern világ intellektualista mértéktelenségében a virgo prudentissima is «nagy jel», mely a lelkek útját jelzi. Menjünk utána!

b) «Beata, quae credidisti», a Szent Szűz e dicsérete végighangzik egész életén át, s ő mindig érdemes rá, mert kitarat s nem kételkedik. Jézussal lakott, vele élt; rajta függött és élvezte isteni életét, de azért az a Jézus s az az élet s azok a kálváriás utak s végre az a Golgota csupa titok volt. Jézus beszélt az ő szűz anyjával küldetéséről, művéről, szenvedéséről; beszélt s a Szűz hitte. Sokszor kérdezhette: hogyan s miért? de nem kételkedett, s a kérdésre nem is

volt más felelet, mint az, hogy ő úgy akarta s hogy jól akart, higgy benne. S kitartott a hitben s életével szemünk elé állítja ezt a nagy igazságot, hogy az Isten-közelség nem szabadít föl hittől s a leggyengédebb szeretet sem old fel az alázatos megadás szükségétől. A kísértés sokszor s különféle változatban kerülget meg minket, hogy hát hogyan van az s miért van ez; meg akarja ingatni hitünket s megzavarni nyugalmunkat; ígér kilátásokat s homályból ki akar vezetni; de a boldog az, ki akármily magasra emelkedett is s bár Istenével, mint barátjával szemtől-szembe állt s beszélgetett is, nem felejtí a szent homályt, nem felejtí, hogy a Végteleen «sötét felhőben lakik». Az a dicsérete a Szent Szűznek, hogy «boldog vagy, aki hittél», a nagy emberiségnek utra való intelme, melyet feledni sohasem szabad, s melynek szemelőtt-tartását a Szent Szűztől kegyelemkép kérni kell. S gondoljunk itt e mély igazságnak költői feldolgozására is, melyet Wagner Lohengrinjében csodálunk. *Lohengrinben* a megváltó lovag lép föl, de kéri a jegyest, kit szeret: «Nie sollst du mich befragen, Noch Wissens Sorge tragen, Woher ich kam der Fahrt, Noch wie mein Nam und Art!» Mintha azt mondaná: higgy bennem, s ne kételkedjél, s üdvözíteni foglak. S míg a jegyes szeret s lelkesen szeret, s míg a kételyt a szeretet boldogításával, hatalmával legyőzi, addig minden jól van és addig énekli: «Mein Retter, der mir Heil gebracht! Mein Held, in dem ich muss vergehn! Hoch über allen Zweifels Macht Soll meine Liebe stehn». Mikor pedig kételkedik Urában s Megváltójában, akkor ez az Úr elvonul s a lélek sötétségben marad; akkor sem lát, de szégyen s szerencsétlen lesz. Ez a mai világ tragédiája, ez kínja s meghasonlása, ettől lesz hervadt és vénült, s boldogtalanságát panaszolja föl, ha a Szent Szűz elé állva az öreg Erzsébet szavait ismétli: «ah, be boldog vagy, mert hittél», s megváltása azon kezdődne, ha azt fűzné hozzá: vonzz minket Szent Szűz, veled hinni s boldogok lenni akarunk.

c) «Boldog vagy, aki hittél.» Miféle hit volt az, melyért boldognak mondja? Vagyis, melyik az a boldogító hit? Az, melynek nyomában tett, a megígért isteni valóság jár: perfecta sunt in te, quae dicta sunt tibi. Ez a hit a Boldogságos Szűzben is tett volt; ő nem gondolt csak és tudott csak, hanem az isteni akarat szerint eligazodott s a fölkinált erőt megfogta s vele kapcsolatba lépett. Az ő hite tett volt, valóság, eljárás, cselekvés, jelenvalóság; az ő hite mint erő jelentkezett: verbum Dei virtus est. A hitnek

tehát teremtenie, a belső világot elváltoztatnia, az embert újjászülnie kell. A hitnek a lelket a gyökerében, az életet a váltó-eligazításban kell megfognia; ott, ahonnan jön a rossz lélek s a rossz élet, ott kell mint új szellemnek s új irányzatnak föllépnie. Ex corde exeunt cogitationes malae; a hitnek ott kell új oltógallynak s oltóerőnek lennie. Ugyancsak Szent Pál (Gal. 5, 19) felsorolja a test cselekedeteit, melyek bűn és romlás: oda kell tehát lelket és üdvösséget oltani, hogy új élet fakadjon. Tehát új lelkület s cselekvő, tevékeny lelkület, fakadó, megnyilatkozó lelkület, az lesz a boldogító s embert elváltoztató hit. Akinél a hit csak néz, csak tud, akinek nézeteket ad, annál az nem az Isten ereje. A világ tele van nézetekkel, s helyes, jó nézetekkel is; az erkölsről a nézetek már csak átlag azt jelentik, hogy az jó; de hát hol van az a jóság, mint valóság és élet? Mindezzel a nézettel mégis csak igaz, hogy az erkölcs nincs meg, s hogy a nézetet nem tekinthetjük a jóság pótlékának. Az a tudó hit, az ítéleteket, nézeteket nyilvánító hit jó, de nem pótolja a hitet, mely Isten ereje, mely tehát valósít és tesz. A pénz is jó, de mi haszna, ha a jégár hasadékába esett embernek tele van a zsebe pénzzel, de nincs létrája, nincs teaja, hogy megmelegedjék. Itt élet, gyakorlat, valóság s nem jelek, értékjegyek kellenének. A Szent Szűz boldog hite az isteni ígéretet valóságába vezettet. Üdvössége, boldogsága, öröme, tökéletessége lett. Hitünk csak akkor boldogit, ha üdvözít, ha megszentel s elváltoztat, enélkül ellenkezőleg megtéveszt, mert gondolatokat s nézeteket igen, de valóságot s tetteket nem ad. Az ilyen hit egy nagy gyakorlati tévedéssé lesz a világban; mert az emberek azt mondják: hát ez a hit, mely üdvöt hoz? Hiszen bűnbán hagyja az embert s nem emeli ki, tehát nem váltja meg a szolgaságból. E nézetben van logika, de a nézetekre szorító s az embert meg nem változtató hitben nincs logika. Csak egy hit logikus igazán, az, mely praktikus, az a hit, mely tesz, teljesít s így boldogít.

Magnificat.

88. «Magasztalja az én lelkem az Urat» (Luk. 1).

a) A Magnificatban a Szent Szűz öntötte ki lelkének forró, mélységes érzéseit. Kitért belőle. Akkor tört ki belőle, mikor ember — itt Szent Erzsébet — először utal a Szent Szűz szent, boldogító titkára s mint Isten-anyát üdvözli őt. Eddig ezt az ő páratlan kegyelmét mint jegyesi s menyasszonyi titkát őrizte; de most a titok fölpattant, s lelkének

érzései a nyilvánosság elé örömben s énekben lüktettek ki a világba. Kinyilvánította ő maga, hogy mi történt vele; ő törte föl a meghittség pecsétjét s kilárta Isten kegyelmes leereszkedését. A karácsonyi angyal nyomában ő énekelte világgá a jó hírt, a világ üdvösségét s saját szíve boldogságát. Az evangéliumot így kell hirdetni: énekes, boldogított lélekkel; az evangéliumot így kell fogadni: imádással, hálával, örömmel, a Magnificat érzéscível. S mily ösztönszerű hatalommal tör ki belőle ez ének! Erzsébet üdvözölte őt, tisztelte s áldotta őt s hódolatát mutatta be neki, s íme a Boldogságos Szűz a feléje áradó tiszteletet mint imádást s hódolatot Istennek mutatja be: legyen imádott, legyen áldott az Úr — ez a Szent Szűz felelete Erzsébet dicséretére — s én leszek itt ez imádás első bemutatója. Nagyra emelt engem, s boldognak mondanak ezért engem a nemzedékek, de mindezt mint imádást s dicsőítést fordítom feléje; magamnak az alázatos szolgáló szent örömét tartom meg, a dicsőséget pedig neki mutatom be. Én semmi sem vagyok, ő minden; ő az Úr, én szolgálója; én a mélység, ő az, ki leereszkedett a mélységbe s azt fénnel s szépséggel s örömmel töltötte ki. Az Istennel telt mélységből hangzik a lélek éneke: a Magnificat. Az erő s alázat énekére a Szent Szűzet szent Fia inspirálta; ez az Úr Jézus evangéliumának két motívuma, s a Szent Szűz, ki oly szoros s forró egyesülésben élt szent Fiával, ez indításokat már tőle vette.

b) Ez a magasztalás s az öröm éneke. A «Magnus Dominus» s a «Deus Salvator» az a két vezető gondolat, mely a Szent Szűz lelkében ég; ezt átfogja, föléri s érzelmével felel rá, s ez a lelkület mint a magasztalás s az öröm éneke tör ki belőle. Érezzük vele a vallásos lélek két legmélyebb érzését: azt, hogy oly nagy, oly a végtelenbe elnyúló s megfoghatatlan nagy az Úr, hogy lelkünk az ő nagyságától összetöpörödve porrá, semmiséggé vékonyul; s a másikat, azt, hogy oly jó, oly leereszkedő, üdvöt s megváltást hozó, gyarlóságainkat elnéző, rabságunk kötelékeit oldozgató, hogy bizalommal felé repülünk s önmagunkat feledve s szeretetétől vonzatva, aggodalmainkat s gondjainkat benne elpihentjük s boldogságunkat tőle várjuk. Ez a világosság villant át mint intuíció, mint meglátás a Szent Szűznek lelkén most Zachariás házának küszöbén, ez a világosság mint a szeretet tüze becsapott szívébe, eltöltötte öntudatát s inspirálta a magasztalás s az öröm kitörését. A Magnificatban tényleg e kettő a vezérlő gondolat: nagy az Isten, nagy,

mérhetetlen nagy s e nagyságot csodálom s áldom; s jó az Isten, üdvözítésig jó, s jóságától örvendek s ujjongok. Ime, mily fontos a Szent Szűz vallásos lelkének e tiszta, friss reakciója: ő ugyanis nemcsak az Isten nagyságát s szeretetét látta, hanem látta az ember kicsinységét s alacsonyosságát; de nem maradt meg azokban, hanem alacsonyosság s nyomorúság fölé kerekedett s az emberi kicsinységre az Isten nagyságával s az emberi gyarlóságra az ő üdvözítő s fölszabadító jóságával felelt. Föl, föl, mondja lelkünkben, ne szegeződjeteK bele magatokba s világotokba, ne rögzítsetek szomorú rabságtok öntudatát, hanem emelkedjeteK föl az Úrhoz, nála van a nagyság s tietek lesz az, ha kérietek s csodáljátok s magasztaljátok; ugyancsak nála van a jóság, törjeteK feléje, merüljeteK el benne, így a tietek lesz. Magunknak nem vagyunk elegendők, azért keressük kiegészítésünket, s különös dolog, hogy az ember, ez a parány a maga kiegészülését csak a végtelen Istenben találja. Ezt imádkozza, ezt éneklí a Szent Szűz lelke, de ezt voltaképen az egész emberiség így érzi s a Szent Szűz hozza kifejezésre.

c) Quia respexit humilitatem ancillae . . . A Szent Szűz áttüzesedett lelke is a maga egyszerű s erőteljes alázatában mutatkozik be; mikor elragadtatva Isten nagyságát éneklí, akkor is magára csak úgy gondol, mint az Isten szolgálójára; magasan jár, átszelleml, de a maga helyét a mélységben látja, ahonnan őt az Úr kiemelte; most magasan áll ő is, de ott mint a kegyelem leánya szerepel. Azért emelhetle, azért foglalhatta le őt az Úr is; nem talált benne semmi akadályt az, ki «a kevélyeknek ellentáll»; azért mondatik a Szent Szűzről: *virginitate placuit, humilitate attraxit*. Az alázat ugyanis kiüresíti a lelket, amennyiben az önző, kegyetlen, hideg, bűnös, s az Isten lelkének csinál helyet. A jobb léleknek helyet készítünk a jobb belátás, gyöngeségünk, tapasztalatlanságunk, kislelkűségünk, korlátoltságunk fölértése s átérzése által, s ez az alázat. Az alázat finomlelkűség; az alázat lélekfinomodás, s ez úton jön felénk az Úr. Mikor a durva, öntelt, ösztönös lélek eltolódik s leszorul, akkor a másik, a finomabb lélek fakad; ez az Isten kegyelmének térfoglalása bennünk. Az alázat tehát nem passzív, veszteglő, önmagát s energiáját lefokozó s gyöngítő irányzat; hanem ellenkezőleg erőteljes, szolid s aktív irányzat, mely valóságot, korrektséget sürget, kiábrándít s a helyünket kijelöli, mely természetesen nem az első hely.

De aki a maga helyén van, azt az Isten megtalálja, aki pedig másfelé jár s nem ott van, ahol kellene, az az Isten elől fut, vagy legalább is akadályokat gördít, hogy eltaláljon hozzá az Isten lelke. Érezzük át, hogy sokféle akadálya lehet szívünkben a Szentléleknek. Tele vagyunk magunkkal s nem találjuk meg a helyünket. Mi nem állunk szolid, biztos talajon, hanem felhőkön úszunk, álmok közt ringatódzunk : vágyódunk ugyan jobb után s gondolunk alázatra is, de mennyi elfogultság s érzékenykedés saját, minket érdeklő dolgunkban ; mily kevésbé reális értékelése önmagunknak s mily túlságázott igények s követelések másokkal, eljárásukkal, ítéletükkel, alkalmazkodásukkal szemben. Mily nagy jót akar s tesz velünk az élet, mely megtapasztaltatja velünk, hogy mások hogyan gondolkoznak rólunk, hogyan értékelik s taksálják igényeinket. Be jó, mások lelkén át nézni önmagunkat ! Sokszor ez kijózanítólag s lehütőleg hat ugyan, de érezni fogjuk, hogy a valóság Istenéhez, a Deus verus et vivus-hoz közelebb jutottunk.

d) Quia fecit mihi magna . . . Azt csak ő érzi, hogy mit jelent az a «magna», mert azt a lelki csodaszép világot, melyet az Úr teremtett a Szent Szűz lelkében, mi csak saját lelkünkön, saját tapasztalásainkon át érthetjük meg ; azok pedig kicsinyesek, a mi kis, gyarló világunknak vetítése. De megdöbbenve és sejtelmes lélekkel hallgatjuk a Szent Szűz ez örömkítőrését, ki ezt kiáltja ki világgá, hogy nagy, hogy istenileg nagy az, amit az Úr neki tett, mikor másrészt úgy szereti Isten szolgálójának vallani magát. Megegyztetjük a két irányzatot, ha elgondoljuk, hogy az Isten szolgálójának alázatos öntudata is nem ignorálhatta a tengernyi kegyelmet, lelkének sugárzó szépségét s szívének belsejét ; ezekről kellett mondani, hogy Isten csodái ; ugyanakkor pedig ezt az egész szép csodavilágot Isten lábai elé terítve látta, mert tudta, hogy ez mind érte, az Úrért van. Isten kegyelmeit nekünk is el kell ismernünk ; hálaival kell elismernünk, hogy sokat adott s nagyot tett nekünk az Úr ; természetesnek is kell találnunk, hogy e kegyelmek nyomában szebb lelki világ alakult ki bennünk ; de azután a legnagyobb odaadással ezt mind az Úr lábai elé kell hódolattal tennünk s azt mondanunk : neked ez nem sok, Uram, te többet érdemeltél. Voltaképen semmi sem elég nagy, semmi sem elég szép és szent, mikor arról van szó, hogy Istené legyen s az ő szolgálatára szánva légyen. S itt gondolok arra a három leányra, kiket 1793-ban, a francia forradalom

idejében Angersben a nyaktilóra vittek. Az ifjúság ártatlansága s a szépség bája sugárzott arcukról. Fehérbe voltak öltözve, omló hajuk lazán fölsomózva. A nép megindult, mikor meglátta őket: «Grâce, grâce — kiáltották — elles sont trop belles». S az egyik leány azt felelte vissza: «Rien n'est trop beau pour Dieu». Szentigaz, semmi sem túlszép, túltiszta, túlnagy, mikor arról van szó, hogy Istennek szánjuk. Ez a gondolat sürgessen lelki tisztaságra s tökéletességre s kérjük az Urat, hogy önmagára való tekintetből, saját maga dicsőségeért tegyen rajtunk nagyot, emeljen föl magához.

A szép szeretet anyja.

89. «Mária pedig magában tartja vala mindez ígéket, szívében forgatván» (Luk. 2, 19).

a) Amit a Szent Szűz a karácsonyi éjnek pásztorairól, angyaljelenségről s angyalénekekről, a nagy fényességről, dicsőségről s békességről hallott, azt mind szívébe zárta, oda, ahol már annyi sok szent titok volt letéteményezve, mint az újszövetség alapvető kinyilatkoztatása. Mindez lelkének édes, erős öröme s áhítatának forrása lett. Abból meritett szeretetet s bensőséget, és minden vigasztaló ráemlékezés az Isten e kegyelmére s leereszkedéseire lendületet adott lelkének a magasságok felé. Ez ígéket a Szűz «szívében forgatja», s azok érzéssé s indulattá válnak benne. Nem képzelhetem el magamnak a Szent Szűzet máskép, mint úgy, hogy át van itatva áhítattal, s hogy egész bensejét a szeretet melege járja át. Ez áhítat azonban az Irás szavai szerint nem passzív érzés, hanem elsősorban tevékeny gondolat és indulat, vagyis aktív lelkiség volt; ő «forгатja szívében az ígéket». Isten vonzotta őt ugyan, de e vonzalmak nem voltak olyanok, mint a tenger hullámai, melyek emelnek vagy lehúznak, visznek és sodornak, hanem inkább ingerek voltak, villanások és sugallatok, felbuzdulások és felhevülések, melyekkel ész és szív, felfogás és érzés működtek közre. Áhítatában kigyulladt a világító, ragyogó Isten-ismeret, lelke világos lett, s e világosságban meg-meglátott végtelenségeket; ugyancsak áhítatában az Isten után való vágy szenvedéllé fokozódott benne nemcsak az iránt, hogy Istent birja, hanem a nagyobb tökéletesség, a több erény és élettartalom iránt, melyekben Istent megfoghatta s teljesebben birhatta. E részben finom s érzékeny a szíve. Érzéke volt az Isten közeledései s illettései iránt: észrevette a jóság s a szívemesség motívumait, meghallotta a kegyelem minden halk hívó

szavát is ; reagált az élet, a törekvés, a munkásság s tevékenység Szentlelkére. Ez a «titkos értelmű rózsza» folyton nyiladozott s bontogatta virágleveleit, mélyebb érzések gyűlnak ki benne, odaadóbb, tapadóbb s áldozatosabb lesz szeretete ; érdemekben, kincsekben s szépségben egyre gazdagabb lesz a lelke. Ezt jó lesz szem előtt tartanunk. Ha élvezük is szívünk tisztaságában a csendet s a lelki békét, de azért ez a birtoklás nem tétlenség, hanem aki Istent megízlelte, az édesebben akarja élvezni, s aki valamit kapott belőle, az többet akar s ép azért ráveti magát a lelki kultúrára, önmagát nemesíti s tökéletesíti, elmélyed az Isten titkaiban ésszel s szívvel, hogy az áhitat benne nemcsak édes emlékek hervadt illata, hanem friss, vállalkozó tevékenység, pezsgő élet s munka legyen. Nem is lehet ez másképp, hiszen mint a tenger végtelenségéből a hullámok, úgy áradnak felénk a végtelen élet ingerei ; új meg új követelményekkel állanak eléink s benyomásaiktól lelkünkben is ébrednek megértések s vágyak a tökéletesbülés nagy feladataival szemben. Ebből bizony sohasem elég. Az út a végtelenbe vész, s előre kell haladnunk rajta ; s ahogy így haladunk, az út is vonz és húz, s az ember lelke is kinyújtja magát s folyton törekvő, vágyódó s imádkozó lélekké válik. A Szent Szűz ily tevékeny, önmagán s tökéletességén dolgozó áhitatba állít bele, s ha utánózni akarjuk, legyünk azon, hogy imáinkban necsak gondolkozunk s emlékezzünk, hanem tisztuljunk, frissüljünk s buzduljunk ; legyünk azon, hogy a «titkos értelmű rózsának» ne csak az illatát érezzük, hanem mi magunk is az isteni élet nemesebb formáiba öltözködni vágyó, tehát tökéletesbülő s folyton fakadó lelkek legyünk.

b) A Szent Szűz ez áhitatán édes béke ömlik el ; lelki életén nem érzik meg a kényszerűség s a kelletlen törekvésnek s harcnak keserűsége. Igaz, hogy a szentírás sokszor harcot s küzdelmet emleget, s természetes, hogy a nemtelen természet letöréséhez s a mennyországnak önmagunkban való megbecsüléséhez harc és letörés is kell ; de épúgy kell hangoztatnunk az építő s fejlesztő munkát is, mint ahogy sürgetjük a védelmi s a támadó harcot. A lelki élet szelleme hasonlít a természet gyümölcsöt érlelő, nyári munkájának lelkéhez vagy a régi bencés monostorok iskoláihoz, hol iniciálékát s képeket festettek ; fából, kőből szobrokat véstek s énekeltek. Dolgoztak ott folyton, de békében ; ott is a felsőbb szépség vonásait vitték át a természet alaktalanságára, de e vonások nem voltak rákényszerítve, hanem ráöntve.

A mi lelki munkánk nem szélzivatár, melyben a «seregek Ura» vágatát végig, ugyancsak nem ostrom, melyet ellenséges várak ellen intézünk, hogy azokat elfoglaljuk, hanem inkább szorgalmas munka s folytonos iparkodás, melyet ugyan ráparancsolunk magunkra, hogy a kelletlenség helyét őszinte s energikus érdeklődés foglalja el. Munkánk nem a rabszolga munkája; harcunk nem a régi, ázsiai harcos harca, kit ostorokkal kergettek munkába és harcba. A mi lelki életünk munkája s törekvése okos, értelmes, belátó: szellem járja át és kedv, s e munkakedvvel akarjuk megszerezni s megteremteni azt, aminek hiányát érezzük; s ez a hiány maga nem lázít, nem kedvetlenít el, hanem a több jót, a nagyobb szentséget alázattal s szeretettel megsóhajtja velünk s azután eligazít s buzdít. Ime, a lelki tökély iskolája, hol Krisztus az eszmény, s ahol van ugyan sok-sok tanulatlan s műveletlen lélek, de ahol a tanító az édesanya, s ahol tehát nem is tanítványok, hanem gyermekek vannak; gyermekek anyjuk körül csoportosulva; tőle eligazítást, biztatást és segítséget nyerve. Nem is iskola az, hanem otthon, ahol a jobb s nemesebb életet gyakorlatilag tanulják.

c) A Szent Szűz mint az «ájtatosság jeles edénye» a tökéletesbülés s a növekvés e készségére nevel rá minket. Mihelyt jól tájékozódunk egyrészt földadataink s lelki igényeink, másrészt a rendelkezésünkre álló isteni kegyelmek felől, okvetlenül arra érezzük magunkat indíttatva, hogy tökéletesedésünkön készséggel dolgozzunk. Hiszen gyermekei vagyunk a Szent Szűznek s bár tökéletlenek vagyunk — hiszen gyermekek volnánk, — de ép azért áll ő, anyánk mellettünk, mert gyermekek vagyunk. A gyermek pedig meglelt emberré nővi ki magát, s ugyanígy a lélek is gyarlóságokból erőre s tökéletességre vágyik. E törekvés természetes, s az élet organikus ösztöne dolgozik benne. Magam is, mihelyt lelkem e természetével csak némiképen is tisztába jöttem, igazi érdeklődéssel fordulok az öntökéletesedés munkaköre felé s megtalálom magamban a kedvet s készséget önmagammal foglalkozni, bibelődni, s örömet lelem, ha a fejlődés s haladás biztosabb jeleit fölfedezni sikerül. Ó, tehát dolgozzunk kedvvel s ismét kedvvel s fokozódó kedvvel lelkünkön; szeressük lelkünket s vegyük inspirációinkat nem annyira a csatázás, mint inkább a nevelés s művelődés köréből. Amikor pedig erőszakra, letörésre s lángoló buzgólkodásra is van szükség, amikor az Isten dicsőségeért bátorosan, apostoli ihlettel s vértanúi áldozatkészséggel is kell

ellenfelcink ellen síkra szállanunk : akkor is induljunk ki a harcha édes Anyánk otthonából s vigyük magunkkal a gyermeki s testvéri szeretetet ráadásul, azaz hogy nélkülözhetetlen hozzáadásul bármily hősiességünk s odaadásunk mellé. Az Isten-gyermekséget s a kegyeletet sohasem szabad letörülni a kereszténység arculatáról. Ismétlem tehát : fejlődőm, nőm, nevelődőm s haladnom kell, s erre való hajlékonyságomat s készségemet megóvom, és ép a Szent Szűzhöz való ragaszkodásom s hozzátartozásom érzete segít rá e lelkületre. Meglett koromban is úgy imádkozom hozzá, mint ahogy imádkoztam, mikor éveim számát véve gyermek voltam ; s nemcsak hogy úgy imádkozom, hanem úgy érzek ma is ; mert lelki életemet illetőleg a folytonos fejlődésnek, az Isten-gyermekségnek stádiumából egyáltalán kilépni nem akarok, ami nem azt jelenti, hogy fejletlen s törpe vagyok, hanem azt, hogy mindig haladni akarok.

Isten anyja.

90. a) A megtestesülés szent titkában, tehát édesanyja révén ereszkedett le közénk az Úr. Neki köszönhetjük, hogy szívünk óhajának megfelelőleg állunk szemben az Istennel, ki most már nemcsak Atyánk, hanem testvérünk s barátunk lett. Ha a végtelenről gondolkozunk, ha csak száraz fogalmak révén foglalkozunk Istennel s — amennyire lehetséges — értelmi munkával konstruálni kívánjuk az Isten fogalmát, akkor arra kell törekednünk, hogy zárjunk ki az Isten-fogalomból minden emberi elemet, nehogy, mint mondják, anthrópomorf vagyis emberszerű legyen az az Isten-fogalom. Hát igaz, hogy a logikai műveletnek ilyenek kell lennie ; ugyanakkor azonban észrevesszük, hogy az Isten oly nagy, oly messze van tőlünk, s az a fogalom is oly jéghideg s átlátszó, hogy nem vált ki tüzet s bizalmat lelkünkben s hogy nem hozza emócióba szívünket. De ha a fogalmat fogalomnak hagyva, nemcsak az ész révén, hanem a szív indulatait s ösztöneit követve járulunk Istenhez, akkor az Istenre való gondolat életet, meleget, színt s hangulatot ölt ; Isten közel van hozzánk, s mi közlekedünk vele. Most már nemcsak gondolat, nemcsak elvont fogalom az Isten lelkünkben, hanem «szellem és élet», «az élő igaz Isten». Ezzel az élő, személyes Istennel személyes viszonyba lépünk ; meghitt közelségében érezzük magunkat s élvezzük azt. E részben például szolgálnak nekünk már az ószövetség szentjei, akik Istennel közlekednek, kiöntik eléje szívüket,

beszélnek vele, szeretik őt s szeretik egyre lángolóbban, mert megtapasztalják mindig jobban és jobban, hogy az Úr is szereti őket; kedvében járnak s iparkodnak mindenben teljesíteni szent akarátát. Mily boldogító, édes tudat, mily közvetlen megbizonyosodás lesz e közelségből az újszövetségben: megbizonyosodás róla s hozzánk való szeretetéről s megnyugvás benne. Hiszen a mi Istenünk Krisztus, az Ember fia, az elsőszülött sok testvér közt, még pedig — s ez emeli szeretetreméltóságát — épen az ily édesanyának fia, amilyen Szent Mária. A Szent Szűz mint Isten-anya föl-emelkedett, de csak azért, hogy ezáltal a végtelen, nagy, szent Isten leereszkedjék közénk; nem emelkedett föl a Szent Szűz anyyira, amennyire leereszkedett az Isten fia, le hozzánk, le közénk! De hát csakhogy közöttünk, csakhogy itt van! Isten után való epedésünk megpihen a Szent Szűz lábainál, mert nála találtuk meg a nekünk való Istent, aki kimondhatatlanul közel lépett hozzánk! A Szent Szűz e közelséget véve nem választófal köztünk s Isten közt, nem akadály, nem idegen elem, hanem ellenkezőleg kapocs és kötelék köztünk s Istenünk közt. Mondhatjuk ugyanis hogy vallásosnak lenni annyit jelent, mint Istenhez közel lenni, s vallásosabbnak lenni annyi, mint Istenhez közelebb lenni: de hát lehetünk-e valamikor közelebb Istenhez, mint mikor benne testvérünket szeretjük s a Szent Szűzre mint anyjára tekinthetünk? Ime az Isten-közelség s az Isten-megközelítés szellemét leheli a Szent Szűz tisztelete.

b) Az ószövetségi vallásosság dicséretét hirdeti Mózes, mikor írja: «Nincs is más ilyen nemzet, melyhez oly közel járulnának az istenek, mint a mi Istenünk jelen van minden könyörgésünkknél» (Móz. V. 4, 7), de azért az az Isten a törvény s a szigor Istene volt. Az ember azt is kívánja, hogy az Isten közelsége emberi legyen, közelség, melyet az ember elbir, melyben jól érzi magát. Hiszen metafizikai értelemben Isten mindenhez s mindenkihez közel van; vele kapcsolódunk valónk legmélyebb mélyében, s mint Szent Pál mondja: benne élünk, mozgunk s vagyunk. Ezzel a függéssel s kapcsolódással azonban be nem érjük; mert ily értelemben Istennel kapcsolódik a rózsafa s a szikla is; mi tehát többet, azaz hogy a nekünk való közelséget keressük, azt sóhajtkuk meg. Közel legyen Isten hozzánk, mint ahogy ember szokott közel állni emberhez, akit tisztel és szeret. De hogyan léphetne velünk e viszonyba, ha nincs emberi valója, emberi közlekedési módja. Ezt a módot csakis a leereszkedő Isten

teremthette meg; csak ő változtathatta el az örök, végtelen szeretet kapcsait emberi érzésekké; csak tőle függött, hogy úgy történjék, amint azt Ozeás prófétánál mondja: «Ádám kötelekével vonzottam őket, a szeretet köteleivel» (11, 4). «Ádám kötelei» emberi érzések; ezekkel az emberi érzésekkel kötődött s kapcsolódott hozzánk akkor, mikor testvé-rünk, második Ádám lett. Istenem, mily kegyelem az, melyet Mária, az Isten-anya közvetít! Általa lett Isten rokonunk, vérrokonunk. Azok az éjtszakák, melyek a végtelenség örvényéből emelkednek s az ember lelkére borulnak, mikor a minden értelmet meghaladó Istenre gondol, nem ijesztenek annyira, amióta az Isten ember lett, vagyis amióta egy aszszony az ő anyja! Mennyire igaz az, hogy «akik távol voltak, azok közel lettek» (Efez. 2, 13), amióta Isten testvére lett a tőle végtelen távol eső embernek! Ne féljünk hát tőle; adjuk oda magunkat neki! Mert hiszen ép ez az ő leereszkedése kötelelességemmé teszi, hogy most már ne tűrjek távol-ságot, vagyis bizalmatlanságot s hűtlenséget magam közt s közte. A Szent Szűz iránti szeretet belenevel a bizalomba s rátanít arra, hogy milyen érzésekkel járuljak Krisztushoz, ahhoz az én közvetlen közelembé leereszkedett Istenemhez s testvéremhez. A Szent Szűz maga a kapocs közöttünk s közte, s minden bizalmatlanságot száműz szívből a nagy hit, hogy a Szent Szűz valóban Isten anyja. Hála neked, Uram, hogy őt azzá tetted s így adtad nekünk!

c) A Mária-tisztelet még egy más érzésre nevel rá minket, arra, hogy vallásosságunkat barátsággá fokozza. Nagy szó ez s tán szinte ijeszt, hogy Istennel barátságban legyünk; másrészt pedig úgy érezzük, hogy az ilyen vallásosság a legédesebb s legtisztább lelkiséggel töltené el öntudatunkat. Kezdetben szinte félve s tartózkodva valljuk be magunknak ez igényünket; de minél áthatóbban nézünk be szívből s minél lelkiismeretesebben adunk számot magunknak lelkünk mocnásairól, annál világosabban látjuk be, hogy igen, mi az Istennel való barátságra áhítózunk! Honnan e szükséglet? Onnan, hogy mi különben is rászorulunk meg-hitt, hűséges lelkekre, akikkel közlekedhessünk, akiknek szívünket megnyithassuk s a kölcsönös megértésből vigaszt s erőt meríthessünk. Mikor valakivel bizalmasak vagyunk, akkor a belső valónk nyílik meg, önmagunkat adjuk, hogy viszont lelket s szeretetet kapjunk. Ez a barátság szükség-lete bennünk. De hát léphetünk-e Isten elé, hogy e szükség-letünket ő maga elégítse ki, fűződhetik-e köztünk s közte

igazi, szívbeli barátság? Mózes példája ugyan biztat ez irányban, miután róla mondja az Irás, hogy Isten barátja volt; de az ószövetségi kinyilatkoztatás szelleme átlag nem kedvez az Istennel való barátkozás gondolatának. Egészen más lett azonban a mi helyzetünk, mikor Isten ember lett. A Boldogságos Szűz Istent nemcsak testvérünkül, de barátunkul adja, s az evangélium aztán ki is mondja, hogy már nem vagyunk szolgái, hanem barátai az Úrnak. Higgyük ezt s fogjuk át e boldogító rendeltetést lelkünk egész hevével. E barátsághoz bátorság kell; e barátsághoz elszántság kell; mert hiszen úgy kellene magunkat viselnünk, hogy az úrnak ne legyen soha nagyobb kifogása ellenünk. De azért kell e barátságra biztatás is, s gondolom, hogy azt a Szent Szűztől vettem amúgy igazában. Főleg amikor megszállja lelkemet gyarlóságom érzete s látom a távolságot, mely Krisztus szentsége s bűnösségem közt van; ilyenkor mintha meg-inogna bizalmam, s kishitíség lépne az isteni barátság igényének helyére. Azonban ugyanekkor aztán feltűnik az Istenanya alakja s élénken emlékeztet rá, hogy hová is tartozom, s gyarlóságom röpereje, mely elszakítana Krisztustól, vonzóerővé válik. Ah, ezt az anya teszi! Hála érte neki! Nem, tőle el nem szakadhatunk; de akkor lássuk be, hogy Krisztushoz is kapcsolódunk, s hogy e kapcsolatot édes, erős érzésekben, tehát a barátság érzelmeiben kell kiváltanunk. Nehézségeink a barátság körül mindig lesznek, miután meg nem feledkezhetünk arról soha, hogy a barátság a lelkület hasonlóságát tételezi föl, hogy a barátság kölcsönös, s abban mindkét félnek adnia és kapnia is kellene — s ugyan mit adjunk mi Krisztusnak?! De a Szent Szűzön elgázodom aziránt, hogy mit adjak. Mit adott ő? Szeretetet adott; nagyon-nagyon szeretett. Ez az én kötelességem, ez az én öntudatlan szükségletem is: szeretni az Urat, szeretni híven s áldozatosan. Nos hát tartsunk ki a Szent Szűznél s utánozzuk őt, s akkor szeretetünk majd csak ráképesít a krisztusi barátság tökéletességére.

Krisztus anyja.

91. a) Anya, kit nemcsak a vérközösség s az édes egymáshoz tartozás természetes köteléke, hanem a természetfölötti szeretet fűzött fiához. Krisztus anyja fiát krisztusi szeretettel is szerette, azzal a szeretettel, melyet Krisztus hozott le közénk. Ez nagyobb s forróbb szeretet, s ezt igényli az Úr Jézus, mikor szeretetet emleget, mely nagyobb a földi szeretetnél: «maiores hac caritatem» (Máté 10, 37). Krisztus

anyja ezzel a természetfölötti szeretettel s ugyanakkor a legbensőbb természetes szeretettel szereti fiát, s ezt a két szeretetet nem egymással ellentétben, hanem egymással harmóniában szította föl magában. A természetes szeretet nem tompította, nem csökkentette az anya szeretetét, hanem nemesítette s élesztette azt. Élvezzük a Szent Szűz ez édes anyai vonzalmait. Test és vér szerint, s lélek és szellem szerint is anyja volt; szíve, lelke vonzódott hozzá, magáénak érezte őt s tudta, hogy oly közel áll hozzá, mint senki más. Anyja volt, s ép azért Krisztus kimondhatatlan páratlanul övé volt; hozzá tartozott, s azért vele élt, s ő akarta őt, birta őt. Én csak ezt érzem ki az evangélium azon mondsából: «Az ő anyja és atyafiai kinn állván, hozzája küldének, híván őt» (Márk. 3, 31). Nélkülözték, vágyódtak utána. Nekem örömöm telik a vér e szavában; nem állítom azt ellentétbe Krisztus missziójával, s mikor a Szent Szűzről van szó, nem mondom, hogy nem értette meg azt; dehogyan nem értette, de azért Krisztust úgy szerette, hogy kívánta. Azt is mondja a szentírás, hogy «atyafiai nem hittek benne» (Ján. 7, 5), de anyja hitt benne; azt is mondja, hogy senki sem próféta az ő hazájában (Márk. 6, 4), de anyja tudott róla mindent: mégis, mégis anyja maradt s mint anya szerette, kívánta magánál. Csodálkozzunk-e ezen?! S az anya úgy szeret, hogy máskor panaszkodni is tud: Édes fiam, hogy tehetted ezt, hogy elmentél tőlünk s mi fájó szívvel kerestünk. Ezt a ragaszkodó, fiát átkaroló, anyai szeretetet tiszteltem a Szent Szűzben. A krisztusi misszióban való nagy hittől nem csökkent az édesanya szeretete. Tudta, hogy Krisztus a világ világossága, de azért kívánta őt s birta őt s élvezte őt a názáreti kis házban; tudta, hogy a názáreti kis házban nincs meg az a gyertyatartó, melyre a világ világosságát tűzni lehet, de azért a szíve boldogsága volt, mikor e méces csak neki világított; tudta, hogy Krisztusnak missziója van a világhoz, mindenkire, de azért az anya anyja maradt, s az magáénak tartotta. Nem ellenkezés ez, hanem a szív szava, Krisztus anyja érzülete!

b) A leszármazás ez édes köteléke mellett volt ott egy más kapcsolat: a lelki rokonság. Krisztus anyja Krisztusnak lélek szerint első rokona; a vérrokonság itt lélekrokonság. Fiában ugyanis ő nemcsak gyermekét, hanem Messiását szerette, benne Urát imádta; szív szerint rokona, vagyis egyakarató volt vele; rokona volt érzésekben s az élet nagy eligazításaiban. Ő értette azt meg jól, hogy aki Isten akaratát

teszi, az az ő rokona is, anyja is (Márk. 3, 35). E kettős szereteten tehát kettős rokonság épült. Édesanya módjára gondoskodott róla s mindennapi szükségleteiről; meg akarta óvni bűtől, gondtól s túlságos megerőltetéstől, ugyanakkor azonban lelkesült üdvözítői nagy művéért, és sok boldog órát töltött el vele bizalmas meghitten, mint ahogy anya és fiú szoktak egymáshoz közel élni s közösen érezni. Közel álltak egymáshoz vér és érzés, természet s kegyelem szerint, s az édesanya élvezte e lelki közelséget s e vérbeli köteléket. Ily közelségben s közösségben más teremtmény nem állhatott. Közösség s közelség után vágyódunk mi is, s ha nem tehetünk is szert a vér szerinti közösségre, mindazonáltal törekszünk a szellem s lélek szerint való közelségre. Egyet akarunk érezni Krisztussal, ahogy a Szent Szűz érzett, s tenni akarunk úgy, ahogy ő tett; teljesíteni akarjuk Krisztus szent akaratát azzal a hűséggel s készséggel, ahogyan azt a Szent Szűz teljesítette. Ezt a hűséget s készséget nem csodáljuk abban, kit Krisztus anyjának hívtak; de hát meglepő s ritka lesz-e hasonló hűség s készség azoknál, kiket Krisztus testvéreinek hívnak? Ne legyen ez meglepő; sőt álmétkodnunk kellene, ha nem így volna! Rajta is leszünk, hogy így legyen, hogy hűségre s készségre lelkesítsen a közösség s a hozzátartozás érzete. Nem vagyunk mi csak szolgálói, hanem testvérei s jóbarátai vagyunk; láttassék hát meg rajtunk s egész magatartásunkon ez a nagy különbség. Nem a díj, nem a bér, hanem a barátság lelke s a lellemi közösség nagy kegyelme inspirálja szolgálatunkat s Krisztushoz való ragaszkodásunkat. Mert így dolgozni, így szolgálni, így még áldozatokat is hozni nem nehéz. Ne is legyen, mert különben nem volnánk méltók anyánkhoz s elsősülött testvérünkhöz!

c) Nem elég azonban, hogy csak a Szent Szűznek azon érzelmeit vegyük fontolóra szent Fia iránt, melyek a testi-lelki rokonságból fakadtak benne s az anyát fűzték fiához; hanem szükséges, hogy szemléljük meg ez alapon a fiú magatartását is édesanyja iránt. Az a körülmény, hogy a Boldogságos Szűz Krisztusnak anyja, jogcímül szolgál arra, hogy az Úr szerető, ragaszkodó, magát odaadó fiúnak bizonyuljon. Úgy kellett, hogy a Szent Szűznek lépten-nyomon meg kellett azt tapasztalnia, hogy Krisztus az ő fia. Azért nem vonta ki magát semminemű oly kötelezettség alól, mely e vérbeli s lélekbeli rokonságból folyik. Teljesíteni akarja az anyai szív összes vágyait s eleget akar tenni az édesanya

érzésbeli igényeinek is. Szeretni akarja anyját, meg akarja segíteni, meg akarja vigasztalni, meg akarja vele éreztetni, hogy neki páratlan, egyetlen fia van, amilyen nincs a világon s nem is lesz más asszonynak. Akarta, hogy édesanyja ezt érezze ; ezt élvezze ; akarta, hogy édesanyjának bizalma s vonzalma őhöz napról-napra fokozódjék. Akarta, hogy e bizalom inspirálja hozzá való minden közeledését, minden imáját s kívánságát ; érezze az anya, az ő anyja, hogy Krisztus az ő fia elsősorban s hogy az egész örökkévalóságon át övé, mint senki másé : ez érzettől, e boldog öntudattól melegdjék meg az ő szíve. Most pedig tekintsünk magunkba. Ha Krisztus minket tényleg testvéreivé s barátáivá avatott, méltán gondolhatjuk, hogy e méltósággal új jogcímet s igényt adott szeretetére s segítségére : akkor ilyféle igényt támaszthatnak testvérei is. Támasztja ez igényt az édesanya fiával szemben ; hasonlóképen támasztják ez igényt a testvérek is testvérükkel szemben. Járja át az egész krisztusi családot az az öntudat, hogy a Szent Szűz fia, ki a mi testvérünk is, el nem hagyhat minket. A vele való kapcsolat pedig fűzőn egymáshoz is szorosabbra ; adjon lelket s bátorságot s elzántságot egymásnak segítségére is. Segítsék Krisztus testvérei egymást. Így vezet majd az Isten-anyja, a Krisztus anyja tisztelete a praktikus felebaráti szeretetre.

Üdvözítünk anyja.

92. a) Csodálni való dolog, hogy az isteni szeretet mily utakon jár s mi mindenféle módon iparkodik megközelíteni minket, iparkodik szívünkhöz szólni s Istenhez vezetni. Néha ez a szeretet küzdő szeretetté lesz, melyet buzgalom hevít a szent ügyért, mely síkra száll a szellem fegyvereivel, villogtatja az érvelés «éles kardját» s győzni akar, miután végig «harcolta a jó harcot» (II. Tím. 4, 7). De az Istenért lángoló szeretetnek vannak más útjai s módjai is ; ez a küzdő szeretet tud türelmesen kiváró, türelmesen utánjáró s kereső szeretetté lenni ; keresni tudja azokat, kik elvesztek. Istenem, hányan térnek a veszedelem útjaira ; hányan vesztenek irányt s utat s hasonlítanak a hegység oldalain pásztor nélkül legelő nyájhoz, mely csak a földre hajlik, csak testi igényeit gondozza, s fejét föl nem emeli, hogy szétnézzen, hogy ugyan merre jár s eljut-e így a célhoz? Bizony, nemcsak hogy nem jut el, hanem szakadékok közé kerül, s anélkül hogy észrevenné, a mélységbe,

a kárhozatba szakad bele. Mennyire szükség van a testi-lelki gondok szakadékos világában, hogy legyen, járjon közöttünk s dolgozzék itt az ily utánjáró, kereső és mentő szeretet. Ennek a mentő s üdvözítő szeretetnek útjain találkozunk a «jó pásztorral»; itt azzal a gyakorlati s az emberi lelket mindenekfölött értékelő buzgósággal, mely az embereket bűnből s bajból kisegíti; itt azokkal a melegszívű s erőszakú apostoli férfiakkal s nőekkel, kiket a bűn s baj vissza nem rettent, s kik ép azért érnek el sikereket, mert bizalmukkal s nagyrabecsülésükkel tisztelik meg a züllött embert is. Hát ezeken az utakon jár a Szent Szűz is. Nesztelenül jár, mondhatnám, nem is siet. Úgy látja, hogy azok az utak, melyek később úttalanokká lesznek s pusztában s szakadékokban elvesznek, visszafelé mind a szülői ház felé vezetnek s hogy akik azokon járnak, azok mind a szerető szülő kebléről indultak el, s hogy bármerre vetődjenek is, az édes szülő képét, a szülői ház emlékét viszik magukkal, s ha az néha el is homályosodik, de voltaképp ki nem törődik lelkükből egészen. Tehát azok mind tékozló fiúk, ezek mind önmagukról megfeledkezett leányok, akiknek, bárhová kerüljenek is s bármily mélyre süllyedjenek is, mindig van atyjuk, anyjuk, van szülői házuk, sőt mélyen a szív fenekén, vannak hazasíró öntudatlan vágyaik. Ime, sok mindenféle köteléket lehet szétszakítani, de azt, mely az embert atyjához s anyjához köti, azt elszakítani nem lehet, s e köteléken tartja fogva — szerencsés fogságban — a szülői szívnek, a jóságnak hatalma a lelket. Ez a legnagyobb nagyhatalom. Ez ugyancsak csendes hatalom. Nem szalad senki után, de tart mindenkit; s voltaképp azért nem szalad senki után, mert mindenkit kísér, bárhová megy is, s nem szabadul meg tőle senki. S valamint magunkban hordozzuk a jóságnak járó tiszteletet s azzal teljesen sohasem szakítunk: úgy tud ez a jóság mindig segítségünkre lenni, tud jól sugalmazni, tud jól befolyásolni; folyton dolgozik bennünk, fúr-farag rajtunk s egyre hajlandóbbakká tesz a visszatérésre, vissza oda, ahonnan könnyelműen kiszakadtunk s ahová szívünk igaz érzései szerint, bárhol járunk, végre is tartozunk. Ezt a csendes, jóságos hatalmat tiszteljük meg, mikor mondjuk: ó irgalmas, ó kegyes, ó édes Szűz Mária! Ezt a jóságot megtapasztaltuk, ezt a jóságot mérhetetlen méretekben vettük az Úr Jézus s édesanyja, a Szent Szűz révén; vettük mindnyájan, kik eredetileg a «harag fiai» voltunk, s vettük külön még azok, kik miután kegyelem szerint Isten gyer-

mekei lettek, azután megint csak elszakadtak s tékozló fiúk, s veszendő leányok lettek. Dehát hála az Úrnak azért, hogy Üdvözítő anyjában a szeretetnek mentő nagyhatalmát léptette a világba. Most már senkinek sem szabad kétségbe esnie; hiszen csak az tehetné, aki még édesanyja emlékét is elvesztette; de hát van ilyen? Nincs s nem is lehet.

b) A vergődő és tévedező emberiség tekintetéből nagy súlyt kell fektetnünk a Boldogságos Szent Szűznek hozzánk való e viszonyára s ezekre a biztató s emelő s bátorító behatásokra, melyek belőle mireánk áradnak. Valóban kegyes és irgalmas és édes nekünk az Üdvözítő anyja! Bár ezt magam is tapasztaltam, de azért még sem látom át, hanem inkább csak sejtem, hogy mily segítő kegyelmek áradnak ki a Szent Szűz révén a lelki világ tengereinek hajótöröttjeire. S azért van itt inkább csak a sejtelmeknek helye, mert ez a kegyesség nem csap lármát, nem vezet számadást, sem naplót a sok jóról, amit tesz; sőt ellenkezőleg, takarja a botrányt, felejtí a bűnt s a bátortalanságot, mintha soha sem esett volna meg. A jóság nem vezet statisztikát; még szemrehányást sem csinál s nem érezteti meg velünk hűtlenségünket, hanem szívből örül, ha egy lelket megment s csak ennek a boldogító jelenvalóságnak él. Ami volt, az nincs már, a bűn is volt, de most már nincs; a valóság tehát az, hogy a jó győzött, s a jóság ennek örül. Minden jóság hasonlít e részben a nagy isteni jósághoz, melyről az Írás mondja, hogy a rosszat felejtí, ha megbánjuk, s hogy azt a tenger mélyébe temeti. Így tett a tékozló fiú atyja is; nem jött ajkára egy zokszó; nem lebbentette föl a neheztelés legparányibb gesztusával sem a multnak fátyolát; ez a fátyol sűrű; ezt a teljes megbocsátás szöví a feledés árnyaiból. Annál inkább él aztán a boldogító jelenvalóságnak az a multat feledő szeretete s jóvá tesz s kipótol mindent. Az ilyen jóságnak missziója van a lelkeket kiemelni bűnből és nyomorból. Belevilágít oda is, de csak azért, hogy kivezessen onnan. Kövessük hát s ne mondjuk, hogy nem vagyunk rá méltók. Istenem, hát ki méltó arra, hogy a sötét éj után a napsugár gyulladjon ki a keleti látóhatáron; de a napsugár mégis kivillan, s az ember szeme megtelik fénnel s lelke az élet örömevel, s nem hűnyja be szemét azért, mert hogy nem méltó rá, hanem fogadja az Isten ingyen való ajándékait s fölhasználja azokat. Tegyük mi is így a lelki világosság s az isteni jóság kegyelmeivel, s minél inkább érezzük, hogy nem vagyunk méltók rájuk, annál nagyobb

tisztelettel s annál mohóbb vágygal fogadjuk azokat s használjuk is fel lelkiismeretesen!

c) S még valamit arról az útról, melyen ez a jóság jár s arról a módról, hogy miképp dolgozik. Ámulva szemléljük, hogy az Isten mily lelki tulajdonokkal, mily bűvös, vonzó sajátságokkal szereli fel a lélekmentésre a Szent Szűzet s mily küldetéssel s hivatással állítja őt oda a bűnösök útvesztőire. Megbízta őt azzal, hogy tapossa össze a kígyó fejét, de különben ne taposson össze senkit! Oda állította őt az evangélium szántóföldjére, hogy őrizze; de meghagyta neki, hogy a konkolyt ki ne tépje, nehogy kirántson vele búzaszálat is. Akarta, hogy lilioma legyen tövisek közt, de nem adott neki baltát, sem tűzcsóvát, hogy a tövisbozótokat erőszakkal kiirtsa. Akarta, hogy tanúságot tegyen róla, s hogy e tanúság erejében a világ Istenhez térjen, de ugyanakkor azt is akarta, hogy a világot a Szent Szűz úgy térítse hozzá, mint ahogy a nap visszatéríti a földet sötétségből világosságba s a tél dermedtő fagyából a tavaszi pompába. Akarta, hogy a Szent Szűz legyen az az evangéliumi asszony, aki mikor elvesztett akár egy garast is, arról le nem mond, hanem gyertyát gyújt s bevilágít ágy és láda alá s tűvé teszi a házat s nem nyugszik, míg meg nem találja; tegyen így a Szent Szűz; ne vesse meg még azt a sehonnait, azt a garasnyi értékű lelket sem. Azáltal, hogy szeret s nagyrabecsül, neveljen rá minket is nagyrabecsülésre s helyes önszeretetre. Az ő nagy, szép lelkének szeretetén nőjön nagygyá a mi nyomorék lelkünk; szívének melegétől legyen tavaszunk s bontakozzunk ki gyarlóságainkból szebb, erőteljesebb életre. Így ébreszt, így fejteget s bontogat csirát s rügvet a nap-sugár; így emelte s vonzotta maga után Krisztus is a világot tisztább s illatosabb lelkiség magaslataira; így tesz a Szent Szűz is. Irgalmas és kegyes; nem szakít ki gyökerestől, nem perzsel föl, nem vág ki, nem sujt karddal, sem vilámmal; hanem élénk áll ragyogó szépségében s meghódít s nevel hitre, reményre és szeretetre. Fogadjuk komolyan minden intelmét; feleljünk meg minden vonzalmának s irányításának; hadd legyen látszatja rajtunk, hogy mily vezetés s nevelés alatt állunk.

Mint lép élénk a Boldogságos Szűz a betlehemi barlangból?

93. a) Először is, mint édesanya, gyermekével karján. Épen ebben az anyában mutatkozik be a sértetlen, erőteljes és szép nőiességnek eszménye. Ő is, meg a gyermek is

a legjobb a maga nemében. Ez a gyermek az Isten legnagyobb ajándéka, nagyobbat nem adhatott volna nekünk, s azt az ajándékot a Szent Szűz által, a naptól övezett asszony által akarta nekünk juttatni. Ez asszonynak volt az a missziója, hogy az Isten fiát nekünk lehozza s azért alkotta meg őt az Úr is fölségesnek s árasztotta el lelkét annyi kegyelemmel, hogy e misszióját méltóan teljesítse. Ami őt alkotja s ami benne van, az mind gyengéd, bensőséges, mély s ugyanakkor sértetlen, friss s erőteljes; a kegyelem s a természet harmóniában egymásra illenek. Jól mondta Szent János a Titkos jelenések könyvében, hogy az asszony «nagy jel», hogy égi tűnemény, hogy ragyog, mint a nap, hogy tehát a szellem s a szépség megtestesülése s legszebb kiadása az Istenhez hasonló embernek. Ez az asszony nem merev, hideg fölség, hanem egy személyben fölséges is, meg anya is. Ezt megérezte a keresztény áhitat, azért mikor imájában úgy üdvözölte a Szent Szűzet, hogy «Üdvözlégy mennyország királynéja», rögtön hozzátette, hogy nemcsak királyné, hanem életet adó «élet» s gyönyörűséges «édesség» s vonzó s nyugtató «reménység» is. Mikor pedig nem az égről ragyog szemimbe, hanem a betlehemi barlang keretéből sugárzik felém a Szent Szűz, abban is mély értelmet látok. Elgondolom ugyanis magamnak, hogy a barlangokat voltaképpen a kőzetben szivárgó víz vágta, s hogy a barlang e szerint régi földalatti folyásoknak ágya, melyek azóta másfelé vették útjukat; ez a betlehemi barlang is ilyen régi elapadt vízfolyásnak medre, mely emlékeztet minket az életnek sokféle elapadó folyásaira, melyek friss erővel ki-kifakadnak, csurognak és karikáznak, azután gyengül lejtésük, tünedezik erejük, s elfogy szépségük. A fakadó, virágzó életre végre is már csak egy sötét üreg, a sír emlékeztet. Mikor tehát a betlehemi barlang sötét keretében a sugárzó nőiesség legszebb szimbolumát, a Szent Szűzet látom, a jelenség arra is figyelmeztet, hogy a nőiesség bája és szépsége hamar szétfoszlik, hacsak a természet, fizikán s fiziológián épül; azért telíteni kell azt lélekkel, a természetet egyesíteni kegyelemmel, az elvirágzó szépséget egybe kell kötni szellemi üdeséggel. Lelket kell érvényesíteni a testben, szellemet az érzékiségben, fegyelmet az ösztönösségben. Minden szépség s minden harmónia a mértékből, az arányból való. Mikor a léleknek gondolata árad ki az anyagra, mikor a forma, — ez is gondolat, — ömlik el a testen, vagyis mikor a lélek lefoglalja az anyagot s kifejezi magát benne és rajta, akkor

születik meg a szépség. A Boldogságos Szűz a szellemi fölényességre int s a virágzó életet az elkerülhetetlen elmúlással szemben maradandó értékekkel gazdagítja. Nem akarja, hogy az életnek ne legyen virága, hanem azt, hogy legyen örök értéke s azáltal szellemi szépsége. Ez az utóbbi nem hervad el soha.

b) A betlehemi barlangból felénk jön az «erős asszony» is, aki nővéreinek fölszabadítására siet. Ez a fölséges asszony az átkot s a szolgaságot áldássá s szabadsággá változtatta. Az asszony a férfinek is rabja lett, önkényének volt alávetve, s a viszony, melyben a férfihez állott, az ő megaláztatását s szégyenét folytonossá, állapotá tette. Ide is akart szent ellenkezést állítani, s a Szent Szűzben, annak a tiszta, nemes, fölséges asszonynak a típusát lépteti föl, aki a durva, erőszakos korszakok rabnőjét kiszabadítja s a világba a tisztább s szebb nőiesség motívumait inspirálja. Ez a nőiesség tisztaság, szívbeli jóság és szépség, mely vonz s a bensőséges s gyengéd hajlamok hatalmát gyakorolja. Tiszteletet gerjeszt s magában álló, nagy értéket képvisel. E tiszteleten át alakul a nő állása ; a társadalmi állás, a szerep, a kihatás, a férfihez való viszony, mindez egy szép lelkiségnek bájával. A Szent Szűz ezt a példaképet s eszményt ragyogtatja minden kornak asszonyai felé. A mi civilizációnk is más szerepet, más tért biztosít a nőnek ; nem akarja, hogy tudatlanok s felelősség nélküliek legyenek ; nem akarja, hogy bábúk s babák legyenek, s e részben a haladás sokféleképp elváltoztathatja a női típust, de azon, hogy nők legyenek, hogy nőiesek legyenek, nem fog változtatni. Ne változtasson a tiszteleten, ne változtasson azon a sajátosságon, mely a nőiességet mint önálló értéket emeli ki. A Szent Szűz nyomában haladó nők is tüntessék fel magukon nemüknek s lényüknek azon vonásait, melyek varázsa tiszteletre gerjeszt s hódolatra kényszerít. A nők tisztelete simuljon a Szent Szűz személyéhez, belőle vegye tápját s eligazodását. Sok romantika fűződik e tárgyhoz, de az érzések bensősége és tisztasága a legkifogástalanabb ott volt, hol a Madonna arcáról s lelkéről esett fény a nőre s mindenkire, ki hozzá közelített. A Boldogságos Szűzet tisztelő nők meg fogják érteni, hogy a nő azért jött a világra, hogy többet éljen másnak mint magának, s megtanítsa a férfiakat is arra, hogy fontosabb a világra nézve kötelességeket teljesíteni, mint jogokat követelni, s megtanítsa arra, hogy ésszél, tudásnál többet ér a lelki tisztaság s az erény !

Mária bemutatja Jézust.

94. a) «És minekutána érkeztek az ő tisztulásának napjai, Mózes törvénye szerint, Jeruzsálembe vivék őt, hogy bemutassák az Úrnak» (Luk. 2, 22). Midőn a szülés után a mózesi törvény által meghatározott idő eltelt, minden édesanya fölment a templomba, hogy elsőszülöttjét, ha figyermek volt, az Úrnak szentelje s önmagáért a tisztulási áldozatot bemutassa. Így tett a Szent Szűz, ő is fölment, hogy bemutassa elsőszülöttjét; de míg a többi anya csak jelképesen áldozta föl fiát, addig a Szent Szűz átértette s átérezte ez áldozat nagy s keserves valóságát. Ő oly megrendítő hittel megy föl a templomba, amilyennel Ábrahám ment hajdan a Mória-hegyre, hogy fiát föláldozza. Ábrahám föláldozta gyermekéhez való szeretetét s hozzáfűződő minden reményét az áldozatot követelő isteni szeretetnek, bár nem értette, hogy miképen legyen ő, ha fia most meghal, «sok nemzetnek atyja»; a Szent Szűz ellenben már megértette Izaiás szavát: «ha életét adja a bűnért, hosszú életű ivadékok lát» (Iz. 53, 16); ő megértette, hogy szent fiának vére lesz a nemzetek magva, hogy azok belőle sarjadnak; megértette, átszenvedte, s így hozta áldozatát. Az Úr adta a gyermeket neki; negyven napra adta oda, mikor elvonultságában, csendes magányában élvezte, imádtá, csókolta; most negyven nap mulva visszakéri, s ő odaadja. Fölviszi, hogy a törvény szerint az Úr joga reá tábláztassék, hogy a világ terhe reá háríttassék, s hogy az Úr már most fogadja el vérért s életét. Mily nagy érzések és szenvedélyek ütköznek a Szent Szűz lelkében! Aki őt látja, a halavány édesanyát, az egyszerű, szegényesen öltözött nőt, nem sejténé az érzések s az öntudat végtelen méreteit. Pedig a megváltás egész nagy terve s konfliktusa eleven érzéssé s hősiességgé fakadt ki benne. Mindaz, amit Isten neki adott, mikor e fiút adta s amit főle elvett, mikor ez áldozatot vele meghozatta, lelkében érzés, akarás s élet volt. Tengernyi érzelmek szakadtak föl lelke mélyéből, mint dagályok fölemelték s azután megint elborították; de hite vitte, s ő lehajtotta szép fejét s rábízta magát, kincsét, szenvedését az Úrra. Ő a hitnek szellemében járt el s rábízta magát nagy, keserves áldozatában az Úrra, mint ahogy a gyermek rábizzá magát édesanyjára vagy a menyasszony lovagias jegyesére. Ezt az odaadást, ezt a bizó megnyugvást kín s könnyek dacára nem lehet pszichológiai analízis tárgyává tenni; nem okoskodás az s nem tudás,

hanem a lélek odasimulása a vezető, fölséges isteni akarat-hoz, mely ép az odasimulásban tapasztalja meg közvetlenül az isteni behatásokat. Megtapasztalja azt is, hogy neki épen így kellett tennie, ahogy tett, s hogy mikor így viselkedett, akkor fejtette s hámozta ki önmagában a legszebb s legértékesebb lelkiséget, véghezvitte a legnagyobb jócselkedetet. A bizalomtól s isteni szeretettől átjárt áldozatnál nagyobb s értékesebb jót nem vihetünk végbe, de ez a nagy jó épen természeténél fogva nem lép ki a nyilvánosság elé, hanem rejtve van az emberek szemei elől; csakis Istené. Istentől való az az erő is, mely az áldozatban érvényesül s melyet csakis belőle meríthetünk. A Boldogságos Szűznek ez a templomi bemutatkozása is telítve van e szellemmel s ez erővel; lelkesíti őt a bátor, tetterős hit. Mivel az élet útjai minket is sokszor ily áldozati oltárok elé vezetnek, szítsuk fel magunkban a Szent Szűz példája szerint az áldozatos hitet s mondjuk magunkban: utánozni akarom őt, hiszen gyermeke vagyok; legyen meg hát a gyermekben az édesanya lelke. Ő meghozta áldozatait, meghozom én is, így majd jobban hasonlítok reá, s öröme telik bennem!

b) A Boldogságos Szűz, mikor a templomba fölérvé az Úrnak mutatja be s szenteli szent Fiát, átérzi, hogy a törvény nevében Isten szent akarata szerint s az ő céljainak szolgálatában áll itt. Ő tudta, hogy ő ebben az egész, nagy, fontos történetben csak mint eszköz szerepel, azért is felelőssége teljes tudatában állott. Szemtől-szemben áll Istennel, aki megbizta őt, hogy járjon el szándékában. Azért nem is vonakodik egy cseppet sem, hanem hűségesen teljesíti, amit Isten kíván tőle. Azt kérdezték egyszer valakitől, aki komolyan törekedett a szentségre, hogy mely gondolat ragadta meg leginkább lelkét, s ő azt felelte: «az, hogy felelős vagyok Uramnak Istenemnek önmagamért, életemért s üdvösségemért». Rendkívül fontos dolog, hogy a felelősségérzet átjárja még csontjainkat s velónket is. Valamennyi szentet e felelősségérzet jellemzi; mélyégesen át vannak járva annak a nagy s elkerülhetetlen szükségességnek érzetétől, hogy mentsek meg saját lelküket s viseljék gondját mások üdvösségének. Hogy állok én e részben? Beleégett-e már lelkembe az érzet, hogy Isten kezeimbe helyezte le saját üdvömet s hogy számon kéri azt majd tőlem? Ha akarom, jól gondozhatom azt, de el is veszthetem, ha nem törődöm vele; Isten azonban mindenesetre számon kéri tőlem életemet. Az Isten a Boldogságos Szűzet a világ üdvözítésé-

nek munkájába állította bele. Köze van neki az én lelke-
 mez is. Ő is, meg én is, tehát együtt dolgozunk saját lelke-
 m üdvözítésében. Ez a tudat nagyon lelkesíthet. Ah, ily társa-
 ságban igazán helyt akarok állni! Igazán hű s lelkiismer-
 tetes akarok lenni! Beleállok lelke m üdvének mintázásába
 a legélenkebb felelősségérzettel, mint aki érzi, hogy rajta
 fordul meg minden, s hogy nem tehet szemrehányást senki
 másnak, ha esetleg elvész. S úgy akarom ezt végezni, mintha
 egymagam élnék a nagy világban, s mint akihez a Szent
 Szűz küldve van, hogy útbaigazítsa s komoly törekvése
 s munkára serkentse s segítse.

c) A Szent Szűzről áldólag s magasztalólag emleget-
 hetjük, hogy mindent kapott, amit ember, nő, édesanya
 Istentől kaphatott, de voltaképen itt a templomban érezzük
 azt át, hogy ő mindezt azért kapta, hogy az Úrnak vissza-
 adja, s azáltal mindaz azután a mienk is legyen. Az ő örö-
 mein s fájdalmain át jött a megváltás kegyelme mihozzánk.
 Az ő keble az első oltár, mely a kereszt oltárát jelképezte ;
 az ő két karja a kereszt két karját pótolja, s a Golgota egész
 tragédiája egy szerető édesanya epedő fájdalmában bírja
 preludiumát. Hálás, résztvevő szívvel kell a Szent Szűz előtt
 leborulnunk, kinek lelkében záródik már itt Krisztus szenve-
 dése s záródik úgy, hogy kiváltja benne az áldozatos lélek
 egész hevét s kínját. De úgy-e, mikor a Szent Szűz így min-
 dent odaadott, amit kapott, ugyanakkor azt kell gondol-
 nom, hogy minden tökélyt elnyert s minden kegyelmet
 sajátos létté változtatott el magában; föltétlenül érvé-
 nyesítette magában az isteni akaratot, úgy hogy nem volt
 benne semmi, ami az övé maradt volna. Így emelkedett ő itt
 is kegyelemben s kapott még többet, mint ami volt, ami
 a lélek odaadását s Isten iránti szeretetét illeti. Szent fiát
 odaadta, de ez odaadás által szent fia szeretete s vele való
 életközössége s lelkének vele való egyesülése mélyebb, izzóbb,
 szorosabb lett. Nekünk is így kell adnunk Istennek mindent,
 amit kíván tőlünk s hinnünk kell azt, hogy minél többet
 adunk, annál többet kapunk; s itt főleg azokra az áldoza-
 tokra gondolok, melyeket lelki előhaladásunk s tökéletesé-
 désünk érdekében kell hoznunk. Mert amit így adunk, az
 végre is olyasmi, ami inkább választófal köztünk s az Úr közt,
 valami, ami kivetni való, valami, ami távol tart tőle. Ha a
 harangérche vasdarab vagy salak vegyül bele, akkor a hang
 nem tiszta, a harang nem zeng; ha pedig a harangérből
 ezt a salakot kidobjuk, hát elvettünk ugyan a harangból

valamit, de voltaképp visszaadtuk a harangot önmagának, rezgési szabadságának, harmonikus hullámzásának, attól csendül meg szebben zenéje. Valami ehhez hasonló törté-
 nik lelkünkben is. Odaadni magát Istennek, az annyit jelent, mint odaadni neki valamit, ami miatt idegenek vagyunk vele szemben. Aki így adja magát az Úrnak, aki azt adja s azt veti ki, ami nem korrekt, ami nemtelen s kifogásolható volt benne, az, mikor ezt odaadta, voltaképpen önmagát kapta meg helyesebben s harmonikusabban. Istennek odaadni magát tehát annyit jelent, mint helyesebben visszakapni magát, visszakapni arra, hogy lelkesebbek, erősebbek legyünk. Az ilyen lélek erőforrásaiból kivetődött az iszap, az ilyen lélek izzásából kipergett a salak, mélyebb lett benne az isteni élet lüktetése, s izzóbb a szeretet heve. Adjunk így Istennek mindent, amit kíván; így majd örömünk is teljesebb lesz. A Szent Szűznek ugyan ez áldozatnál könnybe-
 lábbadtak szemei, de a szívében az a nagy öntudat élt, hogy ezt Isten akarta, aki vigasszal s békével eltöltötte könnyes-
 szemű, szép lelkét, s aki megteszi ezt majd velünk is.

Mária keresi Jézust.

(Luk. 2, 49—46.)

95. a) A Szent Szűz tehát mit sem sejtván, hogy a gyermek Jézus a templomban maradt s azt gondolván, hogy Szent József társaságában van, tényleg elvesztette őt. Nem kételkedünk, hogy hibáján kívül vesztette el, de azon csodálkozunk, hogy az Úr e szenvedéstől meg nem kímélte édesanyját s hogy őt a vajúdó s elhomályosuló gondolatok, az aggodalmak s a vágyak ütközéseibe beleállította. Ott állt a Szent Szűz s Szent József, ahol a többi ember, mikor fáradalmak, gondok közt kell az élet útjain előre mennünk, mikor erőinkre utalva, nélkülözéseinktől hajtva s reményeinktől élesztve boldogulni akarunk, mikor az előre nem látott jobb jövőt a jelennek nehézségei s érthetlenségei közt kell megalapoznunk. Ime a Szent Szűz s Szent József a gyermek Jézus nélkül a földi élet realitásában s aggodalmaiban! Mi az aggodalmakat nagyon tiszteljük s a Szent Szűz lelkének egyik nagy fájdalmát látjuk bennük, hiszen ő maga jellemezte lelkületét, mikor mondotta: dolentes quaerebamus, fájó szívvel kerestünk téged. S jó lesz a Szent Szűz ez annyira emberi helyzetét és sorsát emlékezetünkbe vésünk. Ő is, mi is az életbe, a fejlődő s köztünk kialakuló világba, abba a nem kész s folyton készülő s elváltozó kör-

nyezetbe vagyunk beleállítva. A természet s a történelem folyása nem tér ki a jó ember elől azért, hogy megkímélje, sőt épügy ütközik bele jóba, rosszba, hogy azután kitűnjék, hogy ki a jó, ki a rossz. Az élet folyamában nincs meg az erkölcsnek az a privilégiuma, hogy azt baj s megpróbáltatás ne érje; azért ez az igény, ha nem is valljuk be magunknak, mégis ott rejlik egyik-másik érzésünkben, és különféle gyötrelmek, szomorúságnak a forrása; ezt tehát mint nagyon is emberi gondolatot s hajlamot ki kell magunkból vetnünk. Mi úgy vagyunk az erkölcsi jósággal, hogy hajlandók vagyunk mindjárt jutalmat s elismerést várni érte, s ösztön-szerűen ütközünk meg azon, ha nem így történik. Ah, kérjük a Szent Szűztől azt a reális alázatot, melynek nincs igénye arra, hogy a földi s emberi élet természetes folyamából kiemeltessék, hogy privilégiumokat, figyelmet s óvatos kezelést igényeljen maga számára. Menjünk szépen, kitartóan előre az erény s kötelesség útján vigaszban s vigasztalanságban, napsugárban s éjtszakában, előzékeny és durva, kedves és hálátlan milióben, s állítsunk a világba lelket, mely az Istennek szolgál híven, de azért tudja azt is, hogy az ő örök, nagy gondolatait e világ folyásában nem érti meg egészen. Sebaj; a folyamatot nem ismerjük, de tudjuk, hogy a tengerbe szakad, az elég nekünk. Istenhez vezet az erényes élet, s nem szabad azon megütköznünk, hogy az erényes élet folyamában is kavargó iszap, hogy abba is dobhatnak az emberek követ, mely fölborzasztja tükrét; sebaj, sebaj, azért az erényes élet folyama továbbhalad s mindig közelebb hoz az Úrhoz!

b) «Ime atyád és én.» Érezzük a vigasz nagyságát, mely e szavakban rejlik. Fájdalommal keresték Jézust, de ketten keresték, s ez volt vigaszuk. A Boldogságos Szűznek kedves s erős támasza volt e keserves napokban Szent József, s mi is megvigasztalódunk, ha elgondoljuk, hogy nem volt elhagyatva, hanem hogy volt ily hűségese gyámolója. *Suae matris solatium*, mondja az egyházi ének, Szent József volt az Istenanyjának vigasza. Másrészt meg szinte megdöbbenünk, mikor ezt kimondjuk. Hát kell a földön az Istenanyának is vigasz? S íme az evangéliumi történet szolgáltatja a feleletet. Akármily magasan állnak kegyelemben s szeretetben Istennek szentjei a földön, a szívük mégis emberi; az pedig mindig megérzi a csapást s azért aztán szívesen veszi a vigaszt is. Hiszen míg a földön járunk, addig az Isten-szeretetet is inkább vágy, epedés, szomj, mint bírás és élvez-

zés, s így megvan a szívnek a vigasz felvételére való képessége. Telítés e részben nincs. S ha az akarat már le is tett minden vágyat az Úr lábaihoz, de azért az érzés lázong, szüntelenül kavarodik s váltakozik bennünk a belátás fénye s a kétség árnya, a megnyugvás s ellenszegülés érzete, s győz az érvelésen a kesergés. E részben azonban jó lesz mindig szem előtt tartanunk, hogy ez érzésektől nem leszünk rosszabbak, ha csak akaratunkkal kitartunk az Úrnál, ahol legnagyobb vigaszunk végre is ez lesz: «nálad vagyok, tőled el nem szakadok, Uram, akármilyen érzések járjanak is bennem». De aztán szívesen veszem azt is, s nem gondolom, hogy erényességemet csökkenti, ha az Isten jó barátot ad nekem, kiről elmondhatom: ő és én fájdalommal álltunk egymás mellett az Isten e megpróbáltatásában, fájdalommal nélkülöztünk, fájdalommal kerestünk, de hála Istennek, hogy ő és én együtt voltunk! Vigaszul szolgál továbbra az is, ha fájdalmainkban s keserveinkben észrevesszük, hogy veszteségeink dacára van még sok mindenféle javunk, mit még el nem veszítettünk, s ha látjuk, hogy Isten bár el is vett tőlünk sokat, de még mindig drága kincseket hagyott nekünk. Idetartozik az is, hogy vegyük észre bajainkban az élet kellemes oldalait is; ha pl. panaszunk van egyes embertársunk ellen, hogy ilyen meg olyan, ugyanakkor észre kell vennünk azt is, hogy hibái mellett vannak jó oldalai, hogy pl. nem durva, nem munkakerülő, nem hűtlen; íme e jó tulajdonságai, lelkének e jó oldalai megmaradnak s vigasztalnak minket. Adjunk a rosszban hálát a sok jóért s veszteségeinkben gondoljunk megmaradt kincseinkre s örüljünk nekik. Tudom ugyan, hogy szívem folyton az üresség, a veszteség felé hajlik, de hát állítsuk az ürbe, hol a halál s a balsors nagyot szakított életünkön, az Istent, a veszteség által sebzett szeretet helyére az Isten-szeretetet s mondjuk magunkban: előbb itt hitvesem, szülőim, gyermekem vagy jóbarátom állt, most már üres az a hely, elvesztettem őket; de ne maradjon üresen, lobogjon hát az Isten-szeretet az emberszeretet hűlt helyén! Ürességet a szeretetben nem tűrök; szeretek, szeretek.

c) (Luk. 2, 49 50.) A legfölségesebb s legtökéletesebb léleknek is megadás kell, s mindegyikről nagyon sokban igaz, hogy «ők nem értik meg az igét». Oly sok van, amit nem értünk, s íme itt a Szent Szűz s Szent József, Isten meghittjei is osztoznak e sorsunkban. De nem, cseppet sem fogok fönnakadni, ha elgondolom, hogy bármit gondolunk, érzünk

vagy teszünk, mindannyiszor önmagunkból indulunk ki s a mi fogásainkkal fogjuk meg a dolgokat. Minden fölfogásunkba, ítéletünkbe s nézetünkbe saját relatív voltunk, nevelésünk s hajlamaink, sőt hangulataink vannak bele-szöve. S minél jobban ismerjük önmagunkat s az emberi természetet, annál inkább meggyőződünk, hogy látásunk, tudásunk, ítéletünk, ha igazságot is mond, de messze esik a teljes igazság bírásától, azért aztán oly sokban «nem értjük az igét». De hát nekünkvalóan eleget értünk ahhoz, hogy Istenhez ragaszkodjunk s hogy a legjobbat akarjuk. Ha pedig megpróbáltatás elé kerülünk s nem fér a fejünkbe, hogy miért bocsátotta Isten ezt reánk, akkor is tudjuk, hogy mi a kötelességünk, t. i. hogy ne botránkozzunk meg, hanem találjuk föl a helyünket s járjunk el relatív ismeretünk s a hit világoossága szerint. A Szent Szűz is így tett; nem értette meg fiának igéit, de elfogadta a megpróbáltatást s megnyugodott abban, hogy az mind Istennek szent akarata volt.

Názáreti esendőlet.

96. a) A Szent Szűz názáreti élete Isten jelenlétében folyt le páratlanul, mert a gyermek Jézussal való együtt-létben közvetlenül megérezte az Isten közelségét; de az érzések dacára a Szent Szűznek ez a názáreti élete is a hit világoosságában s ugyanakkor a hit homályában folyt le. Ő nem látta az Istent, hanem hitte, ugyancsak ő nem látta az istenség második személyét a maga istenségében, hanem hitt benne, hitte azt, hogy az Isten Igéje e gyermekben egyesült az emberi természettel. A Szent Szűz foganta, a Szent Szűz szülte az Isten fiát, de hogy ez az Isten Fia, azt hitte. Egész életére ki volt öntve a hitnek biztató fénye, de ettől a világoosságtól a föld föld, a pusztá pusztá, a kereszt kereszt volt. Az ő életutai is pusztán s üldözéseken át vezettek, s azután szegénység s fádalmak közt teltek el, s hogy ő ezekben is az Isten végzését látta, azt hitének köszönhette. Az Istenség előttte is szent titok volt, de ő átkarolta e titkot, s az élet homályai még csak jobban ösztönözték, hogy teljes odaadással s hűséggel ragaszkodják az Úrhoz. Nem várt ő maga számára engedményeket, nem igényelt kiváltságokat, nem gondolta, hogy a gondviselés vele kivételt csináljon; nem, ő az Úr alázasatos szolgálója volt mint Isten-anya is, aki az élet vándorútjain iparkodik előre az Isten-látásnak boldogságába. Ez a hit sugárzott lelkéből s szeméből; ez a hit volt az ő lámpája, s fényétől lett oly kedves és bájos

egész egyénisége ; az «oculus simplex» ígétével nézett maga körül. Ez a világosság világított neki otthon s az utcán, s e világosságtól elég világos volt élete, ha nem is volt verőfényes ; annyira világos volt, hogy világa kétezer év multjából is világít még felénk, s minél sötétebb lesz körülöttünk, annál biztatóbban int felénk az ő világossága s tanúságot tesz Istenről s Krisztusról s az élet művészetére minket rásegítő kegyelmükről. A Szent Szűz lelke belevilágít az én lelkembe is s biztat, mintha csak mondaná : neked is van ily világosságod, őrizd és élj benne s szerinte. Krisztus urunk is ezt akarja, azért mondotta : «Világoskodjék a ti világosságtok». Mindnyájunknak kell világoskodnunk ; nemcsak a feltalálóknek, a felfedezőknak, a költőknek s művészeknek, hanem nekünk is ; mert mindnyájunknak szól a krisztusi szó : «világoskodjék a ti világosságtok». A világosság pedig nem fél a sötétségtől s azon sem kételkedik, hogy tud-e világítani ; sőt minél nagyobb a sötétség, annál inkább van elemében. Én sem kételkedem hát abban, hogy tudom-e megvilágítani az én világomat. Hogyne tudnám? De ha a kétség néha mégis megszállna, eligazít egy tekintet a názáreti házba. Sötétség van itt is, ott is ; de a mécs is ugyanaz, mely nem más, mint a hívő lélek ; belőle valók az életet megvilágító kisugárzások : a hit, a bizalom, a jószándék, a megadás Isten szent akaratán. Ó édes Szent Szűz, mióta ég s ragyog már a lelked s világít nekünk is s szól hozzánk azon a nyelven, melyen a fény s a szépség beszél ! Ezt a nyelvet én is értem s egyre jobban megértem, amire bátorítasz, hogy tudniillik éljek én is hitből, éljek egyszerűségben s a nemes, szép élet valóságában s hasonló leszek hozzád s közel leszek Istenemhez, ki majd megnyugtat s megvigasztal engem.

b) A názáreti ház az életművészet iskolája s minden helyisége valóságos műterem. Azonban ott nem művek, hanem életek készülnek, s készülnek úgy, hogy folynak ; itt az életművészet folytonos, s remeklése e művészetnek ép a názáreti ház lakóinak élete. Nekem is kell dolgoznom életemen ; nem kellene ahhoz nagy s fényes tehetségek, sem gazdagság, sem előkelőség, hanem hívő öntudat, érzék az erény iránt s finomság és tapintat az élet virágszirom gyengédségű fakadásai iránt. Érzék kell belém az öntudatomban felvetődött, azután az akaratommal átfonódott érzések, indulatok iránt s az életnek erkölcsi tartalma iránt. Észre kell vennem a jót, mely öntudatomban jelentkezik ; meg kell becsülnöm

a kötelességek nagy értékeit s örülnöm kell azon, hogy a jóindulat melege fakad lelkemben s hogy jó cselekedeteimmel szebbé s jobbá teszem magam körül a világot. Ez az én világozásom, ebből adok másnak is s környezetemnek, s a jóság s az erény hatalmát léptetem a térbe s időbe, hogy az anyag fölött is úr a lélek legyen. Tehát életet, lelket s szellemet árasztok kövek, sziklák, fák, falak, bútorok közé. S az ilyen életből lesz más élet a világban. Igaz ugyan, hogy az élet nagyon is köznapi, s hogy szobákon, műhelyeken, műtermeken, gyárakon, utcákon át oly zavarosan, oly éktelelenül folyik s kavarodik, de azért az életnek minden lélekben vannak mélységei s örvényei is; a boldogság vágyai s igényei a közönséges életben is pihennek; a köznapi életben is fölfödözhetjük az eszményi lelkület rajzának elmosódott vonalait; az erkölcsi nagyság gyökerei s csirái minden lélekben rejlenek, csak fel kellene azokat ébreszteni, s az erkölcsi jóra úgy rezonál a lélek, mint egy megcsendülő, egykor ismert, de már elfelejtett énekre. S így van ez bennem is. Örülök neki s ép azért nem kicsinylem életemet, hanem azon leszek, hogy azt a maga erkölcsi értékei szerint taksáljam s az értékeket lépten-nyomon kiemelni s kidolgozni iparkodjam. «Bármit tesztek, mondja Szent Pál, mindent Isten dicsőségére tegyetek»; ebből tehát az következik, hogy minden cselekedetünk tényleg arra alkalmas is, hogy Isten dicsőségére váljék, alkalmas arra, hogy Isten gondolatai szerint erkölcsi tökéletességbe s szépségbe öltözködjék. Ha egy pohár vizet nyújtok valakinek Isten iránti szeretetből, annak örök értéke lesz; bizonyára nem a víz, sem a pohár miatt, nem is a szomjas ember fölüdítése miatt, hanem azért, mert isteni lélek (a megszentelő malasztban élő ember) Isten gondolatai szerint, isteni lelkülettel (hitből), isteni jósággal, természetfölötti jószándékkal adja azt a pohár vizet. Az a külső cselekedet, s ezt mondhatjuk az egész életről, csak burok, csak foglalat; olyan mint a papír, melybe gyémántot s drágakövet göngyöltünk. Bizony a papír keveset ér s ugyancsak közönséges, de a gyémánt s drágakő nagy érték. Külsőséges életem is csak papír, de lelkületem drágakő legyen!

Mária a kánai menyegzőn.

97. a) És harmadnapon menyegző lón . . . (Ján. 2, 12).

Mindaddig az Úr Jézus csendben élt Názáretben s nem siettette nyilvános életét. Talán Jeruzsálemben akart föllépni először, hogy oly sokatmondóan kijelenti: «még nem

jött el az én órá» (2, 4). De hát ha nem is jött el, itt van az édesanyja, s annak kérésére itt léphet föl s siettetheti az «ő óráját». Ide tehát még a meg nem kezdett nyilvános élet lelkületével jött az Úr Jézus, mint édesanyjának hatalma alatt álló fiú; azonban ide már elhozta tanítványait, s a Szent Szűz itt látta meg őket. A Szent Szűz nem volt a lakománál, hanem künn volt külön az asszonyokkal s ott vette észre, hogy mi a hiány, s mindjárt kérni s közbenjárni kezdett, s Jézus végre is megtette azt, amit a Szent Szűz kért. S ez elég nekünk. A Szent Szűz Szíve értünk közbenjárni kész, s Krisztus az ő közbenjárását meghallgatja. Ez a nagy hit a kereszténységben a kánai menyegzőből sugárik ki, s ez nekünk olyan tudat, mely menyegzői örömet vált ki bennünk. Méltán gondolhatjuk, mikor a Szent Szűz közbenjárását kérjük, hogy tégy úgy, mint Kánában; nem akartad ott, hogy tisztelőid szomorkodjanak, ne akard azt velünk sem; könyörögj érettünk, akkor az irgalom s kegyelem még távoli órája megjön s mi áldásodat élvezzük.

b) «Mi közöm nekem és neked, asszony» (2, 4). Asszony, így nevezi az Úr, nem az idegenség akcentusával, hanem a tisztelet hangján, ahogyan mi szoktuk mondani «Mi-asszonyunk», «Asszonyunk Szűz Mária». Mi közöm nekem s neked, vagysis mi az én dolgom, s mi a tied itt? A te dolgod az, hogy tied voltam, neked engedelmeskedtem, názáreti házunkban neked szolgáltam, veled s nálad csendben s boldogságban éltem. S mi az én dolgom? Egy új életpálya nyílik meg előttem, az, melyről már tizenkétéves koromban szóltam neked, «hogy amik Atyáméi, azokban kell lennem» (Luk. 2, 49). Ezt a pályát Atyám tűzi elém, s hogy mikor lépjek rá, az órát ő határozza meg. Ez a misszióm tőle van, s erre a pályára egymagam lépek s azon majd egymagamban járok. Az Úr Jézus csupa szeretet és érzés édesanyja iránt, de kiemeli nagy missziójának szuverénitását, mely a Szent Szűz méltóságát is mutatja nekünk, s miután ezt kiemeli, szent szívének sugallatára hallgat s meghallgatja édesanyját. Ime, ez a kánai menyegzős jelenet tele van az Istenség fönségének s az emberekhez való leereszkedésének szellemével, a Boldogságos Szűz pedig a kedves szószóló, kinek szavára a fönség leereszkedik s velünk kegyelmet gyakorol.

c) S van itt még egy kedves, megindító vonás, az, hogy a Boldogságos Szűz Máriának milyen helyet s szerepet jelölt ki a kánai menyegzőn az Úr; hogy milyen gondos,

jóságos szeretettel kíséri a menyegző lefolyását ; hogyan akar minden borút s árnyat távol tartani a násznéptől. Bátran mondhatjuk, hogy ő e menyegzőnek nagy pártfogója s oltalmazója ; az a násznép mondhatta elsőnek, hogy «sub tuum praesidium», oltalmad alatt állunk. Az Úr Jézus ezzel a házasságot is a Szent Szűz oltalma alá helyezte ; reá bízta e nagy érdeket s azt akarja, hogy a jegyesek közel álljanak hozzá s úgy érezzék magukat, mint akikre gondol a Szent Szűz s akiket szeretetében megáld. Legyen a Szent Szűz a házások oltalma, s áradjon a kánai menyegzőből nagy vigasz, nagy öröm és bizalom minden otthonban.

A kereszt alatt.

98. a) A Szent Szűz a kereszt alatt áll s szent Fiának szenvedése s gyalázata s a környezet gyűlölködése s kegyetlenkedése mint sötét éjtszaka borul a lelkére. Igen, sötét éjtszaka van a nagy megpróbáltatásban s a keserves szenvedésben, s az az ember, akiből önkénytelenül is kitör a kérdés, hogy «Uram, miért ütnek el annyira a te utaid a mi utainktól», érzi, hogy sötétben áll. Mikor nem látunk, akkor sötétben állunk ; s ugyancsak éj van a lelkünkben, mikor be nem látunk valamit. Így áll sötét sötétségben a Szent Szűz is ott a kereszt alatt ; az ő szíve is csikorog, s megfordul benne is a gondolat, hogy «Uram, miért ezt? miért ennyit?» Abban áll az ő életének tragikumája is, hogy a győzelmes erőszak keresztülgázol rajta, s hogy sötét, esztelen hatalmak elragadják tőle mindazt, ami oly édes s értékes volt neki s ami oly szépen fért meg az Isten szeretetével. Az ő szenvedésében is bebizonyult, hogy ami a legszebb s legtisztább a földön, annak Golgotát kell járnia s hogy odaadásban s áldozatban, mint tűzben az aranynak, kell a léleknek salaktalan értékességben fölragyognia. Így akarta Isten, hogy ami tiszta s értékes, az mutassa be magát neki áldozatban, szenvedésben, miután az áldozat s szenvedés vetkőzteti ki a lelket önzéséből s az emeli ki a lélek igazi s hamisítatlan erkölcsi értékeit. Azért kellett szenvednie Krisztusnak is s szenvedés által bemennie dicsőségébe. A szenvedésben nyilatkozik meg a lélek följenye ; a világot is csak az győzi le igazán, csak az emelkedik föléje, aki a szenvedésben is érvényesíti a lélek erejét s hatalmát s türelme s megadása által bizonyítja, hogy a lélek több, mint az anyag, a test, a fájdalom, az erőszak, a halál. A türelmes szenvedésben nyilatkoztatja ki magát a lélek világfölényessége. De azért, ismétlem, a szenvedő mégis éjben áll s nem ért, hanem

tesz; tesz vagyis kitart. Ha az ilyen szenvedő azt kérdi, hogy «miért, miért mindezt, Istenem?», az nem jelent kétséget, hanem konstatálja a sötétséget. A Boldogságos Szent Szűz is így áll Jézus keresztje alatt; szenved, nem lát be, de nem is kételkedik; s mi ebben is utánozni akarjuk őt. Mikor szenvedünk, azt megadással akarjuk tenni; a szenvedő Jézushoz s fájdalmas anyjához ragaszkodva hinni akarjuk, hogy a szenvedésben tisztító s üdvözítő hatalommal állunk szemben. E hitünk által változik el a szenvedés Istent szolgáló hatalommá, s a legnagyobb kétséget, mely Isten ellen hadakozik s azt kérdi: mire jó a szenvedés, azt a türelem oldja meg, mely azt feleli: Isten dicsőségére jó!

b) A Szent Szűz magára hagyatva szenved, s ha van is, aki szánja őt, mint Szent János s Szent Magdolna s a jó asszonyok, de azért a kint ezek sem emelhetik le róla, azt neki kell elviselnie. Így van az voltaképp minden szenvedésben; az minden egyes szenvedőnek a saját lelkét gyötri s a saját öntudatát kínozza s telíti, s abban a benső világban minden ember külön s egymagában áll. A részvét nem tünteti el a szenvedést; sőt úgy van az valahogy, hogy a legsajátosabb kinjainkkal s legkeservesebb szenvedéseinkkel szemben úgy állunk, mint az ujjam; egymagunk vagyunk. Minél mélyebb a szenvedés, annál inkább vezet el a külvilágtól s odafordít a lélek magányosságába. Ott azután csak az Isten vigasztalhat; csak neki van szava. Mi is így leszünk; legnagyobb s legkínzóbb szenvedéseinkben egymagunk leszünk. Ezt az elhagyatottságot érzi a Szent Szűz is; azért aztán odatapad tekintetével s lelkével Krisztushoz s egyesíti szenvedését szent Fia szenvedésével s magányát s elhagyatottságát Krisztus elhagyatottságával, s megnyugszik azon, hogy az igazi szenvedőnek Krisztus példája szerint az elhagyatottság szenvedését s keserűségét is el kell viselnie. Hányszor állunk ily szellemi elhagyatottságban még szerető lelkek közt is! Hányszor nem értenek meg s talán terhünkre is vannak azok, kik különben szeretnek s meg akarnának vigasztalni! Értsük meg ilyenkor, hogy az a szenvedés pszichológiája, hogy az embernek azzal többé-kevésbé magának s egymagában kell végeznie. Ezzel nem akarom becsülni a vigaszt, de rá akarok mutatni a szenvedő Úr Jézusra s ugyancsak a fájdalmas anyára, kik egymagukban, lelkükbe fordulva szenvednek s kik nagyon-nagyon nyomósítják e példájukkal, hogy a hívő ne keressen nagyon vigaszt s enyhülést, hanem magába térve viselje el bajait Istenért

abban a meggyőződésben, hogy nem a vigasz, mely enyhítette baját, hanem a szenvedés, melyet kiállt vigasz nélkül is, lesz majd koronája.

c) A Boldogságos Szűz Mária ebben a hitben kapcsolódott Istennel s e vigasztalan magányában s elhagyatottságában közelítette meg Isten szándékait. Szenvedés, kín s gyalázat dacára mindig hitt szeretetében. Ez a hit világított neki, úgy hogy érzelmeinek konfliktusaiban is fölismerte kötelességeit s teljesítette azokat. E hit révén nyert erőt s lelket s így a legnagyobb bajban sem nélkülözte azt, ami által nagyvá lehetett s a küzdelmet megállhatta. Istenem, mily fontos tanulság ez nekünk! Mily nagy bölcsesség és szerencse, ha az ember meg van győződve, hogy az erkölcsi nagyság minden kelléke mindenkor rendelkezésére áll, akár egészséges, akár beteg legyen, akár örvendjen, akár szenvedjen. Csak ne fúrja bele magát a szubjektív gondolkodásba s az életnek közvetlen, s — miután itt szenvedésről van szó — tehát keserves adataiba; hanem kapcsolódjék Istennel s higgye azt, hogy szenvedésben is az ő imádandó szándékait teljesíti. Ezáltal a lélek más tájékozást nyer s egy felsőbb szférába emelkedik, ahonnan nézve a világot s kínjait, a fiziológiailag célszerűtlen fájdalom mögött nagy erkölcsi célszerűséget vesz észre. Ó, csak sikerüljön e nagy célokat kiváltanom! Mikor a Stabat Mater dolorosa-himnust imádkozom, a szenvedés e művészetét kérem a fájdalmas Anyától; majd gondolok reá szenvedéseimben is s iparkodom szerinte alakítani lelkemet.

A fájdalmas Anya.

99. a) A fájdalmas Anya nem keseredett el a keresztt alatt sem Isten, sem emberek ellen. Hite s szeretete nem volt puha és érzelgős, mely csak jó időben tart ki, hanem ellenkezőleg hű s kitartó érzület volt az; azért aztán ki is tartotta a keresztt nagy megpróbáltatásait. Hite a sötétben el nem homályosult, hanem világított, s szeretete az őt környező kegyetlenségben nem változott el szeretetlenséggé, hanem melegítette elborult szívét. Ez a két kísértés szokta megkörülni az ember szívét. Nem találunk ugyanis feleletet arra, hogy miért hagy az Isten szenvedni, ha csak a szenvedést rögzítjük s a kínok értelmetlen folytonosságát nézzük. Isten az ilyen kérdésektől sötétségbe burkolózik, s nem értjük meg szeretetét, sem azt, hogy mit akar velünk. Hasonlóképpen könnyen szívtelenek leszünk elnyomóink s kínozóink ellenében. Ime, a Boldogságos Szűz jó példát ad nekünk

e tekintetben. Megtapasztalta ugyan ő maga a szívnek e természetes gyöngeségeit, de kiemelkedett belőlük, s ahogyan erős s rendületlen maradt hitében, úgy változatlan is volt az emberek iránti szeretetében, még hóhéraival szemben is. Nagy volt szenvedése, de nem tört le alatta; «nagy, mint a tenger, a te keserved», mondjuk róla a szentírás szavaival. Ide, a mi fájdalmas Anyánk mellé vonuljunk el kisebb-nagyobb bajainkkal! Tekintsünk az ő megrendítő sorsára, melyet Isten mért reá; pedig tiszta és szeplőtelen lélek volt. Hasonlóképen tekintsünk a világ nagy csapásaira, gondolkodjunk a nagy hajótörésekre s bányaszerencsétlenségekre, a tűzvészekre s földrengésekre; ilyenkor úgy látszik, mintha a világról is mondaná a próféta: «nagy, mint a tenger, a te keserved». Sokszor elsötétülne a lelkem, ha a világ rengeteg bajaira gondolok; de hát nem ez a jó s helyes módszer. Hanem valamint a Szent Szűz a kereszt alatt világított hitével s szeretetével s valamint a nagy hajótörésekben voltak, kik énekelve mentek a halálba s azt hajtogatták: «Közelebb Jézusom, hozzád, közelebb hozzád» s így tényleg legyőzték a hajt s a halált: úgy kell nekem is a sok bajban s megpróbáltatásban élő hittel Isten felé iparkodnom s így emelkednem kín és sötétség fölé. Azért vagyok lélek! Szeretettel gondolok tehát a fájdalmas Anyára, kinek tengernyi volt a kinja, s ezt elviselte értem, hogy én viszont az én bajaimat viseljem el vele!

b) A fájdalmas Anya nemcsak nem keseredett el, hanem résztvevő szeretete épen ott a kereszt alatt lett naggyá. A szenvedésnek egyik áldása épen az, hogy mélyebb s gyengébb részvétre gerjed szívünk, hogy meg tudjuk érteni s megsajnálni szenvedő testvéreinket. A legjobb betegápoló s a legtudósabb orvos is sokat tanul, ha maga is beteg lesz. Krisztusról is azt mondja Szent Pál, hogy «azokból tanult engedelmességet, amiket szenvedett». Mi pedig részvétet tanulunk azokból, amiket szenvedünk. Mikor mélyre esünk, mikor úgy igazán gyöngéknék s gyámoltalanoknak érezzük magunkat, akkor tud voltaképen megadni a szívünk azokon, akik szintén úsznak a kínok tengerében s akik összeroskadnak az élet kegyetlen útjain. A Boldogságos Szűz lelkét az a nagy részvét járta át, hogy ő a szenvedő Úr Jézus szimpatiájával s könyörületével nézte az emberiség bajait; ahogyan Krisztus érzett, úgy érzett ő. Ő tudta, hogy mibe kerül az Üdvözítőnek a lelke üdve, s mily kínok árán sietett segítségünkre s mily áldozat árán kötötte egybe

az ő lelkét s életét a mi ügyünkkel s érdekünkkal. A mi veszendőbe hajló boldogságunk sodorta őt ennyi bajba ; érezte ezt a Szent Szűz s ép azért, mert Krisztus szenvedését osztotta, hát osztotta részvétét is ; megsajnálta, megszánt minket s azóta kétszeres jóindulattal segíteni akar rajtunk. Igen, a mi nagy Segítőnknek s Üdvözítőnknek édesanyja az irgalom s könyörület szolgálatába van beállítva ; magának szent Fiának szeretete fordította őt hozzánk s saját szenvedő gyermekeit ismerte föl bennünk, Krisztus testvéreiben. A Szent Szűz tehát irgalmat tanult a kereszt alatt ; mi pedig részvétre akarunk gerjedni testvéreink iránt saját bajaink megtapasztalásától.

c) A Szent Szűz nemcsak szenvedett s nemcsak könnyörült a szent kereszt alatt, hanem meg is bocsátott szent Fia bántalmazóinak. Krisztus odaállította édesanyját, s minden szenvedését és minden szavát először az ő lelkével értette; mert akarta, hogy úgy érezzen édesanyja, mint ő, s hogy az édesanyja ossza leghívebben az ő összes érzelmeit. Nem is volt még csak árnyalati különbség sem Krisztus s a fájdalmas anya érzelmei közt, s elsősorban áthatotta tehát lelkét az az első, mélységes szó : «Atyám, bocsáss meg nekik, mert nem tudják, mit cselekszenek». Kíérezte a Szent Szűz e szóból, hogy az hozzá is van intézve imígyen : «Anyám, bocsáss meg nekik te is». S ő a szót megfogadta s teljesítette. Nem is lehetett az másképp azzal, aki oly közel állt az Úrhoz. S azért mondom én is : ha sokat kell megbocsátanunk, akkor álljunk minél közelebb a szenvedő Krisztushoz s bocsásunk meg vele együtt. Kell megbocsátanunk : Isten akarja, Krisztus tanítja s a Szent Szűz példát ad rá. S én utána indulok s nem viselném el, hogy e részben Isten nélkül, Krisztustól külön, sötét, hideg utakon járjak. Magam is megtapasztaltam már azt, hogy mily édes a megbocsátás. Éreztem azt, mikor másokkal a félreértéseket tisztába hoztam, mikor neheztelésüket eloszlattam ; éreztem, mint könnyebbült meg lelkem. Ilyenkor az édes, erős élet hulláma síklott végig lelkemen, s fölfrissültem és föléledtem tőle. Ez csak akkor történik meg igazán, mikor mindkét fél szívéről lefoszlik a neheztelés bűbája ; azért van az, hogy nem elég megbocsátani, hanem ki kell békülni. Kibékülni azonban csak akkor lehet, ha ellenfelünk is belátja, hogy rosszat tett s a maga részéről a rosszat jóvá tenni törekszik. Főitéve azonban, hogy bántalmazóink nem akarja belátni hibáját, akkor menjünk csak békében a magunk útján ! Mennyi

bántalom éri végre is az embert a világon; bocsássa meg, felejtse el s imádkozzék mindenkiért szívből. Kár volna a sebet nyitva tartani s attól szenvedni; hegedjen be s felejtjük el. Az Isten országában e bölcsesség híjával nem lehetünk; ha pedig gyakoroljuk, nagy lelki békére s sok áldásra teszünk szert. Megszerzem hát magamnak ez áldást s juttatok belőle másnak is.

A Szent Szűz húsvétja.

100. a) A föltámadt Úr Jézus lelkének örömét a Szent Szűzzel közli legelőször; neki köze van édesanyjához föltámadása után is s azért őt látogatja meg s őt üdvözlí: Üdvözlégy édesanyám, vígasszal vagy tele; én, fiad, a föltámadt Megváltó vagyok veled s vagyok a tied s most azontúl már mindörökké. Nem kételkedünk, bár a szentírásban nincs szó róla, hogy Krisztus a Szent Szűzet elsőnek üdvözölte s részesítette örömében; gondoljuk, hogy az a föltámadás napjának sugara a Szent Szűz homlokán ragyog föl először, hiszen ő a legfölségesebb lélek s valamin a fölkelő nap sugarai a magas hegyen gyúlnak föl először, úgy gyullad ki Krisztus dicsősége a Szűznek lelkén:

«Hinaufgeschaut! Der Berge Gipfelriesen
Verkünden schon die feierlichsten Stunden,
Sie dürfen früh des ewigen Lichts genießen,
Das später sich zu uns herniederwendet.»

Igen, nézzünk föl mi is elragadtatással, föl a Szent Szűz lelkére, nézzük, hogy ömlik el rajta Krisztus öröme, hogy aranyozza be. Lent, a világon meg ott borong a hitetlenség éje; köd, nehéz, fojtó köd gomolyg a halál sötétségébe bódult lelkeken; de ott fönn az erő, az élet, a szépség s az örökkévalóság tart ünnepet. Welch feierliche Stunde für die Seele der Jungfrau; mily tavasz vonul át rajta, az érzelmek mily színpompás, mélytüzű virágai nyílnak benne! Repes a szívünk, ujjong a lelkünk, s szívből örvendünk, hogy édesanyját az Úr így szerette s így megvigasztalta. Ez öröme figyelmzettetjük őt, mikor húsvétkor így üdvözöljük: Regina coeli, laetare, s vigaszaiból mi is részt kérünk s hisszük, hogy az Isten családjának többi tagjait is megvigasztalja az Úr Jézus. Először anyját, azután testvéreit, kik részt vesznek anyjuk fájdalomában, hogy részt vegyenek örömeiben.

b) Krisztus repeső szívvel adja oda magát édesanyjának s lelkébe árasztja dicsőséges életét, hogy teljék el örömmel s a végleges diadal érzetével. Úgy adja magát, mint akit

most már bírhat, s akinek örvendhet, s akiben megnyugodhatik, s nem ragadja őt el ezentúl tőle sem halál, sem sír, s nem borít rá homályt sem gyűlölet, sem szenvedés. Teljesül a Szent Szűzben is, amit Krisztus az evangéliumban ígért: «Örvendezni fog szívetek, s örömtöket senki sem veszi el tőletek» (Ján. 16, 22). Ez az Úr szándéka velünk is; azt akarja ő, hogy az öröm folyton szívünkben lakozzék; azt akarja ő, hogy a szenvedés fölényesen emelkedjék ki öntudatunkban s hogy az örömnnek valamiféle megérzése sohasem hagyjon el minket; «örömtöket senki sem veszi el tőletek». Ilyen tartós, folytonos öröm a húsvéti öröm. Nem krisztusi öröm az, mely jön-megy, mely csalóka és megbízhatatlan; az ő öröme tartós s végleges. S valamint már most is szívünk fenekén mindig öröm rejlik: úgy változik el egykor küzdelmes életünk dicsőséges, húsvéti örömmé. Az Isten országa már itt a földön is «békesség és öröm»; mi lesz hát majd ott túl?! E dicsőséges, húsvéti öröm felé tör az élet; azért gyulladnak ki az égen a nap s a csillagok, s fakadnak a földön a virágok, s ébrednek öntudatra a lelkek. A nap s a csillagok ugyan megint kialusznak, s a virágok is elhervadnak, de a természet s az egész lét örömigénye a halhatatlan lelkekben, azoknak dicsőséges életében elégítettik majd ki. Mi hiszünk e diadalmas örömben s a Boldogságos Szűz húsvéti örömének szemléletébe merülve mélységesen átértjük a költő szavát:

A természet bájhonának életetője az öröm,
Nagy hatalmát ez úté fel, az egész világkörön.
Magból ez csal sok virágot, égboltról ezer napot;
S ott is gördít égi testet, hová bűvár nem halott.

A Szent Szűzön látom, hogy hová tör az élet gond, harc s keserv dacára. Nem vezet örvényekbe, sírokba, nem vezet érthetetlen semmiségbe. Az életé s az öröme az utolsó szó. A teremtő szeretet örök, boldogító szeretetbe emeli az élet küzdelmeit megálló lelkeket. Azért hát szeretettel akarom elviselni bajaimat s keserveimet is, tudván azt, hogy öröm s dicsőség vár mindezek után reám.

c) Van a Szent Szűz húsvéti lelkületének még egy jellege, melyet nem akarok figyelmen kívül hagyni, s mely magának annak az örömnnek is egyik föltétele, s mondhatom, forrása is, s ez a lélek frissesége és ereje. Az öröm föltételezi a léleknek ruganyosságát s üdeségét. Aki beteges és kimerült, aki gyöngé és fáradt, vagy pedig aki emészti magát és tépelődik s nem nyit ajtót és ablakot az élet friss áramainak, az

nem igen ért az örömhöz. Miután az öröm az erő érzete, mondhatnók, az erő éneke, kell, hogy gondunk legyen az erőre, a rendre, a mértékre úgy testi, mint lelki életünkben, ha öröme szert tenni akarunk. A Boldogságos Szűz húsvéti örömén megérik a test és lélek ereje, a természet s kegyelem sértetlensége. Nincs rajta a beteges érzésnek, a gyöngeségnek vagy elnyomorodottságnak nyoma. Örömében kivirágzik arc és ajk, kigyullad szem, szív és lélek; az egész asszony égi jellé, napba öltöztetett, csillagkoszorus szépséggé válik s feltalálja magát az éneklő erőben. Az öröm e feltételeit sürgeti a Szent Szűz bennünk is, mintha csak mondaná: ha örömet akartok, ne az örömben, hanem az erőn, a testi-lelki egészségen s épségen, a meg nem gyengült harmónián, a tisztaságon s üdeségen kezdjétek. Lehetséges, hogy azért nincs örömtök, mert az öröm ez életfeltételeit elhanyagoljátok. Hiába mondogatjuk sokaknak, hogy örüljétek, hiába emlegetjük, hogy Isten is azt akarja, s hogy Szent Pál folytonos öröme buzdít; az ilyeneknek először azt kell a lelkére kötnünk, hogy éljétek a természet s a kegyelem törvényei szerint, gyógyuljatok, erősödjétek, teremtetek rendet, okos életrendet testi s leki világotokban s meg fogjátok tapasztalni, hogy örülni is tudtok. A modern ember lelke el van gyöngyülve; tele van problémákkal s bizonytalansággal, tele konfliktusokkal s erőltetéssel. Vannak ugyan mély érzései, de a természettől elválasztja a kultúra, s Istentől elszigeteli sokféle filozófia. S ha a modern ember katolikus is és hisz is s gyakorolja is vallását, azért a lelkében ott vibrálnak a modern világ problémái s nehézségei, s ő is valamilyen módon dekadens. Ez ellen kell hát küzdenünk; kell az értelmi vagy a kulturális túlzásoknak öntudatára ébrednünk s épen ezekkel szemben erőteljes s élénk közlekedést fönntartanunk az erő s épség két nagy forrásával, Istennel s a természettel. Gyöngék s betegek lettünk, mert e kettőtől elszigetelődtünk; s ugyancsak ismét erősek leszünk s az erőt majd mint örömet is megérezzük, ha Istennel egyesülve élünk s az erős természet sugallataira s intelmeire hallgatunk. A Szent Szűz bizonyára ily erős, friss lelkű nemzedéket nevel s erre buzdít a szentírás szavaival: «Boldog ember, ki engem hallgat . . . Aki engem megtalál, életet talál és üdvösséget merít az Úrból . . . Mindazok, kik engem gyűlölnék, szeretik a halált» (Péld. 8, 34).

Mennyországnak királynéja.

101. a) Sokszor látta s élvezte a Szent Szűz is a hajnalt s a nap fölkelését. Őt is környékezte a tavaszi reggel szépsége s búbája. Milyen szép is az! Isten jön ott felénk s lelkünkbe ömlik a napsugárban s a virágok formáiban s illatában. «Benne élünk»; mintha őt lélekzenők; őt nézzük, keze vonásait, teremtő remekléseit! Megtapasztalta ezt mind a Szent Szűz is; de azon az áldott húsvéti reggelen a Szent Szűz egy páratlan napkeltet élvezett, melyben Isten már nem a nap aranyos sugaraiban, hanem a föltámadt Krisztus élő szépségében s napsugaras dicsőségében s szerelmi melegében lépett eléje, s a Boldogságos Szűz Mária ekkor már nem jelekben s tükrözésben, hanem a maga valóságában meglátta a dicsőséges Istent. Istenét és fiát! S Krisztus a Szent Szűz szeméibe nézett s szemein át lelkébe s lelkének legtitkosabb, legrejtettebb redőibe, s kiúzta onnan a bánat s a keserves emlékek utolsó árnyát. Istenem, mily tekintet, mily bepillantás volt ez! Képzeld el a felkelő napot, amint sötét éjtszaka után kigyullad a keleti égen s végtelen sugárkévékben ömlik szét a földön; ilyenkor azokat a sugarakat aranyhúroknak néznők, melyeken megcsendül az élet s a szépség éneke s elhatol berekbe s erdőbe s fölébreszti az alvó természetet. Minden énekel, minden borzong az élet kékjétől, s megremeg fűszál s virág s a fáknak lombja. Csupa dal s finom citerahúrok pengése a világ! Ilyenkor ismétlem magamnak Szent János szavát: «És hallottam az égből szöveget... Olyan vala az, mint a hárfások hangszeréből jövő hárfazengés» (Apok. 14, 2). Ahogy énekel a fény, az öröm s az élet, úgy énekelt Krisztus diadala a föltámadás reggelén, s gondolom, hogy így énekelt a Szent Szűz lelke is; énekelt fiával; énekelt neki egy szebb Magnificat-ot, mint amit régen Zakariás házában hallatott. S ezt az éneket az Úr Jézus magának tartotta meg s nem tette közzé a nyilvánlatkoztatásban. S úgy gondolom, hogy a legszebb énekeket a szerető s Krisztussal örvendező lelkek csakis neki, Uruknek s jegyesüknek éneklék, s az emberi szívnek legszebb s legtisztább érzései nem kerülnek nyilvánosságra, hanem csakis Istennek szólnak s kizárólag övéi. Illik, hogy a léleknek legyenek ilyen énekei, s higgyük el, hogy azok kedvesek az Úrnak, s eljön áhítatunk óráiban, hogy meghallgassa azokat.

b) Az Úr Jézus lehajolt édesanyjához, ki előtte tér-

delt s fölemelte s szívéhez szorította őt s azt súgta neki : Itt vagyok, tied vagyok, örvendj édesanyám ! A Boldogságos Szűz pedig egész valójában megremegett, mert érezte, hogy igen, itt van ő, kit egyedül szeretett s kit annyira siratott, s itt van, nem mint halandó ember s nem mint szenvedő áldozat, hanem mint föltámadt, dicsőséges Isten fia. Itt van ő, ő az édes, az élő valóság ! Ez kell neki, ez kell nekünk ! Valóságot akarunk. Valóságot akarunk ismertenünkben ; valóságot ideális kincseinkről való meggyőződésünkben, valóságot vallásunkban, s nem érzük be látszattal s képzelettel, sem szellős konstrukciókkal s frázisokkal. Isten a végtelen valóság s ő a mi hazánk ; ellenben a semmi s az, ami nincs, még ha látszik is, hogy valami, az az istenség ellentétje, s ott mi sem tartjuk ki. Hiába mondják nekünk, hogy a világ csak tünet és látszat, s hogy a tudás is csak szubjektív vetülete lelkünknek ; hiába mondják, hogy csak az ember, csak a lélek valóság, s a többi mind csak tükrözés ; bárki mondja ezt, eszelősnek tartjuk s komolyan szóba sem ereszkedünk vele, mert annyira érezzük, hogy ép az ember s az állítólag világot vetítő lélek világvalóságot igényel ; érezzük, hogy a valóság az ő világa, az ő eleme s hogy beteg lesz a kételynek s hogy öngyilkossá válik, ha az igazságban s valóságban kételkedik. Ime, a húsvét a diadalmas élet valóságának ünnepe s akkor van igazi húsvétünk, ha a föltámadt Krisztust a Boldogságos Szűz szemével mint győzelmes, dicsőséges valóságot nézzük s ha örülünk neki. Akkor van igazán húsvét a lelkünkben, ha a föltámadt Krisztusra nem mint az élet körforgásának, nem mint a terméshet ébredésének szimbolumára nézünk, hanem mint az élet Urára, aki úgy támadt föl valósággal, mint ahogy született, élt s meghalt. Ehhez a valósághoz, Krisztushoz ragaszkodunk ; ezt a valóságos Krisztust bírjuk, s ez a nagy valóság váltja ki ajkunkon az egyház énekét : Regina coeli laetare, quia quem meruisti portare, resurrexit . . . Alleluja !

c) S ezt az éneket visszhangozza végre is a Golgota, a kereszt s a szenvedés ; a záró akkord mindenütt ez : örvendezél, vigadozzál, alleluja ! A lélek életét s a vallásosságot is az jellemzi, hogy szenvedés s baj fölött túlsúlyba kerül az öröm érzete. A hit is csak akkor nyugszik meg, ha örvendezni tud, ha igazságaiból az öröm lángjai cikáznak ki. Minden hitigazságnak a lélekben örömmé kell válnia, kezdve azon, hogy Isten van, hogy Krisztus él, hogy a miénk, hogy velünk van ; mindettől lelkünk mint villamos ütések-

től megremeg s kigyullad. S az igazságoknak mély átérzéséből léletté válik a vallás, léletté, édes, erős boldogsággá. Ennek a reális idealizmusnak megtestesülését látom a Szent Szűzben, mikor ott a feltámadt Krisztus keblén pihen. Pihen édesen, de a legnagyobb lelki aktivitásban ; pihen, de ez a pihenés nem álmodozás, hanem a legboldogítóbb valósággal való érintkezés ; pihen, de ez a pihenés nem édes révedezés, hanem erővel s léttel való töltekezés. Ily vallásosságra iparkodom én is. Hitem, meggyőződéselem nekem is megnyugvás, pihenés, vigasz és öröm, de ez érzések azután tettekben s életben nyernek kifejezést. Nem lettem én általuk álmodozó s beteges lélekké, mely világtól elvonul s csendes passzivitás kuckójában szövi irreális életének pókhálózatait ; dehogyan is ; épen ellenkezőleg, a meggyőződés s az öröm friss, erős életrealitást váltott ki bennem s nagy bizalommal s bátorsággal eltöltve állít a gyakorlati élet problémái elé. Ezek szorgalmas s bizó oldozgatása által akarom bebizonyítani azt, hogy a hit Isten lelke s ereje bennem is. A Szent Szűzet köszöntő húsvéti ének, a «Regina coeli laetare» ez úton lesz életem s gyakorlati kereszténységem motívuma, s a zsoldár éneke az én éneke : «Örvendeztetek az Úrnak ég és föld ; mondjatok dicséretet az ő nevének ; tegyétek dicsőségessé dicséretét» (Zsolt. 65, 6). Dicsérete pedig akkor lesz dicsőségessé, ha azt nemcsak szó és ének, hanem gyakorlat és élet hirdeti. Legyen életem az Isten zsoldára ; akkor lesz dicsőségessé dicsérete.

A szenvedés hónapja. (1917)

102. E keserves időkben május és virág dacára inkább a szenvedés tövisei, mint az élet örömei fakadnak lelkünkben, s az illat, mámor s énekes jókedv hangulatai helyett inkább az erő, a kitartás s az áldozat motívumaira szorulunk rá. Igaz, hogy ez is szeretet, csak hogy küzdő s áldozatos, könnyharmatos s vérrel permetezett szeretet ! De hát nélkül most meg nem lehetünk ; aztán meg tudjuk azt is, hogy a nagy szeretet voltaképpen csak ily alakban fejlődik s éri el a teljes megbízhatóság s a teljes értékesség fokát. A rózsának tövisei vannak, s Krisztus életnapja vérpírosan szállt le, s a szürkületben ott fakadt keresztje alatt a legszebb, de nagyon is tövises fehér rózsza — a fájdalmas anya !

Május van, a Szent Szűz hónapja ! A nagy szenvedések s küzdelmek évében is május van, s e májusban sem szabad májusi áhítatunk hagyományaitól eltérnünk s nem is kell. Hiszen a rózsán a tövis otthonos, ugyanabból a szárból fakadnak szir-

mainak hava s a tövissek kardos éle. Így tehát, aki nekem más-kor a Május Királynéja volt, az most is az ; csakhogy e királyi lelken nekem most inkább a küzdelem s az áldozat motívumai szöknek szemembe ; a hite most is királyi, de árnyak váltakoznak rajta ; az erénye most is diadalmas s helyét megálló, de inkább az élet közönséges munkájába s áldozataiba van beállítva ; most is tudom, hogy ő köztük az első, s hogy dicsőség jár neki, de ezidőszerint a küzdelmes élet igénytelenségében, kiváltságok és kivételes kegyelmek nélkül mutatkozik be nekem. Szóval, látok benne az élet napszámában álló asszonyt, kinek nagy a hite s nagy a szeretete, de akit az Isten nem kímélt meg, hanem az élet útjain a kereszttútra is rávezette s a nagy áldozatok hódolatát követelte tőle.

A Szent Szűz ezeket az utakat mint neki való utakat járta s egyszerűségében és igénytelenségében Isten kezéből vette mindazt, amit az rárótt. Rózsák hullottak rá, de ő most csak a tövises szárukat nyomogatta, s a tövisvágta sebektől nem látott szirmot s nem kötött magának belőlük koszorút. A fájdalom élőszobrára nem is való koszorú ; annak inkább az a tör kell oda, melyről Simeon szólt : a te lelkedet is átjárja majd a tör. Az most járta át, s ő nem tiltakozott ellene, nem csodálkozott, hogy ez is érheti s nem tett szemrehányást senkinek, hanem úgy vette, mint ahogy azt az Isten küldi s az élet adja.

De nem a fájdalom miatt akad meg a szemem s lelkem rajta, s nem a tör miatt vagyok kegyeletes tisztelettel iránta, Istenem, hisz ebből kijut a legtöbbnek, sőt — mondhatjuk — mindnyájunknak ! Más az, amit én e fájdalomban tisztetek, s ami miatt lelkem üdülése s erősbülése végett hozzá vonzódom, s ez az a körülmény, hogy az ő fájdalomja nem volt tompa szenvedés s a lélek lassú, de folytonos elvérése, hanem hogy e fájdalomban nagy hit s bízó indulat s tevékeny szeretet lüktetett. Más szóval ezt úgy mondanám, hogy ebben az ő fájdalomban sok és mély lelkiség volt, s mondjuk ki bátran, hogy szíve mélyén az Isten-szeretet s az ő édes, elkínzott Fia iránt való szeretet izzott, s hogy az egy cseppet sem fogyatkozott meg akkor sem, amikor szenvedett.

Tehát szenvedni s akkor is szeretni — ez a szent s erős szenvedés misztériuma ! A fájdalom alján szeretet rejtett, a keserűség fenekére lecsapódott az egész lelki édesség cukra és méze ! Ezzel nagy bölcseségre oktat ki, arra, hogy a fájdalomnak, bármily mély legyen, nem szabad az Istennel egyesült lélek aljáig érnie, s a szenvedéstől nem szabad fenéig elkese-rednünk, hanem ott lent, a mélyben, szenvedés s fájdalom

közt is kell valami édességet ízlelnünk. Bármily keserű epe és savanyú maró ecet ömöljék is el a lelken, kell, hogy az alja cukor legyen, aminthogy kell, hogy a lelketlenség fenekén mindig lélek legyen.

S mi legyen ez a mélyen járó vigasz s ez a lélek fenekét elborító cukor és mézréteg? Hát az, amire példát a májusi szenvedő anya, az Isten legszebb, tövises szárú rózsaaága ad. Neki nagy vigasza volt az, hogy ő Krisztusért küzd és szenved, s azután, hogy ő vele együtt szenved. Sohasem állt ő egymagában s elhagyatva, mert mikor lélekben ő is keresztre feszült, akkor is a Krisztus szenvedése stigmatizálta meg őt, ővele együtt szenvedett! Akkor is, mikor fonnyadt e felséges rózsza, akkor is a szenvedélyes szeretet illatát lehelte, mely Szent Pál lelkét is megcsapta, mikor írja: «Ki szakaszt el minket Krisztus szeretetétől? Háborúság-e? Szorongatás-e? Éhség, mezítelenség, veszedelem, üldözés, fegyver-e? Mindezeket győzedelmeskedünk azáltal, ki minket szeretett» (Róm. 8, 35). Ezt érezni kell; annak a szenvedésben is szeretettől lüktető a szíve, s a keserűség alján lelkébe szivárog a Krisztussal való közösség édessége!

Istenem, ha ez nem szó, hanem valóság, ha ez nem frázis, hanem lelkület lesz, akkor a világháború szenvedéseinek tövissei belénk vághatnak, de a rózsát szét nem téphetik, a rózsát, a Szent Szűz fájdalmas, de bízó s szerető lelkéhez hasonlóan fakadó lelkületet. Lesz tövis rajtam, de rózsza lesz a lelkem; s így májusom is lesz, kín, küzdelem s világháború dacára is.

Ily tövises-rózsás lelkülettel járok s dolgozom magam s mások javára.

A szentségi Jézus előtt.

Olaj és kenet. (1900)

103. Baer Károly, a jeles szentpétervári természettudós, néhány héttel halála előtt olvasván a fiatalabb Fichtenek gondolatait a halhatatlanságról, kijelentette, hogy ezek után pantheizmusával szakítania kell s el kell fogadnia a személyes Isten s az egyéni halhatatlanság hitét. Az örökkévalóság kapuja előtt megszállta őt a titokzatos, örök élet érzete.

Élet s mégis titok? Ki gondolná ezt? Mi van az életnél édesebb, mi van az örök életnél dicsőségesebb, s mégis idegenszerű az embernek? Idegenszerű nem azért, mert nincs ; nem azért, mert nem volt ; nem azért, mert nekünk nem való ; hanem azért, mert isteni, — legalább az az örök élet, melynek tényleg élje megyünk, valóban isteni.

Igy vagyunk minden titokkal, mely üdvösségünkre vonatkozik : idegenszerű az emberi fölfogásnak, mert nem érti, s kedves ismerőse a szívnek, mert nyugtatja. Minden titok egy-egy otthon idegen földön. Az Isten érintkezései az emberiséggel e kettős jellegbe öltözködnek : otthoniak s idegenszerűek ; közel állnak hozzánk, de nem látjuk őket ; úgy vagyunk velük, mint mikor sötétben valaki előtt állunk ; érezzük, hogy itt van, de nem látjuk. Ez úton óvja meg utólérhetlen fenségét az Isten : korlátoltságunk sötétségébe áll, s nem láthatjuk ; de oly közel áll hozzánk, hogy lehelletét érezzük s szíve dobbanását halljuk.

Schol sem valósul meg ez annyira, mint az isteni szeretet műveiben : lévén a szeretet a legfőségesebb, tehát isteni, s ugyanakkor olyannyira emberi ; utólérhetlenül messze tőlünk az ő tökélyében s kimondhatlanul közel hozzánk az ő természetességében ; az isteni szeretet művein tehát az a vonzás, mellyel a szívet vonzza, s az a taszítás, mellyel az észet ijeszti, kiváltképen érezhető. Valaki úgy szeret, hogy meghal értem — ki ne lelkesülne ezért ; s mégis az Isten szeretett úgy, hogy meghalt értem — ki ne hőkenne meg ezen? Valaki úgy szeret, hogy mindig velem akar lenni s velem bensőleg egyesülni —

ki ne nyugodnék meg ezen? Jézus jelen van az Oltáriszentségben, nálam van, velem van, bennem van ; ah, Istenem, ez tán sok is az embernek ! A szíve elbírná, de az esze — annak ez oly merész, oly különös, oly idegenszerű valami ! Látni rajta, hogy szeretet, de azt is, hogy nem emberi szívből nőtt ; látni, hogy a szeretet műve, de nem ember koncipiálta, nem emberi géniusz tervezte.

Az Oltáriszentség az isteni szeretet jellemző műve ; mérész és fönséges, szinte ijesztő egyrészt ; vonzó, kedves, biztató másrészt. E merész, égbemeredő mű előtt áll az ész ; be akar hatolni titkaiba, át akar törni a látszaton, a homályt meg akarja világítani, azaz szét akarja oszlatni. Mindhiába ; nem sikerül neki a homályt, melybe az örök szeretet állt, szétszlatni ; letesz tehát e törekvéseiről, s megragadja a hit világosságát, azt a lámpát, mellyel kezében a keresztény lélek a földi élet éjjelében a jegyesre vár. Ez a lámpa nem deríti nappallá az éjt, nem szór verőfényt, de azért világosságánál mégis szebbnél-szebb, mély gondolat gyúl ; fénye hegyeket s mélységeket világít meg ; csodálatos vonatkozásokba lépteti az Oltáriszentséget a tudománnyal, természettel, pszichológiával, emberi étellel, melyekből a hit örök lámpájának olaja szívárog, hogy szelíd fénye annál tisztábban s derítőbben ragyogjon bele a kislelkű észnek homályába.

Olajat az örök lámpába ! Ismeretet, tudást, fölvilágosítást az észnek az Oltáriszentségből : ime, ez írások első nemes célja ; s a másik mi lesz?

Az Oltáriszentség nemcsak idegenszerű titok, de szerető otthon. Szeretet, szeretet, ahhoz mi is értünk ! A templom nemcsak sötétlő dóm, de a szerető Isten háza ; nemcsak köd, de tűzszlop is ; az oltárkő nemcsak sasok, de galambok fészke is ; nemcsak doktorok, de Máriák tartózkodási helye. De sőt kiválóan az utóbbiaké. Magdolna kenetének illata az egyházból ki nem vezett soha ; az Úr gondoskodott róla, hogy az evangéliummal együtt ez az illat, ez a kenet járja be a földet. Az Urat szeretni kell, ez Magdolnának intuíciója ; szeretni kell emberileg, közvetlenül, bizalmasan, természetesen ; szeretni kell, mint ahogy szeretni szoktunk valakit itt köztünk, itt minálunk ; ez Magdolna természetfölötti szerencsés ösztöne. A szeretet e kenetét önti ki Magdolna az Úr lábaira és fejére. Ő nem kér tanácsot sem doktoroktól, sem apostoloktól, sem tanítványoktól ; mit is kérjen ? Tán bizony a szeretetet tanulni kell ? Azt ugyan nem kell ; az a szív virága s ösztöne ; azt a kegyelem napsugara fakasztja, az Isten szíve melengeti ; biz-

tosra megy, nem téved ; el nem utasíttatik ; sőt az Úr Jézus lesz dicsérője, védője, s odatúzi evangéliumának homlokára a szeretet e csillagát s azt mondja : ezzel járd be a földet, s ahol az evangélium hirdettetni fog, ott ez asszony szeretetét is ajánlani fogják ; sőt e kenetet temetésére fogadja már, s azt akarja, hogy titokzatos pihenője körül ez a kenet legyen előntve, hogy oltárai körül ez az illat szálljon.

Olajat az Oltáriszentségben pihenő Úr Jézus lábaira és fejére ! szeretetet, bensőséget, bizalmas ragaszkodást a szívekbe az eucharisztikus Úr Jézus iránt : íme, ez irat másik célja.

Egyik kezében a szeretet olajának alabástrom edényével, másik kezében a hit s a theologia mécsesével indul meg ; fényt és szellemet akar sugározni szerteszéjjel. Karoljuk föl e nemes szándékokat ; csatlakozzunk hozzá.

Uram ! Te tudod, hogy szeretlek. (1900)

104. Töltsük meg lámpánkat olajjal, mely a hit szelíd fényét áraszsa a minket környező, sötét, hitetlen világra, amely fényben fölismerhessük az Urat az ő titkaiban, kivált abban a titokban, hol legközelebb áll hozzánk : az Oltáriszentségben. Szeretnénk megpihenni e boldog tudatban, hogy itt van jelen az Úr ; szeretnénk megnyugodni alázatos, gyöngéd, együgyű hitben, amilyen a gyermek hite, s ugyanakkor megerősödni abban az áldozatkész, erős hitben, amilyen a vértanúk hite, mely a katakombákat vájta s kezdetleges művészetének ihletéseit lant, gyűrű és pálma alakjában, a lelki béke, a hűség s az áldozatkészség jelvényeiben örökítette meg a nyirkos falakon.

Uram ! hát adj nekünk hitet ! ez a mi forró imánk, melyben nemcsak lelkünk számára megnyugvást esdünk, de szívünknek is mély, háborítlan boldogságot kérünk. Értelmi megnyugvás és szívbeli boldogság : két nagy kincs, melyet amilyen lehetetlenség elválasztani egymástól, oly nehéz megtalálni ; de aki megtalálta, az biztos úton jár, s mécsesének fénye a végleges boldogságnak kapuira is vetődik. Az ilyen lélek szeretné, ha hitének méce világító nappá válnék az emberiség egén ; szeretné, ha vándorútja a világ országútjává tágulna ; szeretné a boldogság útvesztőire, az élvezet sikamlós ösvényeire, a szenvedélyek göröngyös csapásaira kiküldeni a nagy vendéglátó családtyának szolgáit, a lelkek kedvelőit, az Isten anygáit, hogy a törtető szíveket az igaz útra, az oktalan szűzeket a jegyeshez, a sötétben álló, üres mécsekkel várakozó lelkeket a hit fényébe tereljék.

Ennek az értelmi megnyugvásnak és szívbeli boldogságnak egyetlen egy lelhelye van, s ez az Isten, még pedig nem a természetnek gyönyörű, de nehéz fátyollal leborított Istene, hanem a kinyilatkoztatásnak Istene, az emberi szívhez emberi ajkkal szóló, a hozzánk leereszkedő Isten, aki ember is, aki köztünk van, kinek mindegyikhez köze van, akit csak vékony fátyol borít, mely a dicsőség Urát eltakarja, de a szerető szívet közel hozza, oly közel, amennyire azt a hit közel hozni képes.

Az egész kereszténység nem egyéb, mint az Isten közeledése hozzánk, s e közeledésnek szinte érintkező pontja az a kiszögellés, hol a természetfölötti világ szinte érinti e földi lét mulandóság-mosta partjait: az Oltáriszentség. Hogyne, hisz itt az Úr, ahol én térdelek; azért az értelmi bizonyosságnak rendületlennek s a szívbeli megnyugvásnak teljesnek kell lennie e pont körül. Ezt a hitet akarom én biztos alapokra fektetni, hogy mindenki megnyugodhassék s ne bántsa őt kétely; ezt a hitet szeretném én a bizonyosságot s a megnyugvást szülő érvek és gondolatok keretébe foglalni, hogy zavartalanul s aggodalom nélkül közeledhessünk Jézushoz az Oltáriszentségben.

Hogy e lelkiületet megszerezhessük, meg kell értenünk önmagunkat s titokzatos belsónket; meg kell értenünk Istennek hozzánk való viszonyát s a hitbe belefektetett szándékait, hogy ne akarjunk többet, mint amennyit elérni lehet, s hogy ne emésszük magunkat oly állapotok és tapasztalatok megteremtésével, melyek képtelenségek e földi életben.

Hány kétely, mennyi megháborodás származik e valótlan, tehát hamis és észszerűtlen lelkiületből; hány kísértés, mennyi zavar támad annak az oktalan eljárásnak nyomában, hogy az istenire, a hitbelire az érzékelhető világ mértékét alkalmazzuk, s léte s nem-léte fölött e szerint ítélkezünk. Mily balga, ügyetlen s gyerekes fölfogás ez!

Tartsuk szem előtt, hogy az Úr a szellemi világot számunkra «más világnak» teremtette; lélek, élet, Isten számunkra valóságok, melyeket önmagukban nem ismerünk; látjuk, érzékeljük hatásaikat, érezzük az élet melegét, de lényegét nem ismerjük.

Sokan e szellemi világgal szemben ellenszenveskednek. Bosszankodnak titkai fölött, s hogy kurtán bánjanak el velük, tagadják azokat. Egyesek és nemzedékek görnyednek e gyerekes, oktalan divat uralma alatt! Saját fölületességük s negélyzett fölülemelkedettségük rovására illusztrálják az emberi korlátoltságot s rossz humort. Érzékelní akarnak; az

érzéklés, a szemmel való látás, a tapintás az ő valóságos világuk, mint a vakoknak a föld, a denevérnek az éj, a halnak a víz ; azontúl nem terjeszkednek. Értjük elfogultságukat, de nem kérünk belőle. Hiszen régóta igaz, hogy az ember saját szellemi látókörének központjában áll. Aszerint, amint ez a kör tágas vagy szűk, aszerint alakulnak ítéletei világról, emberek- és kérdésekről. Nevetik a földmívest, aki a képtárlathoz azokat a képeket tartja legszebbeknek, melyeken legtöbb a rét vagy a szántóföld. De minek nevetik ezt? Nevezzék époly joggal a kémikust, aki nem érti, hogy mire való a régi kéziratoknak föl kutatása ; nevezzék azokat a természettudósokat, kik a filozófiát gyerekjátéknak tartják. Ezt az egyoldalúságot és korlátoltságot örököltette meg Goethe Faustjának következő soraiban :

«Was ihr nicht tastet, steht euch meilenfern ;
Was ihr nicht fasst, das fehlt euch ganz und gar ;
Was ihr nicht rechnet, glaubt ihr, sei nicht wahr ;
Was ihr nicht wägt, hat für euch kein Gewicht ;
Was ihr nicht münzt, das, meint ihr, gelte nicht.»

Ezzel szemben áll a mély gondolat, mely a látszaton áttör a valósághoz, s áll kiváltkép a kereszténység, mely a megváltás igényeivel s ígéreteivel lép föl ; igéri, hogy megvált a tévely, az egyoldalúság, az érzék, az anyag, a bűn hatalmától. E föladatát teljesíteni kívánván, nem hízlelhet az állati embernek, nem tömjénezhet az érzék uralmának, nem szegélyezheti a látszatok délibábjával a valóságot, hanem mindenét arra fordítja, hogy e hatalmak alól fölszabadítson. Azért alapjellege az áldozat ; áldozatot kell hoznunk érzékiségünkben ; a gondolat érzékiségét is meg kell törnünk, azt az érzékiséget, mely nem hódol a szelleminek ; nem hisz, nem fogad el semmit, csak azt, amit tapint és szemmel lát.

Ez a hódolat a hit, melynek észszerűségét természetünknek ösztönei, sejtelveink s az egész emberi élet a maga mélyesges pszichológiájával s ezredekre terjedő történelmével bizonyítja, s melynek tulajdonképeni természetfölötti alapja egy valaki, aki impozáns egyéniségében, fönségesen finom s kedves jellemében, erkölcsi tisztaságában megnyugtat az iránt, hogy bátran hihetünk neki ; ez az Úr Jézus Krisztus.

Az elsőt illetőleg azt mondom : öntudatom s az egész emberi élet a hit útjaira terel, melyek egy «más világba» hajtanak!

Hol van ember, ki nem vágyódott a tökéletes, teljes jó bírása után? Hol van korszak, mely erről lemondott? Nem ez a vágy görditi-e a történelem hullámain, melyek érthetetlen

mélységekből s kifogyhatatlan sürgősséggel végig siklanak az idők tengerén — a vágy az Isten után? Nem rögeszme, de lelkünk természete nyilatkozik meg ebben, melyet fölcserélni, meghamisítani, rosszul irányítani lehet, de megsemmisíteni nem lehet. Ez a természetes vágy mint sejtés, mint forrongás végigmegy s nem leli kielégítését sem a világban, még ha azt az Istenséggel azonosítjuk is, sem abban az Istenségben, melyet szenvedélyeink eszményeibe öltöztetünk; ezek tévedések; megnyugvást és kielégítést csak abban az Istenségben lel, mely minket magához emel. Értsük meg jól: az az igaz Isten, aki minket magához emel; az a hamis isten, akit mi magunkhoz húzunk le. Az Istent nem szabad magunkhoz lehúzni, alacsony szenvedélyeinknek pogány érintései által; ez pogányság; az Istent nem szabad összetéveszteni a világgal, mert ez szintén nem emel, hanem erkölcsileg megsilányít, s érthetetlen s öntudatlan ösztönök kezére bizza a világot; ez a modern hitelenség; íme, a hamis istenek! Hol van az igaz Isten? ott, ahol az ember a maga végességének öntudatában a végtelen előtt megalázza magát, meghódol értelmében hit által, akarataiban szeretet és engedelmesség által. Aki Istent érteni akarja, annak hozzá föl kell emelkednie!

Ez a fölemelkedés megváltás az érzékitől; fölszabadulás az anyag nyűge alól; aki így van hangolva, az keresi az Istent!

E természetesen jó lelkület ösztönszerűen enged a hozzá közeledő Isten benyomásainak, természetes könnyűséggel, amilyen a virágnylás, nyílik meg az Isten érintésére; nincs semmi, ami oly jót tesz neki, mint az Isten keze; nincs, ami oly lágyan, simán, ami oly telítően s oly nyugtatóan érintené őt.

Reánk nézve e benyomások Jézus istenemeri egyéniségéből valók.

Az Istent kereső lelkek találkoznak Jézussal; benne az egyéniség a maga páratlan fönségében, az erény impozáns s csalhatatlan fölénnyével, az egyenességnek és őszinteségnek kételyt kizáró benyomásával, a legnagyobb hűségnek, az áldozatos szeretetnek hódító erejével lép elénk. A szellem és élet e benyomásai odaadást, bizalmat, szeretetet fakasztanak iránta. Tavaszban, megnyilatkozásban állnak vele szemben a lelkek; a léleknek tavasza a megnyilatkozás bizalomban és szeretetben. Közvetlenség, üdeség, bensőség jellemzi e páratlan Istenembert s bizalmat és odaadást ébreszt élete, tana, szava, szeretete. Jézus őszinteségének s lelki nagyságának akcentusa hangzott minden szavában s visszhangzott a lelkekben, az a

finoman hangolt akcentus, mely a szerető, őszinte lélek félre- ismerhetlen hanglejtése, melyben a lélek egész bensősége zené- név lesz s az ösztönszerű kísértés biztonságával eltalálja az utat a szívbe. Kétkedni benne nem lehet; hervadni nem a duzzadó élettől, nem a tavasz olajától s a májusi regg harma- tától szokás, hanem természetellenes, ellenséges befolyások- tól. De a szellem és lélek imponáló behatása nem ellenséges; a szeretet az áldozat tengerén hordja a szívét; a jóindulat varázsa nem tűr félreértést; itt egyáltalában nem szokás s nem lehet okoskodni, ahol látunk; nem lehet kétkedni, ahol érzünk s tapasztalunk s ugyanakkor már élvezünk.

Már pedig mi látjuk s érezzük, hogy ez a szép, páratlan, ideális, önzetlen lélek szeret minket; meg is mondja: «Ha nem volna így, megmondtam volna nektek» (Ján. 14, 2). Hogyne; az egész természetes, hogy aki szeret, az meg nem csal; ha nem volna így, megmondta volna nekünk. Aki ezt hallotta, azt a szót az Úrtól, az *mindent biztosra vett, s azt hallották ők* mindnyájan s kiérették, hogy igaz, s tovább adták nemzedék- ről nemzedékre: a szerető Krisztus ezt mondta, elhihetitek. S az argumentum ereje nem vezett el s megtartotta hatásá- nak közvetlenségét, mert a hang vezetése oly finom közegre volt bízva, amilyen a szerető szív érzése. A tanítványok ugyanis mind égték a Mesterért, szavát lesték, s jól esett nekik, ha nagy gondolatainak öntudatára emelkedhettek s szerete- tének érzelmében fürödhetek. Ki fog itt kétkedni, mikor a szerető szív a legjobb barát behatásai alatt áll? Azért lesznek ezek a tanítványok mindnyájan vértanúk is; természetes dolog, hogy Krisztusról le nem mondhattak, akik egyszer meg- ismerték és szavában lelkét kiérették.

Azért halld, mint beszélnek s mint hisznek mindnyájan, azok is, kik nem szerették előbb, mert nem ismerték; halld a Krisztus üldöző Pált: «Mert én az Úrtól vettem, amit át is adtam nektek: hogy az Úr Jézus, amely éjjel elárultaték, vevé a kenyeret és hálát adván, megszegé és mondá: vegyétek és egyétek: Ez az én testem, mely tiértetek adatik; ezt cseleked- jétek az én emlékezetemre» (I. Kor. 11, 23 24). «Mert én az Úrtól vettem»; gondolhatjátok tehát, hogy ez így van. Mint az erdő forrása a szikla tövében erőlködés nélkül fakad, úgy fakad a hit a hívő szívekben az Úrnak szavára. Ezt ő mondta, ő, aki szeretett minket. Nézzetek egy anyának szemébe, mikor életre kiható fölvilágosítást ad gyermekének oly dolgokról, melyek csakis az ő akaratán fordulnak meg, hallgassátok meg szavát, hangsúlyát, s én meg vagyok győződve, hogy a szerető

akcentus meggyőz, kételyt fölmerülni nem is enged. Vagy ne lépjete ki magatokból: bizonyára ti is szerettek valakit nagyon; tegyük föl, hogy boldogságát megalapíthatjátok néhány jó szóval; kérlek, mondjátok ki azt a néhány szót, s ébredjetek öntudatára annak a mély pszichológiának, hogy aki szeret, az meg nem csal.

S nézzétek, e szerető Krisztusnak szava felénk is a szeretetnek azon lágyágával s legyőző erejével hangzik szíveinkben; mert azon idő és századok nem változtatnak, s amint hangzik és hullámszik, hitet fakaszt, azt az őshitet fakasztja, mely a szerető, nagy Úr Jézus személyét körítette. Személyével érintkezésbe lépve, szívünk megnyílik s lelkünk lelkéhez tapad, s azt suttogja Máriával: Mester! A hit ez érzelme bájos és üde, mint minden, amit nem faragnak, nem csinálnak, hanem ami nő és terem és nyílik Isten kegyelméből; ragyogó és eleven, mint a gyermek szeme, melyben a lélek a maga örömtüzét gyujtja; kedves, mint az arc, melyet az áhitat pirja fest s nem az ecset; illatos és szép, mint a virág, mely olajosan és fényesen nyitja meg kelyhét. Ilyen a mi hitünk, melyet az Úr Jézus szerető, lágy, bensőséges szava fakaszt a meggyőzés közvetlen benyomásával.

S ezt a szerető Krisztust az idők járása tőlünk el nem szakítja; mert létezni, létezett oly bizonyosan, mint Augustus császár, mint Mátyás király; szeretni, szeretett oly bizonyosan, mint ahogy Szent Pál négy első levele a legkritikusabb ember szemében is hiteles, történelmi irat, oly hiteles legalább, mint az, hogy mohácsi csata volt, vagy hogy 1867-ben Ausztria Magyarországgal kiegyezett. No, hát mit akartok még, jó lelkek? A szívben bizalmatlankodtok talán? Gondoljátok tán, hogy aki szeret, az megcsal; gondoljátok, hogy a szív természete 1900 év óta megváltozott? No, azt ne higgyétek; a szív a régi; az volt a szív természete régen, ami most: szeret, s aki szereti, abban bízik, annak hisz.

Mindezek után nem csodálkozhattok, ha én a szerető Úr Jézusnak szavát: «ez az én testem» úgy fogadom, mint édes anyám emlékét, aki mondotta: ezt neked adom. Kétkedjem-e az utóbbiban? Ki vehetné rá magát erre? De hát kétkedhetem-e akkor az előbbiben? Csak az kétkedhetik ebben, aki magamagát nem érti.

Az élet forrása. (1902)

105. Az ez idei budapesti eucharisztikus kongresszus a mi figyelmünket a «*Mirae caritatis*» kezdetű, apostoli körlevélre irányozta. Biztosít minket a Szentatya, hogy az a

szerepet, mely benne él s «advigilat in tempora», észreveszi s szemmel kíséri a fejlődést; észreveszi, hogy mi kell neki, mit keres, s kimondja, hogy életet keres. Valóban úgy van. Tudomány mint szisztéma, kultúra mint gyakorlat, művészet mint az igaznak szép formába öltöztetése: életet keres. A művészet, mely eddig harmonizált vonalakat, színeket, hangokat, most hivatást érez magában, hogy ezentúl harmonizál majd szíveket, gondolatokat, lelkeket, érzelmeket. A költészet keresi a legszebb éneket, és a legszebb ének az ének az életről. Azért mondja a pápa: Kerestek életet? Nem értlek titeket, hát minek keresitek azt, ami van? «Lignum vitae, verbum vitae, corona vitae, panis vitae, semen vitae» — ki beszél erről? Az Úr Jézus óta egyre ezt rebesgetjük, kínálunk nektek életet, mint eleven magot, «semen vitae»; nyújtjuk az élet kenyerét, óvjuk élteteket az ő biztosítékával; hát kérlek, mit kerestek? Itt van az élet, az Úr Jézusban.

Azóta van élet, igazi, emberi, mélységes, szerencsés, gazdag élet, mióta az isteni élet az Úr Jézus lelkében emberi gondolattá lett; mióta az isteni szeretet az Úr Jézus szívében emberi érzéssé lett; mióta az isteni vágy: teremteni embert, amelyet Ádám óta kivinni nem sikerült, Krisztusban szerencsésen érvényesült! Tehát hogyha kell élet gondolataitoknak, merítetek itt; ha kell harmonikus érzés szíveiteknek, melegedjetez itt. Ha kell tökéletesség, ültessétek át ezt magatokba. S mindennek a módja s a nyitja: egyesülés Krisztussal!

Ime, az eucharisztia semmi egyéb, mint egyesülés. Az eucharisztiaiban a kenyér színe egyesülésre hív: egyetek, de vigyázzatok, hogy az evés csak jel s egyesülést sürget, egyesülést, ahogy a lelkek, ahogy a szívek egyesülni szoktak. Lelkek akkor egyesülnek, ha egyet gondolnak; szívek akkor egyesülnek, ha egyet éreznek; emberek akkor egyesülnek, ha szeretetben egyesülnek. Mi az Úrvacsora? A lelkek egyesülése a gondolatok közlésében, szívek összeforrása az érzelmek egységében. Mi az igazi szentáldozás? Krisztus gondolataival való töltekezés, Krisztus érzelmicitől való felgyulladás, Krisztus hasonmásának kiverődése a szemben, homlokodon, ajkon, beszéden, szereteten, szíven, életemben, az egész életemben, az egész emberemben. Megvan tehát a program, hogy hogy kell áldozni. Áldozni úgy kell, hogy az ember a lelkét eltölti az Úr Jézus gondolataival. Úgy menjetez áldozni, mint akik mennek fölvilágosodni s ugyanakkor megnyugodni az Úr Jézus gondolataiban. A Krisztus-kép ott táruul föl előttünk; ott néz az Úr Jézus mélyen bele a lelkünkbe úgy, hogy képét soha többé

el nem felejtjük. Ha nézek egy képet, akkor én a művész gondolataiban megnyugszom, s nyugalمام valóságos élvezetté lesz, élvezek s gyönyörködöm. A mi felvilágosodásunk is ily megnyugtató s élvezetes kontempláció! Én nézem őt, ő néz engem. Je l'avise il m'avise. Valahányszor ily megnyugodva nézzük az Urat, mindannyiszor belénk folynak át az ő gondolatai s erőnket fokozzák. Ilyenkor lelkünk egyesül az Úrral s megpihen benne.

Nézzék meg a szentírásban a lélek megnyugvásának jeleneit: valóságos Úrvacsora-jelenetek. Ott ül Bethániában Mária az Úr Jézus lábainál. Ez Úrvacsora. De hisz ott nem esznek! Az evés az egyesülés jele, az itt is megvan, a lélek itt is megnyugszik. Mikor Mária az Úr Jézus lábainál ül, s szeme az isteni Megváltónak nemcsak szemébe, hanem lelkébe is elmerül, a szerető lélek megpihen jegyesében. Pihenés a jegyesben, az Úrvacsora. Térjete be az első zöldcsütörtök estéjén az Úrvacsora termébe. Az aggódó gondolatok ott elcsitulnak, s tizenegy lélek függ a mesteren, ki értük imádkozik. Ez Úrvacsora. Nem a vacsora miatt, hanem a lelkeknek megnyugvása miatt a mesterben. Nézzék a húsvét reggelét, ez Magdolnának Úrvacsorája. A kétkedő, reményeiben megtört lélek, hogyan tud úrvacsorázni, hogy tud egyesülni, hogy tud megnyugodni a mester gondolataiban, azokban a győzelmes gondolatokban! Nézzék húsvét délutánján az emmausi tanítványok útját; két ember, akik lemondtak reményeikről; hogy gyullad fel s hogy nyugszik meg azután két ily kislelkű szív egy nagy lélek közelében! Ez Úrvacsora. És a húsvét estéje az egész apostoli gyülekezetnek Úrvacsorája. Mi megyünk úrvacsorázni, megyünk megnyugodni az Úr Jézus biztató s győzelmes gondolataiban. Megyünk a szentáldozáshoz, hogy világi nézeteinket, gondolatainkat, sokszor meghasonlott, magamagával nem bíró lelkünket Jézus szívéen földerítsük s megnyugtassuk, hogy szent békénk legyen.

Az Oltáriszentség továbbá nemcsak azért nyugtatja meg lelkünket, mert gondolatainkat Jézusban megpihentetjük, hanem azért is, mert hitünket rendkívül megerősíti. «Est enim memoria mirabilium». Hitünk az Isten csodálatos műveivel áll szemközt. Ime, az Oltáriszentség az Úristen csodálatos műveinek emléke. Nagy emlék, melyben megújul Krisztus megtestesülése és szenvedése. Nagy emlék, mert csodásan van jelen itt az Úr, s jelenlétét is csodák bizonyítják, amilyenek nagyszerű emléke a felséges orvietói dóm. Nagy emlék, amelyhez az emberi lelkeknek annyi csodálatos tünete,

az aszkézis annyi titka, az elragadtatások felséges sora fűződik. Est fidei mysterium! A hit titka. Csodák alkotják, csodák kísérik e titkot. Ilyen a bolsanói csoda. A miséző pap egyszer kételkedett, vajjon igazán van-e az Oltáriszentségben Krisztus teste s vére, s ime, Úr-fölmutatáskor a bor a kehelyben piros vérré változott, felforrott, kiömlött s elárasztotta az oltárt; ennek emlékére építtette IV. Orbán pápa a felséges orvietói dómot. De nem annyira ezek a csodák, mint inkább azok az eleven csodák, a bámulatos szentek, bizonyítják az Oltáriszentség valóságát, kik nem ettek más ételt, mint eucharisziát, s kik oly erősek voltak, hogy legyőztek mindent.

Legyünk mi is az eucharisztia eleven bizonyítékai buzgó életünk által, melyet az Oltáriszentségből meritünk. Változunk el tőle. A mi gondolataink infirmæ providentiæ, gyenge gondolatok; szürke gondolatok, melyekben nincs meg a hitnek világa; a kétely gondolatai, világias, földies gondolatok, melyekben nincs lendület; nem értjük meg, mire való az eucharisztia. Ki kell váltani az Úristen gondolatait. Igaz, hogy megtette ezt már az isteni Megváltó, mert az evangélium csupa isteni gondolat emberi kiadásban; csakhogy az Oltáriszentségben ezeket a gondolatokat mintegy tüzes bélyegzővel nyomja bele lelkünkbe. Nekünk az eucharisztia az isteni, a krisztusi életnek organuma; magunkhoz vesszük s elni kezdünk. Valamint az orgona a bűgő szelet zenévé változtatja, s a szem a sötétségből világosságot teremt: úgy Krisztusnak nagy lelke is a földi életbe isteni életet gondol és teremt. Hozzájárulunk s mondjuk: Gondolataink szavak, üres szél: teremts belém életet; sötét éther vagyok; legyen világosság! Mi nem akarunk ragaszkodni a mi gondolatainkhoz. Ezek annyiszor kompromittáltak, annyit kínoztak; sötétségbe tereltek; mit szeressek rajtuk? A világ gondolatai sem imponálnak, hisz annyi sok ember szenvedett hajótörést miattok; mi súlya legyen a nagy világ ítéletének előttünk, kik már kiérettük, hogy az Úr Jézusban egy harmonikus, gazdag életnek világa áll előttünk? Mit zavarjon engem ember, ki nagy szavakkal és nagy tehetségekkel kiindul világgá s életet akar teremteni, de azután magamagával sem bír? Mit menjek emberek után, akik, ha nagy tehetségek is voltak, azzal a sóhajjal haltak el, hogy: «több világosságot?» Ily lelki élet, akármily költemények fakadjanak belőle, akármily szobrokat tudjon faragni, akármily színekben tudja rálehelni ideálját fára és vászonra, nekem nem imponál. Nekem kell az élet,

mely egész embert tud kialakítani, amely az ész, ezt a végzetes tehetséget, melyet az Úristen adott, hogy őt megismerjük, melynek az a szerencsétlensége, hogy őt ritkán ismer meg, le tudná foglalni, igaz tudománnyal tölteni és megnyugtatni; ezt végre is tökéletesen csak a hit teszi. Azért mi úgy akarunk áldozni.

Azonban nemcsak az emberi ész, hanem az emberi szív is követeli a maga részét. Ezt az emberi szívet kétféle érzélem, kétféle szeretet foglalja le: Caritas és cupiditas. A cupiditas — panaszkodik a pápa — olyan, mint a tüzvész, mely az emberiségen nyilall, kék- és élvezetvágy; tűz, mely emészt és perzsel, szomjassá tesz és kínoz; a világ csak úgy szívja és szomjazza e tüzet. Ennek következménye nemcsak a góg, mely az észre veti az árnyékát, hanem egyszersmind a szenvedély, mely az emberi szívet teszi tönkre. Le kell foglalni az emberi szívet a szent szeretetben, hogy az a másik szeretet, mely mohó és falánk, mely az állat szenvedélye, csökkenjen bennünk. *Nutrimendum caritatis et imminutio cupiditatis... ubi caritas ibi cupiditas non est.* Ez nem fog egészen sikerülni, csak az égben; de biztos, hogy mihelyt a szeretet, a tiszta caritas kigyullad, annak a másik lángnak tápja elfogy, s a láng eltolódik. Ó igen, a szent szeretet elég hatalmas arra, hogy a szívek homoljanak utána; elég hatalmas arra, hogy a világot felgyujtsa. Ezt főleg az eucharisziában teszi. Az Úr Jézus bennünk a szent szeretettel legyőzi az érzéki szeretetet. Úgy gyönyörködtet, úgy melenget, hogy más után nincs kívánságunk; megvan élvezete és gyönyöre, mást nem keres. A lélek olyan, hogy mint Szent Gergely mondja: aut delectatur infimis aut summis, s ha megvan a «summum» elfelejti azt, ami «infimum».

Az Oltáriszentség még azáltal is törí bennünk a rossz szenvedélyt, a szennyes szeretetet, hogy az Úr Jézussal egyesülve a «castissima caro sopit concupiscentiam», a legtisztább, a legszüziesebb test érintése a mi forró vérünk törvényét megtöri.

Gondolom, hogy még sok mindenfélét lehetne emellett fölhozni; de végre is arra a következtetésre jutnánk, melyre a szentatya: «Eucharistia est magnum vitae adjumentum», az életnek, annak a gazdag életnek segítségére. Akár lelkemet, akár szememet akarom megnyugtatni s azt derültté tenni, akár a szív szenvedélyeit akarom letörni, azután megnemesíteni: segítségem az eucharisztia. Iparkodjunk tehát jól áldozni, az Úr Jézus gondolataival s az Úr Jézus szeretetével

töltekezni. Tanuljunk meg szentáldozni, vagyis önmagunkat emancipálni gyenge gondolatoktól s a szív rendetlen vágyaitól; az Úr Jézus gondolatainak békéje: ez lesz az igazi Úrvacsora.

A szép lélek szülőföldje. (1906)

106. Életet keresünk. Az Úr Jézus azért jött, hogy életünk legyen. Ő is azt akarja, amit mi, hogy legyen életünk; adott hozzá kenyeret, az élet kenyerét. A zoltáros ígéri, hogy az Isten oly hatalmas, hogy a kőből vizet fakaszt és a sziklából mézet ad és a pusztát kertté változtatja — rupem in fontes aquarum, petram in stagnum ; ígéri, hogy az élettelen föltámasztja s a meddőt megtermékenyíti. Az isteni Megváltó az Oltáriszentségben ezeket a nagy föladatokat oldja meg lelkekben, kik átadják magukat neki. Mert ha kő is volt a lélek, forrást fakaszt belőle, s ha pusztta is volt, édenkertet alkot benne. Teszi ezt az isteni Megváltó elsősorban az által, hogy az eucharisztia által a hit szellemét fejleszti bennünk ; azonban az élet nemcsak hit ; a szép élet az erkölcsi élet. A hit annak az életnek csak egy tényezője, annak az édenkertnek csak egy virágos csemetéje. Szép erkölcs : ez a legrészebb remekmű.

Van különféle szép remek márványból : pl. a medencére szállt galambok a kapitóliumi múzeumban, a kígyókkal küzdő Laokon-csoport, Apolló vagy Héra ; ezek remek márványból. Lehet a szépet kialakítania az embernek a maga külsejében ; lehet pl. valaki jó színész, ki nem márványban, hanem saját megjelenéseinek hajlékonyságában alakít ; alakíthat oly hűen, hogy benne szemléljük az illetőt. Lehet festéssel is alakítani úgy, hogy az ember a képben a valóságot véli látni. Ha lehet márványból és festékből s élő alakokból remekműveket alkotni, hogyne lehetne azt abban a legszínpompásabb világban, melyet léleknek neveznek ! Szép lélek, tiszta erkölcs, harmonikus élet, tiszta világ : ez az igazi remekmű. Azért az Úristen a szobrokat, a képeket lennhagyja, a színészek után nem vágyik, de az ég múzeumába a szép lelkeket viszi át. Mert a márvány-remekből meszet égethetnek, a képből rongy lehet, az emberből is nyomorult teremtsé válhatik ; de a lélek, mely az Úristen képére alakult, marandó örök emlék lesz.

Tehát tiszta erkölcs, szép ember, szép lélek, harmonikus lélek : ez a remekmű, melyet az Úristen élvez. Az erkölestelen ember, az romlás és rothadás ; nem alak, hanem alaktalanság ; nem ritmus, nem arány. Ott a test viaskodik a lélekkel ;

a gondolatot előli a szenvedély, az egyik szenvedély előli a másikat; az erkölcostelen ember egy khaotikus, rendezetlen világ, hol erők küzdenek s kialakulni még sem bírnak . . .

S hol teremnek azok a szép lelkek? Mindennek megvan a maga hazai földje, megvan a zónája, ahol a napsugár úgy éri, oly szög alatt, amint jó neki. Ha nincs a hazai földben a növény, ha nincs a maga zónájában az élet, elesenevész. Álljatok meg a kis, takaros zsúrlók előtt s gondoljátok el, hogy voltak egyszer világok, mikor ezek a kis törpék óriási fák voltak; mikor őserdőket képeztek, melyek köszénétől mi most mleeegszünk! Ime, mily törpék lettek azóta. Tengődnek, mint az apró mécses világa, melynek kéklő lángját az olaj még nem nyelte el. Más csillagok voltak, más volt a föld melege, mely a zsúrlót fává nevelte. Nézzétek az oroszánt valami állatseregletben, ezt az ütött-kopott állatot, fénytelen szemét. Nincs otthon, hisz ketrecben van. Neki pusztá kell, végtelen pusztaság! Nézzétek a halakat az akváriumban; az üvegfiókokban bugyborékol a sós víz, de a fiók nem óceán.

Vegyétek az embert, aki nagy városokban pincelakásokban lakik s gyárakban dolgozik, ahol por és füst-foszlány úszik a levegőben. Adjatok neki tiszta levegőt, erdőt, napsugarat, adjatok neki életet, meleget, meglátjátok, hogy mi lesz belőle. Ha a zsúrlónak kell a maga világa és az oroszlának a maga pusztája és az embernek tiszta levegő: mi kell a tiszta erkölcsnek? Van az erkölcsnek is hazai földje, zónája? Van annak is üdesége, friss folyása? Annak is van! Legyetek meggyőződve, sehol sincs az erény annyira otthon, mint az Oltáriszentség atmoszférájában.

Akartok tiszta, harmonikus szép lelkeket s nekik való levegőt, vizet, napsugarat s gazdag energiát, vezessétek be őket az eucharisztia légkörébe; érezni fogják, hogy ez az. Ott megtalálják mindent, ami erős lelki élethez kell; mindenekelőtt nagy, széles látókört, nem fiókládát. Mert a léleknek az kell, ami az oroszlának, ami a hálnak: végtelen, boldogító szabadság! Nem sötétség, nem lebujs, hanem napfény. És mi az életre nézve a napsugár, az áttetszőség: azok a nagy, felséges gondolatok, melyek lelkünkben teremtenek hatalmas világot, azt az öntudatot, hogy Isten van veled, te szabad lény vagy. Krisztus van veled, többet mondok, Krisztus van benned. Te Cézárnál, Napoleonnál nagyobb vagy; nem a hatalmat, hanem az élet szuverénitását véve. Te a szabadság gyermeke vagy. Nemcsak a szabadságé, te az Isten gyermeke, az Isten temploma vagy. A benned suttagó imát jobban

becsüli az Isten, mint Szent Péter templomát, mint a katakombákat. És hol érzed azt, hogy benned ily érték rejlik, hogy benned ily hatalom lakik? Hol érzed azt inkább, mint a szentáldozásban? Ott ébred az ember saját méltóságának, gazdagságának, isteniútságának öntudatára. Ez jó neki.

Aki ezt meg nem érti, az elfonnyasztja a kereszténységet. Nézzétek azokat a sötét szektákat, melyek nem értették meg az Űristen nagy gondolatait; a nagy világból csináltak ketrecet és belegyömöszölték a lelket és megvonták tőle a napsugárt; bizalmatlankodtak az Isten kegyelmében, az Isten szeretetében. Még azok is elnyomorították az embert, kik Szent Ágostonnal dicsekedtek, s a kegyelmet dicsőíteni akarták; leghevesebb ellenségei voltak a Jézus Szíve tiszteletének. Ő, az ember bizalmatlankodik az Isten szeretetében, leereszkedésében, a velünk való s bennünk lakó Krisztus őszinteségében: Gyanakodom, hogy ez a nagy Isten megvet, hogy ez az Űr Jézus, mikor az Oltáriszentséget rendelte, nem az én számomra rendelte. — Ez a hideg éj s sötét éjfélnem nekem való világ. Futok ezekből a jégvermekből, ez oltároktól, e hideg szikláktól. Nem fakadnak itt források, melyek föllocsolják bennem az életet. Ő, másmilyen a tiszta lelkek hazája, ott fény van, meleg van.

Mi kell továbbá az életnek? Az életnek kellenek források, melyek tiszta vizet adnak. Az élet nem a pusztáé. Nekünk kellenek kutak, melyekben nincsenek tífuszbacillusok; mert aki azokból iszik, halált iszik. Források kellenek, melyek képesek bennünk a tiszta erkölcsöt fejleszteni. Ezzel a szent tisztaságra célzok, mert a szent tisztaság a legüdébb, a legkedvesebb erkölcsösség. Az ember megvakul a szenvedélyektől, kivált a hatodik parancs elleni vétkektől; sűrű lesz vére s kiszárad veleje. Belső világunk lapos és érzéki lesz, az élet színtelen és nem méltó hozzánk. Mi locsolja föl ezt a szárazságot? Az Oltáriszentség semmit sem lehel annyira, mint a szent tisztaságot. *Quid pulchrum ejus, quid bonum ejus, nisi frumentum electorum et vinum germinans virgines.* Ha vannak választott lelkek, ha vannak lelkek, melyeket a *Pontificale Romanum* «*sublimiores animae*» névvel jelez, ezek a *sublimiores animae* a szent tisztaság kedvelői. Az Oltáriszentség a szeplőtelen érintetlenséget, a lelki világnak szeplőtelen átlátszóságát teremti meg. Ahol ez nincs, ott az erkölcsnek ereje, szépsége, harmóniája hiányzik.

Mi kell még a szép belső világhoz? Meleg lendület. A meleg, a hő csupa energia, a lendület csupa erő. Anélkül szabad

világ nincs, nincs kiindulás, lelkesülés és bátorság. Az eucharisztia által lelkünkbe fektetett meleg és energia az áldozat szelleme. Az embernek tűrni és szenvedni kell, s hogy azt jól tehesse, meg kell találnia helyét, ahol fejének, szívének nyugalmat talál, ahonnan erejét szívja. A mi szenvedő lelkünknek megnyugvása az Úr Jézus szíve. Ha szívére borulok, szenvedésem megenyhül. Az a töviskoszorú, mely őt szúrja, engem nem szúr; az a seb, mely őt döfi át, engem kímél. A kereszt, melyet ő is hordoz, nekem könnyebb. Ez az érzés nekem lendület és erő. Az áldozat ez érzelmeire akar minket oktatni az Isteni Megváltó, midőn azt mondja: *Hoc facite in meam commemorationem*. A szentáldozás nem nélkülözheti soha az Úr Jézus szenvedésének, türelmének motívumait. Azokat onnan száműzni nem lehet. De a tűrés, a szenvedés az áldozatnak csak alsóbb foka; van annak magasabb foka is, s az az önkéntes áldozat. Ha az ember nemcsak tűr, mert kereszt borul rá, hanem készakarva rászánja magát küzdelemre és szenvedésre egy nagyobb szeretetért, mely őt lelkesíti; testet, érzékiséget, világot, amennyiben ezek lépcsők lehetnek a léleknek, lábbal tapos s azáltal önönmagát, lelkét, életét «*sublimiorem facit*». Ez az áldozatkészség volt az egyháznak nagyszerű hozománya! Oh beatam Ecclesiam! kiált föl Szent Ciprián, *fuit quondam in operibus fratrum candida, nunc facta est in sanguine martyrum purpurea!* Az Ecclesia ruhája fényes, ezüst- és aranybrokát; *fuit quondam candida*, a pünkösdi tűznek fényében; azután beleszötte az Úristen abba az arany- és ezüstbrokátba a tűzes rózsákat, a vérpiros szálakat s *facta est purpurea!* Minden lélek, amely az Úr Jézust szereti, az áldozatos jelleget hordozza homlokán, s ez a szentáldozásban verődik ki rajta, mely az embert becsületessé, harcra s áldozatra készségevé teszi. Itt teremnek azok, akikre a költő szavait alkalmazhatjuk: «*magnae animae prodigi*», kik pazarolják a lelket, az életet, de úgy, hogy aztán százszorosan megtérül az bennük. Amit adnak, azért százszoros kárpótlást kapnak. Minden áldozat, minden önmegtagadás fokozza az ember belső energiáját, a lélek küzdelmét már is a győzelemmel koronázza.

Valóban igaz tehát, hogy ha a zsurlónak van zónája és korszaka, s az országnak hazája s a halnak óceánja s az egészséges embernek a maga légköre, úgy az erkölcsi életnek, az erkölcsös léleknek is megvan a maga levegője, légköre, fényes égboltja, üde forrása és napfénye. Legyetek meggyőződve, belőletek is azon mértékben lesznek szép lelkek, azon

mértékben alakultok ki Krisztus hasonmásaivá, amelyben a szentáldozásból tudjátok meríteni az élet erejét ; *mysterium vitae erit vobis magnum praesidium vitae.*

Krisztus Urunk kettős szeretete. (1903)

107. Ha nem szerettek, nem lesz élet bennetek, ha nem szerettek, nem lesz örömötök, nem lesz erőtök, sem lelkesülések ; mert a Szentírás mondja, hogy aki nem szeret, az halálban marad. Amily mohón kívántok élni s amily kevéssé akartok meghalni, oly igazán kell hát szeretnetek.

Jézus is azt akarja. Szeret és szeretettni kíván, s hogy e szeretetet bennünk kiválthassa, két «*excessus*»-ra ragadtatta magát ; az egyik az Oltáriszentség rendelése, a másik a kereszthalál.

Krisztus Urunk kereszthalálából van életünk, s az Oltáriszentség a lelkek ez élesztésének legfinomabb s leghatalmasabb orgánuma ; mert a kereszthalál életforrása itt bugyog föl legélénkebben ; a kereszt szent tüze itt gyullad ki leghatalmasabban ; a kegyelmeknek behatása a lelkekre itt érvényesül a legszerencsésebben ; szóval az Oltáriszentség az Úr Jézus szeretetének művészi szerve s csodálatos eszköze.

Ez orgánum létesítésében remekelt a Mester s belerejtette hatalmát, erejét, tüzét, lelkének finomságát, szívének bensőségét ; s amely lélek fölgondolja s fölérte e szentség szellemét, lehetetlen, hogy az Úr Jézus tüzes szeretetét ne merítse belőle.

Mindenekelőtt belerejtette e szentségbe a tanítványaihoz ragaszkodó, baráti léleknek szeretetét. A barátság szent közösség, gondolatok, érzések, fájdalmak s örömök, vágyak és remények közössége, vagy mondjuk inkább egysége ; egy életnek két szívre s két lélekre való kiáradása ; kettős életnek, kettős szeretetnek élvezése. Jézus barátja az ő tanítványainak ; a baráti együttérzés ülteti őket az utolsó vacsorához ; a baráti szeretet szenvedélye forr föl bennük ez utolsó estén, mely együttlétüknek alkonyatja, búcsúztató találkozása volt. Azért természetes, hogy a jó barátoknak arca hevül, hangja lágy, keze pálás ; a «*filiius hominis*» érzi, hogy mennyire nőtt szíve hozzá e tanítványokhoz, e házhoz, e falakhoz, mennyire szokott hozzá arcukhoz, hangjukhoz, s e mély benyomásoktól olvadozik szíve. A szerető szív beszédes is ; beszél ő is ; beszél szeretetről s viszontszeretetet kér ; panaszkodik, bizalmat kér, buzdít. Azután nemcsak beszél, de tesz ; leveti ruháját — mert a szeretet mindig alázatos, s megmossa tanítványainak

lábait ; azt is utoljára. Csak el ne felejtsek őt ; csak el ne felejtsek, hogy szereti őket !

Ez a baráti, búcsúzó s mégis hozzánk tapadó szeretet rejlik az Oltáriszentségben, s aki beleáll az utolsó vacsorának hangulatába, annak lelkében visszhangot talál Krisztus Urunknak búcsúkiáltása ; annak szívében öntudatra ébred a tudat, hogy Krisztus szeretett ; mit kell tehát viszont neked tenned? !

De nemcsak ez a búcsúzó, baráti szeretet alkotja az Úr Jézus érzületét az Oltáriszentségben, hanem az áldozatos szeretetnek szenvedélye s tüze lobog benne. Jézus azt a szeretetet is lehelte az Oltáriszentségbe, mely őt Istennel szemben életének utolsó estéjén, szenvedésének szent vigiliáján eltöltötte, s az az Istent engesztelő, Istent imádó s magát testvéreiért följajnló szeretet volt.

Istennek imádás s áldozat járt, mert végtelen nagy, s a teremtménynek megsemmisülésében is imálandó fölség ő ; s szinte természetes, hogy ha áldozatot kell neki bemutatnunk, akkor bizonyára a legszebb lélekre, a legértékesebb gyöngyre, a legtökéletesebb szívre vetette tekintetét s azt kívánta meg. Jézus tudta, hogy e virághullásnak, e szívmegetőzésnek, ez odaadásnak most üt az órája. Tudta, hogy az ő lelke az a tulajdonképeni nazarénus, vagyis virágos lélek, melynek le kell törnie, hogy az Isten elé tehesse ki szeretetét ; tudta, hogy az ő szíve az a forrás, melyet át kell döfni, hogy a váltságának s a tisztulásnak vizei áraszszák el a földet. S miután ezt tudta, azért a ragaszkodó, baráti szereteten kívül Jézus szívét az Úrvacsoránál az Isten-szeretet áldozatos lelkületébe, a magát engesztelésül följajnló szívnek lelkesülése, az áldozatnak alázata s az Isten kegyelmét kiesdő léleknek imádságos hangulata töltötte el.

Ó, hogy áll itt ez asztal, ez oltár előtt az áldozatos Úr Jézus ; mily izzó, mily tüzes érzelmek hevitik szívét ! Mily érzékenyülés vesz erőt rajta, mikor ez esteli imát, az Üdvözítőnek esteli hálaímáját mondja s ez utolsó vacsorával az ószövetséget lezárja ! Mily alázas és szent volt az újszövetség főpapjának imája, melyet mint első testvér imádkozott gyámoltalan s csak dadogni tudó testvéreiért ! Hogy aláza meg magát, hogy semmisült meg, mint ahogy áldozathoz illik ! Hogy kiáltott föl lelke «erős kiáltással», hogy meghallja azt a haragvó Isten ! A szenvedésnek mily hevét, az érzésnek mily tüzét, a szeretetnek mily indulatát lehelte tehát Krisztus Urunk ez Oltáriszentségbe, miután e szentséget az Úrvacsora

áldozatos szellemének emlékeül rendelte s áldozatát benne megújítja !

«Ezt éreztétek — kiáltjuk föl Szent Pállal — ezt éreztétek, amit Krisztus érzett», amit ott akkor érzett s amit itt és most érez ; azt éreztétek, azt a hőt, azt a bensőséget, azt a tüzet, azt az égre csapó lángot, mely szívében kigyúlt, mikor az utolsó vacsoránál a kenyeret kezeibe vette s az Oltáriszentséget rendelte, hogy abban tovább éljen s égjen szeretettől az utolsó napig !

Ha ezt érezitek, ti is szeretni fogtok s hősök lesztek. Ha ezt érezitek, akkor a szenteket nem a mult koroknak árnyában kell keresnünk ; itt vannak azok körülöttünk ; itt lángolnak, szenvednek s lelkesülnek, erőt s szeretetet merítve az Oltáriszentségből.

Az Oltáriszentséget szegélyezi a nagy s igazán keresztény lelkeknek koszorúja, kikben az Úr Jézus az ő művészi organumával kialakította saját hasonmását s akikbe beleoltotta érzelmeit. Itt nem uralkodik a félelem, hanem a szeretet ; itt nincs halál, hanem élet ; itt az ember istenül.

Lehetne-e más imánk, mint hogy tért foglaljon bennünk az Oltáriszentség szelleme, hogy azután Krisztus élete is megnyilatkozzék bennünk s mindegyikünk elmondhassa :

«Élek én, már nem én, hanem Krisztus él bennem».

Krisztus révén. (1908)

108. Az evangélium nem öregszik ; az örök ifjúság báját biztosítja számára a benne rejlő örök igazság. Ki ne érezte volna ezt, mikor fáradt, törődött, tehát meg-megöregedett lélekkel olvasott benne, s ahogy olvasott, úgy éledt föl tőle? ! Magának az élesztő életerőnek, a lelki ifjúság ez energiájának forrása van meg az Oltáriszentségben, amikor Szent Pál szerint az Isten Krisztusban s Krisztus által akart megújítani mindent, s e mindenben mindenekelőtt bizonyára az életet magát akarta föléleszteni : akkor az evangéliumban épen az Oltáriszentségre mutatott rá, mint az életerő sajátos s kimeríthetlen forrására.

Mi szemben állunk e forrásokkal ; tudjuk, hogy onnan kell merítenünk. Hivatásunk s vágyunk is van magunkba venni az életerőt, hogy megszabaduljunk a belső unalomtól s ürességtől s a külső laposságtól, de nem értünk hozzá a dolog nyitjához s az isteni adománynak hálás és termékeny vételéhez. Erre nézve szeretnék néhány biztató szót s eligazító gondolatot adni.

Eligazításom abban áll, hogy mondok : azt kell akarunk, amit Krisztus akart, s az Oltáriszentségben is az ő szerető s bizonyára nevelő és segítő szándékaitaiba kell hatolnunk, hogy fölfogjuk, mit s hogyan tegyünk.

a) Már most az Úr Jézus félreérthetetlen világossággal jelezte, hogy az Oltáriszentség Úrvacsora legyen, vagyis meg-hitt, kedves közlekedés s szent, boldogító életközösség, hol az Úr kenyerét megtöri s borát megosztja velünk, s e kenyérben s borban önmagát, szívét, lelkét odaadja nekünk ; de természetesen várja, hogy mi is azt adjuk neki, ami legdrágább s legbecsesebb bennünk, azt a vele kicserélt énünket. Természetes, hogy azért Krisztus marad az ő egyéniségében, s én is továbbra is az vagyok, aki voltam ; de ez a szent egyesülés mégis valami egyet akar létesíteni, a lelkivilágban maradandó gondolat- és érzelmközösséget akar teremteni, aminek következménye az, hogy lelkem az Úrban megpihen.

E pihenőm az Úr Jézus tanának s gondolatának föltétlen s rajongó elfogadása. Csapongó lelkem gondolatai megpihennek abban a szellemi, lelki világban, melyet Jézus hozott s nyitott meg nekünk. Elmerülök bennük, mint a pacsirta az égen s a hal az oceanban. E világosságtól megenyhülök s megnyugszom. Elvész lelkivilágom izgatott, nyugtalan, talán elkeseredett érzete. Oly érzés vesz rajtam erőt, mint a túlingerült, izgatott kedélybeteg, ki lélekben s érzésben fölényes s erőteljes embernek szíven s karjaiban megpihenhet ; csakhogy ezt a megnyugvást én kimondhatlanul boldogabban s édesebben érzem. Lágyan s mégis erősen hat át rajtam Jézus lelke s lelkének világossága, s e világosságban én is határozottan nézni s biztosan látni s megnyugodva szemlélni tanulok, s e nagy tudományomban nem az az érzésem van, hogy meghódított, mikor úgy magával s világosságával eltöltött, hanem hogy fölszabadított. E szabadítómnak kételytől s kishitűségtől édes örömmel adom át magamat, reá omlok s beleolvadok. Nemcsak dogmáit veszem át, hanem azok imponderábilis illatát, amit a hit szellemének hívnak ; nemcsak a törvényt értem meg, hanem a stílus iránt kezd érzésem lenni, melyben evangélium, törvény, krisztusi élet az Istenség mélységeiből kialakult ; nemcsak az irányt látom már, hanem tapintatom, sejtelmem, ösztönöm van, hogy merre menjek. Szóval lelkemet a baráti, édes egyesülés — az egymásba olvadás — az életközösség inspirálja. A Mester lelkéből élek ; ő ételem s élvezetem ; csoda-e hát, hogy ő szemem is, érzésem is, s hogy ezt a lelket, mely én vagyok, megajándékozta egy biztos, erős

Krisztus-szemlélettel, melynek következtében mondhatom : látlak, Uram, most látlak igazán !

A művésznek szem kell ; szem, mely a lélek orgánuma ; szem, mely új világot lásson, s mely számunkra lásson ; s szemlélet kell neki, melyet a lélek titokzatos megnyilatkozása emelt ki, s más nem látott meg. Nohát, áldozó lelkek, lelkek, kik Krisztussal közlekedtek, ki magát adja nektek, mit is ébresztene bennetek mást, mint épen ezt a látó lelket, ezt a szemlélő, az ő lelkét fölszívó energiát? ! Ez az energia eltelik vele, vele, azaz fényével, napsugaraival, villámlásaival, s a mélységek s magaslatok e fényességeiből alakul ki a szerető, gyermeked lélekben az isteni Krisztus képe, s úgy beleég e lélekbe, hogy az csak nézi és szemléli, nézi és szereti, szereti s élvezi, hogy oly közel van, oly közel, hogy benne van !

Lássátok, ez a két egymásba fonódott s szövődött s elmélyedt lélek, ez az Úrvacsora !

Hogy ez a szemlélet telítve van tisztelettel s hódolattal, azt szinte fölösleges említenem ; mert mi indíthatna inkább tiszteletre, mint az, hogy közelébe léptünk, s erejét s nagyságát ép abban tapasztaltuk, hogy megnyugodtunk, s megnyugaszthatottuk benne összes gondjainkat s vágyainkat.

b) A második eligazító s biztató gondolatom az, hogy az ébresztő szemléletből fakad az életkedv s vele az energikus lélek-hasonulás az egész vonalon, mint ahogy megindul a természet a tavaszi tiszta, derült, napsugaras légkörben. A lélek nőni kezd. Ha az ember a gyárak levegőjéből, hol korom, füst por úszik, erdőbe s napsugárba ér, tisztul tüdeje, fölpezseg a vére, a hajlott, fáradt ember kiegyenesedik s álmos szemeiben az élet szikrája villan meg : így vagyunk a lélekkel is ; tiszta levegő, napsugaras atmoszféra való neki ; a megújulás tavaszi árama emelje s vigye őt magával s a krisztusi vér mint tevékeny életerő, mint megifjodás jelentkezék benne. Így lesz az érzékies, önző, ösztönös, lemondó, utópikus emberből megújódott krisztusi ember.

Ez életfolyamatban, mely a hasonulást eszközzi, nem kételkedhetünk. Mert a szemléletből indul ki az alakítás vágya ; természetünk az, hogy ha van valamiről lelkes s mély szemléletünk, azt kialakítani, s ha az a szemlélet eseményre vonatkozik, azt utánózni kívánjuk. A szemlélet e révén változik át életté s a hit átélte bölcseséggé vagyis erénnyé. Az Oltáriszentség e ponton mutatja ki erejét. Kifogyhatlan az erőkézlete, mert fölségesen szép eszménynek szemléletével s szeretetével tölt el. S az az erő, mely az Oltáriszentséggel

összeköttetésben jelentkezik bennünk, már nemcsak a mi lelkünk természetes gyulladozása s lelkesülése, hanem az, amit kegyelemnek vagyis természetünkbe szívárgó isteni erőnek hívunk. Az Oltáriszentség ugyanis a kegyelemnek, az isteni behatásoknak legjobb vezető-rétege. Úgy szívárog ez belőle, mint a homok s mészkőrétegekből a mélységek vízfolyása. S minél mélyebben fúrunk, annál magasabbra szökél. De nemcsak energia, hanem üdeség, ruganyosság, termékenység jellemzi az Oltáriszentségből belénk szívárgó erőt; megérik rajta az isteni vér üdesége s örök ifjúsága, azért nem látszik meg az öregedés s önelhagyás szomorú árnyéka a lelkeken sem, kik az eucharisziából élnek; azok is tevékenyek, mozgékonyak, vállalkozók s harciasak.

c) Mily biztatóan fakad egymásból^rs folyik vissza egymásba lelkünknek ez a két indulata s hangulata, melyről itt szó van, t. i. a szemlélet s a tevékenység! Első tekintetre ellentéteknek látszanának, mert hiszen a szemlélet nyugtat s megpihentet, elfelejteti a világot, s magát a szemlélt; a tevékenység meg ellenkezőleg ébreszt, küzdelemre s érvényesülésre, a törekvőnek teljes öntudatára kényszerít rá; s mégis szemlélet s tevékenység nem ellentét, hanem kiegészítés; a szemlélet hiányait pótolja a tevékenység, a tevékenység egyoldalúságát kiegészíti a szemlélet, s e kettőnek váltakozó gyakorlatában ráismerünk Krisztusnak szentségi szeretetére s e szeretetnek igaz természetére. Mert az Oltáriszentség hirdeli ugyan, hogy szeret az Úr, de aki mélyebben néz e titokba bele, az észreveszi, hogy a maga módja szerint szeret, úgy ahogy a Végtelen fölségének s a valóságos eszmény természetének megfelel, mely minden egyes emberben új megtestesülést sürget. Az Isten természete a tevékenység, szeretete is tehát életre, tevékenységre vezet s beleállít a törekvés s a hasonulás végtelen távlataiba. Ezt nem szabad az embernek felednie; pedig hajlik e feledésre. Hajlik arra, hogy lágyan s édesen hangolja magában az Isten-szeretetet; elgondolja magában, hogy itt az Úr, itt van sátora: ó, tehát állítsuk mi is ide e nap-sugaras táborra a mi sátorunkat s pihenjünk s felejtjük a világot; énekeljük el a jegyessel: megtaláltam őt, kit lelkem szeret, átfogom s el nem ereszttem többé! Ime a szemlélet kegyelme s áldása s vigasza!

De ez csak a félígazság, tehát a félvalóság is. Mert époly igaz, hogy az Úr köztünk szentségi jelenlétben van; a szentség pedig eszközt mond a kegyelem vételére, eszközt a lelki élet kialakítására. Ez a krisztusi jelenlét életet akar fejleszteni s

alakítani, s nem mint oceán, hanem mint fakadó erőforrás kínálkozik nekünk. Odaadja magát nekünk, de époly igaz, hogy még nem bírjuk őt ; közel van hozzánk, de époly igaz, hogy még messze utat kell tennünk, míg elérünk hozzá. Szóval itt van, de szentségileg van itt, tehát mint erőforrás, mint szőlőtőke kínálkozik ; erőforrás, hogy merítsünk, szőlőtőke, hogy kihajtsunk s virágozzunk s gerezdben pompázzunk, melyben Krisztus vérének tüze s szeretetének méze rejlik.

E két gondolat az egész igazság, s aki átéli azt, abban az Oltáriszentség tényleg Krisztus hasonmását fejtí s alakítja ki.

A szentségi Krisztus szeretete. (1910)

109. Az Úr Jézus az Oltáriszentséget az anyaszentegyház kezébe tette le, és nem rendelt reá vonatkozó jogot vagy fegyelmet, nem hozott törvényt, parancsot nem adott, liturgiát nem teremtett ; csak egyet mondott : Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre. Az én emlékezetemre — vagyis azt kívánom, hogy az én testem által áttűzesített lelkek legyen ennek a szentségnek az emlékezte.

Emlékezet ez, amely mint élő lelkiismeret virraszt az oltárok mellett ; emlékezet, amely nem felejtí, de látja, méltányolni tudja, hogy a felséges Isten nagy kegyelmének színtere, titka, misztikus mélysége van itt ; emlékezet, amely oly friss, oly lágy, mint a szívnek legédesebb, legközvetlenebb vágya ; emlékezet, mely nem felejtí, felejtíni nem tud ; az ő tudománya az életbe beleoltott folytonos és közvetlen átérzése annak, hogy Krisztus itt van, és én tartozom neki. Emlékezet, mely ugyanakkor tehát fölérte azt, hogy kapcsolódás van az isteni kegyelem nagy szándékai és az akarat között, érintkezés lélek és Isten közt. Tudja, hogy itt van szeretet, hódolat, miszticizmus ; azt itt öntik, azt itt döntik és visszaszármaztatják, ahonnan jött : Jézus lelkébe, Jézus szívébe, e titokzatos jelenlétebe. Hogy ez így van, nem is csodádom, hiszen a fa is kinó szárában, törzsében, ágazódik gallyakban, fürdik a levegőben, szövődik a napsugárban ; de hiába, mégis minden levél, minden virág, minden gally és törzs maga is visszaomlik a földre, mert a földből jött, és jöllehet a vízpára és a gőz fölfelé száll, felhőhöz úszik, mégis minden cseppje lefelé kívánkozik, tengerbe vágyik, tengerbe szakad, mert tengerből való ; épen úgy az egyház lelke, szeretete, érzése, szenvedélye, áldozata is visszavágyik oda, ahonnan jött ; beleömlík, beleszakad, beletorkolík abba a mélységbe, mely az Oltáriszentség végtelen szeretetében mutatkozik. Az anyaszentegy-

ház, ha szeretni tud, ha szeretni kényszerül, szeretetét az Oltáriszentséggel szemben mutatja ki, viszontszeretetével megtiszteli az Oltáriszentséget.

Ezen a ponton mondhatom azt, hogy az anyaszentegyház szeretete itten lesz Istent, Krisztust imádó liturgikus szeretetté, vérpiros áldozatos szeretetté.

Ami az elsőt illeti, az anyaszentegyház lelkiisége itt lesz Istent imádó szeretetté. Mert hiszen a szeretetet nem kell sarkalni arra, hogy imádja Urát, imádja Istenét. Imádja a szeretet a természetben is az Istent, imádja a kinyilatkoztatásban ; de az anyaszentegyház imádja főleg Krisztusban az Istent. Imádata az Oltáriszentség körül gyült lángra. Látjuk bár, hogy a földön járva elvétve talál imádókat ; voltak vakok, kik látni kezdettek, és épen azért, mert láttak, leomoltak az Úr Jézus lábaihoz. De a kereszténységnek nem lett liturgiája, csak az Oltáriszentség körül ; nem lett közös Isten-tisztelete, csak az Oltáriszentség tiszteletében. Eltalálta a szerepét, mikor az Oltáriszentség előtt az Isten közvetlen jelenlétét úgy érezte, hogy már állni nem birt lábain, térdre borult, leomlott a porba és imádkozta őt, mert köztünk van, érezte. Az eucharisztia a hála imája, az az ima, mely az emberiséget és minden véges lényt Isten iránt eltölt ; az anyaszentegyház csak egyet lát, a hálát, az Oltáriszentség titkát ; szenvedélye oda vonja. Az Oltáriszentség körül fonta az isteni imádás koszorúját. A név rajta maradt a szentségen : itt imádunk hálásan, itt hódolunk feltétlenül.

Nekünk is, hogy szívünk tele van, ha a lelkünk egy közvetlenebb érintkezést keres, nem megyünk a tengerre, nem az égbenyuló magas hegyekre, nem a titokzatos erdőkbe, hanem ahol Krisztus szeretete él, az Oltáriszentség elé. Hic Deum adora. Itt imádd az Istent !

De nemcsak Isten-, de Krisztus-imádóvá is változott a szeretet, az Oltáriszentség körül ; átváltozott misztikus, vonzalmos, szimpatikus szeretetté. Szimpátia minden szeretetben van ; a szeretet a mérték, a megértés, az együttérzés mértékével jár. Ha az ember azt, kit szeret, igazán közel bírja, ha azzal együtt él, ha az élet egységével bírja fokozni az együttélés életét, akkor ez a szimpatikus szeretet ünnepét üli. Természetes, hogy volt szeretet abban a kereszténységben, és ez a szeretet eszményi együttélés volt az isteni Megváltóval. De az Oltáriszentség körül ez az irányzat szenvedéllyé nőtte ki magát ; mert egység, egyesülés, együttélés lehet másutt is, de nincs oly titokzatos, mint a keresztény léleknek az Oltári-

szentségben való egyesülése Krisztussal. És Krisztus ezt akarta. Hisz a mélység vonz, húz, az ocean kitarja kebelét, vonzza bele való elemeit; úgy az Oltáriszentség is úgy nyújtja kegyelmeit, hogy a mi szeretetünk az Oltáriszentségben legyen szenvedélyes szeretetté.

Szent Pál is átélte a szeretetnek ezt a fokozódását, és épen ebben a fokozásban lesz Krisztus a mi hitünk és életünk. «In fide vivo filii Dei», Isten fiának hitében élek. És továbbá mondja: «Mihi vivere Christus est», nekem pedig életem Krisztus. Az egyesülés bensőségebb, az egység szorosabb lesz öbenne. De tovább kell még mennünk; felejtteni kell, felejsük el magunkat, hogy mondhassuk: «Vivo jam sed non ego, vivit in me Christus»; élek, de nem én, hanem Krisztus él énbennem. Szent Bernát azt mondja: Jézus neve nélkül a beszéd üres, emlékezése nélkül az emlékezés üres, az ő gondolata nélkül a gondolat lapos. Nem a nevet, hanem a név alatt rejlő valóságot érti. A szimpatikus szeretet kitalálta, hogy a templom üres ház, az oltár nélküle rom, hogy az evangélium és az anyaszentegyház üres keret, miből hiányzik a drágakő, hogy az egész kereszténység formalizmus, hogy nincs benne az, akit lelkünk keres és forrón óhajt; fölismerte az Oltáriszentségben, s neki mondja: Jöjj el, jöjj el, Úr Jézus.

És még inkább áldozatossá változtatta a szeretetet a kereszténységben az Oltáriszentséggel szemben. A szeretet iránya feléje tolult, élni akart, nem magáért, hanem másért.

A kereszténységnek az Oltáriszentségben való életét ugyancsak Szent Pál fejezte ki e szavakban: Krisztus tegnap és ma, Krisztus mindörökké; nem tegnap, nem ma, hanem mindörökké. Krisztus nem ontotta véré, hanem ontja véré; Krisztus nem törte meg testét, hanem töri testét; nem lángadozott a szeretete, hanem lángadozik. Voltakép úgy szeretném fordítani: Krisztus nem tegnapi, hanem mai, örökké mai; az örök ma. Ó ma szeret, ma hevül, ma ontja véré, ma töri testét. Viszont ő is azt óhajtja a kereszténységtől, hogy az ne legyen tegnapi kereszténység, ne legyen csak kereszténység a gót dómok misztikus homályában, hanem fakadjon a mából, a jelenből. A kereszténység nem ismeri a tegnapot, hanem azt az örök mát, Jézus szeretetét kultiválja.

Azért szeretem az anyaszentegyházat, mert Krisztus nyomai nem tegnapiak, hanem maiak. Úgy látom őt, mintha Krisztus meleg lábnyomát ma nyomta volna bele a kereszténység szívébe, lelkébe; arcán még a könnyek nem száradtak fel, az a seb nem hegedt be; a vér nem aludt, hanem friss vér.

Krisztus szeretete nem parázs, mely virít ugyan, de hamu alatt, hanem láng, mely fellobog, gyújt és étellel melegeit. Ez a felséges pszichológiája az Oltáriszentségben való szeretetnek. Ő olyan, mint akinél nem kell emlékezni, mint csüngtünk nyakán, mint borultunk rá, hanem mint csüngünk nyakán, mint borulunk reá ma.

Az Oltáriszentségben fölnevelt emberek kellene, akik ma élve ő vele a régi idők heroizmusát megújrázzák a XIX., a XX. században. Őt itt látom, mert vérét ontja, testét adja; csókját ma csattantja el ajkainkon, hogy ma, most adjon életet.

Felséges remeklése az isteni géniusznak!

A misztikus imádás tárt kapui kinyílnak, ez az iskolája a krisztusi imádásnak. Minden szentáldozás egy misztikus egyesülés, egy szimpáthiára való ránevelése a lélcnek.

Amit a nyelv szóvirágában kifakasztani bír, az mind rávall, Jézus mindazt nekünk adja, amit az Oltáriszentség rejt.

Rásegít arra a szeretetre, mely nem tűri, hogy a nagy példa előtt törpe maradjon, hanem maga is azzá legyen, amit a példa nyújt.

A mai kereszténységnek temperamentuma kell, hogy legyen ez a szenvedélyé fokozott szeretet. Hogy lássák és mondják, mint az ösökről: nézzétek, szeretik őt, szeretik egymást. Ma kell bevallanunk, hogy szeretjük őt, másképen nem tehetünk; azért tesszük, sőt mindig meg akarjuk tenni. Az Oltáriszentségben életté akarjuk a szeretetet fokozni, életté váltani, hogy Istent imádó, szimpatikus, áldozatos szeretet legyen belőle. Ezzel a hármassal koszorúval homlokán valószínűleg meg az anyaszentegyház az ő szavait: Ezt cselekedjétek az én emlékezetemre.

A kiadó jegyzetei.

Az 52—63. elmélkedés «Prohászka Ottokár: A pünkösdi Lélek, Elmélkedések. Budapest, 1914. A Szociális Missió-társulat kiadása», a 66—79. «A túlvilág tornácában» stb. (1914), a 82—101. «A szépszeretet anyja» stb. (1916) c. kötetnek amaz elmélkedései, melyek az «Elmélkedések az evangéliumról» c. kötetbe fölvéve nem voltak. Ezeknek címei részben a kiadótól valók, valamint természetesen a kötetten végig folyó számozás is.

Ezek, valamint a 28. és 65. elmélkedés a *Szociális Missió-társulat tulajdona*.

A többinek lelőhelyei a következők: **1.** Elmélkedés: Élet 1911-i évf. 1538. lap. — **2.**: Magyar Szemle 1898-i évf. 613. l. — **3.**: Esztergom 1899. dec. 24. sz. — **4.**: Alkotmány 1901. dec. 25-i sz. — **5.**: Alkotmány 1902. dec. 25-i sz. — **6.**: Esztergom 1902. dec. 28-i sz. — **7.**: Egyházi Közlöny 1904-i évf. 855. l. — **8.**: Egyházi Közlöny 1906-i évf. 815. l. — **9.**: Keresztény Magyar Ifjúság 1906-i évf. 8. sz. — **10.**: Egyházi Közlöny 1907-i évf. 821. l. — **11.**: Élet 1909-i évf. I. 1. l. — **12.**: Élet 1909-i évf. II. 831. l. — **13.**: Élet 1910-i évf. II. 782. l. — **14.**: Magyar Figyelő 1911-i évf. 441. l. — **15.**: Alkotmány 1912. dec. 25-i sz. — **16.**: Élet 1913-i évf. 1620. l. — **17.**: Alkotmány 1913. dec. 25-i sz. — **18.**: Élet 1915-i évf. 1242. l. — **19.**: Élet 1918-i évf. 1186. l. — **20.**: Magyar Asszony 1921-i évf. 5. sz. — **21.**: Fejérmegyei Napló 1922. jan. 6. sz. — **22.**: Élet 1923-i évf. 545. l. — **23.**: Magyar Asszony 1923-i évf. 233. l. — **24.**: Magyar Asszony 1925-i évf. 409. l. — **25.**: Fejérmegyei Hírlap 1925. dec. 25. — **26.**: Élet 1925-i évf. 505. l. — **27.**: Magyar Asszony 1926. dec. — **28.**: Keresztény Nő 1927 jan.

29.: Egyházi Közlöny 1903-i évf. 149. l. — **30.**: Zászlónk 1904. febr. 15. — **31.**: Élet 1915-i évf. 290. l. — **32.**: Élet 1916-i évf. 266. l. — **33.**: Esztergom 1899. apr. 2. — **34.**: Esztergom 1900. apr. 15. — **35.**: Alkotmány 1900 apr. 15. — **36.**: Esztergom 1901. apr. 7. — **37.**: Alkotmány 1901. apr. 7. — **38.**: Alkotmány 1904. apr. 3. — **39.**: Alkotmány 1905. apr. 23. — **40.**: A Nap 1909. apr. 11. — **41.**: Élet 1910-i évf. I. 405. l. — **42.**: Élet 1912-i évf. 418. l. — **43.**: Fejérmegyei Napló 1914. apr. 2. — **44.**: Élet 1926-i évf. 121. l.

45.: Alkotmány 1901. máj. 26. — **46.**: Esztergom 1903. máj. 31. — **47.**: Fejérmegyei Napló 1906. jún. 2. — **48.**: Élet 1909-i évf. I. 695. l. — **49.**: Élet 1911-i évf. 642. l. — **50.**: Alkotmány 1914. máj. 31. — **51.**: Élet 1914-i évf.

676. l. — **64.**: Élet 1917-i évf. 498. l. — **65.**: Magyar Nő 1918. máj. 11.

80.: Élet 1909-i évf. II. 567. l. — **81.**: Élet 1922-i évf. 524. l.

102.: Alkotmány 1917. máj. 15.

103.: Örökimadás 1900-i (első) évf. 1. l. Ez volt az Örökimadás útrabocsátója. Erre vonatkozik az utolsó bekezdés (281. l.). — **104.**: U. o. 65. l. — **105.**: Örökimadás 1906-i évf. 258. l. — **106.**: U. o. 262. l. Ez a két elmélkedés 1902-ből ered; címük a kiadótól való. — **107.**: Örökimadás 1903-i évf. 73. l. — **108.**: Örökimadás 1908-i évf. 97. l. — **109.**: Örökimadás 1910-i évf. 169. l.

